

ADMIRALITEIT

VAN

AMSTERDAM

VADERLANDSCHE
HISTORIE.

DERTIENDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken samengesteld.

Met Konstplaaten en Kaarten opgehelderd.

DERTIENDE DEEL,

Beginnende in 't jaar 1660, en eindigende met de aanstelling van WILLEM DEN DERDEN, Prinse van Oranje, tot Kapitein-Generaal, in Sprokkelmaand des jaars 1672.

TWEEDE DRUK.

Te AMSTERDAM,
By de Wed. *ISAAK TIRION.*
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westfriesland.
MDCCLXX.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

NEGENENVEERTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Verschil tusschen de Nederlandsche en Engelsche Oostindische Maatschappyen vereffend.* II. *Herstelling van Karel den II. op den troon van Groot-Britanje. De Staaten begroeten hem. Hy beveelt hun den Prins van Oranje aan.* III. *Gezantschap naar Engeland, naar Frankryk, en naar Spanje.* IV. *Verdeeling der Landen van Overmaaze. Handeling met Portugal. Vrede.* V. *Handeling met Frankryk. Misnoegen van Mazarin. Twist met de Franschen over de Visschery, het Vatgeld en de bezette Plaatsen.* VI. *Handeling in Spanje.* VII. *Vervolg der handelinge in Frankryk. Verbond met dit Ryk. Misnoegen over het zelve, aan 't Engelsche Hof.* VIII. *Karel de II. zoekt den Prins van Oranje te bevorderen. Zeeland arbeidt hiertoe. De Akte van Uitsluiting vernietigd.* IX. *Verdere handeling over 's Prinsen bevordering. Dood der Koningklyke Prinsesse. Karel de II. is misnoegd op de Witt. Men zoekt Holland te beweegen, om voor 's Prinsen opvoeding te zorgen.* X. *Handeling over een Verbond met Groot-Bri-*

Britanje. Het wordt geslooten. Inhoud van het zelve. XI. *Staat der Zweedsche en Deensche zaaken.* XII. *Vrede met Tunis en Algiers. Waldenzen in Piemont.* XIII. *Geschil tusschen de Regeering en eenige Predikanten, te Utrecht.* XIV. *Oorsprong der geschillen tusschen de Voetiaanen en Coccejaanen. De Staaten van Holland bouden den Coccejaanen de hand boven 't hoofd. Hunne gemaatigdheid misduid.* XV. *Orde op het openbaar bidden, in de Kerken van Holland. Friesland stelt 'er zig tegen. Ook andere Gewesten Zeeland slaat een' middelweg voor, die Holland afwyst. Schadeloosstelling, den Leden van Holland beloofd.* XVI. *Onlusten in Groningen en de Ommelanden. Prins Willem Fredrik brengt Krygsvolk in de Stad, en legt de geschillen by.* XVII. *Klagten over 't kuipen en ontvangen van geschenken in Friesland.* XVIII. *'t Bekragtigen en afkondigen der Vrede met Portugal wordt verwyld. Geschiedt eindelyk.* XIX. *Kochin en Kananoor veroverd. Formosa verlooren.* XX *Geschillen met Spanje.* XXI. *Handeling met Brandenburg en Nieuwburg.* XXII. *Misnoegen tusschen den Bisschop van Munster en de Staaten. Twist over 't Slot Bevergerne. De Staaten mengen zig in 't geschil tusschen den Bisschop en de Stad. Rynsch Verbond. Munster raakt geheellyk in 's Bisschops magt.* XXIII. *De Bisschop zoekt, van nieuws, geschil met de Staaten.* XXIV. *Schets der Oostfriesche zaaken, sedert de Munstersche Vrede.* XXV. *De Staaten herneemen de Eilerschans.* XXVI. *Ongelukkige dood van Prinse Willem Fredrik, Stadhouder van Friesland en Groningen. Hen-*

rik

rik Kasimir volgt hem op XXVII. *Twist over 't bestellen der Wet, te Vlissingen en te Veere.* XXVIII. *Geschil met Zeeland, over Admiraliteits zaaken.*

TErwyl de Regeering van Engeland, na de dood van den Protector Olivier Kromwel, door geduurige veranderingen, geschokt werdt, handelden de Staaten met den Resident van dit Gemeenebest, George Downing, over eenige nieuwe geschillen, onlangs in Indie ontstaan. De Nederlandsche Oostindische Maatschappy hadt, in 't jaar 1645, een Verbond van Koophandel gesslooten met den Koning van Bantam, welk, in 't jaar 1655, vernieuwd was. Sedert, gedoogde deeze Koning, dat een hoop Indiaanen een schip van zekeren burger van Batavia, ongestraft, plonderde: waarop de bewindsman der Maatschappye, zig te Bantam niet langer veilig rekenende, de wyk nam naar Batavia. De Koning van Bantam deedt, zelfs, in Zomermaand des jaars 1656, eenen inval in de Landen der Maatschappye omtrent Batavia, en stak den brand in het Suikerriet en de Suikermolens, aldaar, Hierop volgde het beleg van Bantam, waartoe de algemeene Landvoogd van Nederlandsch Indie elf schepen met Krygsvolk afzondt. Ten zelfden tyde, was de Koning van Bantam, met een magtig Leger, tot voor Batavia genaderd: waarop de manschap der Maatschappye bevel kreeg, om Bantam te verlaaten, en den vyand van Batavia te verdryven, De Vloot bleef egter nog voor Bantam. Het Opperhoofd der Engel-

1660.

I. Verschil tusschen de Nederlandsche en Engelsche Oostindische Maatschappyen vereffend.

1660. gelſchen, die hier ook hun Kantoor hadden, bedugt voor plondering by 't overgaan der Stad, bergde zyne meeſte goederen in een ſchip, en voerdeze naar de kuſt van Koromandel, vanwaar hy, eerlang, met eene party buskruid te rug keerde, die hy den Bantammeren dagt te leveren; doch de Schipper, ſchoon een Engelſchman, weigerde zulks, en verkogt, of verruilde zyn buskruid, naderhand, op Batavia. De onzen, vernomen hebbende, dat de Engelſchen hunne busſchieters leenden aan den Koning van Bantam, namen drie hunner ſchepen, die op de rivier lagen, in beſlag, en verklaardenze, ſedert, voor goeden prys. De Engelſchen weeken, hierop, uit Bantam: waarna de Vrede tuſſchen den Koning en de Maatſchappye getroffen werdt, in 't jaar 1658 (*a*). Doch zodra kwam de tyding van 't neemen der drie ſchepen niet in Engeland, of Downing kreeg laſt, omze te rug te vorderen; en de Maatſchappy zag zig, eerlang, genoodzaakt, om de waarde deezer ſchepen, die op vyftigduizend driehonderd vyfenzeventig ponden drie ſchellingen ſterlings berekend werdt, aan de Engelſchen te vergoeden (*b*). De Ambaſſadeur Nieuwpoort bleef, midlerwyl, in Engeland, zonder een Verdrag van Zeevaart te konnnen ſluiten. Hy hieldt egter een waakend oog op de veranderingen, die, van tyd tot tyd, voorvielen, in het wankelend Gemeenebeſt, welk, in den Zomer deezes jaars, eindelyk, tot zynen eerſten

(*a*) WICQUEFORT *Livr.* X. *p.* 596.

(*b*) Secr. Reſol. Holl. 17 *Januar.* 5 *Febr.* 1959. II. *Deel*, *bl* 1, 4. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 505, 505. DE WITT Brieven III. *Deel*, *bl.* 539. Reſol. van Conſid. *bl.* 481.

ſten ſtaat wederkeerde. 't Groot belang, welk de Staat der Vereenigde Geweſten hadt by deeze jongſte verandering, verdient wel, dat wy de gelegenheid tot dezelve, kortelyk, ontvouwen. 1660.

II. Gelegenheid tot de herſtelling van Karel den II. op den troon van Groot-Britanje.

Karel de II. hadt zig, na 't uitbarſten van den oorlog tuſſchen Spanje en den Protector, en na 't ſluiten van een heimelyk Verdrag met den Aartshertoge Leopold, gemeenlyk, onthouden in Brabant en in Vlaanderen, van waar hy op de gelegenheid wagtte, om zyne herſtelling te bevorderen, door bedekte en openbaare wegen. Hy handelde, onder anderen, met de Prinſeſſe van Oranje, zyne Zuſter, die hem, zelfs al te vooren, te Keulen, was komen zien (*c*), en daarna tot in Parys volgde (*d*). Doch 't gene tuſſchen hen voorviel, bleef een diep geheim. Ik vind wel, in ſchriften van deezen tyd, dat de Prinſes voorgehad zou hebben, oorlog te verwekken tuſſchen Engeland en Holland (*e*). Doch hierop is geen' ſtaat te maaken. Zy bleef weinig minder dan een jaar in Frankryk (*f*), en begaf zig toen naar Breda. Koning Karel ſprak haar daar dikwils, en verzuimde ook niet, naar gelang dat de zaaken, in Engeland, ten zynen voordeele, veranderden, onder de hand, te raadpleegen met de Prinſeſſe Weduwe, en met eenige Leden der Regeeringe deezer Landen, die zyner zaake gunſt toedroegen. Doch 't voornaamſte van 't gene

(*c*) Thurloe's Papers *Vol.* II. *p.* 550. *Vol.* IV. *p.* 88, 123, 144, 169.
(*d*) Thurloe's Papers, *Vol.* IV. *p.* 412, 467.
(*e*) Thurloe's Papers, *Vol.* IV. *p.* 506, 722.
(*f*) Thurloe's Papers, *Vol.* V. *p.* 593, 713.

1660. gene hy verrigtte bleef bedekt: alzo hy 't niemant dan zig zelven toebetrouwde (g). Hy kwam zelfs, nu en dan, onbekend, in Holland (h). In den Herfst des jaars 1658, was hy te Amsterdam geweest, en ook te Enkhuizen, vanwaar hy voorhadt, een' keer te doen naar Friesland, om een mondgesprek te houden met Prinse Willem van Nassau. Doch de Resident Downing hadt 'er den Staaten kennis van gegeven, waarop de reis naar Friesland gestaakt werdt (i). Nogtans sprak Koning Karel Prins Willem en de Prinses Weduwe in den Haage. Sommigen hebben verzekerd, dat 'er, toen, over een Huwelyk tusschen den Koning en ééne der Prinsessen van Oranje gehandeld werdt: 't zy dat zulks ernst ware, van 's Konings kant, 't zy dat hy, hierdoor, de Prinses Weduwe en Prins Willem, die zig, sedert eenigen tyd, sterk voor de tegenwoordige Regeering van Engeland verklaard hadden, op zyne zyde zogt te trekken; waardoor hy oordeelde, ook de meeste Vereenigde Gewesten en den Keurvorst van Brandenburg te zullen gewonnen hebben. Zeker is 't, dat de Prinses Weduwe zig, sedert, openlyk, voor Koning Karel verklaarde (k), en de verandering, die, eerlang, in Engeland, voorviel, maakte, dat hy, hier, spoedig, meer begunstigers kreeg. Het Parlement, oneens met het Leger, welk in Engeland was, of liever, met eenigen der voornaamste Oversten, scheen nog eens met den Generaal

Monks poogingen, hiertoe.

(g) Thurloe's Papers, *Vol.* VI. *p.* 136.
(h) Thurloe's Papers, *Vol.* VII. *p.* 222, 228, 360, 361, 410.
(i) Thurloe's Papers, *Vol.* VII. *p.* 419, 428, 429.
(k) Thurloe's Papers, *Vol.* VII. *p.* 428, 444, 468.

raal Monk, die in Schotland geboodt. Doch Monk, heimelyk gewonnen door den Koning, (*l*), trok, in den aanvang deezes jaars 1660, met het Leger, welk onder zyn bevel stondt, naar Engeland. Zyn oogmerk was den Koning te herstellen; doch hy gaf voor, de Regeering van 't Gemeenebest alleen op eenen beteren voet te willen brengen. Hy deedt, eerlang, een Parlement, welk te vooren vernietigd geweest was, wederom samenroepen. Ook bragt hy te wege, dat verscheiden' Leden, die, te vooren, uit dit Parlement, waren uitgesloten, wederom zitting namen in het zelve: waarna het Parlement zig zelf sloopte, en een nieuw beschreef; 't welk, voor een groot gedeelte, uit Koningsgezinden bestondt (*m*). Al dit geschiedde, terwyl Monk voorgaf, zig, met allen ernst, te willen kanten, tegen elk, die sprak van Karel Stuart te erkennen (*n*). Hy schreef zelfs, nog op den zesden van Bloeimaand, aan de algemeene Staaten „ dat hy zyn best doen „ zou, om de twee Republyken naauwer te „ vereenigen (*o*).” Doch de doorzigtigsten zagen wel, waarop hy 't gemunt hadt (*p*). Ook werdt 'er den Geheimschryver Thurloe, door eene onbekende hand, kennis van gegeven (*q*). Doch Thurloe zelf helde naar verandering, en boodt, eerlang, den Koning zynen dienst aan (*r*). Terwyl het Gemeenebest dus 1660.

wag-

(*l*) THURLOE's Papers, *Vol.* VII. *p.* 764.
(*m*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 132, 139, 140. 149, 150.
(*n*) LUDLOWS Memoirs, *Vol.* II. *p.* 264, 307, 324, 332, 355.
(*o*) THURLOE's Papers, *Vol.* VII. *p.* 909.
(*p*) DE WITT Brieven III. *Deel*, *bl.* 828.
(*q*) THURLOE's Papers, *Vol.* VII. *p.* 861.
(*r*) THURLOE's Papers, *Vol.* VII. *p.* 445, 855, 866, 887, 888, 897, 914.

1660. waggelde, verloor het al zyn aanzien buitens Lands; en in de Vereenigde Gewesten tot zo verre, dat de Witt, in Wynmaand des voorleeden jaars, aan Nieuwpoort geschreeven hadt „ dat de tegenwoordige Regeering van „ Engeland niet in stand zou konnen blyven, „ zo zy zig niet naauw verbonde met deezen „ Staat (*s*)." Doch nadat Monk in Engeland gekomen was, namen de zaaken zulk een' keer, dat elk zig schikte, om Koning Karel in te haalen. Het Parlement met den Koning in onderhandeling getreden zynde door Gemagtigden, stemde eerst het Hoogerhuis, en daarna ook het Huis der Gemeenten, dat de Staat, voortaan, naar de oude wetten, geregeerd zou worden, onder een' Koning, een Hogerhuis en een Huis der Gemeenten, en dat men Karel den II. voor Koning erkennen zou (*t*). Ook werdt hy, terstond hierna, in 't openbaar, uitgeroepen, op den agttienden van Bloeimaand (*u*). Men zondt hem Gemagtigden toe te Breda, alwaar hy zig thans onthieldt (*v*), en Montaigue werdt, terstond, met eene Vloot, afgevaardigd naar Scheveningen, om hem af te haalen (*w*),

Het Parlement stemt tot de herstelling van Karel den II.

Men verheugde zig, hier te Lande, in 't algemeen, over 's Konings herstelling. In Holland, oordeelden veelen, dat het, voor 't belang van den Koophandel deezer Landen, voordeeliger ware, dat Engeland, door een' Ko-

De Staaten begroeten hem.

(*s*) Thurloe's Papers. *Vol.* VII. *p.* 765.
(*t*) Ludlows Memoirs *Vol.* II. *p.* 381.
(*u*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 156.
(*v*) Ludlows Memoirs *Vol.* III. *p.* 2, 6, 12.
(*w*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 156, 157. Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 506, 507, 509, 575-585.

Koning, geregeerd werdt. En schoon zy, die thans het roer der Regeeringe in handen hadden, wel zagen, dat de herstelling van Karel den II. den weg baande tot de verheffing van den Prinse van Oranje (x), deeldenze egter in de openbaare vreugde (y). De algemeene Staaten en de Staaten van Holland (z) en Zeeland (a) vaardigden, terstond, eenige Heeren af, om den Koning, te Breda, te begroeten. Hy toefde hier niet lang; maar verstaan hebbende, dat Montaigue, met de Vloot, reeds voor Scheveningen lag, begáf hy zig naar den Haage; daar hy, door de Staaten van Holland, ontvangen en onthaald werdt (b). De Witt deedt, by deeze gelegenheid, de aanspraak aan den Koning, die, in zyn antwoord, verklaarde, gezind te zyn, om een naauw Verbond te sluiten met den Staat. De Stad Amsterdam vondt geraaden, den Koning afzonderlyk te doen gelukwenschen. Voor zyn vertrek, begeerde hy gehoor van afscheid van de algemeene Staaten en van de Staaten van Holland; aan welke laatsten hy de Prinses, zyne Zuster, en den Prins van Oranje, zynen Neef, ernstelyk, aanbeval, met verzoek, dat de Heeren Staaten hun gunstig wilden zyn, wanneer de Prinses zulks, voor zig zelve, of voor den Prins, haaren Zoon, begeeren mogt. De Witt antwoordde hierop, uit den naam der Staaten, „ dat men niet nalaaten zou, hierin, te vol- „ doen

1660.

Hy beveelt den Prins van Oranje den Staaten van Holland aan.

(x) Thurloe's Papers, *Vol.* III. *p.* 186. *Vol.* VII. *p.* 856, 876.
(y) De Witt Brieven III. *Deel*, *bl.* 873.
(z) Resol. Holl. 15 *May* 1660. *bl.* 38.
(a) Notul. Zeel. 25 *May* 18 *Juny* 1660. *bl.* 73, 84.
(b) Resol. Holl. 25 *May* 1660. *bl.* 41.

1660. „ doen aan de verwagting van zyne Majesteit; „ zo uit eerbiedenis voor zynen Persoon, als „ uit erkentenis van de genegenheid der Prinsesse, en als een uitwerksel van de herinnering der verdiensten van 's Prinsen voorouderen (c)." De Staaten van Holland geleidden den Koning, in vollen getale, naar Scheveningen, op den tweeden van Zomermaand: vanwaar hy, zonder uitstel, in zee stak. Hy kwam, op den agtsten, te Londen, te gemoet gereeden zynde, door den Generaal Monk, aan 't hoofd van de Lyfwagt en van vyf regementen Ruiterye, en tradt, terstond, zonder aan eenige voorwaarden verbonden te worden, in 't bewind der Regeeringe (d).

III. Buitengewoon Gezantschap naar Engeland.

De algemeene Staaten, den gewoonlyken Gezant Nieuwpoort, die nu ten Hove niet aangenaam kon zyn, op zyn verzoek (e), t'huis ontbooden hebbende (f), besllooten, terstond, op den voorslag van Holland, tot het afvaardigen van een buitengewoon Gezantschap naar Engeland: welk bekleed werdt, door Lodewyk van Nassau, Heere van Beverweerd, *Simon van Hoorn*, Oud Burgemeester van Amsterdam, Michiel van Gogh, Rekenmeester der Staaten van Zeeland, en *Joachim Ripperda*, Heer van Farmsum. Zy hadden, in 't algemeen, last, om een naauw Verbond van Vriendschap, onderlinge bescherming en Zeevaart te sluiten met

(c) Secr. Resol. Holl. 26 *May* 1, 2 *Juny* 1660. II. *Deel*, *bl.* 253, 256, 258.
(d) Rapin *Tom.* IX. *p.* 156, 157. Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 585-605.
(e) De Witt Brieven III. *Deel*. *bl.* 880.
(f) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 604.

met den Koning (g); doch vertrokken niet, voor het einde van Wynmaand. Wy zullen, hierna, gelegenheid hebben, om den uitslag hunner handelinge te melden. 1660.

De verandering in Engeland, daar 't gemeen nu om Vrede met Spanje, en om oorlog met Frankryk riep, en daar sommigen het volk ook zogten te verbitteren tegen de Vereenigde Gewesten (h), hadt zo veel invloed op de raadpleegingen der algemeene Staaten, dat men, toenze nog in de geboorte stondt, reeds beslooten hadt, om ook een buitengewoon Gezantschap te zenden naar Frankryk en naar Spanje (i). Men was, niet zonder reden, bedugt voor eene Vredebreuk met Groot-Britanje. Karel de II., hoe zeer hy, by zyn vertrek uit den Haage, betuigd hadt, zig ten naauwste verbonden te houden aan den Staat, was heimelyk misnoegd op de tegenwoordige Regeering, met naame op de Staaten van Holland, die Kromwel, zyns oordeels, te zeer naar de oogen gezien, en hem niet naar behooren erkend noch geholpen hadden. Ook belgde hy 't zig hooglyk, dat men zynen jongen Neef, den Prins van Oranje, versteken hadt van de waardigheden, die hem aangebooren scheenen. Men was, derhalve, bedugt, dat hy, om zig van Holland te wreeken en de verheffing van den Prinse van Oranje te bevorderen, besluiten mogt, den Staat den oorlog aan te doen, in welk geval, eene naauwer verbindtenis met Frankryk ten hoog-

naar Frankryk en naar Spanje.

(g) *Zie de* Instruct. *by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 605. *en* Secr. Resol. Holl. 15 *July* 1660. II. *Deel*, *bl.* 260.

(h) DE WITT Brieven III. *Deel*, *bl.* 174. IV. *Deel*, *bl.* 3.

(i) Secr. Resol. Holl. 28 *April* 1660. II. *Deel*, *bl.* 202.

1660. hoogste dienstig geoordeeld werdt. Men vondt, nogtans, geraaden, ten zelfden tyde, met Karel den II. te handelen, ten deele, om Frankryk gemakkelyker te maaken, ten deele, om te beproeven, of men, aan het Groot-Britannische Hof, het misnoegen zou konnen wegneemen. 't Zou zelfs den Staat aangenaam geweest zyn, een gemeen Verbond met Frankryk en Engeland te sluiten, zo men, hiertoe, aan 't Fransche Hof, eenige geneigdheid getoond hadt. Doch men bespeurde aldaar en in Engeland kleine blyken van deeze geneigdheid (*k*): waarom men van zulk een Verbond moest afzien (*l*). 't Vermoeden, welk men, daarenboven, hier te Lande, of hadt, of wel haast kreeg, dat de Koning van Frankryk, onaangezien de Pyreneesche Vrede des voorleeden jaars, en onaangezien den afstand der Koninginne van allen regt op de Landen haars Vaders, het oog hadt op de Spaansche Nederlanden, deedt de Staaten in bedenking neemen, om zig naauwer met Spanje te verbinden, en daardoor, ware 't mogelyk, te voorkomen, dat Frankryk sterker werdt, naar den kant der Vereenigde Gewesten. In de verwagting, dat Spanje haast met Groot-Britanje bevredigd zou zyn, was 't ook noodig, dat men voor 't belang van den Spaanschen Koophandel zorgde, 't welk een van de oogmerken was van de handeling met Spanje (*m*). Don Estevan de Gamarra, Spaansche Gezant in den Haage, wiens handelwyze, in 't eerst, weinig genoegen gaf, hadt nog-

(*k*) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 339.
(*l*) Resol. Gener. *Lunæ* 21 *Martii* 1661. *MS.*
(*m*) Secr. Resol. Holl. 28 *April* 1660. II. *Deel*, *bl.* 220.

nogtans aan de Witt, meer dan eens, te verstaan gegeven, dat de Koning, zyn meester, niet ongenegen zou zyn, om een naauw Verbond van Vriendschap en Koophandel te sluiten met den Staat (*n*). De Ambassade naar Frankryk werdt bekleed, door de Heeren Joan van Gend, Heere van Oosterweede, Koenraad van Beuningen en *Justus de Huybert*, Pensionaris van Zierikzee, benevens der Staaten gewoonelyken Gezant, Boreel. Naar Spanje gingen de Heeren Jan van Merode, Baljuw van Kennemerland, *Goderd Adriaan van Reede*, Heer van Amerongen, en *Filips van Humalda*, Heer van Ee en Juwswier. Beide deeze Gezantschappen namen ook de reize eerst aan in Wynmaand (*o*). 1660.

IV. Verdeeling der Landen van Overmaaze tusschen Spanje en deezen Staat.

Doch terwyl men, in Spanje, handelde, over de vernieuwing en bevestiging der voorige Verdragen van Vrede, Koophandel en Zeevaart, deeden de Spaansche Gezant in den Haage en de Gevolmagtigden der Staaten, met welken hy handelde, niet dan klaagen, over wederzydsche inbreuken op de Munstersche Vrede (*p*). Ook was men geduurig bezig, over de verdeeling der Landen van Overmaaze (*q*), Eindelyk, maakte Gamarra eene verdeeling deezer Landen, van welke hy de keuze liet aan de Staaten, die egter niet koozen naar zynen zin, waarop hy voorwendde, dat de keuze geenen stand grypen kon (*r*). 't Liep toen 1661.

(*n*) De Witt Brieven III. *Deel*, *bl* 254, 265, 333. Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 800.

(*o*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 699, 707, 709.

(*p*) Aitzema IV. *Deel*, *bl* 124-127.

(*q*) Aitzema IV. *Deel*. *bl.* 319-322, 705.

(*r*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 787-803.

1661. toen nog aan tot het einde des jaars 1661, eer men overeenkwam „ dat de Stad en het Kas- „ teel van 's Hertogenrade aan den Koning; „ en de Stad en het Kasteel van Valkenburg „ met de Stad en het Kasteel van Daalhem, „ aan de Staaten zouden toebehooren." Voor 't overige, werden de Heerlykheden en Dorpen der drie Landen van Valkenburg, Daalhem en 's Hertogenrade tusschen den Koning en de Staaten gedeeld. Doch het duurde nog tot in Wynmaand des jaars 1662, eer deeze overeenkomst, in Spanje, bekragtigd werdt. Hier was 't, in Grasmaand te vooren, geschied (*s*).

Handeling met Portugal.

De oorlog met Portugal, in den jaare 1657 openlyk aangevangen, was, ter oorzaake van de onlusten in 't Noorden, niet voortgezet, van de zyde der Staaten. Men handelde, midlerwyl, over een Verdrag met den Portugeeschen Gezant in den Haage (*t*): die, in Grasmaand des jaars 1659, heimelyk, van hier, en tot de zyde des Konings van Spanje overging (*u*): waardoor de handeling, voor eene wyle, gestremd werdt. Doch zy werdt hervat, zodra de *Graaf van Miranda*, uit Portugal, in den Haage was aangekomen. De verandering in Engeland, die hierop volgde, deedt de Staaten van Holland inzonderheid te sterker staan naar Vrede met Portugal. Zy ontwierpen een Verdrag (*v*), welk zy den anderen Gewesten zog-

(*s*) *Zie* Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2778, 2848, 2847. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 793-800, 989-991.

(*t*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 268.

(*u*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 489.

(*v*) Secr. Resol. Holl. 19, 20 *Oct.* 1659. 15 *May* 1660. II. *Deel*, *bl.* 143, 236.

zogten smaakelyk te maaken. Doch Gelderland, Zeeland, Utrecht en Stad en Lande begeerden den oorlog voort te zetten, zo Brazil niet te rug gegeven werdt. Men besloot egter, met vier Gewesten tegen drie, de handeling met den Portugeeschen Gezant te vervolgen; 't welk Zeeland niet toestondt dan onder voorwaarde, dat zulks hier te Lande geschieden zou. Ook drongen dit Gewest en Gelderland sterk, dat men, in allen geval, geene Vrede; maar alleenlyk Bestand met Portugal sluiten zou, terwyl Holland zeer op Vrede aanhieldt. De Graaf van Miranda sloeg voor, dat de vyandlykheden, alomme, zelfs in Oostindie, zouden behooren op te houden, terstond nadat de bekragtigingen van het Verdrag zouden uitgewisseld zyn. Doch de Oostindische Maatschappy, bezig met het behaalen van merkelyke voordeelen op de Portugeezen in Oostindie, deedt hiertegen een Vertoog ter algemeene Staatsvergaderinge, beweerende, dat zy, den oorlog in Oostindie, niet uit eigen' beweeging, maar op ernstige vermaaning der Staaten, hebbende aangevangen, niet behoorde genoodzaakt te worden, tot het staaken der vyandlykheden, nu zy op den weg was, om den Portugeezen groote afbreuk te doen en den Specery-handel, die reeds in haare handen vervallen was, geheellyk te behouden. Dit Vertoog strekte, om den handel te stremmen: waartoe ook gerigt was de aanbieding van den Spaanschen Gezant, om al wat de Portugeezen den Staaten, sedert het jaar 1641, ontnomen hadden, te rug te zullen geeven, zo dra de Koning, zyn Meester, 't gebied over Portu-

1661.

1661. tugal zou herkreegen hebben. Van de andere zyde, deedt de Engelsche Gezant, Downing, zyn best, om de Vrede te bevorderen (*w*). Karel de II. handelde over een Huwelyk met eene Zuster des Konings van Portugal, en zogt dit Ryk in het gerust bezit van Brazil te bevestigen; waaruit de Engelsche Koopluiden zig merkelyke voordeelen beloofden. Hy riedt, hierom, tot Verdrag, den Staaten zelfs zyne bemiddeling aanbiedende, die men hier bezwaarlyk kon aanneemen, en egter niet durfde afslaan. Eindelyk, beslooten vyf Gewesten, op den drie-entwintigsten van Zomermaand, te sluiten met Portugal, zo men of Brazil, of eene merkelyke somme, in baaren gelde, daarvoor, bedingen kon. Doch Gelderland en Zeeland bleeven zig ten uiterste toe verklaaren tegen dit besluit (*x*). Beide deeze Gewesten hadden groot belang by de Westindische Maatschappye, en stemden hierom de Vredehandeling af, beweerende ook, dat men, volgens het negende Lid der Utrechtsche Unie, niet dan met eenpaarigheid van alle de Gewesten, tot Vrede besluiten mogt. De vyf Gewesten deeden egter, door hunne Gemagtigden, de handelingen voortzetten, en de Vrede werdt, eindelyk, op den zesden van Oogstmaand, gesslooten en getekend. Gelderland en Zeeland deeden 'er verscheiden' aantekeningen tegen. Doch 't gevoelen der vyf Gewesten bleef gelden (*y*): hoewel de Staaten van Stad en Lande mis-

De Vrede wordt getroffen.

(*w*) Secr. Resol. Holl. 5 *May* 1661. II. *Deel*, *bl.* 286. De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 398.

(*x*) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 394.

(*y*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 764-774, 781-787.

misnoegd waren op hunnen Afgevaardigde *Joan Schuilenburg*, die, tegen voorgaande Staatsbesluiten, tot de Vrede hadt helpen stemmen. Doch Schuilenburg zogt en vondt heul aan Holland, voor eenen tyd. 't Verdrag werdt, ter wederzyde, eerst na verloop van eenen geruimen tyd, bekragtigd, en behelsde „ dat de „ Koning en het Ryk van Portugal den Staaten vier millioenen Kruzaaden of agt millioenen Hollandsche guldens betaalen zouden, in geld of in waaren, ten gewoonlyken „ pryze gerekend, mids 't gene 'er aan ontbreeken mogt, uit 's Konings tollen, zou „ mogen worden voldaan. Alle verschillen „ tusschen Portugal en deezen Staat zouden „ hiermede vereffend gerekend worden. Over den prys van 't Zout, welk de ingezetenen van den Staat, te S. Ubes, zouden mogen komen koopen, zou men elkanderen, „ jaarlyks, verstaan. De handel op Brazil, in „ allerlei waaren, behalven in Brazilien-hout, „ zou vry staan. De vyandlykheden zouden, „ twee maanden na de tekening van dit Verdrag, ophouden in Europa; en in andere „ Gewesten, twee maanden na de afkondiging. De ingezetenen der Vereenigde Gewesten zouden allerlei goederen, zelfs „ krygsbehoeften, mogen voeren van waar „ en werwaards zy wilden, mids zy geene „ krygsbehoeften haalden uit Portugal, omze den vyanden van Portugal te leveren. Ook zouden de Nederlanders in „ Portugal hunnen Godsdienst, vryelyk, in „ hunne huizen en schepen, mogen oefe-

1661.

Inhoud van het Verdrag.

1661. „ nen (s)." 't Verdrag behelsde nog andere byzonderheden, welken wy, kortheidshalve, voorbyslaan. Omtrent de uitvoering van het zelve, deeden zig, eerlang, eenige zwaarigheden op, die, niet dan met moeite, werden weggenomen (t).

V. Handeling met Frankryk.

Midlerwyl, werden de handelingen met Frankryk en met Groot-Britanje voortgezet. 't Liep eenen geruimen tyd aan, eer de Staatsche Gezanten, aan 't Hof van Frankryk, in onderhandeling konden treeden: 't welk toegeschreeven werdt aan de onpasselykheid van den Kardinaal Mazarin, die nog 't voornaam beleid der Regeeringe hadt. Zy spraken, midlerwyl, met eenige andere Staatsdienaars, welkenze niet ongenegen vonden, om de oude Verbonden tusschen Frankryk en deezen Staat te vernieuwen. Doch zy toonden zig minder gezind, om het Vatgeld op de schepen te niet te doen. Men hieldt hun voor, dat de Staaten, van hunne zyde, de Fransche stoffen en gewassen zouden konnen verbieden, of zwaar belasten, waardoor de handel der onderzaaten van zyne Majesteit merkelyk gedrukt zou worden: vooral, zoudenze, zeide men, door het verminderen of afschaffen der regten en belastingen op de Rynsche Wynen, de Fransche Wynen, eene Koopmanschap daar jaarlyks agt millioenen of meer in besteed werdt (u), tot eenen instal konnen maaken, zo Frankryk niet naliet, den Koophandel hun-

(s) *Zie* 't Tract. *by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 774 *enz.* en Secr. Resol. Holl. 5 *Aug.* 1661. II. *Deel*, *bl.* 309.
(t) Secr. Resol. Holl. 14, 19 *July* 1662. II. *Deel*, *bl.* 389, 394. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 334-342.
(u) DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 349.

hunner ingezetenen te drukken; gelyk, onder anderen, door de nieuwigheid van 't Vatgeld en door het verbod van den invoer der vreemde Traan, geschiedde (v). De Kardinaal, midlerwyl, een weinig gebeterd zynde, verleende den Gezanten een byzonder gehoor: waarin hy zig nog zeer beklaagde, over het sluiten van een afzonderlyk Verdrag te Munster: 't welk hy nogtans niet toeschreef aan de Regeering in 't gemeen, of aan wylen den Prinse van Oranje; maar slegts aan twee Persoonen, die, zeide hy, uit byzondere inzigten, dit werk hadden weeten te bekuipen. Voorts, vorderde hy, dat men, een Verbond willende sluiten met zyne Majesteit van Frankryk, hem verzekering gave, dat het, beter dan de voorigen, zou onderhouden worden. Doch de Gezanten verwierpen deezen laatsten voorslag t'eenemaal, rondelyk verklaarende „ dat de Staaten geene andere verzekering geeven zouden dan hun woord en „ zegel, waarop zy verdienden geloofd te worden, zo goed als eenig Vorst ter weereld." Zy voegden 'er by „ dat het hun onmogelyk „ zyn zou met den Koning te handelen, zo zyne Majesteit staan bleeve op andere verzekering, dan hy zelf begeerde te geeven." Wegens het werk van Munster, zeidenze, noch onderregt noch gelast te zyn: waarom zy verzogten, dat het vergeten mogt worden, en dat men, ten spoedigste, in onderhandeling trade over de vernieuwing der voorige Verbonden.

1661.

De Kardinaal Mazarin klaagt nog over 't sluiten der Munstersche Vrede, en eischt verzekering van de Staaten: die rondelyk geweigerd wordt.

De

(v) Notul. Zeel. 23, 24 *Sept.* 2, 9 *Dec.* 1659. *bl.* 167, 170. 196, 215. De Wite Brieven I. *Deel*, *bl.* 339, 347, 362.

1661. De Kardinaal gaf hiertoe, eindelyk, hoop (*w*). Doch hy overleedt, kort na dit gesprek, op den vyfden van Lentemaand (*x*). Sedert, traden de Gezanten met 's Konings Gemagtigden in onderhandeling over een verdedigend Verbond, het voornaam oogmerk des Gezantschaps. De Gezanten hadden een ontwerp van zulk een Verbond mede, welk, van punt tot punt, overwoogen en beredeneerd werdt. De Fransche Staatsdienaars vonden verscheiden' zwaarigheden in dit ontwerp: over de meesten van welken, men haast eens werdt. Doch drie punten bleeven 'er overig, die 't sluiten van 't Verbond lang tegen hielden. Frankryk maakte zwaarigheid, om de Staaten te handhaaven in 't bezit der Plaatsen, in welken zy alleenlyk bezetting hielden, met naame, in dat van Rynberk en Ravestein. Ook begeerde de Koning het Vatgeld niet af te schaffen. Maar vooral, toonde men zig ongezind, om de Staaten te helpen tegen elk, die hun de Visschery zou willen beletten (*y*). Men handelde, over deeze punten, tot in den aanvang des volgenden jaars, zonder elkanderen te konnen verstaan. Het Fransche Hof kon niet besluiten, de Staaten te handhaaven, in 't bezit van zulke Plaatsen, die zy alleen bezet hielden, schoonze 'er geen regt van opperste magt over beweerden te hebben; om dat de Koning verbonden was met ee-

Drie voornaame zwaarigheden, in 't sluiten van een Verbond met Frankryk.

(*w*) Briev. van den Amb. de Huybert *van* 24 *Dec.* 1660. en 14 *Jan.* 1661. Verbaal der Amb. naar Frankryk *in de jaaren* 1660, 1661 *en* 1662. *M. S.*

(*x*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 730. DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 379.

(*y*) Resol. Gener. *Merc.* 1 *Febr.* 1662. *in de* Notul. Zeel. 17 *Maart* 1662. *bl.* 95.

eenige Duitsche Vorsten, welken deeze Plaatsen toekwamen, en dieze gaarne van Staatsche bezetting zouden hebben willen ontledigd zien. Ook hadt men, veelligt, in Frankryk, nu reeds het oog op eenigen deezer Plaatsen, die, eenige jaaren laater, door 's Konings Leger, werden aangetast en veroverd. 't Afschaffen of verminderen van 't Vatgeld zou, dagt men, 's Konings inkomsten te zeer verminderen; behalve dat het strekken zou ten voordeele des Nederlandschen Koophandels, dien men, ten deezen tyde, in Frankryk, boven den handel der Franschen zelven beoogde te belasten, op dat men deezen, die, in den langduurigen oorlog met Spanje, veel geleeden hadt, wederom mogt doen herleeven (z). De handhaaving der vrye Visschcherye stiet den Koning van Groot-Britanje geweldig. Hy verklaarde den Graave d'Estrades, die, omtrent deezen tyd, van Frankryks wege, aan 't Engelsche Hof handelde „ dat hy zig zeer gehoond zou agten, zo „ Frankryk den Staaten toestondt, 't gene zy, „ in dit opzigt, begeerden (a)." De Koning van Frankryk aarzelde dan lang, eer hy den Staatschen Gezanten hierin te wille was. Hy gaf zelfs te verstaan, dat de handeling, om dit eene woord, *Pêche* [Visschery], stondt afgebroken te worden, konnende hy, zo hy zeide, niet besluiten, de beslissing op zig te neemen van een geschil, welk de Staaten hadden met den Koning van Groot-Britanje, met wien hy vriendschap onderhieldt, en gezind was te onderhou-

1661.

(z) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 378, 395, 396, 442, 454.
(a) d'Estrades *Tom.* I, *p.* 261.

1661. houden (*b*). De Gezanten deeden, derhalve, hun best, om de zwaarigheden over de drie genoemde punten weg te neemen. Omtrent het punt der Visscherye, weezenze aan „ dat „ men, met volken, die aan zee lagen, geen, „ verdedigend Verbond kon aangaan, zonder „ hen, onder anderen, te handhaaven in hun „ regt tot de Visscherye; dat de Vereenigde „ Gewesten, eeuwen lang, in 't bezit der Visscherye geweest waren, en, zonder onregtvaardigheid, daarvan niet konden beroofd „ worden; dat Frankryk zelf, in het ontwerp „ van een Verbond, in 't jaar 1654 overgeleverd, erkend hadt, dat de Visschery ook behoorde onder de geregtigheden der Staaten, „ die men zig verbondt te handhaaven. Dat „ men, in Engeland, zig niet kon stooten aan „ het bloote woord *Visschery*; om dat, daarmede, niet op de Visschery omtrent de kusten „ van Groot-Britanje in 't byzonder; maar op „ de geheele Visschery der Vereenigde Gewesten gezien werdt. Dat dit zelfde woord, „ gevoegd in twee overeenkomsten met Zweeden, in de jaaren 1640 en 1656 gemaakt, „ geen' aanstoot hadt gegeven in Engeland. „ Dat Frankryk, zwaarigheid maakende om „ zig te verbinden tot het handhaaven der „ Visscherye, het ongegrond voorgeeven der „ Engelschen, dat hun een uitsluitend regt „ over de zee en de visschery in dezelve toekwame, zou schynen te billyken: 't welk zo „ wel nadeelig zou zyn voor Frankryk, als „ voor de Staaten. Dat men, onlangs, in 't

betreffende het handhaaven der Visscherye.

„ Laa-

(*b*) D'Estrades *Tom.* I. *p.* 275.

„ Laagerhuis van Engeland, voorgeslaagen 1661.
„ hadt, elk het visschen te beletten, tot op tien
„ mylen van de uiterste stranden des Ryks;
„ dat deeze voorslag verworpen was; doch
„ ligter ingang vinden, en veelligt tot twintig
„ of dertig mylen gebragt worden zou, zo
„ Frankryk zig agterlyk toonde, in het hand-
„ haaven der Visscherye, durvende sommige
„ Engelschen wel zeggen, dat hun gebied ter
„ zee zig tot tegen de Fransche kusten uit-
„ strekte. Dat het niet genoeg was, dat de
„ Koning, gelyk men, van zynent wege, te
„ verstaan gegeven hadt, beloofde te willen
„ handhaaven, 't gene de Staaten met den Ko-
„ ning van Groot-Britanje, wegens de Vis-
„ schery, zouden sluiten, alzo zy regt tot vis-
„ schen hadden, zonder dat zy 't van den Ko-
„ ning van Groot-Britanje behoefden te be-
„ dingen, en nimmer besluiten zouden te vis-
„ schen, uit kragte eener vergunninge, aan 't
„ Engelsche Hof te verkrygen. Dat men 't al-
„ daar wel anders inzag; doch dat het ver-
„ schillend begrip hieromtrent niet belet hadt,
„ dat 'er verscheiden' naauwe Verbonden ge-
„ slooten waren, tusschen Engeland en de Staa-
„ ten. Dat men nog niet bekommerd was voor
„ eenen oorlog met Groot-Britanje, over 't
„ punt der vrye Visscherye, ten ware de zwaa-
„ righeid, die Frankryk maakte, om de Staa-
„ ten in het regt daartoe te handhaaven, de
„ Engelschen aanmoedigde, om iet voor te
„ neemen, waaraan zy anders niet gedagt zou-
„ den hebben. Dat men, eindelyk, om alle
„ deeze redenen, oordeelde, dat Frankryk niet
„ bleef weigeren de Visschery te handhaaven,

1661. „ om dat men 'er waarlyk zwaarigheid in zag, „ maar, rond gesproken, alleenlyk om het „ toestaan hiervan, als eene byzondere gunst, „ te doen agten by de Staaten."

het Vatgeld, Omtrent het punt van 't Vatgeld, werdt aangemerkt „ dat Spanje, met de Vereenigde „ Gewesten vrede maakende, geene zwaarigheid gevonden hadt, in het toestaan eener „ eenpaarige belastinge der wederzydsche onderzaaten; dat Frankryk niet minder behoorde te doen, by 't sluiten van een naauw „ Verbond van vriendschap en onderlinge bescherming. Dat de Staaten, van hunnen kant, „ aanbooden, de Franschen niet hooger dan „ hunne eigen' onderzaaten te belasten. Dat „ de nieuwigheid van 't Vatgeld niet slegts „ voor de handeldryvende ingezetenen der „ Vereenigde Gewesten; maar ook voor „ Frankryk nadeelig was, 't zy men 't aanmerkte, als eene inkomst van de Kroon, of „ als een middel om de vreemden te verdringen uit de Vaart op Frankryk. Dat de belasting van vyftig stuivers op ieder vat of „ half last, welk de schepen voeren konden, „ eigenlyk gedraagen werdt door de laading, „ die, somtyds, uit fyne, somtyds uit grove „ waaren bestondt; en in het laatste geval veel „ te hoog was; 't welk veroorzaaken moest, „ dat het Zout en de Wynen, voor een groot „ gedeelte, onverkogt zouden blyven in „ Frankryk, tot groot nadeel van den Koning „ en van de ingezetenen: zullende zyne Majesteit veel meer verliezen aan zyne gewoone tollen, dan hy aan 't Vatgeld zou konnen „ winnen, waarom 'er geene reden was, om

„ het

„ het Vatgeld, als eene inkomst van de Kroon, 1661.
„ te blyven vorderen. Dat ook de Vaart op
„ Frankryk zo veel winst niet gaf aan de ree-
„ ders in de Vereenigde Gewesten, dat men-
„ ze hun behoefde te benyden; behalve dat
„ Frankryk niet genoeg voorzien was van
„ schepen, om den handel, die thans door
„ vreemden gedreeven werdt, zelf te dryven.
„ Dat de Staaten, zo men 't Vatgeld bleeve
„ vorderen, genoodzaakt zouden zyn, de
„ Fransche waaren ook, naar gelang, hoo-
„ ger te belasten, 't welk de vertiering derzel-
„ ven stremmen zou. Dat de geringe belasting,
„ door de Staaten, op de Fransche waaren ge-
„ legd, den trek in dezelven, sedert eenige
„ jaaren, sterk hadt doen toeneemen, tot zo
„ verre zelfs, dat de trek in de Wynen, waar-
„ aan, door de ingezetenen der Vereenigde
„ Gewesten, jaarlyks, tien millioenen besteed
„ werden, van één tot twee, was aangewassen.
„ Dat men deezen handel niet zou konnen o-
„ verbrengen op de Franschen, om dat deezen
„ zig niet zouden willen of konnen vergenoe-
„ gen met zulke geringe vragten, als de Neder-
„ landsche Schippers verdienden; behalve, dat
„ zy ook niet bekwaamlyk op de Oostzee zou-
„ den konnen handelen, ter oorzaake van den
„ verschillenden aart en taale der volken, en
„ om dat zy veele waaren; die de Nederlan-
„ ders van daar te rug bragten, niet zo noodig
„ hadden, en gevolgelyk niet zo wel zouden
„ konnen betaalen. Dat de vreemden, wie zy
„ ook waren, 't Vatgeld moetende betaalen,
„ de Fransche goederen en gewassen, met ge-
„ lyke belasting, bezwaaren zouden; gelyk

1661. „ men, in Engeland, reeds gedaan hadt, en
„ in de Vereenigde Gewesten wel haast zou
„ moeten doen. Dat 'er, na 't opgeeven der
„ Fransche Koopluiden, voor veertig millioe-
„ nen in 't jaar, aan Fransche stoffen en gewas-
„ sen, in Engeland en in de Nederlanden, doch
„ meest in de Nederlanden, gesleeten werden,
„ waarvan men 't grootste gedeelte niet noo-
„ dig hadt, welk, derhalve, zelfs ten beste der
„ ingezetenen, zou konnen verbooden wor-
„ den, behalve, dat men de belasting op de
„ Rynsche Wynen zou konnen verminderen,
„ en zig, wegens de tollen op den Ryn, indier-
„ voege verdraagen met de Duitsche Vorsten,
„ dat de trek der Fransche Wynen, daardoor,
„ merkelyk afneemen zou. Om alle welke re-
„ denen, men besloot, dat het Vatgeld, noch
„ voor den Koning, noch voor zyne onderdaa-
„ nen, voordeelig zynde, behoorde te worden
„ afgeschaft."

en het handhaaven der Staaten in de bezette Plaatsen.

De Franschen zwaarigheid maakende om de Staaten te handhaaven in 't bezetten van Rynberk, om dat zy deeze Stad, in 't eerst, niet op de Spaanschen veroverd hadden, maar op den Keurvorst van Keulen, die thans met Frankryk in verbond stondt; antwoordden de Gezanten „ dat Rynberk den Staaten eerst in
„ handen gesteld was, door den Heere Truch-
„ ses, in der tyd, Keurvorst van Keulen; doch,
„ ter gelegenheid van een huwelyk, uit het
„ Aartsbisdom, verjaagd naar het gebied der
„ Vereenigde Staaten. Dat de Staaten, hier-
„ door regt verkreegen hebbende, om bezet-
„ ting in Rynberk te leggen, de Stad, sedert,
„ bewaard hadden, zonder dat zy immer we-

„ der-

„ derom in de handen der volgende Keurvor- 1661.
„ ſten geweeſt was. Dat zyze, naderhand, op
„ hunne vyanden veroverd, en met groote
„ koſten verſterkt hadden. Dat zy, ſedert, in
„ 't bezit gebleeven waren, om deeze Stad te
„ bezetten, 't welk hun, door den Keizer of
„ het Ryk, niet kwalyk kon afgenomen wor-
„ den, om dat 'er de Keurvorſt niet door ver-
„ ongelykt werdt. Dat zy niet behoorlyk on-
„ derregt waren van 't gene 'er, boven het be-
„ zetten der Stad, door de Staaten, in 't be-
„ ſtellen der Wethouderſchap, mogt onderno-
„ men zyn; doch dat men, desaangaande, ze-
„ kerlyk, de reden plaats zou geeven. Dat,
„ eindelyk, Frankryk, hebbende konnen goed-
„ vinden, om, geduurende den oorlog, in het
„ Aartsbisdom van Keulen te rukken, ook
„ niet vreemd agten moeſt, dat de Staaten, om
„ zig te beter tegen den gemeenen vyand te
„ beſchermen, iets diergelyks gedaan hadden;
„ en geene zwaarigheid maaken, om hen in
„ het regt om Rynberk te bezetten te hand-
„ haaven; zonder hierin wederhouden te wor-
„ den, door eenig Verbond met den Keurvorſt,
„ welk geagt moeſt worden alleen op Duitſch-
„ land opzigt te hebben (c)."

De Franſche Gemagtigden lieten zig niet voldoen, door alle deeze redenen. „ De Koning hadt, zeidenze, nimmer te vooren, „ uitdrukkelyk beloofd, de Viſſchery te handhaaven, ſchoon hy 'er zig toe verbonden gerekend hadt: 't was, derhalve, niet billyk,

„ dat

(c) Verbaal der Ambaſſ. naar Frankryk *in* 1660 - 1662. *MS.* Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 735, 736.

1661. „ dat men hem vergde, nu, door het gebrui-
„ ken van het woord *Pêche* of *Visschery*, den
„ Koning van Groot-Britanje ongenoegen te
„ geeven. 't Vatgeld was ook, reeds eenige
„ jaaren, geheeven geweest, zonder dat 'er de
„ ongemakken uit volgden, waarvan de Staat-
„ schen gewaagd hadden. Het bragt den Ko-
„ ning agthonderdduizend guldens op, van
„ welk inkomen hy zig zo ligt niet berooven
„ kon. Ook zou hy, in 't stuk der belastinge op
„ de Scheepvaart, de ingezetenen der Veree-
„ nigde Gewesten gelykstellende met zyne on-
„ derzaaten, inderdaad den eersten al het voor-
„ deel van dezelve toevoegen, alzo zy veel be-
„ ter koop vaaren konden dan de Franschen,
„ die grooter schepen en meer manschap ge-
„ bruikten, en minder spaarzaam waren binnen
„ scheepsboord. 't Vatgeld kon, derhalve, zo
„ min vernietigd worden, als het Oktroi der
„ nieuwe Traan-Maatschappye. Ook behoor-
„ den de Staaten Rynberk, dat hun, na 't slui-
„ ten der Vrede, maar kosten veroorzaakte,
„ zonder hun dienst te doen, te rug te geeven
„ aan den Keurvorst van Keulen: Ravestein,
„ te gelyk, den Hertoge van Nieuwburg in
„ handen stellende." Behalve deezen, vorder-
den de Franschen nog eenige andere punten,
waardoor 't sluiten van 't Verbond eenen gerui-
men tyd vertraagd werdt. De Staatschen deeden
hun best, om alle de eischen der Franschen te we-
derleggen (*d*); doch deezen scheenen de hande-
ling te willen rekken, om, midlerwyl, te zien,
hoe 't zig, in Spanje en in Engeland, schikte.
Het

(*d*) Verbaal der Ambass. naar Frankryk in 1660-1662. *MS.*

1661.

VI. Handeling in Spanje.

Het buitengewoon Gezantschap der Staaten naar Spanje was, reeds in Wintermaand des voorleeden jaars, aangekomen te Madrid, en terstond daarna, in onderhandeling getreden (*e*). Men klaagde, in de eerste plaats, over eenige inbreuken op het Verdrag van Zeevaart van den jaare 1650. Ook vorderde men den Koning betaaling af van 't gene hy den Prinse van Oranje nog schuldig was. Doch wegens een naauw Verbond met Spanje, waartoe Filips de IV. sterk neigde, hadden de Staaten nog niet konnen besluiten. *Zy* wisten, dat zulk een Verbond, welk op de behoudenis der Spaansche Nederlanden zou moeten zien, Lodewyk den XIV. zeer zou mishaagen. Ook zagen zy de handeling met Frankryk, eerlang, op zulk een' goeden voet gebragt, dat zy 't Verbond met Spanje, vooreerst, uit den zin stelden. De buitengewoone Gezanten verlieten het Hof van Madrid in Bloeimaand, laatende het vereffenen der openstaande geschillen der Staaten gewoonlyken Gezant, *Henrik van Reede van Renswoude*, aanbevolen (*f*).

VII. Vervolg der handeling in Frankryk.

De handeling in Engeland werdt, zo wel als de handeling in Frankryk, sleepende gehouden. De Staaten beslooten, hierom, hunnen Gezanten, in Frankryk, in Wynmaand, naderen last te geeven, om, ware 't mogelyk, eerst met Frankryk te sluiten (*g*). De Voogden van den Prinse van Oranje verzogten, ten dee-

(*e*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 707-712.
(*f*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 800-808.
(*g*) Secr. Resol. Holl. 23, 24 *Juny*, 17 *Sept.* 1661. II. *Deel*, *bl.* 306, 326. Resol. Gener. *Sabb.* 1 *Octob.* 1661. *MS.* Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 737, 738.

1661. deezen tyde, de Staaten, dat zy te wege willen brengen, dat hun het Prinsdom Oranje, welk de Koning, onlangs, ten behoeve van den onmondigen Prinſe, zo 't heette, in bezit genomen hadt, wederom in handen werdt geſteld (*h*). Hierover werdt, derhalve, ook gehandeld aan 't Franſche Hof. En de Koning beloofde, eerlang, 't Kaſteel en de Stad Oranje van bezetting te zullen ontledigen (*i*). De Staaten, eindelyk, beſlooten hebbende, omtrent het Vatgeld, een weinig toe te geeven (*k*), haperde het voltrekken van 't Verbond genoegzaam eeniglyk aan de handhaaving der Viſſcherye; 't welk de Franſchen volſtandiglyk weigerden, en de onzen niet nalieten te vorderen (*l*). 't Scheen, in Sprokkelmaand des
1662. jaars 1662, dat de handeling hierop zou afgebroken geweeſt zyn. Doch de Koning, bedugt, dat de Staaten, in zulk een geval, het oog wederom naar Spanje zouden wenden (*m*), beſloot, eindelyk, hun hierin te wille te zyn. Hy oordeelde, gelyk hy, kort hierna, aan d'Eſtrades, in Engeland, ſchreef „ dat hy zyn byzon„ der belang niet behoorde op te offeren, aan „ de bloote verkiezing van Koning Karel den „ II. die zig ſtiet aan het woord *Viſſchery*; „ ſchoon hy met geene reden ter weereld kon „ beweeren, dat Lodewyk de XIV, zig met de

(*h*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 620-632.
(*i*) Verbaal der Ambaſſade naar Frankr. *van* 1660-1662. *MS.* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 851.
(*k*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 741. Secr. Reſol. Holl. 26 *Nov.* 1.2 *Dec.* 1661 10, 11 *Maart* 1662. II. *Deel*, *bl.* 338-341.
(*l*) Secr. Reſol. Holl. 15 *Maart* 1662. II. *Deel*, *bl.* 350. DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 514.
(*m*) D'ESTRADES *Tom.* I. *p.* 277.

„ de Staaten verbindende, niet gehouden wa- 1662.
„ re, hen, in de vrye Visschery, te handhaa-
„ ven, al werdt zulks niet byzonderlyk uitge-
„ drukt in 't Verdrag (n)." Toen men 't, over dit punt, eens was, haperde 'er weinig meer aan 't voltrekken van 't Verbond, welk, eindelyk, op den zevenentwintigsten van Grasmaand, getekend werdt. De voornaamste punten liepen op deezen zin: „ De handelende Mogendheden beloofden, elkanderen te zullen handhaaven, in 't bezit der Landen, goederen en geregtigheden, welken zy wederzyds bezaten, of, by Verdrag, verkreegen hadden, en zouden verkrygen; doch alleen binnen Europa, daaronder ook zouden begreepen zyn de Plaatsen, in welken de algemeene Staaten bezetting hielden. Ook zou de verpligting, om elkanders geregtigheden te verdedigen, zig uitstrekken, tot den Koophandel, Scheepvaart en Visschery. In geval een der Bondgenooten openlyk beoorloogd werdt, zou de andere den aanvaller, vier maanden daarna, den oorlog moeten verklaaren: waarna men, niet dan met gemeen goedvinden, vrede zou mogen maaken. Zo de Bondgenooten, onverhoopt, samen in oorlog mogten raaken, zouden de wederzydsche onderzaaten zes maanden tyds hebben, om met hunne goederen te vertrekken. Men zou niet gedoogen, dat de wederzydsche onderzaaten, van eenige vreemde Mogendheid, verlof verwierven, om op elkanderen te kaapen. De Koophandel zou

't Verbond wordt gesloten.

Inhoud van het zelve.

„ we-

(n) D'Estrades *Tom.* I. *p.* 274, 275.

1662. „ wederzyds vryſtaan. Alleenlyk, zou het den „ ingezetenen der Vereenigde Geweſten niet „ toegelaaten zyn, Traan in Frankryk te bren- „ gen, zo lang het Oktroi der Traan-Maat- „ ſchappye duurde. In *contrebande* goederen, „ beſtaande alleen in Krygs-, niet in mondbe- „ hoeften, zou de handel verbooden zyn: „ doch men zou ook geene mondbehoeften „ mogen voeren naar Plaatſen, door een' der „ Bondgenooten, belegerd of berend. Goede- „ ren van een der Bondgenooten, gelaaden in „ ſchepen van vyanden des anderen Bondge- „ noots, zouden verbeurd; doch vyanden „ goed, in ſchepen van een' der Bondgenoo- „ ten, vry zyn, mids geene *contrebande* zyn- „ de. De Bondgenooten verklaarden, geene „ Verdragen gemaakt te hebben, ſtrydig met „ den inhoud van dit Verbond, welk, van den „ dag der tekeninge af, vyfentwintig jaaren „ duuren zou." Voorts, was men, in eenige geheime punten, overeengekomen „ dat de „ Koning de Staaten, des noods, met twaalf- „ duizend, en Staaten den Koning met zes- „ duizend knegten zouden byſtaan, in man- „ ſchap of in geld: in welk laatſte geval, dui- „ zend knegten op tienduizend *Livres*, ter loo- „ pende maand, zouden gerekend worden. „ Dat de Koning niet gehouden zou zyn, de „ Staaten te handhaaven in 't bezit van Ryn- „ berk of Raveſtein, zo deeze Plaatſen, door „ den Keurvorſt van Keulen en den Hertoge „ van Nieuwburg, met hunne eigen' magt „ alleen, mogten worden aangetaſt. Dat de „ vyftig ſtuivers van ieder vat van de ingeze- „ tenen der Vereenigde Geweſten maar eens

„ zou-

„ zouden gevorderd worden, niet op 't inkomen, maar op 't uitgaan uit Frankryk, en „ dat de schepen, die Zout kwamen laaden, „ met vyfentwintig stuivers, zouden volstaan „ konnen; boven welke belastingen, de Staaten ook de Franschen, in hun gebied, niet „ zouden mogen bezwaaren (o)." Terstond na 't sluiten van dit Verbond, werdt de Ambassadeur de Thou te rug ontbooden uit den Haage, en eerlang, door den Graave d'Estrades, opgevolgd (p). Karel de II. hadt niet konnen nalaaten, zyn ongenoegen aan deezen te kennen te geeven, over 't sluiten van 't Verbond tusschen Frankryk en deezen Staat, onder anderen zeggende „ dat hem niets dieper ter „ herte ging, dan dat men, in Frankryk, de „ Witt en deszelfs aanhang hooger geagt hadt „ dan hem (q)." De handeling tusschen Frankryk en Groot-Britanje over den koop van Duinkerken, die, kort hierna, werdt aangevangen, veroorzaakte, dat het bekragtigen van het Verbond tusschen Frankryk en deezen Staat, tot in 't volgende jaar, verschooven werdt van 's Konings zyde; ten deele, om Karel den II. te ligter tot sluiten te beweegen, ten deele, om de Staaten te verpligten, om den Koning, ook in 't bezit van Duinkerken, te handhaaven: waartoe zy, ongaarne, beslooten. 't Verbond werdt, derhalve, niet voor Bloeimaand des Jaars 1663, bekragtigd (r). In 't jaar 1664, werdt,

1662.

Misnoegen van Karel den II. over dit Verbond.

(o) *Zie het* Tract. *in de* Notul Zeel. 1662. *bl.* 167. *en by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 863 *enz.*
(p) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 880 *enz.*
(q) D'ESTRADES *Tom.* I. *p.* 303. *Zie ook* DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 520.
(r) DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 592, 596, 639. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 890.

1662. werdt, in Frankryk, eene nieuwe * Lyst van regten op de Koopwaaren opgesteld: waarnaar de ingezetenen der Vereenigde Gewesten zig, onder anderen, ook hadden te regelen: doch, in 't jaar 1667, werdt 'er eenige verandering in gemaakt, ten hunnen nadeele. 't Leedt nog eenige maanden na het tekenen van 't Verbond met Frankryk, eer de handeling met Groot-Britanje tot een besluit gebragt werdt. Doch om 't beloop derzelve wel te verstaan, moeten wy de zaaken van wat hooger ophaalen.

* Tarif.

VIII. Karel de II. zoekt den Prins van Oranje te bevorderen.

Wy hebben, reeds meer dan eens, aangemerkt, dat Karel de II., terstond na zyne herstelling op den troon van Groot-Britanje, zyne gedagten liet gaan op de bevordering van zynen jongen Neeve, den Prinse van Oranje; door middel van welken, hy zig meende te konnen verzekeren van de vriendschap van deezen Staat, op welke hy niet gerust zyn kon, zo lang de *aanhang van de Witt*, gelyk hy goedvondt te spreeken, het roer der Regeeringe in handen, en den Prins van Oranje buiten bewindt hieldt. Ook hadt hy reden om te vertrouwen, dat zyne aanpryzing van den Prinse, na zyne herstelling, veel weegen zou by de meerderheid der Staaten: waarom hy hem, voor zyn vertrek van hier, den algemeenen Staaten en den Staaten van Holland, ernstelyk, hadt aanbevolen. Hierop nu was gevolgd, dat de Koningklyke Prinses haaren Zoon den algemeenen Staaten en den Staaten van Holland hadt voorgedraagen, tot bekleeding der bekende hooge waardigheden (*s*): waarna de Staaten van Zee-

(*s*) Resol. Holl. 30 *July* 1660. *bl.* 47. Notul. Zeel. 2 *Sept.* 1660. *bl.* 142.

Zeeland, op den zevenden van Oogstmaand des jaars 1660, besloten, den jongen Prins tot Kapitein-Generaal en tot Stadhouder van Holland en Zeeland te bevorderen (*t*): van welk besluit zy, terstond, kennis gaven in den Haage, het zelve, in Herfstmaand daarna, in vollen getale, ter Vergaderinge van Holland, ernstelyk, aandringende (*u*). Zy en de Staaten van Gelderland en Friesland verstonden nogtans, dat de Prins niet in 't bewind behoorde te treeden, voor dat hy volle agttien jaaren zou hebben bereikt. Friesland meende, dat men hem, met zyne zestien jaaren, zitting in den Raad van Staate behoorde te geeven: waarmede Overyssel overeenstemde. De beide Prinsessen vervoegden zig ook aan de Staaten van Holland, met verzoek, dat hunne Edele Groot-Mogendheden zig de zorg voor de opvoeding van den Prinse geliefden aan te trekken. Elk haarer benoemde eenige Heeren, welken zy begeerden, dat de Staaten aanstelden, om voor 's Prinsen opvoeding te zorgen. En de verandering in Engeland hadt zo veel invloed op de raadpleegingen der Vergaderinge van Holland, dat zy, op den vyfentwintigsten van Herfstmaand des gemelden jaars, besloot, de zorg voor 's Prinsen opvoeding ter hand te neemen „ op dat hy, dus luidde 't besluit, bekwaam „ mogt worden tot bedieninge der hooge Ampten, by zyne voorzaaten bekleed." Vier dagen daarna, werdt de Akte van Uitsluiting, in 't jaar 1654, aan Kromwel verleend, dood en

1660. Zeeland, arbeidt hiertoe.

Holland draagt zorg voor 's Prinsen opvoeding.

De Akte van Seclusie wordt

(*t*) Notul. Zeel. 9 *Aug.* 1660. *bl.* 135.
(*u*) Resol. Holl. 10, 11 *Sept.* 1660. *bl.* 11, 12.

1662. en te niet verklaard (v). Men deedt, sedert, verscheiden' poogingen, om deeze Akte uit Engeland te rug te hebben. Doch men konze, aldaar, onder de papieren van Kromwel, niet vinden, en ik twyfel, ofze immer wederom gekomen is. De Raadpensionaris verzogt, ten zelfden tyde, eene verklaaring van 's Konings hand, dat hem was gebleeken, dat deeze Akte niet eerst van hier aangebooden, maar door Kromwel, uit eigen' beweeging, gevorderd was. Doch de Koning antwoordde, dat hy geene genoegzaame kennis hadt van 't gene, omtrent het vorderen en verleenen der Akte, voorgevallen ware, om desaangaande iet te konnen bevestigen (w). D'Estrades schryft egter „ dat de Koning hem, naderhand, verklaard „ heeft, dat hy de stukken in handen hadt, „ waarmede hy bewyzen kon dat de Witt, *Am-* „ *bassadeur der Staaten by Kromwel*, deezen, uit „ den naam zyner meesteren, geduuriglyk, hadt „ opgestookt tegen het Huis van Oranje (x)." Doch op dit schryven is te minder staats te maaken, om dat 'er verkeerdelyk in gesteld wordt, dat de Witt in gezantschap aan Kromwel gezonden is geweest: 't welk nooit gebeurd is.

vernietigd.

IX. Verdere handeling, over 't bevorderen des

'tBesluit der Staaten van Holland ten behoeve des Prinsen van Oranje was genomen, eer het buitengewoon Gezantschap naar Londen vertrok. De Heer van Beverweerd alleen, die zeer veel ingang hadt by de Koningkly-

(v) Resol. Holl. 25, 28, 29, *Sept.* 1660. *bl.* 27, 28, 30. Resol. van Consid. *bl.* 505. Notul. Zeel. 26 *Nov.* 1660. *bl.* 197. Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 634-649, 655.

(w) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 27, 30, 32, 36, 37, 39, 40, 73, 101, 112.

(x) D'Estrades *Tom.* I. *p.* 138, 139.

lyke Prinsesse (y), en diep in de gunst stondt van Karel den II. was vooruit gereisd, en, in 't begin van Hooimaand, te Londen aangekomen. De Witt verzuimde niet, hem kennis te geeven van 't gene 'er, van tyd tot tyd, tot bevordering van den Prinse besllooten werdt (z); zig verzekerd houdende, dat zulks den Koning aangenaam zyn zou, schoon men hem, nog hier zynde, reeds beduid hadt, dat men den Prins niet tot Stadhouder of Kapitein-Generaal verkiezen moest, eer hy bekwaame jaaren verkreegen hadt; om dat de andere Gewesten, anders, Prins Willem van Nassau tot zynen Luitenant zouden willen aanstellen: 't welk met het belang des jongen Prinsen strydig was (a). De Koningklyke Prinses hadt, nogtans, sterk op de benoeming haars Zoons gedrongen, zynde zy zelfs naar Amsterdam gereisd, om de Vroedschap aldaar hiertoe te beweegen. Doch de meeste Steden van Holland bleeven van verstand, dat men hierom voor als nog niet denken moest (b). De Heer van Wimmenum alleen hadt het Lid der Edelen bewoogen, om voor de benoeming van den Prinse van Oranje te stemmen, waarby zig Leiden en Enkhuizen gevoegd hadden. Doch de Witt haalde, eerlang, de Leden over tot het besluit omtrent de opvoeding, waarvan wy zo even gewaagd hebben: waarin nogtans de Koningklyke Prinses, opgestookt, zo men meende, door den Hee-

1662. Prinsen van Oranje.

(y) Thurloe's Papers, *Vol.* V. *p.* 701.
(z) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 15, 20, 23, 32.
(a) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 7.
(b) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 10, 12, 14. Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 633.

1662. Heere van Sommelsdyk, geen genoegen genomen hadt. Maar de Prinses Weduwe hieldt 'er zig volkomen mede te vrede. De Koningklyke Prinses, sedert, naar Engeland verreisd, liet zig ook, eerlang, het besluit der Staaten van Holland beter gevallen (c). Men was hierop voortgegaan tot het benoemen van eenige Heeren, die opzigt op 's Prinsen opvoeding zouden hebben; en tot het begrooten en vinden der kosten, hiertoe vereischt (d). Doch eer 't werk in orde gebragt ware, overleedt de Koningklyke Prinses, Moeder des jongen Prinsen van Oranje, te Londen, den derden van Louwmaand des jaars 1661, na eene ziekte van vyf of zes dagen (e). By haaren uitersten wil (f), welks uitvoering zy den Hertoge van Jork, haaren Broeder, den *Graave van S. Albans*, en *Nikolaas Oudart*, haaren Geheimschryver, hadt aanvertrouwd, verzogt zy den Koning en de Koninginne, de zorg voor haaren jongen Zoon op zig te willen neemen. Den Koning in 't byzonder badt zy, haaren Zoon en deszelfs belangen, door zyne Koningklyke magt en invloed, te willen beschermen: 't welk hy aannam. Dit sterfgeval bragt eenige verandering in de zaaken des Prinsen van Oranje (g): waarin Karel de II. nu nog meer zeggens kreeg, dan hy te vooren gehad hadt. Ook verdroeg hy zig, in Bloeimaand hierna, met den Keurvorst van Brandenburg en met de Prinsesse Weduwe

Dood der Koningklyke Prinsesse.

Haar uiterste wil.

(c) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 23, 29, 30, 34.
(d) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 32, 34, 35, 38.
(e) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 619, 742.
(f) *Zie* den zelven *in* de Witts Brieven IV. *Deel*, *bl.* 73. *en by* Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 619.
(g) Notul. Zeel. 23 *Maart* 1661. *bl.* 54.

duwe, indiervoege, dat zy allen drie beschermers zyn zouden van den jongen Prinse; doch dat de Prinses de Wethouders bestellen, en alle andere zaaken verrigten zou, uit den naam van den Koning en den Keurvorst, en uit haare eigen naam, mids zy, voor 't begeeven van voornaame Ampten, gelyk Drossaardschappen en diergelyken, eerst zyne Majesteit kende *(b)*. De dood der Koningklyke Prinsesse was, meenden sommigen, nadeelig voor haaren Zoon. Men voorzag, dat hy nu uit de handen der Engelschen getrokken zou worden *(i)*: gelyk, eerlang, gebeurde. 1662.

De Staaten van Holland neemen eene yzeren kist met papieren 't Huis van Oranje betreffende in bewaaring.

Midlerwyl, hadden de Gemagtigden van Holland om zorg te draagen voor 's Prinsen opvoeding zig, terstond na 't overlyden der Koningklyke Prinsesse, meester gemaakt van eene yzeren kist met geheime papieren, 't Huis van Oranje betreffende, welke zy in bewaaring van 's Prinsen Domeinen-Raad in den Haage gelaaten hadt. De Prinses Weduwe, de Keurvorst van Brandenburg en de Koning van Groot-Britanje zelf klaagden, over 't vervoeren deezer kiste; doch de Staaten van Holland deedenze in de Charter-kamer plaatsen, en vergenoegden zig met toe te zien, dat 'er niets uit vervreemd of verdonkerd werdt *(k)*. Maar de nieuwe schikking, tusschen den Koning, den Keurvorst en de Prinses Weduwe beraamd, waarby, onder anderen, goedgevonden was, de

(b) *Zie 't* Accoord *by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 749. *en in* DE WITTS Brieven IV. *Deel*, *bl.* 151.

(i) Brief van den Ambass. de Huybert *in date* 14 *January* 1661. *MS.*

(k) Resol. Holl. 9 *Maart* 1 *April* 1661. *bl.* 31, 108. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 742, 743, 744. DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 91, 94, 100.

1662. de Staaten van Holland te verzoeken, om eene geduurige Vergadering over de zaaken des Prinsen van Oranje te magtigen, bragt te wege, dat de Gemagtigden, hiertoe, te vooren, gesteld, buiten bewind raakten (*l*), en dat men besloot, op nieuws, te raadpleegen, op het gene hierin, van der Staaten wege, behoorde gedaan te worden. 't Liep egter nog eenen geruimen tyd aan, eer 'er iet anders over vastgesteld werdt. Leiden sloeg, in Slagtmaand, voor, dat men 's Prinsen opvoeding by der hand behoorde te neemen, Doch de Leden kwamen tot geen besluit (*m*). Karel de II. nam zo veel deel in 't gene den Prinse van Oranje betrof, dat het een voornaam onderwerp werdt der handelinge van 't buitengewoon Gezantschap, welk, in Slagtmaand des jaars 1660, te Londen aangekomen was (*n*). De Koning klaagde hun, in Lentemaand des volgenden jaars „ dat de „ Staaten van Holland, opgezet door de Hee„ ren van Noordwyk en de Witt, hem en den „ Keurvorst zogten uit te sluiten van de Voog„ dye; dat men 't werk der opvoedinge slegts „ aangevat hadt, om den Prins van Oranje te „ bederven; dat men nog niets goeds voor „ hem gedaan, en hem, onlangs, zelfs belet „ hadt, een verhemelte te plaatsen in zyne ka„ mer (*o*).” De Kanselier voegde hierby „ dat „ de Witt den Koning, in den Haage, ande„ re

Karel de II. is misnoegd op de Witt.

(*l*) Resol. Holl. 20 *Septemb.* 1661. *bl.* 35. Secr. Resol. Holl. 23, 30 *Sept* 1661. II. *Deel*, *bl.* 329, 330. Resol. van Consid. *bl.* 563. DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 162. D'ESTRADES *Tom.* I. *p.* 138.

(*m*) Resol. Holl. 29 *Nov.* 1661. *bl.* 20.

(*n*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 616.

(*o*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 196.

„ re verzekeringen gedaan hadt, op welke ver- 1662.
„ zekeringen zyne Majesteit het gebeurde wel
„ hadt willen over 't hoofd zien." De Witt was
zeer gevoelig over deeze klagten. „ Dat ik,
schreef hy, aan de Heeren van Beverweerd en
van Hoorn „ aldaar den naam draag, altyd het
„ * belang van den Heere Prinse van Oranje * *Interest.*
„ tegengeweest te zyn, komt my niet vreemd
„ voor, aangezien ik het zelve altyd † gesteld † *geposteerd.*
„ heb na het belang van den Staat; - - maar dat
„ de Heer van Noordwyk mede met die hui-
„ ke, als men zegt, moet ter kerke gaan, die
„ ook, somwylen, naar 't oordeel van veelen,
„ het belang van zyne Hoogheid voor dat van
„ den Staat § gesteld heeft, doet my niet duis- § *gepre-fereerd.*
„ terlyk gevoelen, van wat kant, die * indruk- * *impres-sien.*
„ sels aan den Koning van Groot Britanje ge-
„ geven zyn." Voorts, ontkende de Raadpen-
sionaris, den Koning, in den Haage, iet meer
omtrent den Prinse verklaard te hebben, dan
dat de Regenten en ingezetenen hem derwyze
genegen waren, dat hem, meerderjaarig ge-
worden zynde, 't bewind over 's Lands Krygs-
magt van zelf in handen zou vallen. Ook vondt
hy wat aanstootelyk het zeggen van den Kan-
selier, dat de Koning, op eenige zogenoemde
verzekeringen, het gebeurde wel hadt willen
over 't hoofd zien, even of de Heer van Noord-
wyk en hy zyner Majesteit eenige verschoo-
ning waren komen afbidden „ die wy, schreef
„ hy, Gode lof, niet noodig hebben (*p*)."
De Koning bleef, sedert, in 't begrip, dat de
Witt den Prinse van Oranje een kwaad hert
toe-

(*p*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 107, 108.

1662. toedroeg (q). Ook werdt hy, naar men de Witt berigt hadt, van wege den Keurvorst van Brandenburg, opgehitst, om, zelfs door 't bekommeren der Visscherye, Holland te noodzaaken, om den Prins te voorschikken, tot de bekende hooge Ampten (r). Op 't einde des jaars 1660, was reeds in 't Laagerhuis geraadpleegd, om den vreemden de Visschery, tot digter dan tien mylen van de kusten van Groot-Britanje, te beletten (s). Doch de Staatsche Gezanten bragten te wege, dat hierop geen besluit viel (t). Het Verdrag tusschen den Koning, den Keurvorst en de Prinsesse Weduwe, wegens de opvoeding, welk hierop gevolgd was, strekte eeniglyk, om 's Prinsen belang, gelykerhand, te bevorderen, en stondt hierom den Staaten van Holland, die zig niet gaarne de wet lieten stellen, zeer kwalyk aan (u). Vooral, vonden zy vreemd, dat de gantsche klem der Voogdye der Prinsesse Weduwe in handen gesteld, en hun benomen was (v). Maar Karel de II. meende maatregels beraamd te hebben, om 's Prinsen belang zekerlyk te bevorderen in Holland. Hy hieldt zelfs aan by den Koning van Frankryk, om deezen te beweegen, dat hy 't, door zyne voorspraak, voorstonde (w). Doch Lodewyk de XIV. begreep zyn eigen belang te wel, om zig hiertoe te laaten over-

(q) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 116, D'Estrades *Tom.* I. *p.* 178.
(r) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 121.
(s) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 618.
(t) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 351.
(u) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 448. IV. *Deel*, *bl.* 162. D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 144, 180.
(v) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 157.
(w) D'Estrad. *Tom.* I. *p.* 188, 194.

verhaalen. Ook droeg de Witt zorg, dat van Beuningen den Franschen Staatsdienaaren alle poogingen ten deezen einde ontriedt (*x*). 1662.

Ondertusschen, kwam het den Huize van Oranje ongelegen, dat de Staaten van Holland zig, sedert het Verdrag tusschen den Koning van Groot-Britanje, den Keurvorst van Brandenburg en de Prinsesse Weduwe, het werk der opvoedinge t'eenemaal onttrokken, en niets droegen in de kosten, tot dezelve vereischt. De vrienden van dit Huis zogten hierin, derhalve, eenige verandering te doen maaken (*y*): waartoe Leiden den eersten voorslag gedaan hadt (*z*), gelyk wy reeds gemeld hebben. Ook wil men, dat de Witt, sedert, heimelyk handelde met de Prinsesse Weduwe (*a*), en haar, eindelyk, overhaalde tot zyn gevoelen, welk was, dat men 's Prinsen bevordering behoorde uit te stellen, tot dat hy volle agttien jaaren bereikt zou hebben. Immers haare Hoogheid leverde, in Hooimaand deezes jaars 1662, een Vertoog ter Vergaderinge van Holland over (*b*), waarby zy begeerde, dat de Staaten zig, volgens de voorgaande besluiten, de opvoeding des jongen Prinsen wederom aantrokken. De Prinses en de Koning van Groot-Britanje vernieuwden dit verzoek, in de Lente des volgenden jaars (*c*). Doch de Staaten bleeven zig van

Men zoekt Holland te beweegen, om, op nieuws, voor 's Prinsen opvoeding te zorgen.

(*x*) DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 431, 440, 462.
(*y*) *Zie* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 759. *en vooral* Resol. Holl. 20 *July* 1662. *bl.* 34.
(*z*) DE WITT Brieven IV. *Deel*. *bl.* 194.
(*a*) D'ESTRAD. *Tom.* I. *p.* 262.
(*b*) *Zie het by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 905.
(*c*) *Zie* Resol. Holl. 21 *Maart* 27 *April* 1663. *bl.* 99, 32[illegible] AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1111.

1662. van de opvoeding onthouden (*d*), om dat men 'er hun, tot nog toe, te weinig zeggens in begeerde te laaten. In Herfstmaand, kwamen zy overeen met de Staaten van Zeeland, dat men den Prins van Oranje niet tot Stadhouder van Holland en Zeeland aanstellen of voorschikken zou, dan met gemeen goedvinden der Staaten van beide de Gewesten. Ook beloofden zy, met de Staaten van Zeeland, in allen broederlyk vertrouwen, te zullen handelen, wanneer zy, na deezen, mogten goedvinden, de oppervoogdyschap over den Prinse te aanvaarden (*e*). Doch eer 't hier toe kwame, verliepen 'er nog eenige jaaren, waarom 't noodig zal zyn, hier, 't verhaal der zaaken, die 's Prinsen verdere bevordering voorgingen en te wege bragten, vooraf te laaten gaan.

X. Handeling over een Verbond met Groot-Britanje.

Uit het verhaalde, is reeds gebleeken, hoe zeer Karel de II. op 's Prinsen bevordering gesteld was. Het verwylen derzelve door de Staaten van Holland, stremde de handeling over een Verbond tusschen Groot-Britanje en deezen Staat, waarmede het buitengewoon Gezantschap in Engeland belast was. De punten, die de Visschery, Scheepvaart en Koophandel betroffen, scheenen de meeste zwaarigheid te maaken (*f*); doch weinigen twyfelden, of 's Prinsen bevordering zou deeze zwaarigheid mer-

(*d*) Resol. Holl. 2 *May* 1663. *bl.* 54. Notul. Zeel. 6 *Sept.* 1662. *bl.* 254.

(*e*) Notul. Zeel. 19, 23 *Maart* 1662. *bl.* 70, 97. Secr. Resol. Holl. 23 *Nov.* 1661. 18, 22 *Sept.* 1662. II. *Deel*, *bl.* 334, 374, 383. Resol. van Consid. *bl.* 615, 626, 628. *Zie ook* AITZEMA IV. *Deel*. *bl.* 965 *enz.*

(*f*) *Zie* Secr. Resol. Holl. 24 *Maart* 5 *May* 15 *Sept.* 1661. II. *Deel*, *bl.* 281, 286, 321. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 745 *enz.* 763.

merkelyk hebben opgeligt. Karel de II. hadt, terstond na de aankomst der Gezanten, de gunst des Heeren van Beverweerd gezogt te winnen, door zynen Zoon, den *Heere van Odyk*, een Ampt van veertien- of vyftienduizend guldens 's jaars op te draagen. Doch Beverweerd maakte zwaarigheid om zig met de zaaken des Gezantschap te moeijen, tot dat men hem, van hier, daartoe, op nieuws, gelast, en eenigszins ontslaagen hadt van den eed, waarby de Gezanten zig verbinden moesten, geene geschenken, ampten of gunsten, voor hun of de hunnen, van uitheemsche Mogendheden te zullen ontvangen (*g*). Doch sommigen, en de Heer van Beuningen zelf, keurden dit ontslag niet goed. De Ambassadeur de Huybert schreef ook uit Frankryk „ dat de Heer van Bever„ weerd een der beste kinderen van Holland „ was, waarom men hem wel van zynen eed „ ontslaan mogt, als 't tot zyn voordeel strek„ te, zynde Holland gezind om de kinderen „ van den Huize, gelyk menze noemde, alle „ voordeelen, 't zyze met den eed overeen„ kwamen of streeden, toe te voegen (*h*)." De handel werdt, sedert, traaglyk, voortgezet, inzonderheid, om dat men, in Engeland, zien wilde, wat keer de handeling in Frankryk neemen zou. De Staaten voorzagen hunne Gezanten, van tyd tot tyd, van naderen last, om de handeling ten einde te brengen, of, zo zulks niet gelukken wilde, gevoeglyk af te bree- 1662.

(*g*) Resol. Holl. 9 *Dec.* 1660. *bl.* 39. De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 335. IV. *Deel*, *bl.* 50, 57, 59, 96. Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 616, 619, 745. Resol. van Consid. *bl.* 511.

(*h*) Brief van J. de Huybert *van* 24 *Dec.* 1660. *MS.*

1662. breeken (i). Doch de Engelschen scheenen ongezind, beide tot sluiten en tot afbreeken der handelinge. Verscheiden' oude geschillen werden opgehaald, zelfs, 't gene den Staaten zeer haatelyk scheen, het werk van Amboina (k), welk, reeds ten tyde van Kromwel, vereffend was. De Staaten waren egter zo zeer geneigd tot een Verbond met Groot-Britanje, dat zy Karel den II., in veele opzigten, te gemoet gingen. In Lentemaand deezes jaars 1662, gedoogden de Staaten van Holland zelven, dat drie Regters van Koning Karel den I. *Miles Corbet*, *John Okei* en *John Barkstead*, die zig, eenen tyd lang, in Holland onthouden hadden, te Delft gevat, aan den Resident Downing overgeleverd (l), en naar Engeland gevoerd werden; daar zy allen drie ter dood werden gebragt. Men verwonderde zig zeer over der Staaten toegeevenheid, die veelen laf en onredelyk noemden. Ook werdt de yver van Downing, in 't algemeen, veroordeeld, om dat hy, die, maar even voor 's Konings herstelling, van party gewisseld was (m), nu Okei, een' der drie ongelukkigen, dien hy, in vroeger' tyd, Predikant zynde, voor Kapellaan gediend hadt, in lyden bragt (n). Hy hadt, reeds te vooren, verlof van de Staaten verworven, om diergelyke luiden te ligten (o). Doch de

Drie Regters van Karel den I. in Holland gevat.

(i) Secr. Resol. Holl. 1 Oct. 1661. 10, 11, 17 Maart 1662. II. Deel, bl. 331, 341, 351. De Witt Brieven I. Deel, bl. 380. Aitzema IV. Deel, bl. 893, 899, 903.

(k) De Witt Brieven IV. Deel, bl. 159.

(l) Resol. Holl. 16, 17, 21 Maart 1662. bl. 64, 65, 83.

(m) Thurloe's Papers. Vol. VII. p. 445.

(n) Ludlows Memoirs Vol. III. p. 82, 93. Aitzema IV. Deel, bl. 896.

(o) Secr. Resol. Holl. 6 Aug. 1661. II. Deel, bl. 310.

de toegeevendheid der Staaten, in eene zaak van zo veel gewigt, schoon zy gaarne gezien zouden hebben, dat de drie regters by 't leeven gespaard geweest waren (p), maakte de Engelschen niet veel gereeder, om het Verbond, waarover men handelde, te sluiten. Zy veranderden eerst van gedagten, na dat het Verbond met Frankryk getroffen was. Men verstondt elkanderen toen, veel ligter dan te vooren, over de meeste zwaarigheden (q). 't Liep egter nog aan tot in Herfstmaand, eer men sluiten kon. De Staaten toen hunnen uitersten last gegeven hebbende aan de Gezanten, met bevel, om terstond naar huis te keeren, zo zy dien niet konden ter uitvoeringe brengen (r); vondt de Koning geraaden een einde van zaaken te maaken. 't Verbond werdt getekend op den veertienden van Herfstmaand, en behelsde, onder anderen,,, eene belofte, om elkanders wederspannelingen geenen bystand of schuilplaats te zullen verleenen. Over inbreuken op dit Verbond, begaan aan deeze zyde de Kaap de goede Hoop, zou, binnen 't jaar, en verder, binnen agttien maanden na dat het verzogt was, regt gedaan worden. Oorlogs- en andere schepen der Staaten, eenig Engelsch schip van oorloge, in de Britannische zeeën, ontmoetende, zouden de vlag van den top van de mast moeten stryken en het marszeil laaten vallen; gelyk voor deezen gebruikelyk geweest was. De Staaten ,, zou-

1662.

't Verbond met Groot-Britanje wordt gesloten. Inhoud van het zelve.

(p) De Witt Brieven IV. Deel, bl. 215, 227.
(q) Secr. Resol. Holl. 12 July 1662. II. Deel, bl. 361.
(r) Secr. Resol. Holl. 5 Sept. 1662. II. Deel, bl. 370. De Witt Brieven IV. Deel, bl. 298.

1662. „ zouden den Koning in 't bezit doen ſtellen „ van het Eiland Pouleron. De overige openſtaande geſchillen, tuſſchen de Ooſtindiſche „ Maatſchappyen, ſedert den aanvang des „ jaars 1659, ontſtaan, zouden, door Gemagtigden; den twiſt wegens twee ſchepen, *Bonne Avonture* en *Bonne Eſperance*, in den jaare „ 1660, door den Kapitein *Enno Doedeszoon Star*, genomen (*s*), voor den gewoonlyken „ Regter, afgedaan worden. 't Verbond zou „ beëedigd moeten worden, van der Staaten „ zyde, door de Kapiteinen-Generaal en Stadhouders in der tyd." In een afzonderlyk punt, werdt bedongen „ dat de Staaten, eenigen Huisraad, juweelen of koſtelykheden, „ den Koning toebehoorende, ontdekkende „ binnen hun gebied, dezelven terſtond zouden doen overleveren. Ook zouden zy allen, „ die zig ſchuldig gemaakt hadden aan den „ *verfoeilyken moord* van Koning Karel den I. „ en zig in hun gebied onthielden, zo dra zy 'er „ kennis van kreegen, doen vatten en naar „ Engeland voeren (*t*)." Voorts, behelsde het Verbond weinig byzonders. Het werdt, vooral van de Engelſche zyde, geſlooten, met kleine gezindheid om het te houden. Ook hadt men 'er, hier te Lande, geringe verwagting van. Karel de II. bleef misnoegd, om dat zyn Neef, de Prins van Oranje, niet bevorderd werdt; en in Holland zogt men deeze bevordering

(*s*) *Zie* Notul. Zeel. 3 *July* 6 *Sept.* 1662. *bl.* 214, 253. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 891.

(*t*) *Zie* 't Verdr. *in 't Hollandſch en in 't Latyn by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 908, 915. *See alſo* LUDLOWS Memoirs *Vol.* III. *p.* 93.

ring zo lang te verwylen als mogelyk ware, of veelligt wel geheellyk te voorkomen (*u*). De vriendschap kon, derhalve, niet bestendig zyn, tusschen de pas verbonden' Mogendheden. 't Leedt ook niet lang, of zy werdt t'eenemaal verbroken, gelyk wy, wel haast, zien zullen. De Koningin van Boheeme, Dogter van Jakob den I., Koning van Groot-Britanje, die zig, tot na de herstelling van haaren Neeve, hier te Lande, opgehouden en zwaare schulden gemaakt hadt (*v*), was, in den Zomer des voorleeden jaars, naar Engeland vertrokken, daar zy niet zeer welkom was (*w*). Ook overleedt zy 'er, aan de teering, des nagts na den drieentwintigsten van Sprokkelmaand deezes jaars 1662, hebbende, meer dan veertig jaaren agtereen, in ballingschap herom gezworven (*x*).

1662.

Dood der Koninginne van Boheeme.

Na 't herstellen van de Vrede in 't Noorden, hielden de Staaten bewindsluiden in Zweeden en in Deenemarke, om hunne belangen, aldaar, waar te neemen. *Nikolaas Heins*, Sekretaris van Amsterdam, toog, als Resident naar Stokholm. Vogelzank bleef ook nog eenigen tyd te Koppenhaagen; doch hy werdt, eerlang, door den Resident *Jakob le Maire*, opgevolgd. Met Zweeden, was eenig verschil ontstaan, ter gelegenheid, dat de Westindische Maatschappy een schip der Zweedsche Afrikaansche Maatschappye genomen, en de Sterkte op Cabo Cors in Guinea overmeesterd hadt (*y*).

XI. Staat der Zweedsche en Deensche zaaken.

Van

(*u*) D'Estrad. *Tom*. I. *p*. 177.
(*v*) Aitzema III. *Deel*, *bl*. 916.
(*w*) Aitzema IV. *Deel*, *bl*. 749.
(*x*) Aitzema IV. *Deel*, *bl*. 895.
(*y*) Secr. Resol. Holl. 16 *July* 1664. II. *Deel*, *bl*. 429.

1662. Van den Koning van Deenemarke hadden de Staaten vergoeding gevorderd van de penningen, hem, boven 't gene zy by Verdrag gehouden waren, verstrekt. Fredrik de III. klaagde, daarentegen, dat men, van hier, den handel zyner Afrikaansche Maatschappye, in Westindie, belemmerde, en zig van zyne Sterkten in Guinea meester maakte. Beide de Noordsche Ryken lieten zig niet veel gelegen zyn aan de vriendschap der Staaten, inzonderheid Zweeden niet, welk zig, in 't voorleeden jaar, beide met Frankryk en met Groot-Britanje, verbonden hadt. Ook hadt de Koning van Deenemarke, ten zelfden tyde, een Verbond geslooten met Karel den II. (z). De Staaten handelden met beide de Ryken eenen geruimen tyd, eer men zig, over de openstaande geschillen, verdraagen kon (a).

XII. Verdrag van Vrede met Tunis en Algiers.

Terwyl men met Frankryk en Groot-Britanje in onderhandeling was, waren de Staaten te raade geworden, de Ruiter, met eene Vloot, te zenden naar de Middellandsche zee, om de Scheepvaart der Vereenigde Gewesten, tegen de Turksche vyandlykheden, te beveiligen. De Vice-Admiraal was, in Bloeimaand des jaars 1661, in zee geloopen, kruissende, het gantsche jaar, zonder meer dan één Turksch Roofschip te veroveren. Doch in Sprokkelmaand deezes jaars, dwong hy twee diergelyke schepen tot de overgaave. Midlerwyl, tot voor Tunis genaderd, floot hy eenen stilstand van wapenen met de Regeering deezer Stad, die,

(z) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 829-847, 951-956.

(a) DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 634, 656. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1062 *enz.*

die, den zevenden van Lentemaand, aanvangen, en zes maanden duuren zou. Ook kwam men, wegens de wisseling der gevangenen, overeen. De Ruiter, van hier naar Algiers gezeild, trof aldaar ook eenen stilstand van wapenen; waarna men in onderhandeling tradt over eene vrede, die nogtans, niet voor den zestienden van Slagtmaand, geslooten werdt (b). Geduurende de handeling, was de Ruiter naar Tunis gekeerd, en hadt daar de Vrede getroffen, op den dertigsten van Oogstmaand (c). Doch met de Regeering van Tripoli hadt hy zig niet konnen verdraagen. Na zyne terugkomst in 't Vaderland, in Grasmaand des jaars 1663, vernam men, dat die van Algiers het Verdrag, op nieuws, geschonden hadden. Hy werdt dan, in 't jaar 1664, wederom derwaards gezonden. De Consul, *Joan Bertram de Montaigne*, en de Fiskaal der Vloote, *Mr. Gilbert van Viane*, die de reis, ten zelfden tyde, deeden, hadden byzonderen last mede, om met die van Algiers, over 't herstellen der Vrede, te handelen (d). Doch eer zy deezen last voltrekken konden, kreeg de Ruiter ander bevel van de Staaten (e): 't welk gelegenheid gaf, dat de vyandlykheden der Algierynen, nog eenige jaaren, bleeven duuren. 1662.

De algemeene Staaten schreeven, op aanhouden der Protestantsche Zwitsersche Kantons, wederom verscheiden' Brieven aan den Her- De Staaten schryven voor de Walden-

(b) Zie 't Tract. by AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 948, 949.
(c) Zie 't Tract. by AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 946, 947.
(d) Secr. Resol. Holl. 13 *Sept.* 1663. II. *Deel*, *bl.* 401.
(e) BRANDT de Ruiter, *bl.* 221-295. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1071, 1072, 1078, 1119, 1136.

1662. Hertoge van Savoje, ten behoeve der Waldenzen in Piemont, die nog al over verdrukkingen klaagden. De Hertog beweerde, van zyne zyde, dat de Waldenzen zig niet hielden aan de voorwaarden, waarop hun, in 't jaar 1655, hun opſtand vergeeven was, en dat zy, niet om den Godsdienſt, maar om hunne wederſpannigheid, vervolgd werden (f). De Staaten, geene gelegenheid hebbende, om hunne Geloofsgenooten in Piemont, kragtdaadiglyk, te onderſteunen, moeſten zig, met diergelyk antwoord, laaten vergenoegen.

zen aan den Hertoge van Savoje.

XIII. Geſchil te Utrecht tuſſchen de Regeering en de Predikanten.

Te Utrecht, was, ſedert eenigen tyd, merkelyk misnoegen ontſtaan, tuſſchen de Regeering en ſommige Predikanten. De laatſten hadden wederom opgehaald het oud geſchil over de geeſtelyke goederen, welken zy dreeven, ten onregte, door het eerſte Lid der Staaten, en door de Stad, bezeten te worden, en der Kerke toe te komen. Zy ontzagen zig niet, de Regenten, in de Kerkenraaden en van den Predikſtoel, vinnig door te ſtryken: 't welk de Wethouders beſluiten deedt, om twee Gemagtigden te zenden in den Kerkenraad, dat, te Utrecht, in geene zeventig jaaren, geſchied was.

Van de Velde en Teeling wordt de Stad en 't Geweſt ontzeid,

Aan twee Predikanten, *Abraham van de Velde* en *Joannes Teeling*, werdt, in Hooimaand des jaars 1660, de Stad en 't Geweſt ontzeid. Ook beſlooten de Staaten van Utrecht alle Predikanten, voortaan, te doen belooven „ dat zy „ zig, in 't leeren, zouden houden aan 't gene, „ zo omtrent de Leere als Kerkenorde, in de „ jaaren 1618 en 1619, by de Sinode van Dor- „ drecht,

(f) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 259, 260, 889, 1146, 1150.

„ drecht, vastgesteld was, in 't byzonder, raa- 1662.
„ kende 't stuk van den Sabbath of Zondag,
„ en dat zy zig zouden wagten van zaaken,
„ de Regeering, of den Staat der Kapittelen
„ of derzelver goederen betreffende, te beris-
„ pen of te veroordeelen." Elk, die deeze beloften weigerde te doen, zou, terstond, geweerd worden van den dienst; en elk, dieze overtradt, zou, naar bevindrenis van zaaken, gestraft worden. Van de Velde werdt, sedert, te Medenblik, beroepen. Doch de Wethouders, voor zynen onrustigen aart bedugt, bragten, by de Staaten, te wege, dat hy hunne Stad niet alleen, maar gantsch Holland ruimen moest (*g*). Eer hy uit Medenblik vertrok, waren de Staaten genoodzaakt geweest, drie vendels knegten derwaards te schikken, om de Gemeente in rust te houden (*h*). Hy begaf zig toen naar Zeeland en werdt eerlang Predikant te Middelburg (*i*), daar hy zig, inzonderheid, by de voorstanders van het Huis van Oranje, zeer bemind wist te maaken, en niet schroomde, de Staaten van Holland, van den predikstoel, door te stryken, als *verbondbreekers* (*k*). 't Gene hy en Teeling wegens de Kerkelyke goederen gedreeven hadden werdt naderhand ook door *Mathias Nethenus*, Professor der Godgeleerdheid te Utrecht, in openbaaren druk, beweerd. Doch men besloot, in Grasmaand deezes jaars 1662, ook deezen te verlaaten van zyn ampt (*l*). De

(*g*) Resol. Holl. 3, 12 *Maart* 1661. *bl.* 11, 38.
(*h*) Resol. Holl. 11 *Maart* 1661. *bl.* 36.
(*i*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 683-688.
(*k*) Resol. Holl. 28 *Sept.* 1662. *bl.* 47.
(*l*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 978.

1662. De Hervormde Kerk in Holland werdt, omtrent deezen tyd, ook eenigszins ontrust, door verschillende begrippen over eenige punten der Leere en der Kerkenorde, waaruit sommigen eene beroerte te gemoet zagen, gelyk aan die, welke men, voor ruim veertig jaaren, beproefd hadt; hoewel zy, door 't voorzigtig beleid der Regeeringe, voorkomen werdt. 't Zal niet ondienstig zyn, hier een kort berigt te geeven van den oorsprong deezer geschillen, die, ook met Staatkundige inzigten (*m*), of gevoed, of bedwongen werden, naar tyds gelegenheid; en die, tot heden toe, in de openbaare Kerke, gebleeven zyn, zonder nogtans de eenigheid gebroken te hebben.

XIV. Oorsprong der geschillen, tusschen de Voetiaanen en Coccejaanen.

De Filozoofische schriften van *Renatus Descartes*, die zig eenigen tyd te Egmond binnen opgehouden hadt, en, in 't jaar 1650, in Zweeden, overleeden was, waren, inzonderheid na zynen dood, zeer bekend geworden hier te Lande, en vooral op de hooge Schoolen te Leiden en te Utrecht; daar zy, van sommige Hoogleeraars, beide in de Godgeleerdheid en Filozoofie, met goedkeuring, gelezen; van anderen, afgekeurd en veroordeeld werden. Onder de laatsten, was *Gysbert Voetius*, Hoogleeraar der Godgeleerdheid te Utrecht: onder de eersten, *Joannes Coccejus*, die, in 't jaar 1650, van Breemen, tot Hoogleeraar in dezelfde weetenschap, te Leiden, beroepen was. Voetius hadt de vermaarde Sinode te Dordrecht bygewoond, en veelen, die 't met hem hielden, wil-

(*m*) *Voiez* Entret. sur les Method. des Cocceiens & Voetiens. *p.* 24.

wilden gaan voor uitsteekende vrienden van 't Huis van Oranje. Ook waren 't deezen, die, beide in 't Stigt en in Holland, scherpst uitvoeren tegen de tegenwoordige Regeering. Coccejus, daarentegen, omtrent den tyd der veranderinge, herwaards gekomen, stampte zynen Leerlingen, ernstelyk, in, dat men der Overheid gehoorzaam zyn, haar gezag erkennen, en zig wagten moest van tegen haar uit te vaaren van den Predikstoel. Hierdoor wonnen hy en de zynen de gunst der tegenwoordige Regenten van Holland, die niet gedoogen wilden, dat zy, door de Voetiaanen, verdrukt werden. De Voetiaanen, daarentegen, ver het grootste getal uitmaakende, arbeidden sterk, om hunne partyen, by 't gemeen en by de Overheid, in kleinagting te brengen, en van gevaarlyke stellingen, zelfs van de gehaatte leere der Sociniaanen, waartegen, in den jaare 1653 en sedert, verscheiden' Plakaaten waren uitgekomen, verdagt te maaken (*n*). De Staaten van Holland en de Raadpensionaris de Witt begunstigden egter de Coccejaanen, onder de hand en openlyk, en vonden 'er luiden aan, die hunner Regeeringe meer toegedaan waren, dan veele Voetiaanen. Om het groot getal deezer laatsten, nogtans, niet te zeer te ontsteeken, hadden zy, op het aanhouden der Klassis van 's Graavenhaage (*o*), in den jaare 1656, belast, „ dat geschilstukken, de Filozoofie betreffende, voortaan onderscheiden zouden blyven van de Godgeleerde geschilstukken; dat „ men

1662.

De Staaten van Holland houden den Coccejaanen de hand boven 't hoofd.

(*n*) B. Bekker Vervolg *op* Hornius Kerk. Hist. *bl.* 30. *Zie ook* Heidanus Consideratien.
(*o*) Resol. Holl. 24, 25 *July* 1656. *bl.* 140, 163.

1662. „ men de aanstootelyke stellingen van Descartes zou nalaaten voort te zetten; dat men „ de vryheid van *filozofeeren*, welke de Staaten niet wilden wegneemen, niet zou hebben te misbruiken, en dat men elkanderen „ geene naamen van partyschap zou hebben „ te geeven, op dat dus zelfs alle schyn van „ verdeeldheid gemyd werdt (*p*)." De Leidsche Hoogeschool bleef,* sedert, in tamelyke rust. Doch de hevigheid der Voetiaansche en Coccejaansche Predikanten scheen eer toe dan af te neemen. Onder anderen, kwam het geschil over den Sabbath of Zondag op de baan, tot het vieren van welken, de Voetiaanen sterker verpligting stelden, dan de Coccejaanen (*q*). De Staaten van Holland, alles, zo veel mogelyk ware, in rust willende houden, gaven bevel, om zig, in dit stuk, te gedraagen, naar 't gene, by de Nationaale Sinode van Dordrecht, beraamd was, zonder, deswege, van nieuws, te raadpleegen op de Provinciaale Sinoden (*r*). Wy hebben boven gezien, dat de Staaten van Utrecht, naderhand, diergelyk een besluit namen. Doch deeze gemaatigdheid werdt der Overheid kwalyk genomen, door veelen. Men ontzag zig niet, de Staaten en de Wethouders over te haalen, als meendenze 't niet ernstig met den Godsdienst. Voornaame Amptenaars werden van schadelyke gevoelens verdagt gemaakt. Binnen Amsterdam, welk gehouden werdt, het roer der zaaken in Holland,

Zy raaden tot gemaatigdheid.

't welk veelen kwalyk neemen.

(*p*) Resol. Holl. 30 *Sept.* 1656. *bl.* 241.
(*q*) Leidekker Vervolg *op* Hornius. *bl.* 10.
(*r*) Resol. Holl. 7 *Aug.* 1659. *bl.* 147. *en in de* Resol. van Consid. *bl.* 491, 494.

land, voornaamlyk, te beſtieren, werden, zo 1662.
ſommigen ſchryven durfden, ten deezen tyde, niet boven drie of vier waare Proteſtanten gevonden onder de Regenten: de overigen waren, zeide men, Papiſten in hun hert, of Vrygeeſten en Atheiſten (s). Doch zulke kwaade naamen waren, ook in vroeger' tyd, Regenten, die tot gemaatigdheid rieden, naar 't hoofd geſmeeten (t), zonder dat men reden heeft, om te denken, datze hun voegden. De bitterheid der partyſchap duurde eenen geruimen tyd, en zou nadeelige gevolgen gehad hebben voor de Coccejaanen, zo deezen de hand niet boven 't hoofd gehouden was, door 's Lands Staaten, aan welken zy, van hunnen kant, daarentegen, meer eerbiedenis en ſtipter gehoorzaamheid beweezen dan eenigen onder de Voetiaanen. Men zag hiervan, omtrent deezen tyd, een merkwaardig voorbeeld.

XV. De Staaten van Holland ſtellen orde op het openbaar bidden, in de Kerken.

In ſommige Geweſten, en in Friesland inzonderheid, was, ſedert, eenige jaaren, in gebruik geweeſt, in de openbaare Kerken, te bidden voor den Prinſe van Oranje. Dit geſchiedde ook in Holland, door veele Predikanten, die Voetius zyde hielden. Doch de Staaten van dit Geweſt, den Prins thans aanmerkende, als een' byzonder' Perſoon, die de hooge ampten zyner voorzaaten nog niet bekleedde, en veelligt nimmer bekleeden zou, oordeelden, dat hem deeze uitſteekende eer niet toekwam, dan in de Kerken zyner byzondere Heerlykheden hier te Lande, daar hyze, met andere hoogeen

(s) Thurloe's Papers, Vol V. p 662.
(t) VII. Deel, bl. 219. X. Deel, bl. 25, 88.

1662. en Ambagts-heeren, gemeen hadt. In de gemeene Voorschriften der gebeden, die, in de openbaare Kerkboeken, gedrukt waren, en, doorgaans, door de Predikanten, gevolgd werden, hadt men ook eenige andere wanvoeglykheden ontdekt, die verbetering behoefden: inzonderheid, werdt, volgens dezelven, in de eerste plaats, gebeden, voor de algemeene Staaten, als de hooge Overheid deezer Landen, daar men nu, in Holland, verstondt, dat de Staaten van Holland en Westfriesland alleen de wettige hooge Overheid waren van dit Gewest. Om deeze en diergelyke ongeregeldheden te weeren, hadden hunne Edele Groot-Mogendheden, al in den jaare 1657, eenige Leden der Vergaderinge gemagtigd, om de Voorschriften der openbaare gebeden naar te zien, en den Staaten te dienen van den besten raad, om de Predikanten aan de Voorschriften verbonden te houden (u). Doch 't liep aan, tot op het einde deezes jaars 1662, eer deeze Gemagtigden verslag deeden van 't gene zy gevonden hadden (v). De Staaten, door de Witt

1663. bewoogen (w), namen, hierop, in Lentemaand des volgenden jaars, een besluit, om den Predikanten, alomme, te belasten, dat zy, in de eerste plaats zouden hebben te bidden „ voor „ hunne Edele Groot-Mogendheden, of de „ Ridderschap, Edelen en Steden van Holland „ en Westfriesland, als zynde den ontwyfelbaaren *Souverain*, en, naast God, de eenige „ hooge Overheid deezer Provincie; daarna

„ voor

(u) Resol. Holl. 13 *Decemb.* 1657. *bl.* 444.
(v) Resol. Holl. 8, 9 *Decemb.* 1662. *bl.* 28.
(w) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 166.

„ voor de Staaten der andere Vereenigde Ge- 1663.
„ westen, derzelver Bondgenooten, en voor
„ derzelver gezamentlyke Afgevaardigden,
„ ter algemeene Staatsvergaderinge en in den
„ Raad van Staate: voorts, binnen 's Graa-
„ venhaage alleen, voor de Gekommitteerde
„ Raaden, voor de twee hooge Geregtshoven,
„ en voor de Kamer van Rekeninge, en,
„ eindelyk, overal, voor de Wethouderschap
„ en Regeerders der Stad of Plaatse (x)." Van dit besluit werdt den Predikanten, alomme, kennis gegeven (y), met byvoeging, dat men, in de hooge en Ambagtsheerlykheden, ook voor de Heeren, in rang onmiddelyk voor de Wethouderschap, zou hebben te bidden. De Staaten van Friesland, die, ten deezen tyde, verstonden, dat de algemeene Staaten de hooge Overheid deezer Landen waren, stieten zig zeer aan de nieuwigheid, die Holland dagt in te voeren, en beweerden, dat men zig, in 't bidden, schikken moest naar de Voorschriften, agter de gemeene Bybels en Gebedeboeken gedrukt, en alomme verspreid (z). Die van Holland weezen, daarentegen, aan, dat deeze Voorschriften merkelyk verschilden; en dat sommigen, in de eerste plaats, voor den Keizer en voor den Koning van Spanje leerden bidden: anderen, in Leicesters tyd, naar 't schynt, uitgegeven, ook, met naame, voor onze genadigste Koningin van Engeland: anderen, voor den Stadhouder, in rang voor de Staaten van den Lande: veelen, eindelyk, voor de

Friesland neemt dit kwalyk, en verzet 'er zig tegen.

(x) Resol. van Consid. ten tyde van DE WITT, *bl.* 658.
(y) Resol. *als boven*, *bl.* 660, 662.
(z) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 996.

1663. de algemeene Staaten, in de eerste plaatse. Zy voegden hierby, dat de wyze van bidden binnen Holland stondt aan de beschikkinge der Staaten van 't Gewest, geenszins aan de Staaten der andere Gewesten (*a*). Doch die van Friesland, opgezet, zo sommigen schryven, door Prinse Willem van Nassau, die, van Breda, derwaards vertrokken was, zonder den Haage aan te doen (*b*), lieten zig niet genoegen met deeze redenen (*c*). Zy bragten te wege, dat de Correspondent der Friesche Sinode de Leden der Zuidhollandsche, die, in Hooimaand, binnen 's Gravenhaage, zat, vermaande, tot het aanwenden van ernstige poogingen by de Staaten, om 't nieuwe Voorschrift van 't openbaar Gebed wederom in te trekken. Maar dit gedrag van Friesland werdt by de Staaten van Holland zo euvel genomen, dat zy 'er voldoening voor begeerden van de Friezen (*d*). Voorts, droegen zy zorg, dat 'er, op de volgende Noordhollandsche Sinode, die te Haarlem gehouden werdt, geen diergelyk voorstel gedaan werdt, door den Correspondent der Friesche Sinode (*e*). De Coccejaansche Predikanten waren, op de Noordhollandsche Sinode, de gereedsten, om het nieuwe Voorschrift aan te neemen: wordende zy egter van de meeste anderen ingevolgd. De Sinode besloot, derhalve, het Voorschrift te agtervolgen, in vertrouwen, dat het niet strekte

(*a*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl* 996 1004.
(*b*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 300.
(*c*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1009 *enz.*
(*d*) Resol. Holl. 17 *July* 1663. *bl.* 25.
(*e*) Resol. van Consid. ten tyde van DE WITT, *bl.* 676 *enz.*

1663.

te tot benaadeelinge van 't gene, by de Sinode van Dordrecht, in de jaaren 1618 en 1619, beraamd was, gelyk sommige *onrustige en kwaadwillige geesten*, zo alsze genoemd werden, ja byna alle gezindheden deezer Landen gedreeven hadden (*f*). De Staaten verklaarden, sedert, dat zy niet beoogd hadden „ met hun Voorschrift, de Dordrechtsche Sinode te benadeelen (*g*). Midlerwyl, hadden de Staaten van Gelderland, Zeeland, Overyssel en Stad en Lande zig ook verklaard tegen het Voorschrift, door Holland vastgesteld, dryvende, dat het niet kon aangemerkt worden, als byzonderlyk behoorende tot de huishoudinge van Holland, alzo 'er de rang der algemeene Staaten in bepaald werdt, tegen de oude gewoonte: 't welk te vreemder werdt gevonden, om dat Zeeland ook verstondt, dat de byzondere Staaten, elk in hun Gewest, de hooge Overheid waren. De Staaten van Zeeland sloegen eene soort van een' middelweg voor (*h*), beweerende, dat de Predikanten zig, in 't bidden, bedienen zouden van deeze uitdrukkingen: *wy bidden u voor de genen die gy over ons in Hoogheid en 's Lands Regeeringe gesteld hebt: wy bidden u voor de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en voor de Staaten van - - - - - -, zynde onze wettige hooge of* Souveraine *Overheid* (*i*). Doch de Staaten van Holland, geen genoegen vindende in deezen voorslag,

Vier Gewesten voegen zig by Friesland.

Zeeland slaat een' middelweg voor.

die Holland niet behaagt.

(*f*) Extr. *uit de* Acta Synod. Noordholl. *by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1016.

(*g*) Resol. van Consid. *bl.* 711.

(*h*) Notul. Zeel. 26 *Juny* 20 *Sept.* 1663. *bl.* 160; 191. 28 *April* 1664. *bl.* 175.

(*i*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1015, 1016 - 1021, 1035.

1663. slag, die inderdaad duister was en 't geschil onbeslist liet, schreeven eenen wydlustigen Brief aan alle de Gewesten, waarin zy de redelykheid van hun Voorschrift verdedigden (k). Ook bleeven zy zorgen, dat niemant der Correspondenten, tegen het zelve, eenigen voorslag deedt, op de Hollandsche Sinoden (l). Door alle deeze middelen, raakte, eindelyk, het nieuwe Voorschrift, in Holland, in gemeen gebruik. Weinigen waren 'er maar, die 't overtraden; doch zy veranderden van gedrag, na dat de Staaten, in Wynmaand des jaars 1666, beslooten hadden de wedden van elk, die zig niet stipt aan 't Voorschrift hieldt, in te houden (m). Te vooren, hadden zy reeds ernstige besluiten genomen, tegen zulke Predikanten, die uitheemsche briefwisseling hielden, en zaaken van Regeeringe op den Predikstoel bragten, gelyk, nu en dan, nog door eenige Predikanten geschiedde; onder anderen, verklaarende „ dat zy, die de raadpleegingen „ en besluiten der Regeeringe van den Pre„ dikstoel doorstreeken, en de Overheid by „ de onderdaanen zogten verdagt te maaken, „ terstond, van hunnen dienst zouden worden „ verlaaten, zonder immer daartoe wederom „ aangenomen te worden (n):" naar welke besluiten, eenige Voetiaanen zig ongaarne voegden. De Coccejaanen schikten 'er zig, daarentegen, gereedelyk naar, en wonnen, daardoor, meer

(k) Resol. van Consid. bl. 718. Aitzema IV. Deel, bl. 1021, 1022.
(l) Resol. van Consid. bl. 772.
(m) Resol. van Consid. bl. 791.
(n) Resol. van Consid. bl. 787.

1663.

meer en meer, de gunst der Staaten en der Wethouderen in de Steden. Zy werden voorzien met de beste Plaatsen, en namen, derhalve, van tyd tot tyd, toe in getal: waardoor de Staaten van Holland eenen steun kreegen aan de Kerkelyken, dien zy, te vooren, niet gehad hadden.

De Vergadering van Holland belooft, haare Leden schadeloos te houden, wegens 't gene zy stemmen, raaden of besluiten.

Doch terwyl de zaak van 't openbaar Gebed en diergelyken ter Vergaderinge van Holland verhandeld werden, ondervondt men, dat sommige Leden met zo veele vrymoedigheid stemden, dat men bedugt werdt, of zy niet, mogelyk, by verandering van tyden, deswege, eenig nadeel konden te wagten hebben. Men nam, derhalve, na ryp beraad onder de Edelen en in de Vroedschappen der Steden, een eenpaarig besluit, om alle zulke Leden der Vergaderinge, welken, in vervolg van tyd, ter oorzaake van de voorslagen, vertoogen, raad of besluiten, tot handhaavinge der tegenwoordige Regeeringe en behoudenis der Vryheid, eenig nadeel, in lyf, goed, ampt of eere, mogt overkomen, schadeloos te houden, en hun of hunnen erfgenaamen vergoeding te doen uit 's Lands middelen (*o*). Elk kreeg, vervolgens, eene Akte van *indemniteit* of schadelooshouding, overeenkomstig met dit besluit, met naame ook de Raadpensionaris de Witt, die, ten deezen zelfden tyde, wederom voor vyf jaaren, tot het gewigtig ampt, welk hy nu tien jaaren bekleed hadt, aangenomen werdt (*p*).

De Witt, wordt, op nieuws, voor vyf jaaren, tot Raadpensionaris aangenomen.

XVI. Onlusten in Gro-

In Groningen en de Ommelanden, was, sedert eenigen tyd, wederom, uit verscheiden oor-

(*o*) Resol. van Consid. *bl.* 696. AITZEMA IV, *Deel*, *bl.* 103[illegible].
(*p*) Resol. van Consid. *bl.* 710.

1663. oorzaaken, oneenigheid ontstaan, die, in deezen jaare, bygelegd werdt. 't Getal der genen, welken, uit de Ommelanden, op de Landschaps Vergaderingen, verscheenen, beliep, ten deezen tyde, wel honderd of meer, hebbende elk, die dertig graazen Lands, agt guldens in de Verpondinge doende, bezat, regt om ten Landdage te verschynen. Doch eenige Ommelander Heeren, hun aanzien merkelyk ziende verminderd, door zo groot een getal van stemmende mede-leden, tegen niet meer dan zestien Persoonen, van wege de Stad, die nogtans zo veel zeggens, ten Landdage, hadden, als zy met hun allen; vervoegden zig, zonder de Stad gekend te hebben, in den aanvang des jaars 1662, by de algemeene Staaten, in den Haage. De Stad, de lugt van hunnen toeleg gekreegen hebbende, deedt, insgelyks, eene bezending herwaards, die den algemeenen Staaten voorhieldt „ dat de Ommelanden niet bevoegd waren, om een groot deel van de opgezetenen ten platten lande te berooven van het regt, om ten Landdage te zitten; dat, hierdoor, de Landeryen meer dan een derde in waarde zouden afslaan: 't welk strekken zou tot merkelyk nadeel van de Stad, welker ingezetenen ook ten platten lande gegoed waren." De algemeene Staaten beslooten de zaak nader te doen onderzoeken; doch eer zy hiermede gedaan hadden, ontstondt 'er eene merkelyke beroerte in de Stad. Joan Schuilenburg, voor deezen Afgevaardigde van wege Stad en Lande ter algemeene Staatsvergaderinge, was, sedert dat hy, tegen last, in de Vrede met Portugal bewilligd hadt,

...ningen en de Ommelanden.

Oproer in de Stad.

van zyne ampten verlaaten. Doch, zig kwalyk genoegende aan een bedryveloos leeven, hadt hy, door kuipery, beloften en geschenken, by verscheiden' Burgemeesters en Raaden der Stad, zyn best gedaan, om hersteld te worden; en toen 't hem, langs deezen weg, mislukt was, zyne toevlugt genomen tot de burgery, met naame tot de Bouwmeesters en Oldermans der agttien Gilden, welken hy 't hoofd vulde met klagten, over 't onregt hem aangedaan, te gelyk gewaagende van verscheiden' gebreken in de Regeeringe, die herstelling behoefden: al 't welk van zulk een gevolg was, dat het gemeen, in Hooimaand des gemelden jaars, op de been raakte, en, met een Verzoekschrift, by Burgemeesteren en Raad, om herstelling van eenige misbruiken aanhieldt. De Regeering was, in 't eerst, ongezind, om aan 't verzoek der menigte te voldoen; doch bevroedende dat de bezetting, welke zy op haare hand hadt, naauwlyks zeshonderd man sterk was, en dat de burgery, in veel grooter getal, de wapenen hadt opgevat, besloot zy toe te geeven „ dat, gelyk „ men begeerd hadt, de gezwooren' Gemeen- „ te of Vroedschap, voortaan, in geduuri- „ gen dienst blyven, en tot geene andere „ ampten benoemd worden zou." De Akte, waardoor Schuilenburg onbekwaam verklaard was, om eenig ampt te bekleeden, werdt, zo veel de Stad aanging, wederom ingetrokken, waardoor hy hoop kreeg, om eerlang in zyne waardigheden hersteld te

1663.

De Regeering geeft toe.

1663. worden. Eenigen uit de gezwooren' Gemeente, om de Ampten, welken zy, daarbenevens, bezaten, te behouden, ſtonden af van het Gezwoorenſchap; in welker plaats, terſtond, anderen benoemd werden. Alles bleef toen in ruſt, voor eenen tyd. Doch ſommigen uit de Regeeringe verzuimden niet, op hunne beurt, onder de hand, te arbeiden, om de burgery te winnen; haar vertoonende, dat het den aanleggeren der jongſte beroerte niet te doen geweeſt was, om den welſtand der burgeren te bevorderen; maar om zelven op 't kuſſen te raaken; 't welk, by de meeſten, doorgaans gereed genoeg om te gelooven, 't gene hun, ten nadeele der Overheid, in de ooren geblaazen wordt, zo veel ingang vondt, dat de oude Taalmannen en gezwooren' Gemeente, eindelyk, in Herfſtmaand, een Vertoog inleverden aan Burgemeeſteren en Raad, waarby zy de jongſte keuze onwettig verklaarden, en eene nieuwe begeerden. Den Gilden, die ook ter gehoor waren toegelaaten, werdt aangezeid, dat zy zig, voortaan, niet zouden hebben te ſteeken in zaaken van Regeeringe. Men tradt tot eene nieuwe keuze van Gezwoorens, en de gantſche Regeering, oude en nieuwe, verbondt zig, tot onderlinge handhaavinge. De Bouwmeeſters en Gemagtigden uit de Gilden, nogtans, niet konnende ruſten, riepen de Gildebroeders byeen, van zins om zig te ſterken tegen de Wethouderſchap. Doch deeze, de bezetting in de wapenen gebragt hebbende, deedt de twee

Zy zoekt de burgery te winnen.

Zy herneemt haar gezag.

Bouw-

1663.

Bouwmeesters, zonder uitstel, gyzelen. Zy werden niet geslaakt, voor zy en alle de Oldermans zig verbonden hadden, om zig voortaan alleen met Gildenzaaken, niet met zaaken van Regeeringe te zullen moeijen. De Wethouderschap, midlerwyl, om 't gemeen genoegen te geeven, de belastingen op eenige eetwaaren één weinig verminderd hebbende, kondigde eene soort van vergiffenis af van 't voorgevallene. Doch de Ommelanden verklaarden zig tegen deeze vermindering der belastingen, om dat de Stad nog niet bewilligd hadt, in 't stellen van Regteren over Schuilenburg, op wien zy zeer gebeten waren, en die, van wege de Stad, sedert eenigen tyd, door twee soldaaten, in zyn huis, bewaard werdt. Doch de vrees voor nieuwe opschudding hadt de Wethouderschap belet strenger met hem te handelen. Prinse Willem van Nassau, Stadhouder van 't Gewest, sedert, in Groningen gekomen zynde, werdt men te raade, de bezetting te versterken: gelyk geschiedde. Op den dertigsten van Slagtmaand, terwyl de gewoonlyke bezetting, met Prins Willem aan 't hoofd, in de wapenen gebragt was, werden, op 't onverwagtst, veertien vendelen knegten en twee kornetten paarden ter Stad in gelaaten, die zig, in een oogenblik, van de markt en de wagthuizen meester maakten. Terstond hierop, werden eenige oproerigen in hegtenis genomen. Doch Schuilenburg was in vrouwenkleedinge ontsnapt, en eerst naar Breemen, en van daar naar Munster geweeken,

Prins Willem van Nassau brengt meer Krygsvolk in de Stad.

1663. alwaar hy zig eenen geruimen tyd onthieldt, wordende door den Bisschop in bescherming en dienst genomen. Men tradt, voorts, tot het aanstellen van agttien Gemagtigde Reggers uit de Stad en de Ommelanden, die, ten overstaan van Prinse Willem, over Schuilenburg en de anderen, moesten vonnissen. Men hoorde, tegen Schuilenburg, verscheiden' getuigenissen van Regeeringspersoonen en, in zyn vonnis, den dertigsten van Wintermaand getekend, werdt hem te laste gelegd, „ dat hy oorzaak geweest was van den op„ loop, plondering en onwettelyke veran„ dering der Regeeringe in den jaare 1657, „ en daarvoor eene groote somme gelds ge„ trokken hadt; dat hy 's Lands penningen „ verkort, en giften en gaaven genooten „ hadt, tegen zynen eed; dat hy, in den handel „ met Portugal, aangegaan was tegen zynen „ last, ten nadeele van den Staat en van de „ Westindische Maatschappye; en door zyne „ drift om te besluiten, schoon 'er twee aan„ zienlyke Gewesten tegen stemden, zo veel „ in hem was, de heilzaame eendragt van „ den Staat gezogt hadt te verbreeken; dat „ hy het voorstel van Holland, wegens het „ Portugeesche werk, hadt doen drukken en „ verspreiden, en de Staaten van Stad en „ Lande, in zekere zyne gedrukte Verhan„ deling, schamperlyk hadt doorgestreeken; „ dat hy, laatstelyk, met de Bouwmeesters „ en eenige Gemagtigden uit de Gilden, „ hadt samengespannen, en den Raad, door „ oproer, gedwongen, om hem te herstel-

Vonnis tegen Schuilenburg.

„ len,

„ len, snoevende zelfs, dat hy het leeven van „ eenige Heeren in zyne hand hadt." Om alle welke misdaaden, hy veroordeeld werdt, om onthalsd te worden, zo dra men hem bekomen kon, wordende, te gelyk, alle zyne goederen verbeurd verklaard. *Gerrit Harmans Warendorp*, gewezen Bouwmeester der agttien Gilden, werdt, wegens den jongsten oproer, in 't begin deezes jaars 1663, met den zwaarde geregt. Doktor *Lukas Harkens* Advokaat, en *Gerard Udink*, gewezen Olderman van 't Kleermaakers Gilde, die men oordeelde gelyke straf verdiend te hebben, werden, nogtans, uit genade, gebannen uit de Vereenigde Gewesten en uit Oostfriesland, volgens verzoek, hiertoe, aan de Staaten der andere Gewesten (*q*), aan de algemeene Staaten, en aan den Graave van Oostfriesland te doen. De vergiffenis, te vooren, door de Stad, verleend, scheen bezwaarlyk met deeze vonnissen te konnen bestaan. Doch men oordeelde, dat de Stad, op zig zelve de opperste magt niet hebbende, zulk eene vergiffenis niet hadt mogen verleenen; waarom menze niet liet gelden. De algemeene Staaten en de Staaten van Holland zelven betoonden groot genoegen, over den yver van die van Stad en Lande in het straffen der oproerigen: hun zelfs meerder Krygsvolk aanbiedende, zo zy 't noodig mogten oordeelen. Doch ik meen niet, dat deeze aanbieding aangenomen werdt. Prins Willem van Nassau,

1663.

en nog drie anderen.

Prins Willem

(*q*) Notul. Zeel. 13 *Febr.* 1663. *bl.* 24.

1663. sau, de rust in Groningen hersteld hebbende, arbeidde, terstond, aan het byleggen der gereezen' geschillen, tusschen de Stad en de Ommelanden. Hy en de Gemagtigden der Ommelanden beraamden een Reglement, waarby die van de jaaren 1610 en 1659, in de voornaamste opzigten, bevestigd werden. Voorts werdt 'er een voet in vastgesteld, volgens welken, de Ampten der Provincie, voortaan, zouden begeven worden. De algemeene Staaten bekragtigden dit Reglement, op den twee-entwintigsten van Sprokkelmaand. Wat laater, gaven zy, ten overvloede, hunne goedkeuring, op een Reglement, door de Regeering van Groningen, op hunnen raad, en voornaamlyk door bewerking van Holland, gemaakt tot betooming van de Gilden, die, sedert, geene algemeene Vergaderingen mogten houden, gelyk zy, tot hiertoe, hadden mogen doen, en niet, dan by een Gilde tevens, met voorkennisse van Burgemeesteren, byeenkomen. Ook werdt het Ampt van Bouwmeesteren vernietigd (r). Door alle welke schikkingen, de rust in Groningen en de Ommelanden, voor eenige jaaren, hersteld werdt.

legt de geschillen tusschen de Stad en de Ommelanden by.

XVII. Maar in Friesland, hadt elk ook, sedert eenigen tyd, den mond vol gehad van klagten, over 't kuipen om Ampten, en over 't geeven en ontvangen van geschenken, om in de Regeeringe te komen. Zo hoog liep het misnoegen, hierover, dat men voor opschudding

Klagten, in Friesland, over 't kuipen en ontvangen van geschenken.

(r) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 932-939, 1041-1056.

ding onder 't gemeen bedugt was. 't Hof moest 'er, derhalve, kennis van neemen, en zorgdraagen, dat de wetten, tegen deeze misbruiken gemaakt, beter werden uitgevoerd. Ook stelden 'er de Staaten nieuwe orde tegen, elken Amptenaar eenen eed van zuiveringe opleggende, en honderd gouden ryders beloovende aan ieder, die eenen overtreeder wist aan te wyzen (s). Over 't regt van stemmen, in Lands-, deels-, dyks- en andere zaaken, was ook verschil gereezen, welk, door een Reglement der Staaten van den eenentwintigsten van Slagtmaand deezes jaars 1663, geregeld werdt (t). 1663.

XVIII. 't Bekragtigen en afkondigen der Vrede met Portugal wordt verwyld.

De Vrede met Portugal, in 't jaar 1661 gesllooten, nog niet naar behooren bekragtigd zynde door den Koning, namen de wederzydsche onderzaaten hieruit gelegenheid om de vyandlykheden te doen duuren. De Zeeuwen kaapten, op Spaansche bestellingen, op de Portugeezen: die, van hunnen kant, ook verscheiden' Hollandsche en Zeeuwsche schepen namen, en in Engeland opbragten. In Zeeland, wist men 't zeevaarend volk aan geen weêrwerk te helpen, en zou hierom gaarne gezien hebben, dat de Vrede met Portugal niet bekragtigd geworden was, wanneer men 't kaapen zynen gang zou hebben laaten gaan. Doch den Portugeeschen Gezant, in Hooimaand des jaars 1662, te kennen gegeven hebbende, dat hy de bekragtiging van den Ko-

(s) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 968-977.
(t) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1056-1059.

1663. Koning zynen meester, in orde, ontvangen hadt, en gereed was, omze, tegen die der Staaten, 'uittewisselen, raadpleegde men, hierop, ter algemeene Staatsvergaderinge. Vier Gewesten waren gereed, tot het bekragtigen der Vrede. Doch Gelderland, Zeeland en Stad en Lande bleeven weigerig. In Slagtmaand, boodt Zeeland, eindelyk, aan, de Vrede te zullen bekragtigen, mids 1. de scheepen, die, voortaan, op Brazil zouden handelen, de gewoone regten betaalden aan de Westindische Maatschappye; dat 'er 2. een middel bedagt werdt, om het Verdrag, by 't overgeeven van Brazil gemaakt, stipt te doen naarkomen; dat 3. de bedongen' agt millioenen aan de Westindische Maatschappy werden uitgekeerd, en dat 4. de algemeene Staaten beloofden, het Oktroi der Maatschappye, tegen dat het ten einde liep, te zullen vernieuwen. De algemeene Staaten stonden het *derde* punt toe aan die van Zeeland, beloofden, aan het *tweede* de hand te zullen houden, en de anderen twee, door Gemagtigden, te zullen doen onderzoeken. Hierop werdt de Vrede bekragtigd (*u*); schoon 'er Gelderland en Stad en Lande, volstandiglyk, tegen stemden. De uitwisseling van 't bekragtigde Verdrag geschiedde, op den vyftiende van Wintermaand. Doch de Vrede werdt, hier te Lande, niet voor den veertienden van Lentemaand des jaars 1663, afgekondigd (*v*).

Doch geschiedt eindelyk.

't Ver-

(*u*) Notul. Zeel. 2 *Dec.* 1662. *bl.* 356. 27 *Jan.* 1663. *bl.* 8.
(*v*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 939-942, 781.

't Verwylen deezer afkondiging en 't uitstellen van de bekendmaaking der gesllooten Vrede, in Oost en Westindie, begunstigde de onderneemingen der beide Maatschappyen. De Westindische Maatschappy hadt zig, in 't begin des jaars 1662, reeds meester gemaakt van 't Eiland Annobon, in Afrika (w). Doch in Louwmaand deezes jaars 1663, hadt de Oostindische Maatschappy Kochin, en, op den vyftienden van Sprokkelmaand daaraan, de sterke Vesting Kananor, benoorden Kochin, op de Portugeezen, veroverd, waardoor zy van de gantsche kust van Malabaar, tot aan Goa, toe, meester geworden was (x). De Graaf van Miranda en *Diego Lopes de Ulhoa*, die, na hem, de zaaken van Portugal, eenen tyd lang, waarnam, beweerden, dat deeze twee Steden, tegen den inhoud der Vrede, bemagtigd waren, en terstond wederom behoorden gegeeven te worden. Doch de Oostindische Maatschappy hieldt het tegendeel staande. De Portugeezen vestigden zig, voornaamelyk, op één der punten van 't Verdrag, waarby vastgesteld was, dat de Vrede, drie maanden na de bekragtiging, zou afgekondigd worden, en dat de vyandelykheden, twee maanden na de afkondiging, zouden ophouden buiten Europa. De bekragtiging nu was, huns oordeels, geschied, in Hooimaand des jaars 1662, wanneer zy verklaard hadden, daar-

1663.

XIX. De Oostindische Maatschappy verover Kochin en Kananor.

(w) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 940.
(x) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1010.

1663. daartoe gereed te zyn: waaruit volgde, dat de vyandlykheden op de kust van Malabaar met de Vrede streeden. Maar de Oostindische Maatschappy verstondt, dat de bekragtiging niet kon gerekend worden geschied te zyn, voor dat de bekragtigde Verdragen waren uitgewisseld, dat is, niet voor den vyftienden van Wintermaand des gemelden jaars, waaruit volgde, dat het overmeesteren van Kochin en Kananor, in Louw- en Sprokkelmaand des jaars 1663, niet aanliep tegen het Verdrag (y). Na 't vertrek van Ulhoa, zondt de Koning van Portugal *Francisco Ferreira Rebello* herwaards, die ook op 't herleveren van Kochin en Kananor aanstondt. Doch men bleef, hier, van oordeel, dat de Maatschappy deeze Plaatsen wettiglyk bezat.

Portugal verzoekt hulp van de Staaten tegen Spanje.

Rebello hadt, daarenboven, last, om de Staaten om onderstand te verzoeken tegen Spanje. De Spaansche Gezant Gamarra kreeg hiervan zo dra de lugt niet, of hy verklaarde den Staaten, dat de Koning, zyn meester, het ondersteunen van het wederspannig Portugal voor eene Vredebreuk houden zou. Doch deeze verklaaring was overtollig. De Staaten hadden, te vooren reeds, beslooten, 't verzoek van den Portugeeschen Gezant af te slaan, gelyk zy deeden: waarop hy, terstond, zyn afscheid nam (z).

Verlies van 't Ei-

't Veroveren van Kochin en Kananor boette een weinig de schade, die de Oostindische Maat-

(y) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1157-1161, 1165, 1166, 1168, 1173. V. *Deel*, *bl.* 197.
(z) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1171-1173.

Maatschappy, in 't voorleeden jaar, geleeden hadt, door het verliezen van het Eiland Formosa, vanwaar zy sterken handel dreef op China en Japan. De Maatschappy hadt dit Eiland eenige jaaren bezeten, uit hoofde van een Verdrag met de Chineezen, die haar Formosa afstonden, mids zy de Piscadores, nader aan China gelegen, ruimde, gelyk zy gedaan hadt. Doch *Coxinga*, een Chinees, sedert veele jaaren, de wapenen gevoerd hebbende tegen de Tartaaren, die China bemagtigd hadden, hadt, al voorlang, toeleg gemaakt, om Formosa te overvallen, en van dit Eiland, welk vol gevlugte Chineezen stak, den zetel zyns gebieds te maaken. De Chineezen, die op Formosa woonden, waren, reeds een en andermaal, opgestaan tegen den Bevelhebber der Maatschappye; doch hunne beweegingen werden, by gebrek van wapenen, gesmoord in de geboorte. Maar in Grasmaand des jaars 1661, deedt Coxinga, met twee- of driehonderd vaartuigen, die vyfentwintigduizend man voerden, eene landing op Formosa, daar hem zyne landsluiden, terstond, toevielen. Twee of drie schepen lagen 'er toen slegts aan 't Eiland, een van welken, in gevegt geraakt met omtrent zestig Chineesche Jonken, door zyn eigen buskruid, in de lugt sprong. Een hoop van tweehonderd vyftig soldaaten onder *Pedel*, slaags geraakt met vierduizend Chineezen, werdt op de vlugt gejaagd. Toen tastte Coxinga de Sterkten *Provincia* en *Zeelandia*, ieder op eene zandplaat voor 't Eiland gelegen, de eene na de andere, aan.

1663.

land Formosa.

De

1663. De eerste gaf zig, in Bloeimaand, over, by verdrag: de andere stond het beleg door, tot in Sprokkelmaand des jaars 1662, wanneer zy, insgelyks by verdrag, overging. De bezetting bedong de gewoone krygseer, en begaf zig, nevens de Nederlanders, die op Formosa waren, naar Batavia, van waar men verzuimd hadt, of niet in staat geweest was, de belegerden te onderfteunen, naar behooren. De Bevelhebber van Formosa *Coyet* werdt, te Batavia, gevonnist tot eene altoosduurende ballingschap, op een onbewoond Eiland. Hy kreeg egter, in 't jaar 1674, verlof, om zyne dagen, in een der Vereenigde Gewesten, te komen eindigen. Op deeze wyze, raakte de Maatschappy Formosa kwyt (*a*), welk zy, naderhand, nimmer wederom magtig heeft konnen worden. Haare Vloot onder *Borth* raakte, in deezen jaare 1663, tot tweemaalen toe, slaags met Coxinga, die, de tweede reize, volkomenlyk overwonnen en zo zwaar gekwetst werdt, dat hy, eerlang, overleedt, aan zyne wonden. Zyn Zoon, die 't gebied na hem aanvaardde, wist nogtans, door magt en beleid, de onderneemingen der Maatschappye op Formosa, geduuriglyk, te verydelen (*b*).

XX. Geschillen met Spanje.

Sedert de Vrede met Portugal, was 'er, tusschen Spanje en deezen Staat, eenig misnoegen gereezen, doordien men, van hier, zo van de Spaansche zyde voorgegeven werdt, den

(*a*) *Zie* 't Verwaarloosd Formosa *en* H. V. QUELLENBURG *tegen* TAVERNIER *Cap.* II. *bl.* 17 *enz.*
(*b*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 196.

den Portugeezen *contrebande* goederen toevoerde. Onder dit voorwendsel, werden verscheiden' Nederlandsche Koopvaardyschepen, door de Spaansche Commissievaarders, onderzogt, aangehouden en opgebragt: 't welk men, van onzen kant, hieldt te stryden met het Verdrag van *Zeevaart* van den jaare 1650. Men sleet veel tyds in den Haage, met het onderzoek van den staat deezer geschillen. Ook viel 'er nog veel te vereffenen, raakende de Landen van Overmaaze en de wederzydsche grenzen in Brabant (*c*). 't Misnoegen, welk, ter oorzaake van alle deeze geschillen, ontstondt, stoorde egter de Vrede niet, tusschen de twee Mogendheden, die, door het wederzydsch belang, langs hoe naauwer verbonden werden aan elkanderen. Filips de IV. gaf den Staaten, zynen *zeer lieven en grooten Vrienden*, in Grasmaand deezes jaars, schriftelyk kennis van het geslooten Huwelyk zyner Dogter, *Margareet*, met Keizer Leopold (*d*); welk, in laater' tyd, gelegenheid tot eenen bloedigen oorlog gegeven heeft.

1663.

Huwelyk tusschen den Keizer en de Infante.

XXI. Handeling met den Keurvorst van Brandenburg en den Hertoge van Nieuwburg.

Tusschen den Keurvorst van Brandenburg en den Hertoge van Nieuwburg, waren, ten deezen tyde, wederom eenige geschillen gereezen, over de vrye oefening van den Roomschen en Onroomschen Godsdienst, die, door tusschenspraak der algemeene Staaten, werden bygelegd. Men handelde, tegenwoordig, ook over eene vernieuwing des

Ver

(*c*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1071, 1094-1111.
(*d*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1096.

1663. Verbonds met Brandenburg, waartoe de meeste Gewesten neigden; doch Holland verklaarde, daarin niet te konnen bewilligen, zo de andere Gewesten niet toestonden; dat 'er geene verandering gemaakt werdt, in de oude schuld ten laste van den Keurvorst, spruitende uit eene somme van honderdduizend Ryksdaalers, door den Ontvanger *Hoefyzer*, in den jaare 1616, hier te Lande, op 't geloove van Holland, opgenomen, en met de intrest en intrest van intrest, geweldiglyk, opgeloopen; van welke schuld de Keurvorst een gedeelte begeerde af te trekken: waartoe Holland niet verstaan kon. De vernieuwing van 't Verbond met den Keurvorst bleef, derhalve, agter (*d*). Met den Paltsgraave Filips Willem, Hertoge van Nieuwburg, hadt men ook nog verschil, over 't bezetten van Ravestein. De Hertog hadt zig, daarenboven, sedert eenigen tyd, meester gemaakt van het Huis te Leuth, uit kragte van een Keizerlyk bevel, welk onderstelde, dat de Heerlykheid van Leuth eene vrye Ryks-Heerlykheid ware. Doch de Staaten, deeze Heerlykheid aanmerkende als een Leen van Valkenburg, een der Landen van Overmaaze, hadden de Nieuwburgsche bezetting verdreeven van het Huis, en zig, met geweld, gesteld in 't bezit van het zelve (*e*). De Paltsgraaf begeerde, deswege, vergoeding, in de Lente deezes jaars. Ook boodt hy aan, Rave-

(*d*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 824-829, 968, 1037, 1176-1180, 1183. V. *Deel*, *bl.* 322-332.
(*e*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 955-960.

vestein te willen afstaan tegen een gedeelte van 't Land van Overmaaze. Doch zyn verzoek vondt geen' ingang by de Staaten, die, met reden, oordeelden, dat Maastricht minder gedekt zyn zou, zo zy zig van een gedeelte van het Land van Overmaaze ontdeeden (*f*). 1663.

Tusschen* *Christoffel Bernard van Galen*, Bisschop van Munster, en de Vereenigde Nederlanden, smeulde een oud misnoegen, welk eerlang uitborst tot eenen openbaaren oorlog: waarom het, hier, in zynen oorsprong, verdient opgehaald te worden.

XXII. Oorsprong van het ongenoegen tusschen den Bisschop van Munster en de Staaten. Verschil over 't Slot Bevergerne, afgedaan.

De Zweeden, in 't jaar 1633, het Slot Bevergerne, behoorende aan den Bisschop van Munster, bemagtigd hebbende, hadden 't, in 't volgende jaar, afgestaan aan Fredrik Henrik, Prinse van Oranje, wien het diende, tot dekkinge van zyn Graafschap Lingen. Zyn Zoon en Opvolger bleef, sedert, in 't bezit van dit Slot, onaangezien de Keurvorst van Keulen, die toen Bisschop van Munster was, van tyd tot tyd, om herlevering van het zelve aanhieldt (*g*). Doch na 't overlyden van Willem den II., Prinse van Oranje, lieten de Voogden over den minderjaarigen Prinse, Willem Henrik, zig overhaalen, om het Slot en Vlek Bevergerne, in den jaare 1659, af te staan aan Christoffel Bernard, die, eenige jaaren te vooren, tot Bisschop van Munster, verkooren was (*h*), en zig verbondt;

(*f*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1180.
(*g*) Aitzema III *Deel*, *bl.* 383, 385, 410.
(*h*) Wicquefort *Livr.* VI. *p.* 370. Aitzema III. *Deel*, *bl.* 486.

1663. bondt, om honderd en vyftienduizend Ryksdaalers te betaalen aan 't Sterfhuis (*i*). 't Verschil over Bevergerne was hiermede afgedaen. Doch kort na dat de Bisschop verkooren was, hadt hy geschil gekreegen met de Stad Munster, en met den Deken en 't Kapittel der Hoofdkerke, waarin de Staaten, insgelyks, gemengd werden.

Twist tusschen den Bisschop en de Stad Munster.

De Stad plagt, van ouds, in 't weereldlyke zo wel als in 't Geestelyke, te staan onder den Bisschop; doch genoot, desonaangezien, verscheiden' vryheden en voorregten, even als de andere Hanze-Steden in Duitschland. Onder anderen, beweerde de Wethouderschap regt te hebben, om bezetting in de Stad te leggen, om de Poorten te bewaaren, en om het Wagtwoord te geeven. De Bisschop, die 't anders verstondt, hadt zig, in 't jaar 1655, met eenig Krygsvolk, naar de Stad begeven, en toen een Verdrag gesloten met de Wethouderschap, waar by, onder anderen, beraamd was, dat Munster bezet zou blyven, door den Bisschop, tot dat de Stenden des Lands geoordeeld zouden hebben, of zulks behoorlyk ware, of niet. De Stenden deeden, sedert, uitspraak, dat de Bisschoplyke bezetting de Stad behoorde te ruimen. Doch de Keizer, aangezogt door de Stad, om haar, in haare voorregten, te beschermen, oordeelde, dat dezelven eerst nader beweezen moesten worden; waartoe hy haar zes maanden tyds gaf. De Stad, bedugt, dat de Bisschop haar, na verloop deezer zes maan-

(*i*) *Zie* het Tract. *by* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 449.

maanden, op nieuws, kwellen zou, zogt, door voorspraak der Hanze-Steden, Lubek, Breemen en Hamburg, begreepen te worden, in het Verbond, welk deezen, in den jaare 1646, met de Staaten der Vereenigde Gewesten, gesloten hadden. Zy deedt, ten deezen einde, eene bezending herwaards, in Bloeimaand des jaars 1657. De Staaten gaven voor bescheid „ dat zy den voorslag van die „ van Munster ter overweeginge der byzon„ dere Gewesten verzonden hadden, en „ midlerwyl alles aanwenden zouden, wat „ in hun vermogen was, om goed verstand „ met de Stad te onderhouden." Maar de Bisschop, wel bewust, dat de raadpleegingen der byzondere Gewesten, doorgaans, van langen nasleep zyn, hadt, ondertusschen, 't beleg geslaagen voor de Stad, staat maakende, om dezelve te bemagtigen, eer zy, door de Staaten, zou konnen ondersteund worden. De Ryksstedehouders (want Keizer Ferdinand de III. was, kort te vooren, overleeden) vermaanden hem tot het opbreeken van 't beleg; doch hy hadt 'er geene ooren naar. De Staaten der Vereenigde Gewesten, ongaarne ziende, dat de Duitsche Vorsten zig van de groote Steden op de grenzen van hun gebied meester maakten (k), booden zig aan, om het geschil tusschen den Bisschop en de Stad, door hunne tusschenspraak, te bemiddelen. De Stad nam deezen voorslag, gereedelyk, aan. Doch de

1663.

De Stad wordt belegerd.

De Staaten zoeken den twist te bemiddelen.

(k) De Witt Brieven III. *Deel*, *bl.* 425.

1663. de Bisschop, dryvende, dat het geschil enkel huisselyk ware, wees dien van de hand. De Staaten deeden egter eene bezending naar den Bisschop en de Stad, die, door *Henrik van den Kapelle van Ryssel*, *Abraham van Beveren*, Heere van Barendrecht, en den *Heere van Borselen van der Hooge*, bekleedt werdt. Te gelyk deeden zy eenig Krygsvolk trekken naar de Grenssteden, aan den kant van Munster, verklaarende egter, dat hun oogmerk geenszins was, de rust des Ryks te stooren; maar de vyandlykheden, welken, aldaar begonnen waren, en ligtelyk tot de nabuuren zouden konnen overslaan, te doen ophouden. Zy beoogden, door deeze Verklaaring, te voorkomen, dat de onderhandelingen over een verdedigend Verbond, met de drie Kerkelyke Keurvorsten, van Ments, van Trier en van Keulen, den Bisschop van Munster en den Hertoge van Nieuwburg, die sedert eenigen tyd in den Haage begonnen waren (*l*), werden afgebroken: gelyk nogtans, eerlang, geschiedde, zeer tegen den zin en tot merkelyk nadeel der Staaten; alzo de drie Kerkelyke Keurvorsten, de Bisschop van Munster, de Hertog ven Nieuwburg, de Koning van Zweeden, als Vorst van Breemen en Verden, Hertog van Pomeren en Heer van Wismar; Augustus, Hertog van Bronswyk-Wolfenbuttel, en Willem, Landgraaf van Hessen-Kassel, in Oogstmaand des jaars 1658, het Rynsch Verbond sloo-

Rynsch Verbond.

(*l*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 118 *enz.*

1663.

flooten: welk vierkant aanliep, tegen de belangen van deezen Staat. Ook verbonden eenigen van deeze Vorsten zig, naderhand, met Frankryk, waardoor de onderneeming van Lodewyk den XIV. op de Spaansche Nederlanden, in den jaare 1667, merkelyk bevorderd werdt. De Staaten zonden den Bisschop en der Stad brieven toe met eenen Trompetter, waarby zy aan beiden kennis gaven van hun oogmerk. Doch de Bisschop nam den Trompetter de brieven af, welken hy aan de Stad brengen moest, en gedoogde niet, dat hy derwaards ging. De brieven werden hem egter, na datze gelezen waren, te rug gegeven. De Afgevaardigden der Staaten werden, beleefdelyk, ontvangen door den Bisschop, die egter hunne bemiddeling, volstandiglyk, afsloeg, beweerende, geduuriglyk, dat zyn geschil met de Stad Munster een louter huisselyk geschil was, en niet dan door de Stenden des Lands en de Vorsten des Duitschen Ryks kon bemiddeld worden. Doch hoe beleefd hy de Afgevaardigden ook bejegenen mogt, hy wilde niet gedoogen, dat zy naar de Stad toogen. De Staaten namen hem dit zo kwalyk, dat Holland, zo dra men 'er tyding van kreeg, met meerderheid van stemmen, en tegen 't gevoelen van Dordrecht, Schiedam en Briele, maar vooral van Amsterdam, vaststelde, de Stad met de wapenen te ondersteunen (*m*). De algemeene Staa-

De Bisschop wyst der Staaten bemiddeling van de hand.

(*m*) Secr. Resol. Holl. 17, 18, 19 *Octob.* 1657. I. *Deel*, *bl.* 560, 563. De Witt Brieven III. *Deel*, *bl.* 434. V. *Deel*, *bl.* 514.

1663. Staaten besloten, overeenkomstig met de meerderheid der Staaten van Holland, op den twintigsten van Wynmaand „ dat de Afgevaardigden nieuwe poogingen zouden „ aanwenden, om den Bisschop te beweegen „ tot het staaken der vyandlykheden, en tot „ het aanvaarden van der Staaten bemiddeling; dat zy gelyke poogingen zouden doen „ in de Stad: en op dat men hun niet verhinderde, zig derwaards te begeeven, zoudenze geleid worden, door een aanzienlyk „ getal van knegten en ruiters," over welk het bevel opgedraagen werdt aan Fredrik Magnus, Ryngraave en Bevelhebber van Maastricht, die egter geen' last hadt, om de vyandlykheden te beginnen; maar alleen om geweld met geweld te keeren. De Staaten vertrouwden hem deezen togt, onaangezien sommigen meenden, dat hy wat te naauw gehegt was aan den Koning van Frankryk, in wiens dienst zyne Zoonen waren (*n*), en met wien de Bisschop van Munster zig, eerlang, verbondt. Men nam het besluit om Munster te ondersteunen, met zo veel spoed, en 't werdt zo vaardig uitgevoerd, dat men aan den uitslag niet twyfelde, en staat maakte, om voor Munster te zyn, eer 'er de Bisschop op verdagt was. Doch 't viel anders uit. De Bisschop hieldt heimelyk verstand in den Haage met iemant (1), die hem van de gewig-

Zy besluiten tot eene bezending met geleide van Krygsvolk.

(*n*) De Witt Brieven III. *Deel. bl.* 427.

(1) Ik meen dat deeze *Joan Hessing* was, en dat hy de geheime besluiten ontving van *Willem van Belle*,

wigtigste besluiten der Staaten, terstond, kennis gaf. Uit deezen, vernam hy, op den een-entwintigsten, wat men, op den twintigsten, besloten hadt. Hy deedt, derhalve, de onderhandeling met de Stad voortzetten, die, sedert eenige dagen, aangevangen was. In 't eerst, hadt hy harde voorwaarden gevorderd; doch de vrees voor de Staatsche troepen deedt hem veel toegeeven. De Stad verdroeg zig met hem, op den zelfden eenentwintigsten van Wynmaand des jaars 1657, eer zy tyding hebben kon van 't gene, 's daags te vooren, by de Staaten, besloten was. Men kwam overeen „ dat de „ bezetting gedeeltelyk uit Stads-, gedeeltelyk uit Bisschoplyk Krygsvolk bestaan zou; „ dat de Bevelhebber ook aan de Stad den „ eed zou doen, en dat het woord gegeven „ zou worden door den Bisschop, als hy in „ de Stad was, anders door Burgemeesteren „ en Raad." De Afgevaardigden der Staaten, voor Munster gekomen, vonden alles afgedaan, en keerden, eerlang, naar den Haage te rug. De Bisschop behieldt, nogtans, merkelyke gevoeligheid tegen de Staaten, die hem belet hadden, de Stad, geheellyk, onder zyn bedwang te krygen (*o*). De Stad deedt, sedert, nieuwe poogingen, om begree-

1663.

De Stad verdraagt zig met den Bisschop.

(*o*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 69-72. Wicquefort *Livr.* X. *p.* 552-556. De Witt Brieven III. *Deel*, *bl.* 437.

Belle, Klerk van den Griffier der algemeene Staaten, die 'er, eerlang, over gebannen werdt. Zie Aitzema IV. Deel, bl. 248.

1663. greepen te worden in 't Verbond tusschen de Staaten en de Hanze-Steden; maar de Staaten, inzonderheid die van Holland, verstonden, dat Lubek, Hamburg en Breemen zig, deswege, eerst behoorden te verklaaren. Doch deeze Steden maakten 'er zwaarigheid in. Ook deeden de Bisschop, de Keurvorsten van Ments, Trier en Keulen, en Keizer Leopold zelf alle weer, om de Staaten en de Stad af te houden van zulk een Verbond (p). De onlusten tusschen den Bisschop en de Stad duurden, ondertusschen, en stonden, in den jaare 1659, op nieuwe vyandlykheden uit te loopen. De Bisschop, eene uitspraak in zyn voordeel verworven hebbende ten Keizerlyken Hove, wapende zig andermaal, om de Stad met geweld te bedwingen. Zy zogt ook andermaal haar heul by de Vereenigde Staaten. Friesland drong sterk op het ontzetten van Munster; doch Holland, toen zwaar belast met de uitrusting naar 't Noorden, hadt geenen zin om zig diep te steeken in de Munstersche zaaken. Sommigen dreeven, dat men zig van de gelegenheid bedienen moest, om bezetting te brengen in Munster, en deeze Stad, daardoor, gelyk Embden, meer of min afhangkelyk te maaken van den Vereenigden Staat. Doch men vreesde het Duitsche Ryk tot argwaan te verwekken. Ook zou Lodewyk de XIV, als waarborg der Westfaalsche Vrede, hieruit, veelligt, stof tot misnoegen tegen de Staa-

Zy wordt, op nieuws, belegerd.

(p) AITZEMA IV. Deel, bl. 243-248.

Staaten hebben opgevat. 't Ontzet van Munster bleef dan agter (q). Alleenlyk leende men der Stad, in 't jaar 1660, tienduizend Ryksdaalers: 't welk de Bisschop zo euvel nam, dat hy 'er eenen scherpen brief over schreef aan de Staaten. Sedert, handelde hy met de Stad over een Verdrag, door bemiddeling van den Keizerlyken Gezant, *Friquet*, die een ontwerp hadt opgesteld, welk, zelfs door de Afgevaardigden der Staaten, der Stad werdt aangepreezen. Doch de Stad hadt zo weinig trek, om zig genoegzaam geheellyk onder den Bisschop te begeeven, dat zy, in Herfstmaand des gemelden jaars, verklaarde, *liever alles wat de Bisschop vorderde aan de Staaten te willen afstaan, ja den Staaten liever de geheele hand dan den Bisschop eenen vinger te willen geeven.* Zy stelde ook een ander ontwerp op. Doch dit behaagde den Bisschop niet. Friesland, en daarna Zeeland drongen sterk op het ontzetten der Stad. Gelderland, Overyssel en Stad en Lande verschilden niet veel van deeze Gewesten. Doch Holland hieldt het besluit tegen. De Bisschop was, zo wel als andere Ryksvorsten, onlangs, met Frankryk in verbond getreden. Holland vreesde, derhalve, voor Frankryk, als men den Bisschop den oorlog aandeedt. Men verklaarde, eindelyk, met ronde woorden, dat Munster geen' onderstand van de Staaten te wagten hadt, zo de Stad niet bewilligde in het

1663. De Staaten ondersteunen haar, met eenig geld.

(q) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 451-455. Wicquefort *Livr.* X. *p.* 556.

1663. het ontwerp, haar aangepreezen door de Staaten (*r*). De Stad, toen van den nood eene deugd maakende, stelde haare belangen geheellyk in de handen van hunne Hoog-Mogendheden, zig, ondertusschen, zeer beklaagende, dat men haare schoone en oude Privilegien opofferen wilde aan de heerschzugt van den Bisschop (*s*). Ook was zy, in Lentemaand des jaars 1661, tot zulk een uiterste gebragt, dat zy zig met den Bisschop verzoende, beloovende nu noch immer naar uitheemsche hulpe te zullen uitzien, en behoudende zo veel van haare Privilegien, als de Bisschop haar, uit genade, wilde toestaan (*t*).

Zy raakt geheellyk in de magt des Bisschops.

't Gezag des Bisschops rees geweldig, sedert dat hy Munster bedwongen hadt. Sommigen hebben geschreeven, dat Amsterdam het onderssteunen deezer Stad zo sterk tegenhieldt, door aandryven van den Heere van Beuningen, wien zy 't verlies van Munster eeniglyk wyten (*u*). Doch ik twyfel, of zy de waarheid getroffen hebben. Immers, van Beuningen was, ten deezen tyde, in Frankryk, en ik vind, in de Brieven tusschen den Raadpensionaris de Witt en hem, gewisseld, geen spoor altoos, dat hy zig byzonderlyk aan de Munstersche zaaken hebbe laaten gelegen zyn.

XXIII. De Bisschop

't Gedrag, welk de Staaten, geduurende den loop deezer onlusten, gehouden hadden, stak,

(*r*) DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 338.
(*s*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 657-675.
(*t*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 813-815.
(*u*) BURNETS History of his own Time. *Vol.* I. *p.* 330.

ſtak, ondertuſſchen, den Biſſchop zo zeer in den krop, dat hy de Stad zo dra niet in zyne magt hadt, of hy ſcheen naar gelegenheid te zoeken, om hun verdriet aan te doen. Hy ſloot, in deezen jaare 1663, een Verdrag met *George Chriſtiaan*, Vorſt van Ooſtfriesland, en maakte zig meeſter van de Eilerſchanſe (*v*). Ten zelfden tyde, vorderde hy de Heerlykheid Borkelo te rug, die zynen Voorzaaten, in den jaare 1616 (*w*), onregtvaardiglyk, zo hy voorgaf, door de wapenen van den Staat, afhandig gemaakt was. De Franſche Ambaſſadeur onderſteunde deezen zynen eiſch. De Afgevaardigden van Gelderland verſtonden, dat de zaak tot hun Geweſt in 't byzonder behoorde, en den algemeenen Staaten niet aanging. De andere Afgevaardigden namen den voorſlag van den Biſſchoplyken Gezant, blootelyk, over. Doch daar verliep een geruime tyd, eer 'er antwoord op kwam (*x*). Wy zullen hierna zien, welke gewigtige gevolgen deeze zaak naar zig geſleept hebbe.

1663.

zoekt geſchil met de Staaten.

't Bemagtigen der Eilerſchanſe, waarvan wy terſtond ſpraken, brengt ons de Ooſtfrieſche zaaken in gedagten. Wy hebben 'er niet of naauwlyks van gewaagd, na het einde van het drie-enveertigſte Boek, alwaar wy de geſchiedeniſſen van Ooſtfriesland bragten, tot omtrent den tyd van het ſluiten der Munſter-

(*v*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1086, 1093.
(*w*) *Zie* X. *Deel*, *bl.* 94.
(*x*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1132. V. *Deel*, *bl.* 319, 320.

1663. sterſche Vrede. Ook was 't onnoodig en wanvoeglyk, den loop der andere geſchiedenisſen, gedüuriglyk, door een verhaal van deezen, te breeken; zo, om dat zy doorgaans geenen invloed hebben op den algemeenen toeſtand der Vereenigde Geweſten, als, om dat zy beter begreepen worden, wanneer menze, ſchetswyze aaneengeſchakeld, te boek geſteld vindt. Wy zullen ons, hierom, tegenwoordig, van de gelegenheid bedienen, om den draad der Ooſtfrieſche zaaken wederom aan te hegten, daar wy dien afgebroken hebben.

XXIV. Schets der Ooſtfrieſche zaaken, ſedert de Munſterſche Vrede.

De twiſt tuſſchen den Graave en de Stenden des Lands, ontſteken ter gelegenheid van de inlegering der Heſſiſche troepen, werdt, kort na het treffen der Munſterſche Vrede, naar gewoonte, door bemiddeling van Gemagtigden der algemeene Staaten, wederom bygelegd, door een Verdrag, waarin men, wegens het invorderen der belaſtingen, het afdanken der nieuwlings geworven knegten en de Regtsoefening, overeenkwam (y). Doch dit Verdrag was, zo wel als de voorigen, van korten duur. De Graaf, op 't einde des jaars 1648, overleeden zynde, werdt, door zynen minderjaarigen Zoon, *Enno Lodewyk*, opgevolgd; over wien, onder anderen, Willem de II., Prins van Oranje, tot Voogd geſteld werdt, zynde de algemeene Staaten verklaard, tot uitvoerders van 's Graaven uiterſten wil (z). Doch de Stad Emb-

(y) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 271, 286.
(z) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 391.

Embden en eenige Stenden weigerden, den jongen Emno voor Graave te erkennen. Men moest dan wederom naar den Haage: daar de Staaten, in Wintermaand des jaars 1650, uitspraak deeden, dat de Stenden den Graaf zouden hebben in te huldigen; die, van zynen kant, 's Lands Privilegien bevestigen, en Embden de vrye Raadsbestelling laaten zou (a). De onlusten bleeven egter duuren. De Graaf en de Stenden begeerden niet te draagen, tot het onderhoud van zeshonderd man in Embden, daar de Stad zig niet alleen mede belasten wilde. Ook waren 'er nog andere geschillen ontstaan, ter gelegenheid van de Regtsoefening over den Adel, en van het afdoen der gemeene schulden. De Staaten moesten, derhalve, al wederom Gemagtigden schikken naar Oostfriesland (b): ook kwamen 'er Gemagtigden van beide de partyen in den Haage (c); doch 't liep aan tot in Grasmaand des jaars 1655, eer de Staaten eene nieuwe uitspraak deeden (d). Embden verzogt herziening van deeze uitspraak; waardoor zy voor eerst geene kragt hadt. Middelerwyl, was het voor lang gesloten Huwelyk, tusschen den tegenwoordigen Graave en de Prinsesse Henrietta van Nassau, afgeraakt, konnende de Prinses, zo men voorgaf, geene genegenheid krygen voor den Graave (e); hoewel hieronder, vermoedelyk, ook 1663.

(a) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 414, 487.
(b) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 651, 767, 769, 770, 771.
(c) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 874, 1102, 1103, 1224.
(d) *Zie* dezelve *by* AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 1225.
(e) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 874, 1228, 1318. IV. *Deel*, *bl.* 43.

1663. ook staatkundige inzigten liepen. Zy trouwde, in 't jaar 1659, met *Joan George*, Prinse van Anhalt (*f*). De Graaf, nu tot Ryksvorst verheeven (*g*), bespeurde haast, dat de algemeene Staaten hem minder gunstig waren, dan by 't leeven van Willem, Prinse van Oranje, die zyn Voogd geweest was. De nieuwe uitspraak, welke zy, in 't jaar 1657, deeden (*h*), was, derhalve, van zo weinig kragt als de voorigen. De geschillen bleeven duuren, zo wel als het klaagen over elkanderen, in den Haage. Ook gaf nieuwe stof tot misnoegen, dat de Graaf van Oldenburg, die zig, geduurende de Mansfeldsche inlegering, omtrent den jaare 1623, meester gemaakt hadt van de Heerlykheid In- en Kniphuizen in Oostfriesland, zyn aandeel weigerde te draagen, in 't gene de Stenden aan deezen Staat schuldig waren: waartoe hy, nogtans, naar 't oordeel der algemeene Staaten, gehouden was (*i*). De oorlog in 't Noorden gaf den Vorst, in 't jaar 1659, gelegenheid, om te dringen op werving; waartoe de Stenden niet verstaan konden. Ook oordeelde men, in den Haage, dat de Vorst ligt te magtig zou worden, zo hy een aanzienlyk getal van Krygsvolk op de been hieldt. De werving bleef, derhalve, agter. De Admiraliteit van Friesland, sedert eenigen tyd, een nieuw regt hebbende doen heffen te Lieroord, begeerde de Vorst, dat zulks ma-

(*f*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 471.
(*g*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 1108.
(*h*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 43-46.
(*i*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 308-316.

nagelaaten werdt (k). Doch eer men deswege overeenkwam, overleedt de Vorst, op den vierentwintigsten van Grasmaand des jaars 1660, wordende, door zynen Broeder, George Christiaan, opgevolgd. 't Geschil, te vooren ontstaan, over 't invorderen der schattingen, 't welk de Vorstelyke Amptenaars den Stenden beletten wilden, borst, ten deezen tyde, tot hevige daadelykheden uit. De algemeene Staaten verstonden, op 't einde des genoemden jaars, dat de knegten, welken men, wederzyds, aangenomen hadt, zouden afgedankt worden, en beraamden eenen voet op het heffen der schattingen, waaruit zy betaald moesten worden (l). In 't volgende jaar, moest men komen tot eene nieuwe uitspraak wegens dit stuk, welke men egter den Vorst niet kon doen goedvinden. Partyen werden, hierop, beschreeven in den Haage (m): daar zy, tegen elkanderen, gehoord werden. In Zomermaand des jaars 1662, oordeelden de Gemagtigden der Staaten, dat 'er een Landdag gehouden moest worden, te Embden. Dit geschiedde, sedert: doch men kon elkanderen, op den zelven, niet verstaan (n). De Vorst beschreef, daarna, de Stenden te Aurik; maar zy, zig aldaar niet veilig rekenende, weigerden te verschynen. Midlerwyl, hadt de Vorst het Verdrag, waarvan wy boven gewaagde, gemaakt met den Bisschop van Munster, die zig, door den Keizer, hadt doen mag-

1663.

(k) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 455-459.
(l) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 675-677.
(m) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 803-812.
(n) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 961-965.

1663. magtigen, om zekere somme, welke de Vorst aan den Prinse van Ligtenstein, wegens geleverde manschap, schuldig was, in te vorderen. De Bisschop zou gaarne gezien hebben, dat men hem Reiderland in betaalinge hadt afgestaan; doch men kwam, op 't einde deezes jaars 1663, overeen, dat de Vorst de schuld, op zekere termynen, zou afdoen; waarvoor hy ook de Standen van Oostfriesland verbondt. Maar deezen verklaarden 'er zig ongehouden toe. Door tusschenspraak van Gemagtigden der algemeene Staaten, werden zy egter bewoogen, om hem driehonderdduizend guldens te belooven. De Staaten leenden hem, daarenboven, honderd en vyftigduizend Ryksdaalers, waarvoor hy zyne Heerlykheden Ezens, Stedesdorp en Witmond verbondt, hun te gelyk toestaande, bezetting te leggen in de Eilerschanse en de Jemmingerdwinger. Doch wegens dit laatste maakte hy, sedert, zwaarigheid, bedugt, dat de Staaten, deeze Sterkten eens ingenomen hebbende, zig niet zouden laaten beweegen, omze wederom te ruimen. De Staaten slooten, hierop, de hand, en hielden de beloofde penningen in: 't welk den Vorst buiten staat stelde, om de Ligtensteinsche schuld af te doen. De Bisschop van Munster, ziende dat de penningen niet inkwamen op hunnen tyd, en eenig Krygsvolk verzameld hebbende, rukte, nog voor 't einde des jaars, naar de Eilerschanse, en maakte 'er zig, zonder slag of stoot, meester van (*o*).

De

(*o*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1083-1094.

De Vereenigde Staaten, hiervan tyding bekomende, schreeven, terstond, aan de Stenden van Oostfriesland, dat zy de penningen, den Vorst beloofd, aan den Prinse van Ligtenstein behoorden te betaalen, op dat de Munsterschen bewoogen mogten worden, tot het ruimen der Eilerschanse. Ten zelfden tyde, zonden zy de Heeren Beverningk, van Haren en *Gerlacius* naar Oostfriesland, om hiertoe te arbeiden. Doch de Stenden waren ongenegen, tot het opbrengen der beloofde penningen, konnende zy zig, noch onderling, noch met den Vorst, verstaan, over de voorwaarden, waarop deeze penningen zouden geschooten worden. De Afgevaardigden der Staaten, lang en dikwils, te vergeefs, met den Vorst en met de Stenden, in onderhandeling geweest zynde, keerden, eindelyk, genoegzaam onverrigter zaake, in Lentemaand des jaars 1664, te rug naar den Haage, de penningen, die de Staaten beloofd hadden te schieten, en die, door hen, waren medegebragt, in goede verzekering, op 't Huis te Lieroord, gelaaten hebbende. Kort voor hun vertrek, hadden de Stenden beslooten, de beloofde driemaalhonderdduizend guldens te voldoen, zo de Vereenigde Staaten dezelven voor hunne rekening hier te Lande wilden opneemen: waartoe, eerlang, besllooten werdt. Midlerwyl, leeden de Oostfriezen veel overlast van de Munsterschen, die in de Eilerschanse lagen. Ook zagen de Vereenigde Staaten hen zo ongaarne op de grenzen, dat zy besllooten, eenig Krygsvolk by-

1664.

XXV. De Staaten herneemen de Eilerschans.

1664. byeen te brengen, onder Prinse Willem van Nassau, en de Munsterschen te verdryven uit de schanse. De Bisschop kreeg haast kennis van dit besluit. Hy boodt aan, de schans den Vorst van Oostfriesland in handen te willen stellen, zo dra hem de verscheene termyn van de Ligtensteinsche schuld voldaan was. Doch de Staaten verstonden, dat de schans hun behoorde overgeleverd te worden, tot verzekering voor hun verschot, De Bisschop niet slegts, maar Keizer Leopold ook nam dit zeer kwalyk. De Keizerlyke Gezant Friquet klaagde 'er over, in den Haage. Doch de Staaten voeren voort, met de uitvoering van hun besluit. Terwyl 't Leger te Ootmarsum byeentrok, verdroeg de Bisschop zig met den Vorst, onder voorwaarden, welken de Staaten niet kwalyk aanstonden. Maar 't beleg der schanse was, ondertusschen, begonnen. Prins Willem vertoonde zig voor dezelve, op den twintigsten van Bloeimaand: de Bevelhebber der schanse, *Elverveld*, weigerdeze op te geeven; waarop de nadernissen begonnen werden. Doch op de tyding van 't ontworpen Verdrag, sloot men, eerlang, eenen stilstand van wapenen. Maar alzo men elkanderen niet verstaan kon wegens een Verdrag, werdt het schieten op de Vesting wederom aangevangen. Op den vierden van Zomermaand, roerden die van binnen de trom, om in besprek te komen. De schans ging, ten zelfden dage, over by verdrag, waarin den Munsterschen gegund werdt, te vertrekken met het gene zy medegebragt hadden. De

Prins

Prins van Nassau voorzag haar, terstond, van Staatsche bezetting, zonder dat de Staaten zig stoorden aan het misnoegen van den Keizerlyken Gezant Friquet, die 't zeer kwalyk nam, dat men eene Vesting, op den Ryksbodem gelegen, hadt durven aantasten en inneemen. Nogtans verdedigden de Staaten hun gedrag, in eenen wydluftigen Brief aan Keizer Leopold (*p*). Zy bleeven, sedert, de Schans inhouden: 't welk niet weinig hielp, om den Bisschop van Munster tegen hen te verbitteren. De Vorst van Oostfriesland verdroeg zig, in Grasmaand des volgenden jaars, met Prinse *Hartman van Ligtenstein*, wegens 't betaalen der oude schuld. Doch hy leefde niet lang genoeg, om aan dit Verdrag te voldoen. Weinig minder dan dertig jaaren oud zynde, overleedt hy, op den zesden van Zomermaand des jaars 1665, wordende opgevolgd, door zynen Zoon, *Edzard Ferdinand*, die, eerst na 's Vaders dood, ter weereld gekomen was (*q*). 1664.

XXVI. Ongelukkige dood van Prinse Willem Fredrik, Stadhouder van Friesland en Stad en Lande.

Eenige maanden te vooren, was Prins Willem van Nassau, Stadhouder van Friesland en Groningen, ongelukkiger, aan zyn einde geraakt. In Wynmaand des jaars 1664, voorhebbende naar de grenzen van Westfaale te reizen, was hy, op eenen morgen, in zyne Kamer, te Leeuwaarden, bezig, met het beproeven van een zinkroer of zadelpistool, welk hy dagt mede te neemen. 't Pistool weigerende af te gaan, trok hy 'er den stempel uit, om te zien, wat 'er aan haperderde. Doch, in

(*p*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 6-38.
(*q*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 674.

1664. in dit oogenblik, sprong 't Pistool los: de kogel trof hem, van onderen, in de kin, boven by de neus wederom uitkomende. De kin en de beide kaakebeenen gebroken zynde door den schoot, werdt hem 't spreeken en zwelgen onmogelyk gemaakt. Men bragt hem, door zeker werktuig, eenig vleeschnat in de maage, en hadt, in 't eerst, nog tamelyke hoop op zyne geneezing (r). Doch de koorts, die zig, eerlang, verhief, verzwakte den Prins derwyze, dat hy, zeven dagen na 't ontvangen der wonde, op den eenendertigsten van Wynmaand, overleedt. 's Daags te vooren hadt hy zyne Gemaalin, de Prinses Albertina van Oranje, tot Voogdes over de nablyvende onmondige Kinderen aangesteld, en het bedroefde Huisgezin den Staaten van Friesland, schriftelyk, aanbevolen. De oudste Zoon van Prinse Willem, *Henrik Kasimir van Nassau*, volgde hem op in 't Stadhouderschap van Friesland en Groningen, waarvan hem, reeds in 't jaar 1659, verzekering gedaan was. De Staaten van Friesland verleenden den jongen Vorst, terstond, Lastbrief en Berigtschrift, verklaarende, dat hy in 't Stadhouderlyk bewind treeden zou, zo dra hy twintig jaaren bereikt zou hebben. De Prinses Weduwe behieldt het regt tot de bestellinge der Wethouderschap in de Steden, geduurende 's Prinsen minderjaarigheid (s). Prins Willem hadt, kort voor zyn overlyden, zynen Zoon ook den Staaten van Holland aanbevolen, om hem,

Zyn Zoon Henrik Kasimir volgt hem op.

(r) Resol. Holl. 28 *Octob.* 1664. *bl.* 100. Notul. Zeel. 10, 12 *Dec.* 1664. *bl.* 268, 278.

(s) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 38-53.

WILLEM FREDRIK,
Prins van Naſsau enz.
Stadhouder van Friesland en Groningen.

J. Houbraken fe.

IS. TIRION excudit.

hem, in de ampten, die ter begeevinge van dit Geweft ftonden, op te volgen. De Staaten van Friesland onderfteunden, sedert, zyn verzoek. Doch men hieldt zig, hier, aan het besluit, te vooren genomen, om geene Krygsampten te geeven aan zulken, dieze niet in persoon bedienen konden (*t*). De Predikant *Gellius Boëtius* gaf, eerlang, een verhaal van 's Prinsen affterven in 't licht, waarin, zyne Godsvrugt en milddaadigheid, hooglyk, geroemd werden (*u*). Zyn Lyk werdt, met de gewoonlyke ftaatsie, in 't begin des volgenden jaars, te Leeuwaarden, begraaven. Prinse Joan Maurits het Lyk verzeld hebbende, en in 't wederkeeren, met eenen merkelyken ftoet, te Franeker, over eene brug rydende, zonk dezelve, aan de eene zyde, waardoor de Prins en vyf anderen in 't water raakten, met de paarden. De vyf werden terftond gered; doch de Prins niet dan na verloop van eenen geruimen tyd, hebbende lang onder zyn eigen paard gelegen, welk hem ook merkelyk bezeerd hadt op de borft. Hy werdt, eindelyk, by de beenen om hoog gehaald, en bekwam, allengskens, zyne voorige gezondheid weder (*v*). 1664.

Gevaarlyke val van Prinse Joan Maurits.

XXVII. Twift over 't beftellen der Wet te Vlissingen en te Veere.

Omtrent deezen tyd, was 'er merkelyk misnoegen ontftaan in Zeeland, over de wyze van 't beftellen der Wet te Vlissingen en te Veere, 't welk nu geschiedde, door de Prinsesse Weduwe van Oranje, uit eene benoeminge der twee Steden. Doch om kuipery en on-

(*t*) Resol. Holl. 4, 5, 6, 26 *Nov.* 1664. *bl.* 118, 7.
(*u*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 53 *enz.*
(*v*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 406.

1664. onrust te voorkomen, was haare Hoogheid, onlangs, te raade geworden, een Reglement in te voeren, waarnaar men zig, in dit stuk, voortaan, zou hebben te voegen. Die tegenwoordig op 't kussen zaten hadden geen' zin in dit Reglement, schoon 't, door de laage party en door de Staaten zelven, was goedgekeurd. Maar men verstondt, te Veere, dat de goedkeuring der Staaten, door loos beleid van den Raadpensionaris Adriaan Veth, verkreegen was. *Joan Gasper de Mauregnault*, Baljuw van Veere, yverde byzonderlyk tegen het Reglement; doch gaf 'er der Prinsesse zo veel ongenoegen mede, dat zy hem beval, stil te staan met het waarneemen van zyn Ampt, tot dat hy haare Hoogheid voldaan zou hebben. De Staaten hielden hem egter de hand boven 't hoofd, en men verstondt, eerlang, elkanderen (*w*), zonder dat my klaar genoeg gebleeken is, op welk eene wyze (*x*).

XXVIII. Geschil met Zeeland over Admiraliteits zaaken.

Tusschen de andere Gewesten en Zeeland, herleefde wederom het oud geschil over 't verbodemen der Koopmanschappen, gaande naar, of komende van Brabant en Vlaanderen, in de Vloote te Lillo (*y*); over 't behoorlyk zuiveren der Binnenlandsche Paspoorten, en over 't weeren der sluikeryen, te Breda, te Ber-

(*w*) Notul. Zeel. 28 *Juny* 1662. *bl.* 211. 13, 14, 15 *Maart*, 19, 25 *Sept.* 1664. *bl.* 100, 104, 105, 107, 237, 255. AITZEMA V *Deel*, *bl.* 165-175.

(*x*) *Zie* Notul. Zeel. 25 *Febr.* 15, 16 *Maart* 22, 26 *May* 1666. *bl.* 79, 108, 109, 160, 167. *Bylag bl.* 53, 141, 412. 16, 19 *Maart* 16, 18, 19 *April* 14 *Sept.* 1667. *bl.* 25, 29, 50, 54, 55, 56, 124. *Bylag.* 83, 95, 97.

(*y*) Notul. Zeel. 16 *Nov.* 1648. *bl.* 323. 18, 21 *Maart* 1651. *bl.* 89, 94. 27 *Nov.* 1654. *bl.* 329. 1 *Dec.* 1657. *bl.* 169. 22 *Sept.* 1659. *bl.* 165. 21 *Jan.* 1662. *bl.* 14.

Bergen op Zoom, en in Plaatſen van dierge- 1664.
lyke gelegenheid; alwaar de goederen met wagens in- en uitgebragt werden, terwyl de gewoonlyke Beurt- en Veerſchepen, die van 't haalen van Binnenlandſche Paspoorten vry waren, zig gebruiken lieten, om zulke goederen aan te brengen en af te haalen. De algemeene Staaten deeden ook, in Herfſtmaand, eene bezending naar Zeeland, om de Staaten te beweegen tot bewilliging in een Plakaat op de zuivering der Binnenlandſche Paspoorten, te vooren, met toeſtemming van zes Geweſten, gemaakt. Volgens dit Plakaat, moeſt van goederen, die binnenslands vervoerd werden, het uitgaande regt worden uitgeſchooten door den koopman; die 't naderhand wederom ontvangen zou, wanneer hy, by herlevering van 't Paspoort, blyken deedt, dat de goederen, inderdaad, binnenslands waren opgeſlaagen. Voorts, moeſt men Zeeland ook zoeken over te haalen, tot bewilliging in een' nieuwe lyſt der inkomende en uitgaande Regten, die, door de andere Geweſten, goedgekeurd was. De Staaten van Zeeland, der bezendinge gehoor verleend hebbende, verklaarden, eindelyk, op den twee-entwintigſten van Herfſtmaand „ dat „ hun niets aangenaamer was, dan dat de „ Gelei- en Verlofgelden, behoorlyk, gere„ geld, en van alle bedrog, ontrouw en ſlui„ keryen bevryd werden; dat zy hierom be„ willigden in de Plakaaten, op de verhooging „ der genoemde middelen, en op de zuive„ ring der Binnenlandſche Paspoorten, by de

 „ an-

1664. „ andere Gewesten, vastgesteld, mids het
„ verbodemen voor Lillo wederom inge-
„ voerd, de sluikery, te Breda en te Bergen
„ op Zoom, kragtdaadiglyk, geweerd wierdt,
„ en de byzondere Admiraliteiten, in den
„ ophef der gemeene middelen, geene oog-
„ luiking gebruikten. Ook bewilligdenze in
„ de nieuwe Lyst der Gelei- en Verlofgel-
„ den, onder beding, dat de goederen, langs
„ de Rivieren gevoerd wordende, niet hoo-
„ ger dan tegenwoordig bezwaard wierden;
„ vertrouwende zy van de billykheid hun-
„ ner Hoog-Mogendheden, dat men zo wel
„ voor 't belang der handelaaren langs de ri-
„ vieren, daar Zeeland en die van de Maaze
„ zo veel deel aan hadden, zou willen zor-
„ gen, als voor 't belang der Oostersche han-
„ delaaren, waarvoor by de gemelde lyste
„ zo merkelyk gezorgd was (z)." Doch de andere Gewesten, met naame Holland, vonden hunne rekening niet by de voorwaarden, welken Zeeland hadt willen bedingen: waarom men 't niet volkomen eens werdt. Ook was de oorlog met Groot-Britanje, die kort hierna opkwam, oorzaak, dat men deeze en andere byzondere geschillen onder de Gewesten, voor eenen tyd, moest laaten rusten.

(z) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 182-190.

VA-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VYFTIGSTE BOEK.

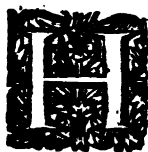

INHOUD.

I. *Gelegenheid tot den oorlog tusschen Groot-Britanje en de Staaten. Toeleg van Frankryk op de Spaansche Nederlanden.* II. *De Witt vangt eene heimelyke handeling aan, met het Fransche Hof. Lodewyk de XIV. zoekt hem om te koopen Voorslag, om de Spaansche Nederlanden te verdeelen.* III. *Gronden van Frankryks regt op dezelven. Fransch Ontwerp. Handeling met Spanje Misnoegen van Koning Lodewyk.* IV. *Engelsche vyandlykheden buiten Europa. Heimelyke togt van de Ruiter naar Kabo Verde. Hy zeilt naar Guinea.* V. *De Engelschen neemen veele Nederlandsche schepen. Zy tasten de Smirnasche Vloot aan.* VI. *Handeling van Van Beuningen in Frankryk. Lodewyk de XIV. is agterlyk, in 't belooven van bystand.* VII. *Zyne bekommering. De Engelschen zoeken hem van der Staaten zyde af te trekken. D'Estrades ziet hierin gevaar.* VIII. *Handeling met Zweeden en met Deenemarke.* IX. *Grensscheiding van Vlaan-*

deren geregeld. Peſtziekte in Holland. X. *De Staaten brengen eene Vloot in zee. Karel de II. verklaart hun den oorlog. Aanmerkingen op zyne oorlogsverklaaring.* XI. *Zeeſlag by Leſtoffe. De Heer van Waſſenaar ſneuvelt. Pligtverzuim van eenige Kapiteinen geſtraft.* XII. *De Ruiters bedryf op de kuſt van Guinea. Hy keert te rug.* XIII. *Beginſels van oproerigheid in Holland. Voorſlag om den Prins van Oranje te bevorderen. Vrees hiervoor in Frankryk. De Ruiter wordt Luitenant-Admiraal-Generaal.* XIV. *Bededag tegen 't oogmerk der Regeeringe gebruikt. 's Lands Vloot raakt verſtrooid, door ſtorm.* XV. *Frankryks voorſlag tot vrede, van de hand geweezen. Van Beuningen dringt Lodewyk den XIV. tot belofte van byſtand.* XVI. *Karel de II. zoekt vrede, door bemiddeling van Spanje. Downings Sekretaris gevat. De Engelſchen geeven voor, niet te oorloogen om den Prins van Oranje te bevorderen.* XVII. *Heimelyke handel van de Witt en anderen, om eenen opſtand te verwekken in Engeland. Toeleg op het leeven van de Witt.* XVIII. *Oorlog tuſſchen den Biſſchop van Munſter en de Staaten. Verdrag met de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg. Borkelo, Lochem, Oldenzeel en andere Plaatſen verlooren.* XIX. *'t Gemeen roept om de bevordering des Prinſen van Oranje. De Witt geſcholden. Frankryk zendt den Staaten hulp. Lochem herwonnen.* XX. *Filips de IV., Koning van Spanje, ſterft. Karel, zyn Zoon, volgt hem op. Ontwerp van d'Eſtrades, om zig te verzekeren van Friesland en Groningen*

XXI. *Handeling met den Keurvorst van Brandenburg. Verdragen met hem gesloten.* XXII. *Gezantschap naar Zweeden en naar Deenemarke. Zeven Verdragen met Deenemarke gemaakt.* XXIII. *Handeling om den Prins van Oranje, tot Kapitein Generaal, of tot Generaal der Ruiterye te doen verheffen. Holland gaat hem voorby, in 't begeeven der hooge Krygsampten.* XXIV. *Onderhandelingen tusschen Holland en Zeeland, over 't bevorderen van den Prinse.* XXV. *De Staaten van Holland neemen hem aan tot een Kind van Staat. Zy veranderen zyne Hofhouding.* XXVI. *Krygsbedryven der Munsterschen De Vrede met den Bisschop wordt getroffen, te Kleeve.* XXVII. *Frankryk verklaart Engeland den oorlog. De Vlooten loopen uit. Zeestryd van vier dagen. De Engelschen wyken.* XXVIII. *De Vlooten raaken andermaal slaags. De Ruiter wykt. Tromp wordt van zyn ampt verlaaten.* XXIX. *Buat wordt in hegtenis genomen Regtspleeging over hem, en over Kievit en van der Horst. Hy wordt onthalsd. Zeeland is 'er misnoegd over.* XXX. *'s Lands vloot raakt wederom in zee. Wordt van eenen storm beloopen, en valt in.* XXXI. *Orde op het beschryven van nieuwe Edelen, in 't Lid der Ridderschap.*

Et sluiten van een Verbond met Frankryk en met Groot-Britanje, 't welk, na veel handelens, in den jaare 1662, gelukt was, benam den Staaten der Vereenigde Gewesten de zorg niet voor eene vredebreuk met

1664.

I. Gelegenheid tot den oorlog tusschen Groot-

1664. met beide deeze Mogendheden, of met éene van beiden. Ook bleek, eerlang, dat deeze zorg niet ydel geweest was. Karel de II. deedt den Staaten, nog voor 't einde deezes jaars 1664, openlyk, den oorlog aan, zonder eenig redelyk voorwendsel. Elk besloot hieruit, dat de voornaamste oorzaak van deezen oorlog bedekt gehouden werdt. 't Zal, derhalve, niet ondienstig zyn, dat wy, hier, zo klaar en naauwkeurig als ons mogelyk zy, ontvouwen, welken men, volgens de egtste berigten, voor de waarschynlykste oorzaaken van deezen oorlog hebbe te houden.

Britanje en deezen Staat.

Toeleg van Frankryk op de Spaansche Nederlanden.

Wy hebben, te vooren (*a*), gemeld, dat de Infante van Spanje, Maria Theresia, in Huwelyk treedende met Lodewyk den XIV, Koning van Frankryk, afstand gedaan hadt van allen eisch op de Staaten, Landen en Heerlykheden van den Koning, haaren Vader. Doch deeze afstand verhinderde niet, dat men zig, in Frankryk, niet lang na 't voltrekken van het Huwelyk, openlyk, liet verluiden, dat de Koning het regt zyner Gemaalinne op de Spaansche bezittingen vervolgen zou, wanneer Filips de IV, die reeds hoog bejaard was, en deszelfs Zoon, Prins Karel, een zwak gestel, overleeden zouden zyn (*b*). Ondertusschen, begreep men, aan 't Fransche Hof, ligtelyk, dat de Staaten der Vereenigde Gewesten ongaarne zouden gedoogen, dat Frankryk zig verder uitbreid-de

(*a*) XII. *Deel*, *bl.* 475.
(*b*) Brief van den Ambassad. de Huybert *in dato* 16 *July* 1661. *MS.* De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 457.

de in de Nederlanden. D'Estrades, derhalve, op 't einde des jaars 1662, naar Holland gezonden, arbeidde zeer, om de Staaten, deswege, alle agterdogt te beneemen. Doch hy hadt, te gelyk, last, om eenige punten te verwerven, die de agterdogt deeden toeneemen. 't Was hem, onlangs, gelukt, den Koning van Groot-Britanje Duinkerken af te koopen voor zyne Majesteit van Frankryk, en hy begeerde, dat de Staaten zig verbonden, om den Koning, in 't bezit deezer Vestinge, te handhaaven. *Zy* zagen, ligtelyk, hoe veel nadeels hun uit de haven van Duinkerken zou konnen toegebragt worden, zo men, onverhoopt, met Frankryk in oorlog mogt raaken. Ook kon Lodewyk de XIV, langs deeze haven, zyne Legers voorzien, indien hy de wapenen mogt willen voeren in de Spaansche Nederlanden. De Staaten maakten, derhalve, merkelyke zwaarigheid, om Frankryk te handhaaven in 't bezit van Duinkerken. De Spaanschen deeden hun best ook, om hun agterdogt in te boezemen tegen Frankryk. *Richard*, Geheimschryver van den Gezant Gamarra, doorreisde, ten deezen einde, de Hollandsche Steden (*c*). Gamarra zelf was, te vooren reeds, te Dordrecht geweest, daar hy de Vroedschap of Oud-Raad, in welken hem gehoor verleend was, gezogt hadt over te haalen, om te bewilligen in een verdedigend Verbond, tusschen den Koning, zynen meester, en deezen 1664.

(*c*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 37.

1664. zen Staat (*d*): waarop de Staaten van Holland, in Slagtmaand des jaars 1662, beslooten hadden, dat men geenen uitheemschen Gezanten, voortaan, over zaaken van Staat, zou hebben te hooren in de Vroedschappen der Steden (*e*). Den Koning van Frankryk, sedert, verklaard hebbende, dat hy 't Verbond met deezen Staat niet zou bekragtigen, ten ware Duinkerken begreepen werdt onder de Plaatsen, in 't bezit van welken, men hem beloofde te zullen handhaaven (*f*); zagen de Staaten zig, eindelyk, genoodzaakt, om hem hierin te wille te zyn. De bekragtigingen van 't Verbond werden, wederzyds, uitgewisseld (*g*). Doch d'Estrades deedt andere voorslagen, die den Staaten onaangenaam waren. Hy vorderde, dat Rynberk ontmanteld en den Keurvorst van Keulen te rug gegeven werdt. Hy drong op de herlevering van Leuth en Ravestein aan den Hertoge van Nieuwburg. Hy ondersteunde den eisch des Bisschops van Munster op Borkelo, en hy begeerde, dat de Ridder-orde van Maltha hersteld werdt in het bezit haarer goederen hier te Lande (*h*). Alle deeze voorslagen strekten, om Mogendheden te begunstigen, met welken de Koning, zyn meester, verbonden was (*i*); doch de

(*d*) Resol. Holl. 10, 11, 15 *Maart* 1662. *bl.* 35, 57.

(*e*) Resol. Holl. 27 *Sept.* 28 *Nov.* 1662. *bl.* 35, 10. Resol. van Consid. *bl.* 643.

(*f*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 49, 91.

(*g*) D'ESTRAD. *Tom.* II. *p.* 134, 205. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1133.

(*h*) D'ESTRAD. *Tom.* II. *p.* 63, 137, 128, 139, 141, 167, 191, 215, 337, 407, 414. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1122-1132. V. *Deel*, *bl.* 268-274, 286.

(*i*) *Zie* AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1155.

de Staaten kondenze niet inwilligen, zonder zig zelven merkelyk te benadeelen, en Frankryk beter gelegenheid te geeven, tot het voeren der wapenen in de Spaansche Nederlanden, een' toeleg, die, meer dan eenige andere, ter herte genoomen werdt, aan 't Fransche Hof. 1664.

II. Lodewyk de XIV. hitst, zo sommigen willen, Karel den II. op tegen de Vereenigde Gewesten.

Lodewyk de XIV, wel bewust, dat de Vereenigde Staaten hem meest hinderlyk konden zyn, in het uitvoeren van deezen toeleg, hadt gezogt hun de handen te binden, door het verdedigend Verbond van den jaare 1662. Doch met reden bedugt, dat de Staaten middel vinden zouden, om dit Verbond kragteloos te maaken, wanneer hy iet in de Spaansche Nederlanden onderneemen mogt; was hy, sedert eenigen tyd, in onderhandeling getreden met Karel den II. dien hy, zo sommigen willen, zogt op te hitsen tegen de Staaten, op dat deezen te minder bekwaam zyn mogten, om hem in zyne oogmerken te dwarsboomen (*k*). De Staaten, overtuigd, dat zy op de vriendschap van Groot-Britanje geenen staat altoos konden maaken, hadden, daarentegen, het Verbond met Frankryk gesllooten, om zig, door het zelve, te verzekeren tegen Karel den II. En, naar gelang, dat zig de toeleg op de Spaansche Nederlanden openbaarde, zogten zy Lodewyk den XIV. in te wikkelen in eene heimelyke handeling, waardoor deeze toeleg,

(*k*) BURNETS Hist. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 198, 199. DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 689.

1664. leg, zo niet te leur gesteld, ten minste verschooven mogt worden, voor een' tyd. De Raadpensionaris de Witt, die 't eerste ontwerp deezer handelinge gemaakt hadt, hadt 'er ook 't gantsche beleid van. En d'Estrades, die hem geheellyk meende gewonnen te hebben, werdt, door hem, verscheiden' jaaren agtereen, behendiglyk, om den tuin geleid.

De Witt vangt eene heimelyke handeling met Frankryk aan.

De Koning van Frankryk hadt d'Estrades gelast, om de voornaamste Leden van deezen Staat, met naame de Witt, te winnen, door geschenken (*l*), op dat zy geene ooren leenen mogten naar het Verbond, welk Gamarra voorsloeg, en niets besllooten, welk tegen zyne belangen streedt. Ook gaf d'Estrades voor, dat hy, in 't uitvoeren van deezen zynen last, omtrent verscheiden' luiden, wel geslaagd was (*m*). De Witt weigerde nogtans iet te ontvangen, zeggende, wanneer d'Estrades, hierover, uit 's Konings naam, klaagde „ dat hy zig, voor de diensten, welken hy zyner Majesteit immer „ zou konnen doen, dubbel beloond reken„ de, door de vriendschap en het vertrou„ wen, waarmede de Koning hem vereer„ de (*n*)." Ook was het dit vertrouwen, welk hem bekwaam maakte, om de geheimen van 't Fransche Hof te doorgronden. Hy hieldt, ten deezen einde, d'Estrades, al in Sprokkelmaand des jaars 1663, voor, dat de

Lodewyk de XIV. zoekt, vergeefs, hem om te koopen.

Voorslag van de Witt, om de Spaan-

(*l*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 54, 58, 145, 194, 198.
(*m*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 208, 272, 281.
(*n*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 194, 198.

de Staaten niet ongenegen zouden zyn, om zig, in geval de Koning van Spanje overleedt, naauwer te verbinden met Frankryk. Daarna, schynende zig verder te openen, sprak hy van eene heimelyke overeenkomst, tusschen Frankryk en de Staaten van Holland in 't byzonder, waarby men de Spaansche Nederlanden, onderling, verdeelen zou. Hy voegde 'er by, dat hy kans zag, om de andere Gewesten te doen bewilligen in deeze overeenkomst, zo wel als menze hadt doen bewilligen in de ondersteuning van Deenemarke tegen Zweeden, en in het Verdrag met Kromwel (*o*). Sommigen hebben gemeend, dat deeze voorslag den Raadpensionaris ernst ware; doch anderen oordeelen, met meer grond, naar 't schynt, dat hy dien alleen deedt, om Frankryks oogmerken te ontdekken: 't welk gewisselyk best geschieden kon, als hy toonde zo weinig agterdogt op Frankryks nabuurschap te hebben, dat hy den Koning gaarne een goed deel der Spaansche Nederlanden wilde toewyzen. Wat 'er van zy; de voorslag kon Frankryk niet vreemd voorkomen, om dat men reeds diergelyke overeenkomst, ten tyde van Fredrik Henrik, gemaakt hadt (*p*). Ook opende d'Estrades zig, allengskens, nader (*q*). Eindelyk, sloeg de Witt voor „ of 't niet geraaden zou zyn, „ dat men, van nu af, de Spaansche Neder„ landen zogt te beweegen, om zig te ver„ klaa-

1664. Spaansche Nederlanden te verdeelen.

(*o*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 87, 213.
(*p*) *Zie* XI. *Deel*, *bl.* 197.
(*q*) D'Estrad. *Tom.* II. *p.* 220, 226, 232, 238, 239, 240, 263.

1664. „ klaaren voor een vry Gemeenebeſt: in „ welk geval, Frankryk en de Staaten hun „ van onderſtand verzekeren moeſten. Doch „ zo dit niet mogt konnen geſchieden by 't „ leeven des Konings van Spanje, zou men „ 't moeten ter uitvoeringe brengen, na 's „ Konings overlyden, al leefde de Erfprins „ nog; zonder dat men egter dan de wape- „ nen nog zou mogen voeren in de gemelde „ Nederlanden. Na 's Prinſen dood, zou „ men dezelven eerſt, met geweld, noodzaa- „ ken, om zig vry te verklaaren; en alzo zy „ bezwaarlyk in ſtaat zouden zyn, om hunne „ grenzen te beſchermen, zou men zyn beſt „ doen, om Kameryk, S. Omer, Aire, Nieuw- „ poort, Veurne, Bergen en Link te doen „ ſtellen in de handen des Konings van Frank- „ ryk; en Ooſtende, Plaſſendale, Brugge, „ Damme, Blankenberg, het gene Spanje „ tegenwoordig bezat in Gelderland en in de „ Landen van Overmaaze, nevens de Kaſtee- „ len van Navagne en Argenteau, in de magt „ der Vereenigde Staaten: alle welke Plaat- „ ſen men wederzyds moeſt zoeken magtig „ te worden, 't zy dat de Spaanſche Neder- „ landen zig, voor, of na 's Konings over- „ lyden, voor een vry Gemeenebeſt verklaar- „ den (*r*)." Men vondt dit ontwerp niet vreemd aan 't Franſche Hof: alleenlyk, meende d'Eſtrades, dat men Mechelen by 's Konings aandeel behoorde te voegen, als waardoor hy toegang tot het gebied der Staaten heb-

(*r*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 269.

hebben zou, zo 't gebeurde, dat hy, met hen, in oorlog raakte (*s*): doch de Witt gaf, allengskens, te kennen, dat zyn Ontwerp alleenlyk steunde op de onderstelling, dat de Koningin van Frankryk, onaangezien haaren afstand, regt behieldt op de Spaansche Nederlanden, na de dood van den Koning en van den Erfprins van Spanje. Hy wenschte, hierom, nader onderregt te zyn, aangaande de gronden van dit regt, op dat hy 't Ontwerp te smaakelyker mogt konnen maaken aan eenige Leden van Holland, die anders ligtelyk kwalyk gevoelen zouden van 's Konings oogmerken. 1664.

III. Gronden van het regt der Koninginne van Frankryk op dezelven.

D'Estrades, den Raadpensionaris niets args toevertrouwende, zeide hem, sedert, op 's Konings last „ dat het regt der Koninginne op *drie* gronden steunde: 1. de afgeperste afstand was, in zig zelven, strydig met het natuurlyk Regt, volgens welk, het der Koninginne niet vrygestaan hadt, zig zelve of haare kinderen, door den zelven, te benadeelen. 2. de afstand was, in allen geval, geschied onder voorwaarde, dat de bruidschat van vyfhonderdduizend gouden kroonen, binnen zekere bepaalden tyd, betaald zou worden; 't welk niet gevolgd was. 3. de afstand was, noch door den Koning, noch door de Koninginne, bekragtigd (*t*)." Te gelyk, vertoonde d'Estrades een ander Ontwerp, hierin onderschei-

Fransch Ontwerp wegens

den

(*s*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 232.
(*t*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 274, 275, 287, 291.

1664. den van dat van de Witt, dat 'er niet in bepaald werdt, of men de Spaansche Nederlanden zig zou doen vry verklaaren, na 's Konings dood, of na de dood van den Koning en van den Erfprins beide. Ook was 'er eenige verandering gemaakt, in de Plaatsen van verzekering. Eindelyk, werdt 'er niet zo duidelyk in gezeid, dat men zig van de wapenen bedienen zou, om de Nederlanden naar zyne hand te zetten (*u*); alzo men, aan 't Fransche Hof, beweerde, dat zulks te openlyk streedt met de Vrede, die beide Frankryk en de Vereenigde Staaten met Spanje geslooten hadden. *Daar zyn*, schreef de Koning van Frankryk aan d'Estrades, ter deezer gelegenheid, *zekere dingen, die goed zyn om gedaan, maar kwaad om geschreeven te worden* (*v*). Doch de Witt vondt zwaarigheid in 't Fransch Ontwerp. Hy besloot, uit de algemeene uitdrukkingen, welken men verkooren hadt, dat Lodewyk de XIV. toeleg maakte, om in de Nederlanden te vallen, zo dra Filips de IV. overleeden zou zyn, daar hy den oorlog, tot na den dood van den Erfprins, hadt gescheenen te willen verwylen. Hierdoor werdt het sluiten van een Verdrag, volgens een der twee Ontwerpen, verschooven (*w*). Maar de Witt, nu volkomen onderregt van Frankryks oogmerk, hadt de Staaten van Holland, in Wynmaand des jaars 1663, een besluit doen neemen, overeenkomstig met zyn

deSpaansche Nederlanden.

Handeling met Spanje over de bescherming der wederzydsche Nederlanden.

(*u*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 292.
(*v*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 288.
(*w*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 313, 332, 344.

1664.

zyn Ontwerp (*x*). Ook deedt hy, sedert, zyn best, om d'Estrades in dit Ontwerp te doen bewilligen (*y*). Hiertoe scheen veel te moeten helpen, dat men den Spaanschen Gezant Gamarra, niet lang daarna, gehoor gaf over een Verbond, tot behoudenis en bescherming der wederzydsche Nederlanden (*z*). Doch Lodewyk de XIV. nam deezen aanvang eener handelinge met Spanje zo kwalyk, dat hy zig, deswege, in éénen zyner Brieven aan d'Estrades, dus uitliet: „ Zo de algemeene Staaten, na dat zy, een jaar lang, „ myne vriendschap, myn bondgenootschap „ en myne bescherming gezogt, en, met zo „ veel voordeels voor hun, verkreegen heb„ ben, in staat waren, om my zulk een on„ gelyk aan te doen, in eenen tyd, waarin „ ik, om hun genoegen te geeven, en uit „ eene belangeloosheid, waarvan men wei„ nige voorbeelden heeft, my wel, ter goe„ der trouwe, aan hun verbinden wil, dat „ een groot Land, welk my en mynen Zoon, „ t'eenigen tyde, wettiglyk, zou konnen toe„ behooren, vry worde; zou 't, met deeze „ zaak, niet gaan, als met de Munstersche. „ 't Minst, waardoor ik myne gevoeligheid „ zou toonen, over zulk een onheusch be„ dryf, zou zyn het verbreeken van het „ laatst geslooten Verbond. Ik zou hunnen „ schepen den handel in myn Koningkryk „ ver-

Merkwaardig schryven van den Koning van Frankryk.

(*x*) Secr. Resol. Holl. 3 *Oct.* 1663. II. *Deel*, *bl.* 413.
(*y*) Secr. Resol. Holl. 14 *Dec.* 1663. II. *Deel*, *bl.* 414.
(*z*) Secr. Resol. Holl. 8 *May* 1664. II. *Deel*, *bl.* 420. D'Estrades *Tom.* II. *p.* 346.

1664. „ verbieden, my ten naauwste met Engeland verbinden, gelyk ik alle dagen doen „ kan, en den Engelschen in handen stellen „ al den Koophandel, dien myne onderdaanen, by mangel van een genoegzaam getal van schepen, nog niet dryven konnen. „ Doch gy moet niets laaten blyken van 't „ gene ik u hier melde, voor ik het u nader „ beveele, in gevolge der berigten, die my „ omtrent dit verdedigend Verbond [met „ Spanje], zullen gegeven worden. En, om „ ter zaak te komen, ik herhaal, dat myn oogmerk, in het Verdrag, waarover gy handelt, goed en opregt is, en zo als de Heeren Staaten het, naar reden, zouden konnen begeeren. Zo ik andere gedagten had, „ zou ikze immers openleggen, voor een' „ persoon, als gy zyt, dien ik, voorwaar, „ wel grooter geheimen zou willen vertrouwen. Maar ik wil niet hebben, dat de „ Heer de Witt my, door de vrees voor dit „ Verbond, sleept waarheenen hy wil, en „ op zulk een' tyd, als hy wil. Myne zaaken „ staan hier gewisselyk niet maar. Ik weet „ en gevoel, wie ik ben. Myne vriendschap „ is begeerlyk, en nuttiger voor hun, dieze „ genieten, dan de hunne voor my is -- Zo „ ik, voor 't overige, hadt willen luisteren „ naar de voorslagen, door Don Louis de „ Haro, aan wylen mynen Neeve, den Kardinaal Mazarin, in 't Pyreneesche gebergte, gedaan, in eenen tyd zelfs, wanneer ik „ geen Verbond hadt met de Staaten, en „ wanneer ik diep gevoelig was, over hun-

„ nen

„ nen afval te Munster; zoudenze nu niet in 1664.
„ staat zyn, om te denken aan een Verbond
„ met Spanje tegen my; alzo hy my toen
„ drong tot een Verbond, om de Staaten te
„ onder te brengen, my aanbiedende een ge-
„ deelte der Spaansche Nederlanden, tegen
„ de Plaatsen, welken wy, gezamenlyk, op
„ den Staat der Vereenigde Gewesten ver-
„ overen zouden (*a*)."

D'Estrades liet, ondertusschen, overeenkomstig met 's Konings oogmerken, niet na te arbeiden tegen het Verbond met Spanje. De Koning meende, dat hy hiertoe te meer kans hebben zou, om dat Gamarra geen' stuiver ontvangen hadt, om zig daarmede vrienden te maaken, hier te Lande. Ook oordeelde hy, dat d'Estrades genoeg deedt, als hy 't Verbond met Spanje maar voorkwam, al werdt het Ontwerp, waarover hy nu, eenigen tyd, gehandeld hadt, op de lange baan geschooven: gelyk sedert geschiedde (*b*). De handeling met Spanje werdt, ondertusschen, aangehouden, zonder dat de Staaten konden bewilligen, in het Verbond, waarop Gamarra drong.

De handeling over de Spaansche Nederlanden wordt sleepende gehouden.

De Koning van Frankryk scheen traager om met de Staaten te sluiten, sedert dat hy, in Engeland handelende (*c*), ontdekt hadt, dat Karel de II. stof tot misnoegen hadt opgenomen tegen deezen Staat. Hy besloot hieruit, dat de Staaten, met Groot-Britanje in oorlog

(*a*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 347.
(*b*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 394, 419, 421, 443.
(*c*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 72, 254, 335.

1664. log raakende, wel genoodzaakt zouden zyn hem aan te zoeken, en hem, in allen geval, niet hinderlyk zouden konnen zyn, wanneer hy iet in de Spaansche Nederlanden onderneemen mogt. 't Was, derhalve, zyn belang, dat het misnoegen tusschen Groot Britanje en deezen Staat bleef duuren en gevoed werdt. Ook verzekert men, dat hy hiervan heimelyk zyn werk maakte, beide te Londen en in den Haage; schoon hy, terstond na 't uitbersten van 't ongenoegen, zyne bemiddeling aanboodt, tot voorkoming van den kryg, en tot byleggiug der geschillen (*d*). Doch deeze aanbieding hadt geen gevolg. De oorlog met Groot-Britanje werdt, wel haast, onvermydelyk.

IV. Aanvang der Engelsche vyandlykheden, buiten Europa.

't Is ten hoogste waarschynlyk, dat Karel de II, al kort na zyne herstelling, vastgesteld hadt, de Staaten te beoorloogen, en dat hy slegts op bekwaame gelegenheid wagtte. *Robert Holmes* was, reeds in 't jaar 1661, door de Engelsche Maatschappy, gezonden naar de Afrikaansche kust, welke de Engelschen zig, tot aan de Kaap de goede Hoop, geheellyk, toeëigenden; en hy hadt toen *Henrik Willemszoon Kap* of *Kops*, bewindsman der Nederlandsche Westindische Maatschappye op Kabo Verde, willen noodzaaken, om van daar te vertrekken (*e*): 't welk egter niet geschied was. Doch in 't jaar 1663, hadt de Hertog van Jork, 's Konings Broeder, als Op-

(*d*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 434, 459, 461, 486, 491.
(*e*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 756. V. *Deel*, *bl.* 122.

Opper-bewindhebber der Koningklyke Maatschappye, hem wederom derwaards gezonden. Hy nam toen verscheiden' Nederlandsche schepen. Op den eersten van Sprokkelmaand deezes jaars 1664, veroverde hy eene Sterkte der onzen, op het Eiland Goereede. In Grasmaand, maakte hy zig, stormenderhand, meester van de Sterkte Takorari. Daarna vertoonde hy zig voor S. George del Mina, alwaar hem elf schepen in handen vielen. Vervolgens, beschoot hy Kabo Kors, en overmeesterde deeze Sterkte, insgelyks (*f*). Toen, voortgezeild naar Nieuw Nederland, bemagtigde hy de Stad Nieuw Amsterdam, die de Westindische Maatschappy, by de vyftig jaaren, vredig bezeten hadt, op den zevenentwintigsten van Oogstmaand; zig, voorts, gantsch Nieuw Nederland onderwerpende (*g*). Het Eiland Tabago, of nieuw Walcheren, den Zeeuwschen Koopluiden, *Adriaan* en *Kornelis Lampsins*, toebehoorende (*h*), viel, nevens het Eiland S. Eustatius, den Engelschen, insgelyks, in handen: doch beide deeze Eilanden werden hun, daarna, ontweldigd, door de Franschen. 1664.

Zo dra kreeg men hier geene tyding van deeze vyandlykheden, of men viel 'er den Koning van Groot-Britanje klagtig over; die, zig gelaatende, als of hy geene kennis hadt van

(*f*) Notul. Zeel. 26, 30 *May*, 20 *Dec.* 1664. *bl.* 191, 208, 295. Brandt de Ruiter, *bl.* 290, 291. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 135.

(*g*) Resol. Holl. 25 *Octob.* 1664. *bl.* 96.

(*h*) Notul. Zeel. 12, 24 *Sept.* 1664. *bl.* 219, 252. 21 *Jan.* 1666. *bl.* 16, 51.

1664. van 't bedryf van Holmes, welk enkelyk op rekening des Hertogs van Jork en der Koningklyke Maatſchappye geſteld werdt (*i*), antwoordde, dat hy 'er onderzoek op doen zou. Midlerwyl, hadt het Huis der Gemeenten, reeds in Grasmaand, begeerd „ dat zyne Majeſteit kragtdaadiger middelen in 't „ werk ſtelde, om de geweldenaaryen te be„ letten, welken de ingezetenen der Vereenigde Geweſten den Engelſchen aandee„ den." Doch waarin deeze geweldenaaryen beſtonden werdt niet behoorlyk beweezen (*k*). Ook wiſt men, hier te Lande, niet, dat 'er thans eenig geſchil van belang (*l*), tusſchen de Engelſchen en de onzen, onafgedaan hing, dan dat over de twee ſchepen, *Bonne Avonture* en *Bonne Eſperance*, welk, by 't Verbond van den jaare 1662, naar men 't hier begreep (*m*), aan den gewoonlyken Regter verbleeven was. Men beſloot, derhalve, dat Karel de II. oorlog zogt, en men werdt in deeze gedagten beveſtigd, door de ſterke uitruſtingen ter zee, die, deezen gantſchen Zomer, in Engeland geſchiedden (*n*), hoewel de Koning bleef beweeren, dat hy de vriendſchap met deezen Staat dagt te onderhouden (*o*).

De

(*i*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 227.
(*k*) *Zie* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 70.
(*l*) *Zie* Secr. Reſol. Holl. 23, 24 *May* 1664. II. *Deel*, *bl.* 420, 241. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 78-84, 87, 92, 106 *enz.*
(*m*) *Zie* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 72, 74, 95.
(*n*) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 681. IV. *Deel*, *bl.* 306, 308, 320, 337. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 179.
(*o*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 454, 459, 478.

De Staaten, derhalve, klein vertrouwen stellende op 's Konings verklaaringen, beslooten, op den voorslag van die van Holland (*p*), der Westindische Maatschappye twaalf kloeke schepen van oorloge by te zetten, tot herstelling van 't gene op de Afrikaansche kust, door de Engelschen, ondernomen was. Men kreeg, aan 't Groot-Britannische Hof, haast kennis van dit besluit, en sommigen verklaarden aan den Heere van Gogh, die, onlangs, tot der Staaten gewoonlyken Ambassadeur aldaar was aangesteld (*q*), dat het zenden van schepen naar Guinea gewisselyk oorlog veroorzaaken zou (*r*). Doch men stoorde zig, hier, luttel aan deeze verklaaring. Sommigen, en onder deezen de Raadpensionaris de Witt, sloegen zelfs voor, dat de twaalf schepen, tot hulp der Westindische Maatschappye toegestaan, niet spoedig genoeg gereed zouden konnen zyn, waarom 't geraaden was, een vaardiger middel uit te vinden. De Staaten van Holland besloten, hierop, heimelyk (*s*), dat men, in alleryl en op de bedektste wyze, last zenden zou aan den Vice-Admiraal de Ruiter, om zig, met de twaalf schepen, welken hy by zig hadt, te begeeven naar Kabo Verde, en aldaar de Sterkte of Sterkten te herneemen, welken, door de Engelschen, onder Holmes, veroverd waren. Doch 't vereischte vry wat behendigheid,

1664. De Staaten zenden de Ruiter naar Kabo Verde.

Behendigheid gebruikt,

(*p*) Secr. Resol. Holl. *6 Aug.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 426.
(*q*) *Zie* zyne Instructie *by* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 73.
(*r*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 343.
(*s*) Secr. Resol. Holl. 7 *Aug.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 426.

1664. heid, om dit besluit, ter algemeene Staatsvergaderinge, te doen vaststellen, zonder dat het rugtbaar werdt. De Witt en eenige andere Gemagtigden wisten egter 't stuk derwyze te beleiden, dat 'er eenige Leden der Vergaderinge, wien dit geheim niet betrouwd was, onkundig van bleeven. Terwyl 't besluit op de uitrusting van twaalf oorlogsschepen in nadere overweeging genomen werdt, hieldt men eenige Heeren, aan 't venster en elders, aan de praat: anderen bragt men, onder 't een of 't ander voorwendsel, uit de Vergadering. Ondertusschen, werdt de voorslag om de Ruiter naar Kabo Verde te zenden, als ware dezelve slegts een aanhangsel van 't gemelde besluit geweest, zo ras gelezen, dat zelfs de Heer, die toen voorzat, en, midlerwyl, meent men, met iemant in gesprek geraakt was, den regten inhoud niet merkte (*t*). 't Besluit om twaalf schepen uit te rusten, dus, met deezen voorslag, verbreed zynde (*u*), werdt, twee dagen daarna, door eenen anderen President, getekend, zonder, gelyk meermaalen gebeurt, te worden overgelezen; waarna het, in het geheim Register te boek gesteld zynde door den Griffier, den Vice-Admiraal werdt toegezonden, langs drie verscheiden' wegen, en onder een' omslag, waarby hem gelast werdt, de ingeslootenen, niet dan alleen, te openen en te leezen, en den inhoud derzelven, voor eerst, geheim te

om het besluit hiertoe geheim te houden.

(*t*) WICQUEFORT *by* BRANDT de Ruiter, *bl.* 293, 294.

(*u*) Resol. Gener. *Sabbathi* 9 *Aug.* 1664. *by* BRANDT de Ruiter, *bl.* 294.

te houden, zelfs voor de bevelhebbers der Vloote. 1664.

Wy hebben, te vooren (v), verhaald, dat de Ruiter, ten deezen tyde, kruiste, in de Middellandsche zee. Hy kwam, eerlang, voor Malaga, en ontving, aldaar, op den eersten van Herfstmaand, den geheimen last der Staaten. Elk was benieuwd naar den inhoud; te meer, om dat 'er, onder de Koopluiden en Schippers, een gerugt ontstaan was, dat men oorlog hadt met Engeland. Doch de Ruiter antwoordde, voorzigtiglyk, *dat de brieven van hunne Hoog-Mogendheden hiervan geene melding maakten, en dat men nog hoopte, de gereezen geschillen, in der minne, by te leggen.* Hy zeilde, kort hierop, naar Alikante, om de Vloot te voorzien: van daar wederom naar Malaga, en toen naar Kadix, daar hy lang opgehouden werdt. Op den vyfden van Wynmaand, van Kadix vertrokken zynde met 's Lands Vloote, ontdekte hy, eerst na twee dagen zeilens, den last der Staaten aan de andere Hoofden en Kapiteinen, en op den tweeëntwintigsten, kwam hy voor 't Eiland Goereede aan Kabo Verde: welk hem, met de Sterkten Oranje en Nassau, terstond, by verdrag, overgegeven werdt. Voorts, maakte hy zig meester van eenige goederen en schepen der Engelsche Afrikaansche Maatschappye, laatende een Engelsch Oorlogschip en eenige schepen van byzondere Persoonen, onverhinderd, vertrekken. Daarna orde gesteld

De Ruiter herwint de Sterkten op Kabo Verde.

(v) XLIX. Boek, bl. 51.

1664. ſteld hebbende op de bewaaring van het Eiland, zeilde hy, in Slagtmaand, naar Guinea, om aldaar, insgelyks, te herwinnen, 't gene de Engelſchen der Weſtindiſche Maatſchappye ontnomen hadden (*w*).

Hy zeilt naar Guinea.

Geſprek over zynen togt, tuſſchen de Witt en Downing.

Ondertuſſchen, hadt men, in Engeland, iet gegiſt of vernomen van dé Ruiters togt (*x*). De twaalf Oorlogsſchepen, die, onder 't bevel van den Kapitein *Jan van Kampen*, naar Guinea zouden gaan (*y*), vertrokken niet: 't welk Karel den II. deedt vermoeden, dat de Ruiter derwaards gezeild was. Downing, wien men, hierover, meer dan eens, geſchreeven hadt, hadt nogtans, altoos verzekerd, dat 'er niets aan was, konnende, zo hy waande, zulk een beſluit niet genomen worden ter algemeene Staatsvergaderinge, zonder dat het hem, door de vrienden, welken hy daar hadt, ontdekt werdt. Op nieuwen laſt van den Koning, verſtoutte hy zig egter, den Raadpenſionaris de Witt af te vraagen, *of de Ruiter, gelyk het gerugt liep, laſt hadt, om naar de kuſt van Afrika te zeilen?* Doch de Witt, geſleepen op het beantwoorden van diergelyke vraagen, gaf voor beſcheid „ dat de Staaten van Holland aan de „ Ruiter geenen laſt gegeven hadden, waar„ over de Koning, zyn meeſter, ongeruſt „ behoefde te zyn." *En wat*, vervolgde hy, *den*

(*w*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 301-318. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 161.

(*x*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 379, 388.

(*y*) *Zie* Secr. Reſol. Holl. 26, 27 *Sept.* 17 *Oct.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 428, 432, 438.

den algemeenen Staaten aangaat, daarvan behoef ik u niet te zeggen; gaande daar niets om, 't gene gy niet uitvorscht, zo dat gy 't, uit my, niet behoeft te booren. Dowing verzekerde, op dit zeggen, den Koning, zynen meester, wederom, dat de Ruiter niet naar Guinea was (z). Doch 't bleek haast anders.

1664.

V. De Engelschen neemen een groot getal van Nederlandsche schepen.

Karel den II, midlerwyl, eene Vloot in zee gebragt hebbende onder den Hertoge van Jork, zag men, terstond hierna, in alle de Engelsche havens, een groot getal van Nederlandsche schepen opbrengen, terwyl men, in Engeland, bleef beweeren, dat men niet anders beoogde dan vergoeding van de schade, door de onzen, den Engelschen, te vooren, aangedaan. In Slagtmaand, werden wel honderd en dertig Koopvaardyschepen genomen, uit eene Vloote, die, met Wynen en Brandewynen, van Bourdeaux herwaards kwam (*a*). Ook werdt toen beslag gelegd op alle de Nederlandsche schepen, die zig in Engeland bevonden: van welk beslag de Koning geene andere reden gaf, dan dat hy verstaan hadt, dat de Ruiter naar Guinea gezonden was, om den Engelschen afbreuk te doen. Te gelyk, erkende hy nu, dat het bedryf der Engelschen, op Kabo Kors en in Nieuw Nederland, met zyne kennisse en op zynen last, geschied was (*b*). De Ambassadeur van Gogh liet niet af van klaagen, over deeze vyandlyk-

(z) Wicquefort *by* Brandt de Ruiter, *bl.* 318.

(*a*) Notul. Zeel. 20 *Dec.* 1664. *bl.* 295. Rapin *Tom.* IX. *p.* 217.

(*b*) De Witt Brieven IV. *Deel*. *bl.* 387, 411, 413.

1664. lykheden. Doch men voerde hem, eindelyk, te gemoet „ dat hy zig te vergeefs afsloof- „ de; dat de verwydering tusschen de twee „ Volken te groot geworden was, om, zon- „ der openbaaren oorlog, te konnen wegge- „ nomen worden (c)." Nogtans vondt Karel de II. nog niet geraaden, den onzen den oorlog te verklaaren, of zelfs eenige brieven van schâverhaaling uit te geeven (d). Van Gogh schreef, den twee-entwintigsten van Wintermaand, aan de Witt, dat 'er gerugten liepen, hoe de Koning bevel gegeven hadt, om op de rykgelaaden' Smirnasche Vloot, die onder weg was naar Holland, te passen (e). Doch dit berigt kwam te laat, om 'er voordeel mede te doen. De Engelsche Bevelhebber, *Thomas Allen*, die zeven Oorlogsschepen onder zig hadt, tastte, op den negenentwintigsten, deeze Vloot, onverhoeds, aan, voor de baai van Kadix. Zy werdt begeleid door drie Staatsche Oorlogsschepen, onder bevel van den Kapitein *Pieter van Brakel*, die, in 't begin van 't gevegt, doodgeschooten werdt. Nogtans weerden zig de onzen zo dapperlyk, dat 'er slegts twee Koopvaardyschepen veroverd werden, door de Engelschen. *Jan Reilofszoon* van Hoorn, voerende 't Koopvaardyschip den Koning Salomon, verdedigde zig, eenen geruimen tyd, alleen, tegen vier Engelsche Oorlogsschepen, tot dat hy, geheel reddeloos geschooten, door één der Engelsche Fregat-

Zy tasten de Smirnasche Vloot voor Kadix aan.

(c) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 420.
(d) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 435.
(e) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 422.

gatten, aan boord geklampt werdt, waarna zyn schip, terstond, te gronde ging. Jan Reilofszoon, die zig, tot op het uiterste, van den overloop, geweerd hadt, sprong, toen hem 't schip ontzonk, in de sloep, daar hy, door de Engelschen, gevangen genomen werdt (*f*). Zulk eene blykbaare vyandlykheid binnen Europa kon, met geenen schyn, gesteld worden op rekening der Afrikaansche Maatschappye, gelyk de vyandlykheden van Holmes, in Afrika en in Amerika, te vooren, gedaan waren. De togt van de Ruiter, van welks oogmerk en uitslag men egter nog geene zekere kennis hadt (*g*), was het eenige, waarmede men, sedert, deeze openbaare vredebreuk poogde te verschoonen. 1664.

VI. De Staaten zenden van Beuningen naar Frankryk, om den Koning tot hulp tegen Groot-Britanje te verzoeken.

De Staaten, nu klaarlyk voorziende, dat de oorlog naby en onvermydelyk was, besllooten, in 't begin van Wintermaand, van Beuningen naar Frankryk te zenden, om den Koning te beweegen, tot het voldoen aan 't Verbond van den jaare 1662, in geval zy, door den Koning van Groot-Britanje, werden aangetast. Te gelyk, werdt besllooten, eene bezending, ten zelfden einde, te doen naar Zweeden en Deenemarke, met welke twee Ryken, de Staaten, insgelyks, in verbond stonden (*h*). Van Beuningen vertrok zonder uitstel, en hadt, den agtentwintigsten, zyn eerste gehoor by den Koning, wien hy vertoonde,

„ dat

(*f*) Brandt de Ruiter, *bl.* 376.
(*g*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 434.
(*h*) Secr. Resol. Holl. 29 *Novemb.* 3 *Decemb.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 453, 456.

1664. „ dat de Staaten, zyne meesters, zyner Ma-
„ jesteit grooten dank schuldig waren, voor
„ de poogingen, aangewend, om den Ko-
„ ning van Groot-Britanje met hen te be-
„ vredigen: doch dat hun wee deedt, dat
„ deeze poogingen, tot hiertoe, vrugteloos
„ waren geweest; dat de vyandlykheden der
„ Engelschen waren toegenomen, zo wel in,
„ als buiten Europa, onaangezien de Staa-
„ ten, op verzoek des Konings van Frank-
„ ryk, hunne Vloot, die reeds byeen ge-
„ bragt was, wederom hadden doen schei-
„ den, en in 's Lands havens invallen (*i*).
„ Dat de Engelschen geene andere reden
„ van deeze vyandlykheden gaven, dan dat
„ men twee hunner schepen, in Oostindie,
„ en drie, op de kust van Guinea, belet hadt,
„ te komen in vyandlyke havens en Plaatsen,
„ die de onzen, op dien tyd, belegerd hiel-
„ den, schoon de Staaten zelfs hiertoe gee-
„ nen last gegeven hadden. Dat men den
„ Engelschen vergoeding van schade aange-
„ booden hadt, zonder dat zy hadden wil-
„ len luisteren naar een Verdrag, noch ook,
„ wegens 't stuk der Zeevaart, eene nadere
„ overeenkomst sluiten, waarop men, van
„ der Staaten zyde, dikwils, hadt aangehou-
„ den (*k*). Dat zy, daarenboven, klaagden
„ over 't neemen der twee schepen, *Bonne*
„ *Avonture* en *Bonne Esperance*, waarover een
„ regtsgeding begonnen was, welk, volgens
„ het

Zyne handeling aan 't Fransche Hof.

(*i*) *Zie* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 85, 86, 207.
(*k*) *Zie* Secr. Resol. Holl. 23 *Oct.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 440.

„ het Verbond van den jaare 1662, zou mo- 1664.
„ gen vervolgd worden; schoon zy nu be-
„ geerden, dat dit geschil, niet door den
„ gewoonlyken Regter, maar door de Staa-
„ ten, zou worden afgedaan. Dat de andere
„ oorzaaken van klagten, of ongegrond, of
„ zeer oud, en derhalve, by het jongste Ver-
„ bond, te niet gedaan waren, en dat men,
„ desonaangezien, den Staaten eene Sterkte
„ op Kabo Verde en twee op de kust van Gui-
„ nea afgenomen hadt, in volle vrede; welke
„ vyandlykheden men, te vergeefs, op reke-
„ kening van byzondere persoonen, zogt te
„ stellen, alzo dezelven, door gantsche Vloo-
„ ten, en door 's Konings eigen Krygsvolk,
„ gepleegd waren. Dat ook de Koning gee-
„ ne zwaarigheid maakte, om te erkennen,
„ dat de Sterkten op Kabo Kors, in Guinea
„ en in Nieuw Nederland, op zynen last, wa-
„ ren ingenomen. Dat uit dit alles bleek, dat
„ de Engelschen de Vrede en Vriendschap tus-
„ schen de twee Volken gebroken hadden;
„ waarom de Staaten zyne Majesteit van Frank-
„ ryk verzogten, te willen voldoen aan het
„ Verbond, onlangs, met hen geslooten, en
„ behoorlyk bekragtigd, hun bystaande met
„ twaalfduizend man, zo zyne poogingen,
„ binnen vier maanden, de Vrede niet mog-
„ ten konnen herstellen; en van zyn besluit
„ hiertoe eerst den Koning van Groot-Britan-
„ je, en voorts ook den Koningen van Zwee-
„ den en Deenemarke kennis te willen gee-
„ ven (*l*)." Doch

(*l*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 288-292.

1664.

De Koning is agterlyk in 't belooven van bystand.

Doch op deezen voorslag, kwam niet dan algemeen en uitstellend antwoord (*m*). De Fransche Staatsdienaars gaven voor „ dat „ de Koning, zo hy nu den Staaten bystondt, „ veelligt, morgen, als hy zynen eisch op de „ Spaansche Nederlanden zou doen gelden, „ hen ten vyand hebben zou." Voorts vorderden zy, dat men zyne Majesteit, hieromtrent, gerust stelde, zo men hem beweegen wilde, om de Staaten te helpen tegen Groot-Britanje (*n*). De Geheimschryver van Staat, de Lionne, liet zig, wat laater, tegen van Beuningen, in deeze woorden, uit: *Vreemd is 't, dat wy, om u by te staan, het Verbond, welk wy met Engeland hebben, breeken zullen; daar wy te verwagten hebben, dat Engeland en de Vereenigde Gewesten ons morgen den oorlog zullen aandoen. De verkeerde Staatkunde, dat 'er een Voormuur tusschen de Vereenigde Gewesten en Frankryk noodig is, bederft alles. De Koning denkt, misschien, niet aan de Spaansche Nederlanden; maar 't is jammer, dat men zulke gevoelens heeft onder zyne Bondgenooten. Ik weet daarvan en van 't gene men desaangaande openlyk spreekt in de Vereenigde Gewesten meer dan ik u zeggen wil* (*o*). De Maarschalk de Turenne zeide hem ook, *dat de toeleg op de Spaansche Nederlanden wat verre zag; doch dat de Koning nog wel met eenige Grenssteden, vooral met Kameryk, diende geholpen te worden.* Alle deeze gesprekken dienden, om van Beuningen on-

Merkwaardig gezeg van de Lionne.

(*m*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 292.
(*n*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 19.
(*o*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 23.

onzeker te houden, wegens 's Konings oogmerk. Ook geliet zig deeze schrandere Staatsman, als of hy 'er niets van vaststelde, middlerwyl, niet verzuimende, geduuriglyk, te dringen, op de naarkoming van 't Verbond van den jaare 1662, waarna men, zeide hy, voorslaan kon, 't gene men goeddagt. Voorts maakte hy, onder de hand, zwaarigheden tegen den toeleg op de Spaansche Nederlanden, ontleend van 't gene andere Mogendheden daartegen onderneemen zouden, alschoon 'er de Staaten zig niet aan stooren mogten (*p*). Maar men hieldt zig, in Frankryk, genoegzaam verzekerd, dat de Koning, in zulk een' toeleg, de Staaten, zo zeer als iemant anders, tegen zou hebben (*q*). 1664.

Ondertusschen, bevondt Lodewyk de XIV. zig in geene kleine bekommering. Hy zag zig, aan den eenen kant, verpligt, om het Verbond van den jaare 1662 naar te komen, en hy begreep, aan den anderen, dat hy, de Staaten onderlteunende, hen bekwaamer maakte, om hem in den weg te zyn, als hy zyne verreziende oogmerken in de Spaansche Nederlanden uitvoeren zou. Daarenboven, werdt hy sterk aangezogt door Karel den II; die hem open' kaart aanboodt, in alles, wat hy, omtrent de Nederlanden, wenschen kon, zonder zelfs aldaar een' voet lands voor zig zelven te begeeren; mids hy afstand deede van 't Verbond met de Staaten, en een naauw Ver-

VII. Bekommering van Lodewyk den XIV.

(*p*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 27.
(*q*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 566, 573.

1664. Verbond met hem aanging; hem, daarbenevens, verklaarende, dat hy, zo zyn voorslag van de hand geweezen werdt, zig ten naauwste verbinden zou met Spanje: waartoe hem schoone gelegenheid voorkwam (r).

De Engelschen verzoeken hem te bedui- den, dat hy niet verpligt is, de Staaten te helpen.

Voorts, hieldt de Engelsche Ambassadeur *Fitz-Harding* den Koning van Frankryk verscheiden' redenen voor, om welken hy zig, met eere, zou mogen ontslagen rekenen van de verpligting, om de Staaten by te staan; hierop uitkomende: „ dat de Staaten de aanvallers waren geweest, en zig, het eerst gewapend hadden; dat de Koning van Groot-Britanje regt hadt op de Sterkten in Guinea, die de Staaten, te vooren, hadden ingenomen; dat zy van een verschil tusschen de twee Maatschappyen een verschil tusschen de twee volken gemaakt hadden; dat de Koning van Frankryk, in allen geval, niet verbonden was, de Staaten buiten Europa te helpen; dat de vyandlykheden buiten Europa begonnen waren, en dat, schoon zy, naderhand, in Europa waren overgebragt, zulks slegts was aan te merken, als een gevolg van het hoofdgeschil, met welk gevolg de Koning van Frankryk zig niet te moeijen hadt, om dat hy niet gehouden was, zig in het hoofdgeschil te steeken (s)." Alle deeze redenen werkten sterk op Koning Lodewyk, dieze d'Estrades overschreef, om 'er deszelfs ge- dag-

(r) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 567.
(s) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 576, 568.

dagten over te verstaan; zig, onder anderen, bedienende van deeze woorden: *Ik neem nu nog niet in aanmerking den trek, dien my de Staaten te Munster speelden; waardoor zy zig zelven in groot gevaar gebragt zouden hebben, zo ik alleen geene magt genoeg gehad hadt, om, geduurende hunne inwendige beweegingen, het Huis van Oostenryk het hoofd te bieden* (*t*). 1664.

Downing verspreidt ongegronde tydingen in Holland.

Midlerwyl, vertelde en verspreidde Downing in Holland „ dat de Koning van Frankryk den Engelschen Gezant Fitz-Harding „ verzekering gedaan hadt, dat hy de Vereenigde Gewesten niet bystaan zou; dat 'er „ een beschadigend en verdedigend Verbond geslooten was, tusschen Frankryk en „ Groot-Britanje, en dat 'er, in Engeland, „ niets gedaan werdt, dan met overleg van „ Frankryk (*u*)." Doch 't bleek, eerlang, dat deeze gerugten geenen grond hadden. D'Estrades riedt den Koning egter, ernstelyk, tot het Verbond met Groot-Britanje; welk, dagt hy, voordeeliger was, dan een diergelyk met de Staaten zou konnen zyn, om dat Karel de II. niets van de Spaansche Nederlanden begeerde; daar de Staaten zig, deswege, nimmer in handeling zouden willen inlaaten, zonder 'er hun aandeel van te bedingen (*v*). Alleenlyk vondt hy 'er deeze zwaarigheid in „ dat het verlaaten der Staa„ ten en het sluiten van een Verbond met de „ Engelschen zou te wege brengen, dat de „ Witt

D'Estrades stelt Lodewyk den XIV. eene zwaa-

(*t*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 568.
(*u*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 561, 578.
(*v*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 575.

1664. „ Witt en deszelfs aanhang (dus schreef hy) „ overweldigd en bedorven zouden worden, „ door den aanhang des Konings van Enge- „ land, die, zo veel gezags verkreegen heb- „ bende in den Staat, zynen Neef, den Prins „ van Oranje, in deszelfs waardigheden, „ herstellen zou; voorts, meester blyven in „ deeze Gewesten, in zo verre, dat zyne „ Majesteit van Frankryk, aldaar, geen meer „ aanziens hebben zou, dan de Koning van „ Engeland hem wel zou willen gunnen (*w*)." En deeze zwaarigheid schynt zo veel gewoogen te hebben by den Koning van Frankryk, dat hy zig, tegenwoordig, niet heeft willen laaten beweegen, tot een Verbond met Karel den II. Sommigen verhaalen, dat de Witt, ten deezen tyde, door d'Estrades, onderzogt zou hebben, of Lodewyk de XIV. ook geraaden zou vinden, dat men den Prins van Oranje deede vertrekken uit den Vereenigden Staat; en dat de Koning deezen voorslag zou verworpen hebben (*x*). Doch voor de waarheid van dit verhaal zou ik niet durven instaan. De Staaten kreegen egter, in eenen geruimen tyd, geene verzekering, dat Frankryk zig aan het Verbond van den jaare 1662 houden zou. Van Beuningen werdt, met goede woorden en uitstellen, opgehouden.

righeid voor, in 't verlaaten van de Staaten.

VIII. Handeling met

De handeling met Zweeden en Deenemarke was, midlerwyl, ook aangevangen, door de

(*w*) D'ESTRADES *Tom.* II. *p.* 579.
(*x*) Memoir. de GUICHE *Introd. p.* 45.

de gewoonlyke gezanten der Staaten, in beide deeze Ryken, welken men zogt te beweegen, om de zyde der Vereenigde Gewesten te houden tegen Karel den II.: waartoe menze beide verpligt rekende, uit kragte der jongste Verbonden. De Koning van Zweeden verklaarde zig geneigd, om vriendschap te houden, beide met Groot-Britanje en met deezen Staat; doch hy vorderde, by deeze gelegendheid, vernietiging of nader verklaaring van het Verdrag, waarby het Elbingsche opgehelderd was. Ook eischte hy de onderstandgelden, die hem, by het Elbingsche Verdrag, beloofd en niet voldaan waren. Eindelyk, moest hem, dreef hy, regt gedaan worden, wegens het nadeel, zynen onderdaanen, door die van de Nederlandsche Westindische Maatschappye, op de Zuidrivier van Florida in Amerika en elders aangedaan. Ik spreek niet van eenige punten van minder belang, die, tusschen Zweeden en deezen Staat, in geschil stonden. De Staaten beweerden, hiertegen, dat het Verdrag, waarby het Elbingsche opgehelderd was, niet dan na ryp beraad opgesteld zynde, geene nadere verklaaring behoefde, en dat zy niet bevonden, den Koning, uit hoofde van het Elbingsche Verdrag, eenige onderstandgelden schuldig te zyn. Doch wat de schade betrof, die de Westindische Maatschappy den Zweeden zou mogen aangedaan hebben; deswege, zouden zy zig laaten onderregten, en, naar bekomen kennis, besluiten, zo als zy zouden bevinden te behooren. Doch Karel de XI. 1664. Zweeden.

1664. was niet voldaan met dit antwoord. 't Welk eene der redenen was, waarom hy zig agterlyk hieldt, om de Staaten, tegen Groot-Britanje, te ondersteunen (y).

Handeling met Deenemarke.

Met Deenemarke, werdt ook niet voorspoediglyk gehandeld. De klagten, welken men hier, insgelyks, deedt, over 't bedryf, der Westindische Maatschappye op de kust van Guinea, waren 'er oorzaak van. De Koning beweerde, dat men den Koophandel zyner onderdaanen op deeze kust belemmerde, hem de Sterkten aan Kabo Kors, op Takorari, Anemobon en elders afhandig gemaakt, verscheiden' schepen genomen, en de woeste Afrikaansche volken tegen de Deenen opgehitst hadt. Doch de Westindische Maatschappy, hierop gehoord wordende, bragt diergelyke klagten in tegen de Deenen, beweerende, onder anderen, dat deezen, komende handelen op Plaatsen, daar de onzen Logien en Sterkten hadden, zig zelven de vyandlykheden, over welken zy zig vreemd hielden, op den hals hadden gehaald. Over 't voldoen eeniger agterstallen, die Deenemarke den Staaten schuldig was, was, insgelyks, verschil ontstaan. De Koning begeerde, tegen dezelven, af te rekenen de kosten, geloopen op de tweede uitrusting van twintig Oorlogsschepen, op eenen tyd, dat de Staaten op 't punt stonden, om de Vrede met Kromwel te sluiten: waarin de Staaten niet konden bewilligen. Alle deeze verschillen en an-

(y) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 239-250.

1664.

anderen ſtremden de handeling over de ondersteuning der Staaten tegen Groot-Britanje, waarop de Reſident le Maire niet naliet, ſterk aan te houden. Karel de II. verzuimde ondertuſſchen ook niet, door zyne gezanten, in Zweeden en in Deenemarke, te bearbeiden, dat deeze Ryken zig niet voor de Staaten verklaarden. Hy bediende zig, hiertoe, van dezelfde redenen, welken hy, ook in Frankryk, zogt te doen gelden, ſterk dryvende, dat de vyandlykheden, van der Staaten zyde, begonnen waren: waaruit volgde, dat de Noordſche Koningen, door de Verbonden van verdediging, met de Staaten gemaakt, niet konden verpligt geagt worden, om hun by te ſtaan (z).

IX. Grensſcheiding van Vlaanderen geregeld.

De grenzen in Vlaanderen, waarover men lang oneenig geweeſt was met Spanje, werden, eindelyk, in Herfſtmaand deezes jaars, geregeld (a). Kort te vooren, hadt Filips de IV. de Landvoogdy zyner Nederlanden opgedraagen aan *Don Francisco de Moura en Corte Real, Markgraaf van Kaſtel-Rodrigo*, die, terſtond, merkelyke verandering maakte, in verſcheiden' der voornaamſte Raaden en Ampt-tenaaren (b).

Keizer Leopold verzoekt de Staaten om byſtand tegen de

De oorlog, die, tuſſchen Keizer Leopold en den Grooten Heer, ontſtaan was, hadt den eerſten bewoogen, om, in de Lente deezes jaars, den Graaf van Sinzendorf herwaards

(z) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 210-236.
(a) *Zie* Reſol. Holl. 13 *Maart* 1665. *bl.* 45. Aitzema V. *Deel*, *bl* 307.
(b) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 309 *enz.*

1664. waards te zenden, met last, om by de Staaten aan te houden om onderstand, tegen den ouden en algemeenen vyand der Christenheid. Doch de tegenwoordige toestand der zaaken drong de Staaten, om 's Keizers verzoek, beleefdelyk, van de hand te wyzen. Men verklaarde den Gezant, dat de Staaten gaarne genegen zouden geweest zyn, om, nevens den Koning van Groot-Britanje, te deelen in den roem, gelegen in het stuiten van het geweld der Turken. Doch dat zy, tegenwoordig, de handen vol werks hadden, om zig zelven, onder anderen ook tegen de Turksche roovers in de Middellandsche zee, te beschermen (c).

Turken: die geweigerd wordt.

Pestziekte in Holland.

In Holland, waren, reeds in 't voorleeden najaar, beginsels bespeurd eener besmettelyke ziekte, die, in den Zomer deezes jaars, zo sterk toenam, dat de Gekommitteerde Raaden, na 't inneemen van 't gevoelen der Hoogleeraaren en eeniger Doktoren in de Geneeskunde, eenige middelen voorschreeven, om den voortgang der Pestkoortse te stuiten, en de kranken niet hulpeloos te laaten (d). Deeze zwaare bezoeking sleepte, dagelyks, een ongewoon groot getal van menschen weg: welk egter, buitenslands, nog breeder uitgemeeten werdt, dan waar was. Te Amsterdam, schynt de sterfte, naar gelang, grootst geweest te zyn. De handel werdt 'er zeer door belemmerd, alzo men, in Frankryk, in Spanje,

(c) Resol. Holl. 22 *July* 1664. *bl.* 30. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 312-319.
(d) Resol. Holl. 8 *Aug.* 1664. *bl.* 62.

je, in Engeland (*e*), en zelfs in Zweeden, zwaarigheid maakte, om Hollandsche schepen toe te laaten, dan nadat zy veertig dagen buiten de havens gelegen hadden, zonder dat men 'er blyken van besmettinge in gewaar geworden was. Men oordeelde, in 't gemeen, dat de besmetting niet uit eene ongesteldheid in de lugt ontstaan, maar door besmette persoonen of goederen, van buiten 's Lands, herwaards gebragt was (*f*). Doch omtrent het einde des jaars, was de sterfte in zo verre verminderd, dat de algemeene Staaten, tegen den eenentwintigsten van Louwmaand des volgenden jaars, deswege, eenen plegtigen dankdag uitschreeven (*g*). 1664.

X. De Staaten besluiten den Engelschen, ook in Europa, afbreuk te doen.

De algemeene Staaten, nog geene kennis hebbende van den uitslag der onderneeminge van de Ruiter op Kabo Verde en in Guinea, hadden, om te toonen, hoe zeer zy de Vrede zogten te bewaaren, den Koning van Groot-Britanje, in Wintermaand, aangebooden en voorgeslaagen „ dat men elkanderen „ alles zou wedergeeven wat men elkanderen „ ontnomen hadt, of het wederzyds behou„ den, ter keure des Konings." Doch deeze voorslag werdt van de hand geweezen (*h*). Ook hadden zy, op 't aanhouden van den Koning van Frankryk, de Vloot, welke zy, met veele moeite en niet zonder verscheiden Ge-

(*e*) Resol. Holl. 20 *Maart*, 5 *April* 1664. *bl.* 22, 83.
(*f*) DE WITT Brieven I. *Deel*, *bl.* 683. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1153. V. *Deel*, *bl.* 141-143, 190, 234, 284. Holl. Merc. *van 't jaar* 1664 *bl.* 134, 193, 194.
(*g*) Resol. Holl. 17 *Dec.* 1664. *bl.* 42.
(*h*) *Zie* BRANDT de Ruiter, *bl.* 376.

1664. Geweften te bezenden, om hen te verpligten, tot het opbrengen van hun aandeel in de kosten (*i*), onder den Heere van Waffenaar, in zee gebragt hadden, op het einde des jaars, wederom opgelegd: 't welk, meende men, den Engelfchen gelegenheid gegeven hadt, tot het aantaften der Smirnafche Koopvaardyvloote (*k*). Doch toen men hier tyding kreeg deezer jongfte vyandlykheid, befloo-
1665. ten de algemeene Staaten, op den eenentwintigften van Louwmaand, den Engelfchen, zo wel binnen als buiten Europa, ook alle mogelyke afbreuk te doen. Men viel, terftond, aan het uitruften eener magtige Vloote, over welke, door de Staaten van Holland, meerder en agtbaarder Hoofden gefteld werden, onaangezien die van Zeeland beweerden, dat zulks, niet dan met eenpaarige bewilliging van alle de Geweften, gefchieden mogt. Men verkoor, in gevolge van het genomen befluit, drie Luitenants-Admiraalen, *Egbert Meeuwszoon Kortenaar*, onder het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, Michiel Adriaanszoon de Ruiter, onder dat te Amfterdam, en *Jan Korneliszoon Meppel*, onder dat van Weftfriesland en 't Noorderkwartier (*l*). De Lieutenant-Admiraal, Heer van Waffenaar, kreeg het opperbevel over de gantfche Vloote, onder den titel van *Luitenant-Admiraal-Generaal*. De Staaten ook, om meer volks tot de Vloot te kon-

Zy ruften eene Vloot uit.

(*i*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 191, 199-207.
(*k*) Secr. Refol. Holl. 27 *Nov.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 452. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 5.
(*l*) Refol. Holl. 24, 29 *Jan.* 1665. *bl.* 15, 26.

konnen bekomen, verbooden, ten deeze tyde, alle Vaart, met naame ook de groote en kleine Visschery en de Walvischvangst. Men stelde, op 't veroveren van Engelsche schepen, en op 't afhaalen der vlaggen, grooter beloonningen dan immer te vooren. Ook werden zulken, die in 's Lands dienst te water verminkt mogten worden, merkelyke sommen gelds toegelegd. Men verboodt den invoer van Engelsche waaren, en stelde orde, omtrent den handel op Engelsche havens, door Bondgenooten en onzydigen (*m*). 1665.

De Koning van Groot-Britanje, die, op 't einde des voorleeden jaars, voor 't eerst, zynen onderzaaten, openlyk, verlof gegeven hadt, om hunne schade te verhaalen, aan de schepen en goederen der ingezetenen van deezen Staat, hadt, in Louwmaand deezes jaars, zo dra geenen merkelyken onderstand bekomen van 't Parlement, of hy deedt arbeiden aan 't opstellen eener Oorlogsverklaaringe tegen de Vereenigde Gewesten (*n*), die egter, niet voor den veertienden van Lentemaand, in de voornaamste straaten van Londen en Westmunster, plegtiglyk, afgekondigd werdt. Zy behelsde „ dat men, in plaats „ van vergoeding te geeven, wegens den „ hoon, de beledigingen en nadeelen, den „ Engelschen, door de Oost- en Westindische „ Maatschappyen en andere ingezetenen der „ Vereenigde Gewesten, aangedaan, last ge- „ zon-

Karel de II verklaart den Staaten den oorlog.

(*m*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 223, 226, 263, 264, 291, 292, 293, 295. AITZEMA V *Deel*, *bl.* 429.
(*n*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 230, 231.

1665. „ zonden hadt aan de Ruiter, tot het pleegen van nieuwe vyandlykheden in Afrika; „ dat de Koning, hierop, de Nederlandsche „ schepen hadt doen beslaan; doch geene „ Brieven van Schâverhaalinge uitgegeven, „ noch tegen de beslaagen' schepen doen „ voortpleiten hadt, voordat hem onwederspreekelyk gebleeken was, dat de Ruiter „ den ontvangen last in 't werk gesteld, en „ verscheiden' schepen en goederen zyner „ onderzaaten in beslag genomen hadt. Dat „ hy nu, verneemende, dat men zig, in de „ Vereenigde Gewesten, sterk ten oorloge „ uitrustte, en zelfs Brieven van Schâverhaalinge tegen 's Konings onderzaaten hadt „ uitgegeven, bevonden hadt, dat men zig, „ door de wapenen, zogt te handhaaven in „ 't bezit van 't gene men, onregtvaardiglyk, „ hadt verkreegen; waarom hy goedvondt, „ aan de gantsche weereld te verklaaren, dat „ de Staaten de aanvallers waren, en hierom, „ door zyne Vlooten en Oorlogsschepen, en „ door alle anderen, die Brieven van Schâverhaalinge van zynen Broeder, den Hertoge van Jork, bekomen hadden, wettiglyk, mogten beoorloogd worden; zullende „ alle de schepen en goederen hunner onderzaaten voor goeden prys gehouden worden, en aan elk, Engelschen en vreemden, „ op verbeurte van schepen en goed, verbooden zyn, hun eenige krygsbehoeften toe te „ voeren (o)."

Men

(i) Zie Aitzema V. Deel, bl. 368.

Men ziet, uit deeze Verklaaring, dat 's Konings voornaamste oogmerk was, de Staaten te doen doorgaan voor aanvallers in deezen kryg, op dat de Koning van Frankryk en anderen hunner Bondgenooten, buiten de verpligting, gesteld zoudeu worden, om hun by te staan. 't Bewys deezer onderstellinge was de last, aan de Ruiter gegeven, en het uitvoeren van dien last, in het beslaan van eenige Engelsche schepen en goederen. Doch 't was onbetwistbaar, dat de Ruiter geen' last bekomen hadt, om iet tegen de Engelschen te onderneemen, dan na dat men onderregt geworden was van de vyandlykheden, door Holmes gepleegd. 't Is waar, dat de Koning Holmes bedryf, in 't eerst, geheellyk, wilde doen stellen op rekening der Engelsche Afrikaansche Maatschappye. Doch, met even zo veele reden, kon de Ruiters onderneeming aan de Nederlandsche Westindische Maatschappye, aan welken de herwonnen' Plaatsen toekwamen, worden toegeschreeven. Hierom zwygt de Koning ook van de herwonnen' Plaatsen op Kabo Verde; want van 't gene in Guinea geschied was kon men nog geene kennis hebben; en hy brengt de geheele vyandlykheid, door de Ruiter gepleegd, tot het beslaan van eenige Engelsche schepen en goederen. Doch wy hebben te vooren (p) gezien, dat hy zig alleenlyk meester gemaakt hadt van 't gene der Engelsche Afrikaansche Maatschappye toekwam; laatende de andere Engelsche schepen, schoonze voor

1665.

Aanmerkingen over deeze Oorlogsverklaaring.

(p) Bladz. 123.

1665. voor eenen tyd in beslag gehouden waren, daarna, onverhinderd, vertrekken. Behalve, dat het beslaan eeniger schepen voor geenen aanvang van oorlog kon gehouden worden, of de Koning, die 't eer dan de Ruiter hadt gedaan, moest zelf voor den aanvaller in deezen kryg doorgaan. In allen geval, was 't gene de Ruiter verrigt hadt buiten Europa geschied, en Karel de II. veroorlofde zig, hierop, het aanvangen der vyandlykheden in Europa; alwaar de Staaten, door Frankryk en door hunne andere Bondgenooten, moesten ondersteund worden. 't Was, derhalve, voor onpartydigen niet moeilyk te zien, wie voor den aanvaller gehouden moest worden, Groot-Britanje, of de Staaten. Voor 't overige, hang ik 'er niet veel gewigts aan, dat Karel de II. de vyandlykheden begon, door het neemen van verscheiden' schepen, en door het aantasten der Smirnasche Vloote, lang voor dat hy den oorlog verklaard hadt; om dat sommigen, onlangs, met schynbaare redenen, getoond hebben, dat zulk eene verklaring, voor 't beginnen der vyandlykheden, niet noodzaakelyk behoort, tot het wezen van eenen regtvaardigen oorlog (q).

XI. 's Lands Vloot loopt in zee.

De Staaten hadden zo dra de Engelsche Verklaaring niet in handen gekreegen, of zy zondenze aan alle vreemde Hoven, nevens eenen beredeneerden Brief, strekkende om te toonen, dat de Koning van Groot-Britanje de gemeene vryheid des Koophandels

(q) *Vid.* C. v. Bynkershoek Quæst. Jur. publ. *Libr.* I. *Cap.* II. *p.* 5.

JACOB, BAANDER-HEER VAN EN TOT WASSENAER, Heer van Obdam enz. Luitenant-Admiraal-Generaal der Vereenigde Nederlanden, enz.

J. Houbraken fec.

Is. Tirion excudit.

dels zogt te krenken; waarby alle Mogendheden belang hadden (*r*). Voorts, lietenze niet na, door den Ambassadeur vau Gogh, onder bemiddeling van Frankryk, te Londen te doen handelen over de herstelling der Vrede (*s*); doch zonder vrugt (*t*). De Engelsche Vloot, onder den Hertoge van Jork, sterk omtrent honderd schepen van oorloge, raakte, in Bloeimaand, in zee. De Nederlandsche, onder den Heere van Wassenaar, liep ook nog uit, voor 't einde der genoemde maand. Zy was ten minste zo sterk als de Engelsche (*u*). Op den dertienden van Zomermaand, raakten de Vlooten aan elkanderen, omtrent tien Duitsche mylen Noordoost- ten Noorden van de Stad Lestoffe. Men wil, dat de onzen, twee dagen te vooren, den wind op de Engelschen gewonnen hadden, zonder zig van dit voordeel gediend te hebben (*v*). Nu hadden de Engelschen de loef van hun, zynde den wind Zuidelyk. 't Gevegt begon, met het aanbreeken van den dag, en duurde tot over den middag. Eenige Staatsche Kapiteinen kweeten zig wakkerlyk; maar anderen hielden zig buiten den stryd, schietende slegts van verre. Doch omtrent twee uuren na den middag, sprong de Luitenant-Admiraal-Generaal Heer van Wassenaar, met zyn schip de Eendragt, vieren-

1665.

De Heer van Wassenaar sneuvelt.

(*r*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 371.
(*s*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 372-378.
(*t*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 98.
(*u*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 443, 444.
(*v*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 448.

1665. eenagtig ſtukken geſchuts voerende, ongelukkiglyk, in de lugt, door zyn eigen buskruid; zonder dat men zekerlyk weet, of 'er, door verzuim van de zynen, of, door 't ſchieten des vyands, de brand in geraakt was. De Lieutenant-Admiraal Kortenaar was, reeds in 't begin van 't gevegt, des morgens omtrent vyf uuren, doodgeſchooten. Doch het ontydig omkomen des Heeren van Waſſenaar veroorzaakte zo véel wanorde in 's Lands Vloote, dat veelen naar een goed heenkomen zogten: ook eenigen, die zig, te vooren, dapperlyk geweerd hadden, en onder deezen, de Lieutenant-Admiraal Jan Evertſen, die, met eenige anderen, de Maaze inliep. In den Briele aan land geſtapt zynde, werdt hy, door 't graauw, welk hem van lafhertigheid beſchuldigde, aangetaſt en in 't water geſmeeten; daar hy geſmoord zou hebben, was hy niet, door eenige ſoldaaten, en in 't byzonder, door eenen Franſchen Kapitein, *La Salle* genoemd (w), gered geworden. Doch daarna verantwoordde hy zig zo wel, in den Haage, en voor den Krygsraad op Texel, dat men zig genoodzaakt vondt, zyne kloekmoedigheid en zyn beleid te pryzen. Omtrent zeſtig ſchepen waren naar Texel geweeken, zeventien of agttien naar 't Vlie, twaalf of dertien naar de Wielingen, Goereede en de Maaze; éenigen waren den Engelſchen in handen gevallen: drie, aan elkanderen vaſt geraakt zynde, door hen, verbrand.

Nederlaag en vlugt der onzen.

(w) Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 72.

EGBERT MEEUWSZOON KORTENAAR,
Luitenant-Admiraal
van Holland en Westfriesland.

B. van der Helst pinxit. *J. Houbraken fecit*

Is. TIRION excudit.

brand. Op den vyand werdt slegts één schip veroverd, door Kapitein *Joan de Haan*, welk in Texel werdt opgebragt. Doch de Engelschen verlooren ook den Vice-Admiraal *John Lawson*, den Schout by nagt *Sansum* en eenige andere voornaame luiden. Daarentegen waren, aan onzen kant, gesneuveld, behalve den Heer van Wassenaar en Kortenaar, *Auke Stellingwerf*, Luitenant-Admiraal van Friesland, de Kapitein *Joan Bankert* en eenige anderen. De nederlaag was, volkomenlyk, aan de zyde der onzen (*x*), die 't meest geleeden hadden, en den stryd ontweeken waren (*y*). Sommigen vonden 't, ondertusschen, vreemd, dat de Engelschen hun voordeel, en de wykende Nederlanders niet vervolgd hadden. Doch men heeft, naderhand, geschreeven, dat het hun aan branders mangelde (z): ook, dat de Hertog van Jork, op den raad van *Pen*, die hem vertoonde, dat de Nederlanders nimmer hardnekkiger streeden, dan wanneer zy in den uitersten nood gebragt waren, besllooten hadt, den stryd niet te hervatten, en de onzen, slegts met klein zeil, te vervolgen (*a*), waardoor de meeste schepen in behouden haven raakten. 't Ontydig' wyken en 't verder pligtverzuim van eenige Bevelhebberen werdt, sedert, onderzogt en gestraft. Drie Kapiteinen, *Jan Pie-*

1665.

Straffe over

(*x*) Resol. Holl. 13, 14, 16, 17, 24 *Juny*, 22, 25 *July*, 1 *Aug.* 1665. *bl.* 41, 44, 49, 52, 68, 76, 29, 34, 37, 60. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 379. 382, 446, 447, 449, 450, 453.

(*y*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 101.

(*z*) Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 70.

(*a*) BURNET Hist. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 219.

1665. *Pieterszoon Onklaar*, *Antoni Evertszoon de Marre* en *Jakob Bruining*, werden, ter oorzaake van versaagdheid, ter dood verweezen, en met musketten doorschooten. Drie anderen, *Willem Kodde van der Burg*, *Jan van der Marsche* en *Apollonius Pool*, werdt de degen, door beuls handen, voor de voeten, gebroken, en zy eerloos en onbekwaam verklaard, om 't Land verder te dienen: twee, *Samuel Huisman* en *Jakob van der Kamme*, werden van hunnen dienst verlaaten. *Ate Iutes Stinstra*, Kortenaars Opperstuurman, die, na deszelfs dood, 't schip van den vyand hadt laaten afdryven, moest, met den strop om den hals, de straf der anderen aanschouwen, en werdt, voorts, eerloos verklaard, en gebannen. Midlerwyl, verzuimden de Staaten geenen tyd, om 's Lands Vloot, spoedig, wederom in staat te stellen, om zee te kiezen. De Engelschen bleeven zee houden; 't welk het vaardig verzamelen van 's Lands schepen noodzaakelyker maakte (*b*). Ter gedagtenisse van den Heere van Wassenaar, werdt, sedert, op 's Lands kosten, in de groote Kerke in den Haage, eene pragtige Grafstede opgeregt, waarop hy, overeinde en in 't harnas, leevensgrootte, werdt afgebeeld. Voor Kortenaar werdt, insgelyks, eene aanzienlyke Grafstede gestigt, in de groote Kerke, te Rotterdam.

Pligtverzuim van eenige Officieren.

XIV. De Ruiters ver-

De ongelukkige uitslag van 't jongste zeegevegt veroorzaakte merkelyke verslaagenheid,

(*b*) Sentent. over eenige Scheeps-Kapit. en Offic. *gedrukt* 1665. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 459, 460-466.

heid, onder 't gemeen. Doch men schiep wederom moed, op het berigt, welk men, kort hierna, ontving van de voordeelen, door de Ruiter, behaald op de Engelschen. Hy was, in den aanvang deezes jaars, op de Guineesche goudkust gekomen, en hadt, terstond, het Kasteel Takorari of Witsen aangetast en veroverd. Kort hierop, werdt dit Kasteel geslegt. Voorts, naar S. George del Mina gezeild zynde, ontving hy, daar, naderen last uit het Vaderland, om de Engelsche schepen en goederen aan te tasten. Sedert, nam hy verscheiden' schepen. In Sprokkelmaand, met groot gevaar, omtrent het Kasteel Kormantyn, welk de Engelschen, onder *François Selwyn*, bezet hielden, geland zynde, veroverde hy dit Kasteel, stormenderhand, op den agtsten. Wat laater, ontving hy, hiertoe, byzonder bevel van de algemeene Staaten, en te gelyk, om den Engelschen buiten Europa alle mogelyke afbreuk te doen. Hy zeilde toen naar de Barbados, een der Karibische Eilanden, daar vier- of zesendertig Engelsche schepen lagen, op welken hy egter geen voordeel behaalen kon. Daarna, deedt hy ook de andere Engelsche Eilanden in deezen oord aan, zig aldaar en onder weg van verscheiden' Engelsche schepen meester maakende. Doch middlerwyl bevel bekomen hebbende, om naar 't Vaderland te keeren, nam hy, in Zomermaand, de reis derwaards aan (*c*). Verwittigd

1665.

Rigtingen op de kust van Guinea.

(*c*) Brandt de Ruiter, *bl.* 325 - 374.

1665. tigd van den openbaaren oorlog met de Engelschen, zeilde hy tusschen Hitland en Noorwegen door, een Vlaamsch vaartuig onder weg bewilligd hebbende, om voor uit te stevenen op kondschap. De Engelsche Vloot onthieldt zig, ten deezen tyde, voor Bergen in Noorwegen; doch 't gelukte de Ruiter, haar ongemerkt voorby te slippen, 't welk men aan het mistig weder en aan 't waalen der winden toeschreef, niet zonder hierin 's Hemels gunstige voorzorg te erkennen. Op den zesden van Oogstmaand, liep hy behouden de Wester-Eems in, en kwam, voor Delfzyl, ten anker (*d*).

Hy komt te rug en op de Eems.

XIII. Beginsels van oproerigheid in eenige Hollandsche Steden, en onder 't Scheepsvolk.

Weinige weeken te vooren, hadt men wederom beginsels van oproer bespeurd, in sommige Steden. Te Amsterdam zelfs, begon men te morren, over de tegenwoordige Regeeringe. Te Leiden, werdt wederom, gelyk, voor eenige jaaren, in andere Steden, geschied was, een Tromslaager in 't water gesmeeten, om dat hy volk wierf, op den naam der Staaten; roepende 't graauw, *dat men voor den Prinse van Oranje, niet voor verraaders werven moest.* Ook voegden zig eenige Scheeps-Kapiteinen en matroozen byeen, openlyk verklaarende, dat zy niet wederom in zee dagten te gaan, dan onder 's Prinse vlagge (*e*). Op 't schip van Tromp, in Texel leggende, wilden de matroozen het anker niet opwinden, dan in den naam des Prinsen van

(*d*) Brandt de Ruiter, *bl.* 385-389. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 469 *enz.*

(*e*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 232.

van Oranje (*f*). Doch de Raadpensionaris de Witt vondt middel, om deeze beweegingen te stillen. Men leest ook, dat sommige Steden, kort na het ongelukkig zeegevegt, ter Vergaderinge van Holland., voorsloegen, dat men, op de beste wyze mogelyk, met Groot-Britanje, moest zoeken te verdraagen, en den Prins van Oranje in de waardigheden zyner Voorouderen herstellen. Doch de meesten en vooral de Witt hadden geoordeeld, dat men, hiermede, nog behoorde te wagten, en eerst te zien, wat 'er van Frankryk te hopen ware (*g*). De Raadpensionaris moedigde de Leden, sedert, sterk aan, om de Vloot wederom in staat te stellen. Hy begaf zig zelfs, in persoon, naar Texel, om de uitrusting te bevorderen (*h*). Men wil, dat hy, inzonderheid voor dat de Ruiter behouden in de Eems gekomen was, zeer vreesde voor hem, voor de Smirnasche Vloot, die nog te Kadix lag, en voor de schepen, die uit Oostindie verwagt werden; zig verzekerd houdende, dat het verlies van eene of twee deezer Vlooten eenen opstand in de Steden verwekken zou, en 't volk doen roepen om vrede met Groot-Britanje, om herstelling van den Prinse van Oranje, en om eene geheele verandering der tegenwoordige Regeeringe (*i*). Men voegt 'er by, dat deeze vrees hem deedt besluiten, om in persoon op de Vloot

1665.

Voorslag om den Prins van Oranje te bevorderen.

Bekommering van de Witt.

(*f*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 477.
(*g*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 215.
(*h*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 218, 232.
(*i*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 248.

1665. Vloot te gaan, op hoop van zyn wankelend gezag, door een gelukkiger zeegevegt, te herſtellen en te beveſtigen (*k*). D'Eſtrades ſchreef deeze dingen, als uit den mond van de Witt, over aan 't Franſche Hof, daar zy zo veel indruk maakten, dat van Beuningen, omtrent deezen tyd, aan den Raadpenſionaris meldde „ hoe men aldaar bedugt was, dat „ de Koning van Engeland zou mogen willen woelen met den naam van den Prinſe „ van Oranje; doch dat de Regeering, in „ zulk een geval, zo veel hy verneemen kon, „ heul hebben zou aan den Koning van „ Frankryk (*l*)." Koning Lodewyk zelf beval d'Eſtrades, hem te melden, welke redenen 'er waren, om eene omkeering in de Regeering te vreezen, ten welken einde, hy onderzoeken moeſt „ welke Steden, in elk Ge„ weſt, den Prinſe of den Raadpenſionaris „ waren toegedaan; hoe veel magts elke par„ ty, in ieder deezer Steden, hadt, en door „ wie zy onderſteund wierdt, door de Wet„ houderſchap of door de Gemeente; op dat „ men met te meer grond mogt konnen oor„ deelen over de waarſchynlykheid der ge„ vreesde omkeeringe, in geval de Ruiter, of „ eene der twee andere Vlooten den En„ gelſchen in handen mogten vallen (*m*)." Doch of, en op welk eene wyze, d'Eſtrades aan 's Konings laſt voldaan hebbe, vind ik nergens gemeld. Ook bragt de aankomſt van de

Vrees in Frankryk, voor eene verandering in de Regeering der Vereenigde Nederlanden.

(*k*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 252, 258, 274, 277, 315.
(*l*) De Witt Brieven II. *Deel. bl.* 102. *Verg. bl.* 92.
(*m*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 278.

de Ruiter. de zaaken, terstond, in eene andere gedaante.

1665.

De Staaten hadden, na 't sneuvelen des Heeren van Wassenaar, geraadpleegd, wien zy 't opperbewind over 's Lands Vloote, in zyne stede, zouden opdraagen. Veelen spraken van den Vice-Admiraal *Kornelis Tromp*, aan wiens kloekmoedigheid niemant twyfelde, en die zeer bemind was by 't Scheepsvolk. Doch tusschen deezen en de Gemagtigden der Staaten was eenig misnoegen ontstaan, ter gelegenheid dat hy geweigerd hadt, als regter te zitten over Kapiteinen, die, wegens pligtverzuim in 't laatste zeegevegt, op zyn eigen aandryven, in hegtenis genomen waren (*n*). Ook melden sommigen, dat hy, op Texel aan land treedende, verklaard zou hebben, zyn ampt te zullen nederleggen, om dat 'er naauwlyks twaalf Kapiteinen geweest waren, die hunnen pligt tegen de Engelschen betragt hadden (*o*). Doch de voornaamste reden, waarom sommigen hem tegen waren, was zyne bekende genegenheid tot den Prinse van Oranje (*p*). Men verstondt, nogtans, in 't gemeen, dat men hem, ten minsten in naam, over de Vloot behoorde te stellen. Doch tot maatiging van zyn gezag, werdt goedgevonden, drie Gevolmagtigden der algemeene Staaten af te vaardigen op 's Lands Vloote, waartoe, eerlang, Rutgert Huigens, wegens Gelderland, zit-

Raadpleegingen, op de aanstelling van eenen Luitenant-Admiraal-Generaal.

(*n*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 454, 457.
(*o*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 214.
(*p*) Brandt de Ruiter, *bl.* 384.

1665. zitting hebbende ter algemeene Staatsvergaderinge, de Raadpensionaris de Witt en *Joan Boreel*, Burgemeester van Middelburg (*q*), benoemd werden. Tromp was, reeds te vooren, tot Luitenant-Admiraal, onder het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, verheeven geweest (*r*). Doch de Ruiters aankomst maakte eenige verandering in deeze schikking. De Stad Amsterdam sloeg eerst voor, of men de Ruiter niet, in de plaats van den Heere van Wassenaar, behoorde te vereeren met het bevel over 's Lands Vloote onder de Gevolmagtigden der Staaten; waartoe, eerst door de Staaten van Holland, en terstond daarna, ook door de algemeene Staaten, besloten werdt (*s*). Tromp was ten hoogste misnoegd over deeze verandering, tot zo verre zelfs, dat hy weigerde, onder de Ruiter, naar zee te gaan. Nogtans bedagt hy zig, sedert, en bleef in 's Lands dienst.

waartoe de Ruiter verkooren wordt.

XIV. 's Lands Vloot loopt, andermaal, in zee.

De Vloot, in Oogstmaand, zeilreede zynde, in Texel, haperde het aan gunstige gelegenheid, om in zee te loopen; 't welk men, tot hiertoe, gemeend hadt, niet dan op tien streeken van 't kompas te konnen geschieden. Doch de Witt, na naauwkeurig onderzoek, bevonden hebbende, dat 'er wel agtentwintig onderscheiden' streeken aanleiding

(*q*) Notul. Zeel. 1 *Aug.* 1665. *bl.* 165. Memoir. de Guiche *Livr.* I. *p.* 79, 82.
(*r*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 468.
(*s*) Resol. Gener. *Mart.* 11 *Aug.* 1665. *by* Brandt de Ruiter, *bl.* 393. Resol. Holl. 11 *Aug.* 1665. *bl.* 88.

ding toe gaven, nam zelf het lood in de hand, peilde het Spanjaards gat, en bragt, op den veertienden van Oogstmaand, met een' Zuiden en Zuidwesten wind, alle de schepen, door het zelve, gelukkiglyk, in zee. De gantsche Vloot bestondt uit drie-ennegentig Fregatten van oorloge, benevens eelyke branders, jagten, galjoots en ander klein vaartuig. Het oogmerk der Vloote was de Oostindische en andere Koopvaardyschepen veilig naar de havens deezer Landen te geleiden, en de Engelsche scheepsmagt, die haar hierin zou mogen willen hinderlyk zyn, te vernielen of uit de zee te slaan. Doch weinige dagen na dat zy in zee geraakt was, schreeven de algemeene Staaten eenen bededag uit, die, door sommige Predikanten, tegen het oogmerk der Regeeringe, gebruikt werdt. Men vondt 'er verscheiden', die, verstaande, dat de zaaken niet wel konden gaan, ten ware men den Prins van Oranje in 't hoog bewind stelde, zig, deswege, uitlieten van den Predikstoel. *Jakobus Sceperus*, Predikant te Gouda, bestondt de Regeering, met haatelyke woorden en vergelykingen, gelyk men 't noemde, over te haalen: 't welk geoordeeld werdt, tot ontrusting der Gemeente en kleinagting der Regeeringe, te strekken, waarom de Wethouderschap besloot, de gaadje, welke hy van de Stad trok, by voorraad, in te houden (*t*). Te vooren, hadden de Staaten van Holland, om diergelyke oorzaak, hun mis-

1665.

Bededag, tegen 't oogmerk der Regeeringe, gebruikt, door sommige Predikanten.

(*t*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 483.

1665. misnoegen getoond tegen *Franciskus Ridderus*, Predikant te Rotterdam (*u*), en, wat laater noodzaaktenze, op gelyke wyze, *Thaddeus de Landman*, Predikant in den Haage, die vinnig tegen 't Verbond met Frankryk uitgevaaren hadt (*v*), om te belooven, dat hy zig voortaan ſtipter voegen zou naar de inzigten der hooge Regeeringe (*w*). De Haagſche Predikant, *Simon Simonides*, hadt, omtrent den zelfden tyd, van den predikſtoel geklaagd, dat men ondankbaar was, tegen 't Huis van Oranje (*x*). Voor 't einde des jaars, werdt, gelyk wy, reeds op eene andere plaats, in 't voorbygaan, gemeld hebben, ter deezer gelegenheid, by de Staaten van Holland, beſlooten „ dat de Predikanten „ zig zouden hebben te onthouden van al- „ le verſtandhouding buitens Lands over „ zaaken van Staat; datze ook over Kerke- „ lyke zaaken geen verſtand buitens Lands „ houden zouden, dan met kenniſſe en vol- „ gens orde der Regeeringe; datze zig ont- „ houden zouden van zaaken der Regeerin- „ ge, in hunne predikaatſien of gebeden, „ op den predikſtoel, te brengen: alles on- „ der bedreiging, dat zy, het tegendeel doen- „ de, terſtond en voor altoos, van den pre- „ dikdienſt geweerd zouden worden (*y*)." Wel-

Orde der Staaten, tot beteugeling der Predikanten.

(*u*) Reſol. Holl. 24 *Jan.* 1665. *bl.* 14.

(*v*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 483, 502-504. D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 527.

(*w*) Reſol. Holl. 5, 6, 7, 13 *Nov.* 1, 4 *Dec.* 1665. *bl.* 144, 148, 150, 159, 13, 22.

(*x*) AITZEMA V. *Deel*, *bl* 504.

(*y*) Reſol. Holl. 15 *Juny*, 7 *Nov.* 5 *Decemb.* 1665. *bl.* 48, 152, 25.

Welke besluiten van zo veele kragt waren, dat de meeste Predikanten zig, sedert, stil hielden. 1665.

'sLands Vloot, nu in zee gesteken, werdt, door verscheiden' onverhoedsche toevallen, verhinderd, iet uit te voeren van belang. Stilte en tegenwind belette haar, eerst, de Engelsche Vloot, die nu onder bevel van den *Graave van Sandwich* stondt, op te zoeken. De Vlooten zeilden elkanderen digt voorby, zonder elkanderen gezien te hebben. Sandwich paste op de Smirnasche en Oostindische schepen, die, agter Hitland om, naar 't Vaderland komende, uit vreeze voor de Engelschen, te Bergen in Noorwegen, waren ingeloopen (z). De Engelsche Gezant aan 't Hof van Deenemarke zogt den Koning te beweegen, om zig van deeze schepen meester te maaken, en den buit te deelen met den Koning van Groot-Britanje. Men wil, dat Fredrik de III. luisterde naar deezen voorslag (a). De Graaf van Sandwich kreeg last, om de Koopvaarders, in de haven van Bergen, aan te tasten. Doch de Bevelhebber van Bergen, niet tydig genoeg onderregt van de gezindheid zyns Konings, was met de Koopvaarders in onderhandeling getreden, om hen te beschermen tegen de Engelschen, die hen, met veertien schepen, onder *Thomas Tiddyman*, reeds in de haven, hadden aangetast; doch met verlies afgeslaagen waren. Kort hierna, kwam 's Lands Vloot onder de Rui-

Beweegingen en bedryven van 's Lands Vloote.

(z) Memoir. de Guiche *Livr.* I. *p.* 98.
(a) Burnet Hist. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 222.

1665. Ruiter voor Bergen. De Oostindische en andere Koopvaardyschepen voegden zig, in 't begin van Herfstmaand, by 's Lands Vloote. Men besloot toen, bedugt voor de Herfststormen, en geenen vyand verneemende op de Noordsche kusten, te rug te keeren naar 't Vaderland. Doch op den negenden, ontstak 'er zo hevig een storm uit den Noordwesten, dat de gantsche Vloot verstrooid raakte, en zwaar beschadigd werdt. De Engelsche Vloot, die zig omtrent het Doggerszand bevondt, hadt minder geleeden. De Ruiter, slegts negenendertig schepen onder de vlagge hebbende, besloot, nogtans, den vyand op te zoeken; doch hy kon hem niet te zien krygen. Daarna, vondt men raadzaam tusschen Texel en 't Vlie te gaan te leggen, daar de verstrooide schepen, allengskens, byeenkwamen. Ook raakten de meeste Koopvaarders in behouden haven. Doch eenige Oostindische en vier Oorlogsschepen waren den Engelschen in handen gevallen. De Vice-Admiraal, *Aart van Nes*, dertien Oorlogsschepen en eenige Koopvaarders by zig hebbende, was ook in een scherp gevegt geraakt met twaalf Konings schepen, welken hy hadt doen afhouden. De storm veroorzaakte dus, dat 's Lands Vloot niets kon onderneemen tegen de Engelschen, hoewel men, onder 't gemeen, verspreidde, dat het den Gevolmagtigden der algemeene Staaten aan kennis en beleid haperde. Ook geloofden veelen, dat 'er de grootste eendragt niet geweest was, tusschen de Witt en de Ruiter.

Zy raakt verstrooid door storm.

Doch

Doch de laatste verklaarde, rondelyk, het tegendeel. Ook werdt de Raadpensionaris, wegens zynen gedaanen dienst op de Vloote, bedankt, door de Staaten van Holland. In Wynmaand, stak 's Lands Vloot wederom over naar de Engelsche kust, met voorneemen, om den vyand, in Duins, aan te tasten. Doch deeze toeleg werdt, door tegenwind, verhinderd. Ook ontstondt 'er eene algemeene ziekte op de Vloote, die, in weinige dagen, zo sterk toenam, dat men genoodzaakt was, in 't begin van Slagtmaand, naar 't Vaderland te keeren (*b*): waarmede de zeekryg deezes jaars een einde nam. 1665.

XV. Voorslag van Frankryk tot vrede.

Doch terwyl de wederzydsche Vlooten nog zee hielden, verzuimde men niet, in Engeland, te handelen over een Verdrag, onder bemiddeling des Konings van Frankryk, die, terstond na het ongelukkig zeegevegt van den dertienden van Zomermaand, uit zig zelven voorsloeg „ dat de Staaten „ Nieuw Nederland aan den Koning van „ Groot-Britanje zouden afstaan, mids hy „ hen in 't bezit liete van 't Eiland Pouleron; dat de Staaten S. George del Mina „ en de Sterkte Nassau zouden blyven bezitten; doch Kormantyn aan den Koning te „ rug geeven; dat de Sterkte op Kabo Kors „ geslegt zou worden; dat de Koning ook „ in 't bezit gesteld zou worden der Sterkten Bonavista en S. Andries, op de rivier „ van

(*b*) Brandt de Ruiter, *bl.* 409-456. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 482, 483, 484, 497-500, 565.

1665. „ van Gambi, en dat men, terstond, Gemagtigden zou benoemen, om, wegens „ een goed Verdrag van Koophandel, over„ een te komen (c)." Op deeze voorwaarden, behoorde men, naar 't oordeel des Konings van Frankryk, wederzyds, te verstaan tot vrede. Doch Karel de II. verklaarde, rondelyk, datze hem niet behaagden. Hy hadt, gaf hy voor, den oorlog aangevangen, op den raad en het aanhouden van zyn Parlement, welk hy niet zou konnen voldoen, zo hy geen ander voordeel wist te bedingen, na de overwinning, onlangs, op de Staaten behaald. Men moest hem, voegde hy 'er by, ten minsten, eenige vergoeding bezorgen voor zyne gemaakte kosten, waartoe, meende hy, de Koning van Frankryk, zo hy 't geraaden vondt, de Staaten, ligtelyk, zou konnen verpligten (d). Doch de Staaten zelven scheenen niet zeer gezind, tot het afstaan van Nieuw Nederland (e). Ook waren 'er andere punten in den voorslag van Frankryk, welken hun niet behaagden (f). Men maakte, hier te Lande, in 't algemeen, nog staat op het Verbond met Frankryk, en men twyfelde niet, of de Engelschen zouden beter aan de hand gaan, zo dra Lodewyk de XIV. zig, openlyk, tegen hen verklaard hadt. Doch het Fransche Hof verschoof dit, van tyd tot tyd, voorwendende, eerst ter dege te wil-

Karel de II. wyst dien van de hand.

Ook behaagt hy den Staaten niet.

(c) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 350.
(d) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 331, 332.
(e) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 382.
(f) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 324.

willen beproeven, wat 's Konings tusschenspraak zou konnen uitwerken. Van Beuningen liet niet na, op onderstand te dringen (g). Zelfs verklaarde hy, zig te zullen te vrede houden, met de belofte, dat de Koning het Verbond gestand zou doen, zo de Engelschen toonden, te willen volharden in den oorlog: ook wilde hy zig verbinden, om deeze belofte geheim te houden, zo de Koning mogt oordeelen, dat het openbaaren daarvan nadeel doen mogt aan zyne bemiddeling in Engeland. Doch men antwoordde hem, dat zulk eene belofte noodeloos, en reeds in 't Verbond vervat was: 't welk hy voor eene uitvlugt hieldt (h). Ondertusschen, begreep hy wel, dat Frankryk eenigen tyd behoefde, om zyne zeemagt, die, onlangs, nog zeer gering geweest was, en slegts uit twee-endertig Oorlogsschepen, die meest maar tusschen de dertig en veertig stukken voeren konden, bestaan hadt (i), in beteren staat te stellen, en dat men, hierom, dit jaar, niet veel van den bystand tegen Groot-Britanje te wagten hadt. Hy, zou zig, derhalve, met 's Konings woord, voor eerst, te vrede gehouden hebben, of met eenigen onderstand in geld, waarop hy, naderhand, aanhieldt. Doch 't bleek, langs hoe klaarer, dat de Koning van Frankryk niet ongaarne zag, dat de twee Mogendheden elkanderen verzwakten, door den oorlog; alleen.

1665.

Van Beuningen dringt Frankryk tot belofte van bystand.

(g) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 577-581, 595, 600-603.
(h) Resol. Holl. 23 *Aug.* 1665. *bl.* 3. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 78.
(i) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 31, 35.

1665. leenlyk, zogt hy te voorkomen, dat Groot-Britanje, of door de wapenen, of by wege van handeling, te veel voets kreeg, in de Vereenigde Gewesten. Hieruit sprooten zyne voorslagen tot een verdrag, welk, in de tegenwoordige omstandigheden, niet zeer nadeelig geweest zou zyn, voor de Vereenigde Gewesten.

XVI. Karel de II. zoekt vrede door bemiddeling van Spanje.

Men was, in Frankryk, ten deezen tyde, van gedagten, dat Karel de II. veelligt de verheffing van zynen Neeve, den Prinse van Oranje, zou willen bedingen, wanneer hy zig met de Staaten verdroeg: en daar was eenige reden, om dit te vermoeden, schoon 't niet blykt, dat de Koning 'er immer openlyk voor uitgekomen zy. 't Zal egter der moeite wel waardig zyn, dat wy hier, beknoptelyk, byeenvoegen, waarop het vermoeden steunde, welk men, aangaande 's Konings toeleg, beide in Frankryk en ook hier te Lande, hadt opgevat.

Onderzoek naar 't oogmerk, welk hy hierin zou mogen gehad hebben.

De Engelsche Gezant Downing, die zig nog in Holland ophieldt, liet zig, sedert eenigen tyd, verluiden, dat men vrede met Groot-Britanje hebben kon, als men 't begeerde; dat hyze binnen vierentwintig uuren zag te sluiten, mids men de bemiddeling van Spanje aanname, gelyk de Koning, zyn meester, doen wilde. Richard, Sekretaris der Spaansche Ambassade, gaf ook te verstaan, dat de Koning van Spanje de Vrede gaarne bemiddelen wilde (*k*). Zo men on-

(*k*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 328. Memoir. de Guiche *Livr.* I. *p.* 103.

onderstelt, dat Karel de II. de verheffing des Prinsen van Oranje heeft willen bedingen, begrypt men ligtelyk, dat hy zulks niet door bemiddeling van Frankryk zou hebben konnen doen; maar beter, door bemiddeling van Spanje, welk Ryk zig, door Groot-Britanje, en door eene Regeering over de Vereenigde Gewesten, welke ten naauwste met Groot-Britanje verknogt was, zogt te sterken, tegen Frankryk. Downing zondt, om zynen voorslag ingang te doen vinden, zynen Sekretaris *Gringam*, heimelyk, door de Steden. Hy zelf hieldt, by nagt, byeenkomsten met eenige Afgevaardigden, ter Vergaderinge van Holland, en ter algemeene Staatsvergaderinge, aan welken hy zyn ontwerp zogt smaakelyk te maaken. Doch men kreeg de lugt van zynen handel. Gringam werdt, op bevel der Staaten van Holland (*l*), in hegtenis genomen. Eenige maanden te vooren, was ook, om ongeoorlofde verstandhouding buitens Lands, gevat Nikolaas Oudart, die, voorheen, in dienst der Koningklyke Prinsesse geweest, en nu Raad en Rekenmeester des jongen Prinsen was (*m*), Downing zelf, verscheiden' vergeessche poogingen gedaan hebbende, om deeze luiden te doen ontslaan, deedt, kort hierna, een' keer naar Londen (*n*). Nogtans hadt hy, voor zyn vertrek, ingang gemaakt by eenigen,

1665.

Heimelyke handel van Downing.

Zyn Sekretaris wordt gevat.

(*l*) Notul. Zeel. 21 *Sept.* 1665. *bl.* 194.

(*m*) Resol. Holl. 23, 29 *July*, 6 *Aug.* 1665. *bl.* 28, 52, 81. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 396, 398.

(*n*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 329, 363.

1665. gen, en, op de tyding van den ramp, 's Lands Vloote, door storm, overgekomen, ontstondt 'er niet alleen een geweldige oploop binnen Rotterdam, die, door soldaaten en schutters, bezwaarlyk, gestild werdt; maar eenigen begonden te dringen op Vrede met Groot-Britanje, onder voorwaarden, die genoegzaam van 's Konings welbehaagen afhangen, en hierom het bederf van den Raadpensionaris de Witt onvermydelyk maaken zouden (*o*). 't Is niet moeilyk te raamen, welken deeze voorwaarden waren. Sommigen meenen, dat de Stad Amsterdam zelve niet vreemd was van de bemiddeling van Spanje.

Schryven van d'Estrades over eenige Leden der Regeeringe.

Immers d'Estrades schryft, dat *Pieter de Groot*, Pensionaris deezer Stad en Zoon van den beroemden Hugo de Groot, zeer tegen Frankryk ingenomen was. Hy vermoedt zelfs, dat de Groot, door Spanje, was omgekogt; doch geeft geene schaduw van reden, voor dit vermoeden. Ook zegt hy, by deeze gelegenheid „ dat hy maar vier luiden, hier „ te Lande, kende, die niet om te koopen „ waren, den Raadpensionaris de Witt, deszelfs Broeder Kornelis, en de Heeren Beverningk en van Beuningen (*p*)." Doch hy hadt geene gelegenheid, om alle eerlyke luiden te kennen. Wat 'er van zy, in Wynmaand, hadden vyf Gewesten, Gelderland, Zeeland, Friesland, Overyssel en Groningen, te kennen gegeven, dat men, om den Koning van Groot-

(*o*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 417, 418.
(*p*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 383.

Groot-Britanje te ligter tot vrede over te haalen, den Prins, zynen Neef, tot Kapitein-Generaal verheffen moest. Doch die van Holland zeiden toen, dat zy nimmer tot een verdrag bewilligen zouden, zo dit ééne der voorwaarden moest zyn (q). 't Schynt, ondertusschen, dat men, hier te Lande, geloofde, dat Karel de II., ligtelyk, tot de Vrede te beweegen zou zyn, zo men hem hierin te wille was. In Engeland egter, daar men, onder bemiddeling van Frankryk, handelde, durfde men deeze voorwaarde niet vorderen. De Kanselier *Hyde* verklaarde zelfs, aan de Fransche Ambassadeurs „ dat de Koning, zyn meester, zig wel hoeden zou van „ aan den Heere de Witt gelegenheid te geeven, om, onder de Staaten, te versprei„ den, dat hy den oorlog niet aangevangen „ hadt, dan om zynen Neef, in deszelfs „ waardigheden, te doen herstellen (r)." Doch 't is te vermoeden, dat hy niet raadzaam vondt, openlyk, te vorderen, 't gene hy wel wist, dat hem, in de tegenwoordige omstandigheden, zou afgeslaagen worden, door Holland. Ondertusschen, verzuimden sommige vrienden des Prinsen van Oranje niet, zelfs in gedrukte schriften, te verspreiden, dat de Witt de eenige oorzaak van den oorlog was, om den roem te hebben van over 's Lands Vloote te gebieden. Men sprak zelfs, in schuiten en op wagens, van hem als

1665.

De Engelschen wenden voor, niet te oorloogen, om den Prins van Oranje te bevorderen.

De Witt wordt beschuldigd.

(q) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 454.
(r) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 465.

1665. als van eenen Landverraader. Men riep, openlyk, om vrede met Engeland, en om de verheffing van den Prinſe van Oranje. 't Welk, meenen ſommigen, zo veel indruk maakte op Beverningk, dat hy, den gemeenen haat dugtende, zig ontſloeg van zyn Ampt van Theſaurier-Generaal (*s*); hoewel hy 'er, naar 't ſchynt, voornaamlyk toe beſloot, op dat hy, blyvende Raad en Vroedſchap der Stad Gouda, den Staaten van Holland te meer dienſt zou konnen doen (*t*).

Overysſel ſlaat voor, om den Prins van Oranje, in gezantſchap, naar Engeland te zenden.

De Prinſeſſe Weduwe van Oranje, verſtoord op deeze Staaten (*u*), om dat zy zig de zorg voor de opvoeding van den Prinſe, haaren Kleinzoon, geheellyk onttrokken hadden, arbeidde, ſedert eenigen tyd, onder de hand, ſterker dan ooit te vooren, aan deszelfs verheffinge. Zy hadt de vyf Gewesten weeten te beweegen, om hem voor te ſlaan tot Kapitein-Generaal: en toen men, omtrent den zelfden tyd, ſprak van een buitengewoon Gezantſchap naar Engeland te zenden (*v*), alzo van Gogh, dien men hieldt te zeer geneigd te zyn tot het Huis van Oranje (*w*), deeze handel bezwaarlyk aanbetrouwd werdt door Holland; bragt zy te wege, dat Overyſſel, hoewel tegen den zin van Deventer, ter algemeene Staatsvergaderinge,

(*s*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 477.

(*t*) *Zie* Secr. Reſol. Holl. 23 *Octob.* 1665. II. *Deel*, *bl.* 500. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 378.

(*u*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 92.

(*v*) Secr. Reſol. Holl. 14, 24 *Octob.* 1665. II. *Deel*, *bl.* 499, 500. De Witt Brieven II. *Deel*. *bl.* 92.

(*w*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 484.

ge, voorsloeg, dat men den jongen Prins behoorde te stellen, aan 't hoofd van dit Gezantschap (x). Doch Zeeland keurde 't geheele Gezantschap af. De andere Gewesten namen den voorslag van Overyssel slegts over: waarop geen besluit genomen werdt (y). D'Estrades beroemde zig, dat hy, eenige Leden der hooge Regeeringe, door geschenken, gewonnen hebbende, deezen voorslag en diergelyken op niet hadt weeten te doen uitloopen. Voornaamlyk, zou hy hebben te wege gebragt, dat men een besluit nam, om zig, niet dan door tusschenkomst van Frankryk, met Groot-Britanje, te verdraagen (z).

XVII. Heimelyke handeling van de Witt en anderen, om eenen opstand in Engeland te verwekken.

Na 't neemen van dit besluit, steeg het aanzien van den Raadpensionaris de Witt zo hoog, als immer te vooren. Hy yverde, niet slegts openlyk, om den oorlog tegen Groot-Britanje voort te zetten; maar men verzekert, dat hy ook heimelyk de hand hadt, in een ontwerp van eenen opstand, welk, by de aanhangers der voorige Regeeringe in Engeland en in Schotland, gesmeed was (a); doch tot geene uitvoeringe kwam. De Kolonel *Edmond Ludlow*, een der Regteren van Karel den I, onthieldt zig thans in Zwitserland. In zyne gedrukte aantekeningen, vind ik

(x) Resol. Holl. 27, 28 *Oct.* 1665. *bl.* 117. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 127. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 404, 495. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 481.
(y) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 501. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 491, 504.
(z) D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 505, 506, 514, 525, 536.
(a) BURNET *Vol.* I. *p.* 226. RAPIN *Tom.* IX. *p.* 239. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 558.

1665. ik het omstandigst berigt, aangaande deezen bedekten handel van de Witt en van eenige anderen. Ludlows vrienden in Engeland hadden hem gezogt te beweegen, om met de Nederlanders aan te spannen, en eenen opstand in 't Ryk te verwekken. Doch hy hadt, rondelyk, te kennen gegeven, dat hy de onzen mistrouwde, sedert dat zy drie zyner vrieden hadden overgeleverd aan Karel den II, om het Verbond van den jaare 1662, te ligter, te doen sluiten (*b*). Iets diergelyks was 'er, dagt hy, te dugten, als 'er de Vrede voor zou konnen gekogt worden. Sommige Engelschen, die zig in Holland onthielden, zogten hem egter te doen veranderen van gedagten. Zekere *Say*, die, ten deezen tyde, te Amsterdam was, verzekerde hem, in verscheiden' brieven „ dat „ de Staaten vastgesteld hadden, de tegen„ woordige Regeering van Engeland te hel„ pen veranderen; alzo zy, eindelyk, had„ den gezien, dat de Koningklyke Regee„ ring aldaar de ondergang was van hun Ge„ meenebest. Dat hy, derhalve, ten spoe„ digsten, in Holland komen moest; daar „ men hem de voordeeligste voorslagen „ doen, en, in allen opzigte, gerust stellen „ zou. Dat de Heer Nieuwpoort hem, Say, „ in persoon, verzekerd hadt, *dat Holland de* „ *goede luiden in Engeland bystaan zou*; daar„ by voegende, *dat 'er meer in deezen oorlog* „ *stak, dan in 't gemeen begreepen werdt*; *dat* „ *het*

(*b*) Zie XLIX. Boek, bl. 46.

„ *het aangelegd was op de uitroeying van de* 1665.
„ *gantsche Protestantsche partye :* 't *welk men*
„ *verstaan hadt, uit eenige afgezondenen der*
„ *Hervormden in Frankryk.* De aanzienlykste
„ dienaar van deezen Staat, vervolgt Say,
„ heeft, onlangs, naauwkeurig naar u onder-
„ zogt (*c*), en ons reden gegeven, om te
„ hoopen, dat gy, hier komende, geplaatst
„ zult worden aan het hoofd van zo veel
„ Krygsvolk, als, onder Gods zegen, en met
„ hulp van onze vrienden in Engeland, in
„ staat zal zyn, om het Gemeenebest aldaar
„ te herstellen (*d*)." Doch Ludlow liet zig
niet beweegen. Voorts, verhaalt hy, dat de
Witt, Nieuwpoort en anderen niet nalieten, te
handelen met de geweeken' Engelschen: dat
de Raadpensionaris zelf hem, naderhand, nog
'eens, deedt begroeten, door den Graave van
Dona, die last hadt van de Staaten, om ee-
nig volk, in Zwitserland, te werven, en hem
verklaarde, dat men, met dit volk, het Ge-
meenebest van Engeland hoopte te herstel-
len. Ook werdt hem, sedert, berigt, dat de
Witt geoordeeld hadt, dat men nergens be-
ter met de misnoegden Engelschen handelen
kon, dan te Parys, werwaards men wensch-
te dat Ludlow en Algernoon Sidney zig mog-
ten willen begeeven (*e*): gelyk de laatste, na-
derhand, deedt (*f*). Hy voegt 'er, eindelyk, Toeleg
by, dat het Engelsche Hof, de lugt gekree- op het
gen leeven

(*c*) *Zie* De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 223.
(*d*) Ludlows Memoirs *Vol.* III. *p.* 135-139.
(*e*) Ludlows Memoirs *Vol.* III. *p.* 150, 151, 152.
(*f*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 205.

1665. gen hebbende van deezen bedekten handel, zekeren Jezuit herwaards zondt, om den Raadpensionaris de Wit van kant te helpen; dat Nieuwpoort dit aan Say berigt hadt, en, te gelyk, dat de Jezuit reeds in Holland was, en dat men zyn best deedt, om hem te vatten (g). Ludlow meende egter, door den tyd, te konnen merken, dat 'er, buiten de Witt, Nieuwpoort en nog een' of twee, niemant, onder de Staaten, gezind was, om de Regeering van Groot-Britanje om te keeren (h). Ook is de handeling met de misnoegde Engelschen, eindelyk, op niet uitgeloopen.

van de Witt.

Deerlyke toestand der Krygsgevangenen in Engeland.

Ten deezen tyde, zaten, in Londen, veele Nederlandsche gevangenen, in den ongelukkigen zeeslag deezes jaars, en by verscheiden' andere gelegenheden, bekomen. De Ambassadeur van Gogh deedt veele moeite, omze te wisselen tegen Engelschen, of voor geld te lossen (i). Doch de Koning, weetende, dat men, hier te Lande, gebrek aan volk hadt, weigerde hiertoe te verstaan. Ondertusschen, leeden de Nederlanders veel ongemaks in Engeland, daar zy, in enge kerkers, bewaard werden; en slegts een' stuiver 's daags trokken tot hun onderhoud, terwyl men, hier te Lande, den Engelschen gevangenen zeven, of ten minste zes stuivers toestondt. Doch schoon de Koning in geene algemeene wisseling bewilligen wilde, maakten 'er egter, nu en dan, eenige gevangenen vry. Som-

(g) Ludlows Memoirs Vol. III. p. 154.
(h) Ludlows Memoirs Vol. III. p. 166.
(i) De Witt Brieven IV. Deel, bl. 485.

Sommigen werden, door byzondere voorspraak, los gekogt: anderen uitgewisseld: anderen ontsnapten, uit de hegtenis. Doch de meesten bleeven zitten (*k*). *Pieter Cunæus*, Sekretaris des Ambassadeurs van Gogh, die, meer dan eens, zyn werk gemaakt hadt, om den staat der Engelsche scheepsmagt, te Colchester en elders, te bespieden, werdt ook gevat; doch, eerlang, tegen Gringam en Oudart, die in den Haage zaten, uitgewisseld (*l*). 1665.

XVIII. Oorlog tusschen den Bisschop van Munster en deezen Staat.

De handeldryvende Gewesten, en Zeeland, in 't byzonder, daar de vaart genoegzaam stilstondt, gevoelden vast de ongemakken van den oorlog ter zee, die, dit jaar, zo kwalyk was uitgevallen. Doch de Staat hadt, onlangs, daarenboven, eenen oorlog te lande op den hals gekreegen, die gevaarlyke gevolgen gehad zou hebben, zo 'er geene spoedige hulp gekomen was uit Frankryk en Duitschland. De Koning van Groot-Britanje hadt hun deezen oorlog berokkend (*m*), en de draad der geschiedenissen leidt ons, om 'er, hier, den aanleg en voortgang van te verhaalen.

Gelegenheid tot den zelven.

Wy hebben, te vooren (*n*), gezien, dat de Bisschop van Munster, sedert het inneemen der Eilerschanse, zeer misnoegd gebleeven was op de Staaten, en naar gelegenheid

(*k*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 351, 385-388, 394-396, 505. Brandt de Ruiter, *bl.* 461, 462.

(*l*) Resol. Holl. 11, 14 *Nov.* 1665. *bl.* 154, 164. D'Estrad. *Tom.* III. *p.* 251.

(*m*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 239.

(*n*) XLIX. *Boek*, *bl.* 97.

1665. heid haakte, om hun verdriet aan te doen. Karel de II. gaf hem deeze gelegenheid, na 't uitbersten van den oorlog, tusschen Groot-Britanje en de Vereenigde Gewesten (*o*), hem ondersteunende met penningen, genoegzaam, om een Leger op de been te brengen, na dat hy zig, by Verdrag, verpligt hadt, om den Staaten den oorlog te verklaaren (*p*). Doch dit Verdrag bleef, eenigen tyd, geheim. Het werven des Bisschips bragt egter de Staaten tot omzien (*q*): doch zy waren zo zeer belemmerd met het voortzetten van den oorlog ter zee, dat zy geene genoegzaame zorg hadden konnen draagen, voor de versterking hunner Landmagt, en voor de veiligheid der grenzen (*r*). Daarenboven, hadden zy, onlangs, ter oorzaake van den kryg met Groot-Britanje, alle hunne Engelsche en Schotsche Regementen afgedankt, waardoor de gewoonlyke Landmagt zelve nog merkelyk verzwakt was (*s*). Zy traden egter, ziende, dat het hun gelden zou, terstond, in onderhandeling met de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg en met andere Duitsche Vorsten, wegens 't overneemen van eenige Regementen Ruiters en Knegten (*t*). Doch 't liep

Verdrag met de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg.

(*o*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 105.
(*p*) Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 84. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 240, 408. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 597.
(*q*) Resol. Holl. 30 *Juny* 1665. *bl.* 84. Secr. Resol. Holl. 4, 15 *Aug.* 1665. II. *Deel*, *bl.* 485, 487. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 407, 635.
(*r*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 305.
(*s*) Secr. Resol. Holl. 12 *Dec.* 1664. II. *Deel*, *bl.* 459. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 421.
(*t*) Secr. Resol. Holl. 21 *July*, 8, 14, 18 *Aug.* 9, 10 *Sept.* 1665. II. *Deel*, *bl.* 484, 485, 486, 487, 491, 498.

liep aan tot in Herfstmaand, eer men met den Graave van Waldek, Gevolmagtigde der Hertogen *George Willem* en *Ernst Augustus* van Brunswyk-Lunenburg, overeenkwam, dat zy den Staaten vierduizend paarden en agtduizend knegten zouden byzetten (*u*). Midlerwyl, hadden de algemeene Staaten, op den voorslag van Zeeland, reeds in Hooimaand, beslooten, het algemeen bevel over 's Lands Krygsmagt te Lande, voor deezen veldtogt, op te draagen aan Prinse Joan Maurits van Nassau (*v*), wien nogtans eenige Gemagtigden te velde bygevoegd werden, van welker besluit hy afhing. Men schikte eenig Krygsvolk naar de grenzen, die, naar tyds gelegenheid, eenigszins, in staat van tegenweer gesteld werden. De Bisschop deedt, ondertusschen, zyn best, om de Staaten zorgeloos te houden, hun verzekerende, dat hy niets kwaads tegen hen in den zin hadt (*w*). Doch men vertrouwde hem luttel. De Spaanschen zogten de Staaten te doen gelooven, dat Frankryk den Bisschop, onder de hand, tegen hen opstookte: terwyl d'Estrades hen verzekerde, dat de Markgraaf van Kastel-Rodrigo in bedekt verdrag was met den Bisschop. Doch daar is reden om te vermoeden, dat de Munstersche kryg, ten deezen tyde, alleen door Karel den II. bewerkt werdt (*x*): want

1665.

Prins Joan Maurits tot Legerhoofd, voor eenen enkelen veldtogt, verheeven.

(*u*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 641, 642, 671.
(*v*) Notul. Zeel. 17 *Sept.* 1665. *bl.* 180.
(*w*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 635, 636, 638.
(*x*) Resol. Holl. 1 *Oct.* 1665. *bl.* 59. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 240, 260, 276, 315. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 613-617, 638. Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 91.

1665. want schoon men, kort voor 't uitbersten der vyandlykheden, ontdekt hadt, dat de Bisschop heimelyk verstand hieldt te Doesburg, te Arnhem en te Gennep, waarover eenige persoonen gevat waren, die beleeden hadden, geld te hebben getrokken, welk te Brussel geleverd was (y); kon zulks zeer wel geschied zyn, voor rekening van Karel den II, zonder dat 'er de hooge Regeering der Spaansche Nederlanden eenige kennis van hadt. 't Leedt egter niet lang, of de Bisschop ligtte 't momtuig af. Op den negentienden van Herfstmaand, ontvingen de Staaten eenen brief van hem, door eenen Trompetter, waarby hy hun genoegzaam den oorlog verklaarde, ter oorzaake dat zy zig, in Oostfriesland, gesteken hadden in een geding, welk het Duitsche Ryk raakte, en hem geene voldoening gaven, wegens zyne eischen op Borkelo (z).

De Bisschop verklaart den Staaten den oorlog.

Terstond hierop, viel hy, met een Leger, welk op agttienduizend man begroot werdt, in 't Graafschap Zutfen, bemagtigende, zonder moeite, het Kasteel te Borkelo, de Stad Lochem (a), de Huizen Wildenburg en Keppel en de Stad Deutichem. Voorts, trekkende naar Overyssel, plonderde hy Enschede en eenige andere Plaatsen in deezen oord, en bemagtigde Oldenzeel, welk alleenlyk door de burgery verdedigd was (b). Van alle deeze

Hy bemagtigt verscheiden' Plaatsen.

(y) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 375.
(z) *Zie* den Brief *by* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 639.
(a) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 419.
(b) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 424, 425. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 645, 646, 650.

ze Plaatsen was de Bisschop meester, voor het midden van Wynmaand. 1665.

De Staaten, 's Bisschops Brief, omstandiglyk, beantwoord hebbende (*c*), verzuimden geenen tyd, om de voornaamste Steden langs den Yssel te bezetten, en eenige nieuwe werving te doen. De Veldoverste, Prins Joan Maurits, toog derwaards; doch de Bisschop, den Ysselkant verlaatende, wendde het oog naar Groningen (*d*). De schans te Winschooten was hem, op den zevenden van Wynmaand, in handen gevallen, zo dat men voor een beleg van Groningen begon te dugten; doch de algemeene Staaten, om hulp verzogt door die van de Stad, droegen zorg, dat een goed getal van troepen, te water en te lande, derwaards geschikt werdt. Nogtans brak de vyand by de Ommerschans door in Drente, waardoor Overyssel, zo wel als Groningen, in gevaar raakte. Schuilenburg, voorheen uit Groningen gebannen (*e*), bevondt zig by den Bisschop, en hadt hem een' aanslag op Groningen in 't hoofd gebragt, die egter op niet uitliep (*f*). Zyne Krygsmagt, over welke de Prins van Hessen-Homburg geboodt (*g*), was in twee hoopen verdeeld, waarvan de eene zig te Ter Appel en te Heiligerlede, de andere te Winschootan gelegerd hadt. Doch zy werden hier bezet, door Prinse Joan Maurits, die, zig te

Hy heeft het oog op Groningen.

Hy rukt, by de Ommerschans, in Drente.

(*c*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 646.
(*d*) Resol. Holl. 6 *Oct.* 1665. *bl.* 65.
(*e*) *Zie* XLIX. *Boek*, *bl.* 68.
(*f*) Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 131, 137, 148.
(*g*) Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 127.

1665. te Scheemte nedergeslaagen hebbende, hun den toevoer afsneedt, de molens ten platten lande in brand steekende, waardoor zy groot gebrek aan brood leeden. Ondertusschen, hieldt men, nu en dan, schutgevegt, welk meest tot voordeel der onzen uitviel (*b*).

XIX. Men roept om de bevordering des Prinsen van Oranje.

De inval des Bisschops van Munster veroorzaakte, terstond, wederom eenige spraak onder 't gemeen, dat men den Prins van Oranje aan 't hoofd des Legers noodig hadt. De Bisschop zelf zogt deeze beweegingen te voeden, zorg draagende, dat zyn Krygsvolk geen' overlast altoos deedt in 't Graafschap Lingen, en doende, in 't voorbytrekken van Zwolle, wakker *Wilhelmus van Nassauwe* blaazen (*i*); als hadt hy 't niet gelaaden op den jongen Prinse, en die 't met hem hielden, maar alleen op de tegenwoordige Regeering der Vereenigde Gewesten. Men hadt zelfs, reeds voor eenige maanden, verspreid, dat 'er, tusschen den Keurvorst van Brandenburg, den Hertog van Nieuwburg en den Bisschop van Munster, een Verbond gemaakt was, welk, onder anderen, op de bevordering van den Prinse zou gezien hebben (*k*). En schoon my van zulk een Verbond geen blyk altoos voorgekomen is, was het gerugt daarvan genoeg, om de gemoeden, die naar verandering haakten, of de verandering noodig hielden, gaande te maaken. 't Schelden en schimpen op de Witt

De Witt

(*b*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 648-560, 663. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 450, 455.
(*i*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 656.
(*k*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 91.

1665.

Witt nam dan toe (*l*). „ Hy alleen hieldt, „ zeide men, den Staat in oorlog met Groot- „ Britanje; de inval des Bisschops van Mun- „ ster was hem alleen te wyten. Zo men den „ Prins van Oranje, in de waardigheden zy- „ ner voorouderen, herstelde, kon men met „ beide vrede hebben, als men wilde." De tegenwoordige Regeering en 't gezag van den Raadpensionaris stondt thans zo wankel, als ooit te vooren. Doch daar gebeurde iet, welk den staat der zaaken in korten tyd veranderde. De Koning van Frankryk, die de verheffing des Prinsen van Oranje ongaarne zag, en hierom de Witt en de tegenwoordige Regeering moest zoeken te handhaayen, hadt, reeds in Herfstmaand, beloofd, dat hy de Staaten bystaan zou, zo dra de Bisschop hun vyandelyk aanviel. Ook hieldt hy zyn woord, zendende, eerlang, zesduizend man (*m*), onder den Heere *Pradel*, herwaards, die, in Slagtmaand, aankwamen; doch, by gebrek van wagens en anderen nooddruft (*n*), langzaam voort konden, en weinig uitvoerden. De Markgraaf van Kastel-Rodrigo, verzogt, om deeze troepen te laaten trekken over den bodem der Spaansche Nederlanden, hadt zulks, uitdrukkelyk, geweigerd. Zy moesten, derhalve, eenen anderen weg neemen, en waren, over Helmond en Graave, te Nieuwmegen, gekomen (*o*). De Lunenburg-

Wordt gescholden, als oorzaak des oorlogs.

Frankryk zendt den Staaten hulp tegen den Bisschop.

(*l*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 477.
(*m*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 411, 427, 465.
(*n*) Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 152, 153, 167.
(*o*) Resol. Holl. 20, 21 *Oct.* 1665. *bl.* 100, 132. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 468, 499. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 621. Memoir. de GUICHE *Livr.* I. *p.* 144 FEUQUIER. Memoir. Hist & Milit. *Tom.* I. *p.* 249.

1665.

Lochem herwonnen.

burgsche troepen raakten ook in beweeging. Pradel zig, in Wintermaand, vereenigd hebbende met het Staatsche Leger, welk nu wederom te rug getrokken was over den Yssel, terwyl de Bisschop zig te Ahuis gelegerd hadt, werdt Lochem hernomen, by verdrag, op den dertienden (*p*): waarmede de Veldtogt deezes jaars een einde nam. De aankomst der Fransche troepen, en, zo d'Estrades schryft, de geschenken, door hem, aan eenige Leden der Regeeringe gedaan (*q*), hadden, midlerwyl, het wankelend gezag van den Raadpensionaris in zo verre hersteld, dat hy, van de Vloote te rug gekeerd, met nieuwen luister, verscheen in de Vergaderingen der Staaten (*r*).

XX.

Filips de IV, Koning van Spanje, sterft.

Karel de II. volgt hem op.

Doch eenigen tyd te vooren, hadt men, hier te Lande, eene tyding gekreegen, die den Staat met nieuwe onlusten dreigde. Filips de IV, Koning van Spanje, was, op den zeventienden van Herfstmaand deezes jaars, overleeden, na eene ziekte van weinige dagen (*s*). By zynen uitersten wil, hadt hy zynen minderjaarigen Zoon, *Karel den II*, tot zynen opvolger, verklaard, en de Regeering, midlerwyl, verbleeven aan de Koninginne en aan eenen Raad van zes Spaansche Grooten. Ingeval de jonge Koning zonder kinderen overleedt, zou hy, gemerkt den afstand der In-

(*p*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 660-671. D'ESTRAD. *Tom.* III. *p.* 586. Memoir. de GUICHE. *Livr.* I. *p.* 174 *& suiv.*

(*q*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 479, 495, 496, 504, 506, 513, 525, 536, 545, 623.

(*r*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 485, 521, 537.

(*s*) Resol. Holl. 6 *Octob.* 1665. *bl.* 70. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 603, 618.

Infante, Maria Theresia, Koninginne van Frankryk, door de Keizerinne Margareet, opgevolgd worden (*t*). Dit gewigtig sterfgeval en de uiterste wil des overleeden' Konings maakten, terstond, merkelyke beweeging aan 't Fransche Hof. Men raadpleegde, zonder uitstel, over het ontwerp, om zig van de Spaansche Nederlanden meester te maaken. D'Estrades kreeg last, om te beproeven, of 'er geen middel zyn zou, om den Staaten der Vereenigde Gewesten Maastricht af te koopen (*u*); waardoor den Koning, zynen meester, de weg naar Brabant zou opengestaan hebben. Doch d'Estrades kende de gemoeden hier te wel, om zulk een' voorslag te doen (*v*). Hy deedt egter den Koning eenen anderen, hierop uitkomende „ dat men „ zig moest tragten te verzekeren van Friesland en Groningen, en van de Vesting „ Koeverden, op eene wyze, welke geen „ argwaan gave aan de Staaten deezer Ge„ westen; die in 't bewind zouden blyven, „ zonder dat bleeke, dat zy aan Frankryk „ verbonden waren. Men moest ook Maas„ tricht en Gulik zien te bemagtigen, en een „ Leger gereed houden, om zulken te on„ dersteunen, die zig voor Frankryk verklaa„ ren zouden; en om Holland tot reden te „ brengen, wanneer het, dus schreef hy, „ bestondt, af te wyken van zynen pligt. „ Zo dit ontwerp ter uitvoeringe gebragt „ werdt,

1665.

Raadpleegingen, ter deezer gelegenheid, aan het Fransche Hof.

Ontwerp van d'Estrades, om zig van Friesland en Groningen te verzekeren.

(*t*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 426.
(*u*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 427.
(*v*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 440, 441, 460.

1665. „ werdt, zou de Staat der Vereenigde Ge-
„ westen in den tegenwoordigen toestand
„ blyven; doch de Regeering zou, in zo
„ verre, veranderen, dat zy verpligt zyn zou,
„ zig te schikken naar 's Konings raad (w)."

Wat middelen hy gebruikt wilde hebben, om dit Ontwerp ter uitvoeringe te brengen.

Zig wyders nader openende, over de middelen, welken hy gebruikt wilde hebben, om zig van Friesland en Groningen te verzekeren, verhaalt hy „ dat de Prinses Weduwe „ van Fredrik Henrik; haare Dogter, de „ Voogdesse van den jongen Stadhouder van „ Friesland en Groningen, het gezag mis„ gunnende, welk zy zig, na de dood haars „ Egtgenoots, binnen deeze twee Gewes„ ten, hadt weeten te verkrygen; haar, dee„ zen Zomer, uit Friesland, ontbooden, en, „ terwylze zig in Holland onthieldt, onder „ de hand, gearbeid hadt, by den aan„ hang in de twee Gewesten, die doorgaans „ tegen Holland gekant was, en thans ook „ met de Prinsesse Voogdesse verschilde; „ dat zy, door middel van deezen aanhang, „ de voorslagen te wege gebragt hadt, wel„ ken, onlangs, ter algemeene Staatsverga„ deringe gedaan waren, om, naamlyk, met „ Groot-Britanje te sluiten, en den Prins „ van Oranje te bevorderen. Dat hy, d'Es-

Zyne handeling met de Prinsesse, Voogdesse des Stadhouders van

„ trades, zig van deeze gelegenheid be„ diend hadt, om de Dogter te doen be„ grypen, dat de Moeder haar bederf zogt; „ haar verder voorhoudende, dat zy zig, „ hierom, met Frankryk behoorde te ver„ binden, zo zy, gelyk hy vertrouwde, 't „ be-

(w) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 459.

„ belang haars jongen Zoons ter herte nam. 1665.
„ Dat de Prinſes zig, hierop, t'eenemaal Friesland.
„ voor Frankryk verklaard hadt, onder an-
„ deren zeggende, *dat zy, op d'Eſtrades raad,*
„ *naar Friesland te rug gekeerd zynde, alomme*
„ *verhaalen zou, dat de Landzaaten hunne Vry-*
„ *heid verſchuldigd waren aan de hulpbenden des*
„ *Konings van Frankryk.*" Voorts, ſchryft hy „ dat hy, ook met de Heeren van Haren „ en Bronsma, die, wegens Friesland, ter „ Generaliteit waren afgevaardigd, handel- „ de, om zig, door middel van 's Konings „ hulptroepen, van de twee Geweſten te ver- „ zekeren: ten zelfden tyde, ook de gedag- „ ten laatende gaan op Overyſſel, daar de „ baldaadigheden der Munſterſchen elk naar „ byſtand deeden haaken (*x*)." Doch van alle deeze uitzigten kwam niets, ten deezen tyde. Men ziet 'er, ondertuſſchen, aan, hoe ver de Franſchen het oog reeds gaan lieten. De Prinſes Voogdeſſe begaf zig, ſedert, naar Groningen met haaren Zoon: daar zy zig, geduurende den Munſterſchen oorlog, onthieldt (*y*), laatende d'Eſtrades in den waan, dat hy haar, geheellyk, gewonnen hadt. Doch 't leedt niet zeer lang, of hy veranderde van gedagten. De Prinſes, die zig, vermoedelyk, alleen gelaaten hadt, als of zy de belangen van Frankryk begunſtigde, om te ligter te geraaken aan eene oude ſchuld van honderdduizend guldens, welke zy van de Kroon te vor-

(*x*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 481, 486-492, 505.
(*y*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 514, 515, 531.

1665. vorderen hadt; veranderde, toen zy zag, dat hiertoe geene kans was, eerlang, t'eenemaal van gedrag, en deedt de Staaten van Friesland besluiten neemen, die vierkant streeden met Frankryks belang (z). De toeleg des Konings van Frankryk op de Spaansche Nederlanden openbaarde zig, allengskens, openlyker. Wy zullen hierna gelegenheid hebben, om 'er breeder van te gewaagen. Ondertusschen, hadt de Koninginne Regente van Spanje den Staaten, door Gamarra, plegtiglyk kennis doên geeven van het overlyden van den Koning, haaren Gemaal, en van de komst haars Zoons tot de Kroon, te gelyk, verklaarende, dat zy geneigd bleef, om de vriendschap met de Vereenigde Gewesten te onderhouden (a).

XXI. Handeling met den Keurvorst van Brandenburg. Midlerwyl, hadden de Staaten, om zig te sterken tegen den Bisschop van Munster, ook eene onderhandeling aangevangen met den Keurvorst van Brandenburg (b), die tweeduizend man leveren zou, mids men hem Orsoi wederom inruimde, waartoe, of ten minste tot het inruimen van Emmerik (c), in den beginne, hoop gegeven was. Doch Holland, Zeeland en Friesland verklaarden 'er zig zo ernstelyk tegen, dat de handeling, eene geruime wyle, steeken bleef. Op 't einde des jaars, klaagde de Keurvorst, dat men de Kleefsche Steden met nieuwe inlegering be-

(z) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 226.
(a) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 617, 621.
(b) Resol. Holl. 17, 21, 29 *Sept.* 1665. *bl.* 19, 31, 54.
(c) Resol. Holl. 22, 27, 28 *Octob.* 1665. *bl.* 107, 119.

bezwaarde, hebbende een gedeelte van het 1665.
Leger der Staaten de Winterkwartieren binnen de zelven betrokken. Ook hadt hy, te vooren, gevorderd, dat de Staatsche bezetting, die in zyne Steden lag, geene vyandelykheid pleegde tegen den Bisschop van Munster, omtrent wien hy de onzydigheid begeerde te bewaaren. Men zag dan wel, dat men tot handeling met zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid komen moest (*d*). De Heer van Beverningk werdt naar Kleeve gezonden, om 't werk tot een goed einde te brengen. De grootste zwaarigheid betrof den tol van Gennep, dien de Staaten, sedert eenen geruimen tyd, geheeven hadden, en dien de Keurvorst te rug begeerde (*e*). Doch sommigen meenden, dat de Keurvorst zyn belang kwalyk begreep, met zig, sedert eenigen tyd, zo ongezind te toonen, om, op redelyke voorwaarden, met de Staaten, te sluiten. 't Scheen hun toe, dat hy hen noodzaaken wilde tot vrede met Groot-Britanje, zonder tusschenkomst van Frankryk: waartoe men thans geene gezindheid hadt. Ondertusschen, zou hy zig, meendenze, ligtelyk, de Staaten, die de meeste sterke Plaatsen van zyn gebied in hunne magt hadden, te onvriend konnen maaken: 't welk hem, vooral by versterf van den Prinse van Oranje, zeer nadeelig zou konnen zyn (*f*).

'tZy

(*d*) Resol. Holl. 22, 23 *Jan.* 1666. *bl.* 9.

(*e*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 597, 599. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 507, 517, 526, 532, 534, 663, 774, 776. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 177.

(*f*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 159, 170, 172.

1665. 't Zy dat hy dit, sedert, nader inzage, of niet, 't gelukte den Heere van Beverningk, op den zestienden van Sprokkelmaand des jaars 1666, twee Verdragen met den Keurvorst, te Kleeve, te treffen (g), een verdedigend Verbond, waarby de Keurvorst beloofde de Staaten, des noods, met tweeduizend man, te zullen bystaan; terwyl de Staaten zig verbonden, hem, met drieduizend man, te zullen helpen; en eene byzondere verbindtenis tegen den Bisschop van Mnnster, waarby de Keurvorst zig verpligtte, om vierduizend paarden en agtduizend knegten te werven, ten dienste der Staaten, die hiertoe vierhonderdduizend guldens zouden opschieten. Wegens den tol te Gennep, kwam men, in een afzonderlyk punt, overeen. Het laatste Verdrag zou vernietigd gerekend worden, zo dra de Vrede met den Bisschop van Munster getroffen zou zyn (h).

Verdragen met hem gesloten.

XXII. Gezantschap naar Zweeden en naar Deenemarke.

De overeenkomst met Brandenburg strekte zeer, om de Staaten te sterken tegen den Bisschop. Doch zy waren, reeds eenen geruimen tyd, bezig geweest, om den handel met Zweeden en Deenemarke voort te zetten, en zig, door den bystand deezer twee Kroonen, ook tegen den Koning van Groot-Britanje te ondersteunen. Men was, in de Lente deezes jaars 1665, gekomen tot het afzenden van eenen buitengewoonen Staatsdienaar naar ieder deezer twee Ryken. Naar Zwee-

(g) Resol. Holl. 24 *Febr.* 1666. *bl.* 37.
(h) *Zie* de beide Tract. *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 997, 1000.

Zweeden, vertrok *Joan Ysbrandsz*, Raadsheer in Groningen (*i*). Naar Deenemarke, Godard Adriaan, Vryheer van Reede, Heer van Amerongen (*k*). Ysbrandsz vondt Karel den XI. nog misnoegd op de Staaten, en gantsch ongezind, om hen tegen Groot-Britanje te helpen. Ook weigerde hy hun onderstand tegen den Bisschop van Munster, waarop Ysbrandsz, in 't najaar, aanhieldt. De handeling zou, al in Herfstmaand, afgebroken geweest zyn; zo de Fransche Gezant *Terlon* Ysbrandsz niet bewoogen hadt, om nog wat te toeven. Hy bleef dan, aan 't Zweedsche Hof, tot in den Zomer des volgenden jaars, zonder meer te hebben konnen verwerven, dan eene belofte, dat Zweeden, welk, ondertusschen, een Verbond gesloten hadt met den Koning van Groot-Britanje (*l*), zig onzydig houden zou, tusschen de oorloogende Mogendheden. Ook werdt hem de uitvoer van driehonderd stukken geschuts toegestaan. Zyne handeling, toen hy bespeurde, dat 'er geen onderstand van Zweeden te verwerven zou zyn, liep, voornaamlyk, over een Verdrag van Zeevaart; over de vernietiging van het Verdrag van * Opheldering, en over de vernietiging van het Elbingsche Verdrag; welk laatste, door Zweeden, begeerd werdt. Doch men kon elkan-

1665.

* *Elucidatie.*

(*i*) *Zie* zyne Instr. *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 540. *en* Secr. Resol. Holl. 1 *April* 1665. II *Deel*, *bl.* 467.

(*k*) *Zie* zyne Instr. *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 555. *en* Secr. Resol. Holl. 1 *April* 1665. II. *Deel*, *bl.* 475.

(*l*) *Zie* het Tract. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 863.

1665. kanderen, over geene van deeze punten, verstaan (*m*).

Zeven byzondere Verdragen met Deenemarke gesloten.

Met Deenemarke, slaagde de handeling der Staaten voorspoediger. De Heer van Amerongen vondt, in 't eerst, wel veel werks aan 't beantwoorden der klagten van het Deensche Hof. Doch, na dat men, aldaar, begon te voorzien, dat men den bystand der Staaten haast tegen de *Zweeden* behoeven zou; toonde men meer geneigdheid, om zig met hen te verbinden. Amerongen keerde, eerlang, te rug, met toezegging van bystand tegen den Bisschop van Munster (*n*). Doch om een nader Verbond te sluiten, zondt de Koning eenen buitengewoonen Gezant naar den Haage, die, hierover, met Gemagtigden hunner Hoog-Mogendheden, in onder-
1666. handeling tradt. En op den elfden van Sprokkelmaand des jaars 1666, werden 'er *zeven* byzondere Verdragen getekend, tusschen den Koning van Deenemarke en deezen Staat (*o*). Het *eerste* was een verdedigend Verbond, waarby de Koning zig verpligtte, om eene Vloot in zee te brengen; en de Staaten, om hem, daartoe, met penningen, te ondersteunen. By het *tweede*, werden zekere eischen, welken men ten laste van elkanderen hadt, dood en te niet verklaard. Het *derde* regelde de tollen der Houtlasten, in Noorwegen. By het

(*m*) Secr. Resol. Holl. 12 *Dec.* 1665. 10 *April* 1666. II. *Deel*, *bl.* 501, 504. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 534-555, 603, 863, 887. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 285, 307.

(*n*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 555-567.

(*o*) Resol. Holl. 12 *Febr.* 1666. *bl.* 24.

het *vierde*, werden de eischen, die Deenemarke hadt tegen de Nederlandsche Westindische Maatschappy, bemiddeld. Het *vyfde* bepaalde de grootte van zekere agt Oorlogsschepen, die de Staaten, volgens het eerste Verdrag, in de plaats van geld, zouden mogen leveren. By het *zesde*, werden eenige eischen van Schippers en Koopluiden vereffend. Het *zevende* en gewigtigste behelsde eenige geheime punten, by welken de Koning zig, onder anderen, verbondt, om, terstond, nevens de Staaten, in oorlog te treeden tegen Groot-Britanje. Voorts, beloofden beide de Mogendheden den Koning van Frankryk te zullen aanzoeken, om de handhaaving van het eerste en van het laatste Verdrag op zig te willen neemen (*p*): waartoe Lodewyk de XIV. zig, ligtelyk, beweegen liet (*q*). Het laatste Verdrag werdt, ten verzoeke des Konings van Deenemarke, die, sedert eenigen tyd, ver gevorderd was in eene onderhandeling met Groot-Britanje, geheim gehouden: ook voor de Staaten der byzondere Gewesten, die 't bekragtigden, zonder het gezien te hebben; ten blyke, dat de tegenwoordige Regeering, en in 't byzonder de Raadpensionaris de Witt middel wist, om geheime Verdragen te sluiten en te doen bekragtigen, zonder dat 'er de Staaten der byzondere Gewesten kennis van hadden: eene wyze van doen, waarvan men, gelyk sommi- 1666.

(*p*) *Zie* deeze Tract. *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 888-898.
(*q*) Resol. Holl. 12 *Febr.* 1666. *bl.* 26.

1666. migen aanmerken (*r*), ook onder het hoog gesteegen Stadhouderlyk gezag van wylen zyne Hoogheid, Prinse Fredrik Henrik, geen voorbeeld gezien hadt.

Het sluiten van twee Verbonden met Deenemarke en met den Keurvorst van Brandenburg, 't welk maar vyf dagen na elkanderen geschied was, gaf aan den kryg tegen den Bisschop van Munster eene veel beter gedaante. Men hadt nu gegronde hoop, om 'er, in deezen Veldtogt, een einde van te zien. Ook bereidden de Staaten zig, by tyds, om hunne troepen in 't veld te brengen. Alleenlyk gaven hun de raadpleegingen, op het aanstellen der Hoofd bevelhebberen over hunne Krygsmagt te lande, vry wat bezigheid. 't Zal hierom niet ondienstig zyn, dat wy, hier, het beloop en den uitslag deezer raadpleegingen, beknoptelyk, ontvouwen. Waartoe wy te eerder besluiten, om dat ons eenige geschreeven' stukken ter hand gekomen zyn, die ons, omtrent het verhandelde, vry wat lichts gegeven hebben.

XXIII. Handeling in Holland, om den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal of tot Gene-

Op het einde van den jongsten Veldtogt, was 'er eenig verschil ontstaan, tusschen de Afgevaardigden der Staaten en de voornaamste Legerhoofden: oordeelende de eersten, dat men 't volk nog in 't veld houden, de laatsten, dat men 't naar de winterlegeringen zenden moest. Pradel, die de Fransche hulptroepen geboodt, was 't eens met de laatsten, naar welken de Afgevaardigden zig ook, schoon

(*r*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 887.

schoon ongaarne, voegden (s). Dit verschil, of gewigtiger redenen van Staat deeden eenigen, in Holland, denken, dat men 't opperbevel over 't Leger den Prinse Joan Maurits niet wederom behoorde op te draagen, indien men een ander Legerhoofd kon vinden van aanzien en ervaarenheid; die den Hervormden Godsdienst beleedt, en geen argwaan geeven zou aan de voornaamste Bondgenooten van den Staat (t), met naame aan Frankryk. Men ziet ligtelyk, dat zy, die dus dagten, den Prins van Oranje van 't opperbevel over 't Leger zogten uit te sluiten; die, gewisselyk, argwaan aan Frankryk geeven zou, behalve dat het hem ook ontbrak aan ervaarenheid. Nogtans, waren 'er eenige Hollandsche Steden, die op de bevordering van den Prinse bedagt waren, en 'er, in de Vroedschappen, over raadpleegden. Leiden scheen van verstand, om hem tot Generaal der Ruiterye te verheffen, en 't opperbevel over 't Leger den Prinse van Turenne, Maarschalk van Frankryk, op te draagen, zo de Koning van Frankryk hiertoe verstaan wilde. Doch Haarlem, welk ook op 's Prinsen bevordering gesteld was, keurde egter plat af, dat men 't bevel over 't Leger eenen vreemden Veldoverste in handen stelde (u). D'Estrades schreef, dat de Raadpensionaris de Witt zelf yverde, om Turenne tot Veldheer te doen verkiezen (v). Ook hieldt

1666.

raal der Ruiterye te verheffen.

Overleg, om 't opperbevel over 't Leger den Prinse van Turenne op te draagen.

(s) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 162, 165.
(t) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 172.
(u) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 180, 185, 186.
(v) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 100, 103.

1666. hieldt hy 't van 's Konings belang te zyn, dat Turenne den Staat, voor eenen veldtogt of twee, geleend werdt, op dat hy den Prins van Oranje, als Overste der Ruiterye onder hem dienende, van Engeland zou konnen aftrekken, en aan 't belang van Frankryk verbinden. Doch de Koning van Frankryk kon Turenne niet missen, en Turenne zelf scheen niet te neigen, om herwaards te komen (*w*). Aanmerkelyk is 't, ondertusschen, dat deeze zelfde Maarschalk van Turenne, dien sommige Vrienden van het Huis van Oranje, al voor vyf jaaren, aan 't Hoofd der Regeeringe van deezen Staat, wilden gesteld hebben, op dat hy, zynde toen omtrent vyftig jaaren oud, en kinderloos, den jongen Prins zou helpen bevorderen tot de waardigheden zyner voorouderen (*x*); weinige jaaren na deezen tyd, den Staat, daar men hem zo veel gunst toedroeg, aan 't hoofd van een Koningklyk Leger, eenen oorlog aandeedt, die kragtiglyk hielp tot 's Prinsen verheffing. Doch, om tot de raadpleegingen over het opperhoofd der Krygsmagt te lande weder te keeren, vyf Gewesten stonden 'er zeer op, om hiertoe wederom Prins Joan Maurits te kiezen. De Staaten van Holland en Zeeland zouden meer voor den Hertoge van Tremouille, Prinse van Tarente, of voor den Graave van Waldek geneigd geweest zyn (*y*); doch geene kans zien-

(*w*) D'Estrades *Tom.* II. *p.* 58. *Tom.* IV. *p.* 125, 151. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 194.

(*x*) Brieven van den Ambass. J. de Huybert *van* 21 *Jan. en* 11 *Febr.* 1661. *MSS.*

(*y*) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 61, 62.

ziende, om de andere Gewesten te doen veranderen van gedagten, bewilligdenze; in Sprokkelmaand, dat Prins Joan Maurits, van nieuws, werdt verkooren (z). Maar deeze aanstelling veragterde de bevordering van den Prinse van Oranje by de Staaten van Holland. Zy, die hem, onder Turenne, tot Overste der Ruiterye zouden hebben willen verkiezen, vonden ongeraaden, hem, in dezelfde hoedanigheid, onder Prinse Joan Maurits, te laaten dienen. Zy oordeelden ook, dat men den jongen Prins geheellyk moest aftrekken van de verstandhouding met, en van de geneigdheid tot Groot-Britanje, eer men hem, eenigszins, zou konnen bevorderen (a). Ondertusschen, stonden 'er nog verscheiden hooge Krygsampten te begeeven, waarop, in Lentemaand, geraadpleegd werdt. De Keurvorst van Brandenburg hadt den Prins van Oranje tot een deezer ampten doen aanpryzen, ter algemeene Staatsvergaderinge (b). Doch men vondt het, ter Vergaderinge van Holland, ten hoogste vreemd, dat een uitheemsch Vorst zig stak in iets, dat tot de huishouding van deezen Staat behoorde (c), en weinige dagen laater; beslooten de Staaten van dit Gewest, voor deezen Veldtogt alleen, te bevorderen, tot Overste der Ruiterye, den Prins van Tarente; tot Over-

1666. Prins Joan Maurits bekomt het wederom.

Holland gaat den Prins van Oranje voorby.

(z) Resol. Holl. 22, 25 *Febr.* 1666. *bl.* 35, 47. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 192.
(a) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 193, 199, 206.
(b) *Zie* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 783, 1006-1008.
(c) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 214.

1666. verste van 't geschut, den Heer van Noordwyk; tot algemeenen Serjant-Majoor, den Graaf van Hoorne; en tot algemeenen Kwartier-meester, den Luitenant-Kolonel, *Mozes Pain & Vin*. Enkhuizen en Edam alleen hadden den Prins van Oranje tot Overste der Ruiterye gestemd (*d*). Haarlem en Leiden waren, meent men, te vooren, tot het gevoelen der meerderheid, overgehaald, door de Witt (*e*). Amsterdam, welke Stad de jonge Prins, in persoon, gezogt hadt over te haalen, om hem te bevorderen, hieldt zig egter aan 't gevoelen der meerderheid. De Regeering hadt hem plegtig ter maaltyd onthaald. 't Volk, in grooten getale samengevloeid om hem te zien, riep, openlyk, om zyne bevordering, en deedt hem uitgeleide met veel gejuich (*f*). Doch hierby bleef het. De Witt hadt, meent men, zo veel invloed op de Regeering deezer Stad, dat hyze, genoegzaam altoos, naar zyne hand wist te zetten (*g*). De Prins was, omtrent deezen tyd, ook te Rotterdam geweest, daar hem 't volk, insgelyks, veele eer bewees. De Burgemeester *Ewoud van der Horst* onthaalde hem hier: 't welk deezen, nogtans, van eenigen kwalyk genomen werdt (*h*).

In de benoeming tot de hooge Krygsampten.

XXIV. Onder- Die van Holland hielden, sedert, een afzonderlyk gesprek met de Afgevaardigden van

(*d*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 220.
(*e*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 60.
(*f*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 172.
(*g*) Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 216.
(*h*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 1007.

van Zeeland, waarin zy deezen zogten te beweegen, om het genomen besluit goed te keuren, en ter Generaliteit te helpen bestemmen. De Raadpensionaris de Witt voerde het woord, zeer dringende op den bekwaamen ouderdom en ervaarenis van den Prinse van Tarente, dien Holland tot Hoofd der Ruiterye wilde bevorderd hebben. Doch de Raadpensionaris van Zeeland, *Pieter de Huybert*, merkte aan „ dat men de hooge Krygsampten, reeds voor lang, behoorde begeven „ te hebben, niet slegts voor eenen veldtogt; „ maar voor 't leeven. Dat men zig ook nu „ van de gelegenheid behoorde te bedienen, „ om den Prins van Oranje te bevorderen, „ hebbende men, te vooren, slegts verschild „ over den ouderdom, dien hy hebben moest, „ om eenig aanzienlyk Krygsampt te bekleeden, en hy nu genoegzaame jaaren bereikt, „ om 't harnas te konnen aanschieten." Doch hierop werdt, van wege Holland, gezeid, „ dat 'er veel raadpleegens aan vast zou zyn, „ zo men de Krygsampten geduurig wilde „ maaken; daar de zaak, kort, en zonder eenig Geweest te benadeelen, was af te doen, „ zo menze slegts voor eenen veldtogt begave. Om den Prins van Oranje te bevorderen, moest men, voor als nog, niet denken, zo men de vrienden behouden, en „ den vyanden niet te veel voordeels geeven wilde. Ook hadt Zeeland zelf te vooren verstaan, dat hy ten minsten agttien „ jaaren oud behoorde te zyn, eer men hem „ verhief." De Huybert hernam toen „ dat

1666. Handelingen tusschen Holland en Zeeland, over de bevordering van den Prinse.

 „ de

1666. „ de Ampten geduurig behoorden te zyn, op „ dat zy meer aanziens mogten hebben, en „ te zorgvuldiger waargenomen worden. Dat „ men de oneenigheid onder de Gewesten „ zou wegneemen, door de bevordering van „ den Prinse, zo niet tot Kapitein- en Ad- „ miraal-Generaal, ten minste tot Generaal „ der Ruiterye en tot een Lid des Raads van „ Staate: waarmede Zeeland te vrede zou „ zyn. Dat men, te vooren, verstaan hadt, „ dat de Prins agttien jaaren oud zyn moest, „ eer hy tot Kapitein-Generaal; niet eer hy „ tot eenig minder Krygsampt bevorderd „ werdt. Dat hy reeds zeer leevendig van „ geest was, en begon te redeneeren. Dat „ men, zelfs in Holland, onlangs, geraad- „ pleegd hadt, om hem te bevorderen: 't „ welk ook gelukt zou zyn, zo men zekere „ zaak" [de aanstelling van Turenne, naamelyk] „ hadt konnen te wege brengen. „ Dat hy toen bekwaam genoeg zou ge- „ weest zyn, en derhalve nu niet onbe- „ kwaam kon geoordeeld worden." De wederzydsche Afgevaardigden, elkanderen gehoord hebbende, beslooten van alles verslag te doen (*i*): gelyk geschiedde (*k*).

Raadpleegingen hierover, ter Vergaderinge van Holland.

Men raadpleegde toen, ter Vergaderinge van Holland, ernstelyk, op den voorslag van Zeeland. De Edelen vertoonden „ dat men by 't „ voorig besluit blyven moest, den Prins „ niet bevorderende, voor dat men hem ge- „ heel

(*i*) Notul. Zeel. 1666. *Bylag. bl.* 214. Notulen van de Confer. met Zeeland 25, 27 *Maart* 1666. *MS.*
(*k*) Resol. Holl. 27 *Maart* 1666, *bl.* 37.

„ heel hadt afgetrokken van de Engelsche „ zyde." Zy voegden 'er by „ dat dit zou „ konnen geschieden, als men den Staaten „ van Holland de geheele zorg voor 's Prin„ sen opvoeding opdroeg; die zy behoorden „ aan zig te neemen, zo dra men 'er hun ge„ legenheid toe gave." Dordrecht merkte aan „ dat de Prins, zo jong en zo verknogt „ aan Groot-Britanje, toegelaaten worden„ de in den Raad van Staate, alles ontdek„ ken zou, wat daar voorviel." Voorts, stemde deeze Stad met de Edelen. Maar Haarlem verstondt „ dat men nu iets ten behoeve van „ den Prinse besluiten moest, ten ware men „ afwagten wilde, dat Zeeland, welk altoos, „ in hagchelyke tyden, gelyk in de jaaren „ 1653 en 1659, op de bevordering van den „ jongen Prinse gedrongen hadt, daartoe, „ eens, nog gevaarlyker omstandigheden „ dan de tegenwoordige waarname. Dat „ men hierom aan Zeeland verklaaren moest, „ dat men genegen was, den Prins te bevor„ deren, en zulks met der daad toonen zou: „ en, voorts, vaststellen, de opvoeding des „ Prinsen te aanvaarden, zo dra de Prinses „ Weduwe zulks schriftelyk verzogt." Delft hadt geenen zin, om de opvoeding voorals nog aan te neemen, stemmende voorts met de Edelen. Leiden was 't genoegzaam eens met Haarlem. Amsterdam sloeg de opvoeding af, en oordeelde, dat men den Zeeuwen zagt, doch weigerend antwoord geeven moest. Rotterdam stemde voor de opvoeding, als zy verzogt werdt. Alkmaar, daarenboven, ook

1666.

N 2 voor

1666. voor de zitting in den Raad van Staate. Hoorn bewilligde ook in de opvoeding, mids men naarzage wat, desaangaande, te vooren, beslooten ware. Enkhuizen verklaarde zig, als Alkmaar; en Medenblik, als Rotterdam

Besluit. (*l*). 't Besluit viel, derhalve, om Zeeland aan te zeggen „ dat men, om gewigtige redenen „ van Staat, niet kon goedvinden, den Prin„ se van Oranje, in de tegenwoordige om„ standigheden, eenig Krygsampt op de draa„ gen; doch dat zulks niet ontstondt uit on„ genegenheid voor 's Prinsen persoon; ge„ lyk men, zo wel door eene goede zorg en „ opzigt over hem, als op andere wyzen, be„ reid was te toonen (*m*)." Men gaf aan de Afgevaardigden van Zeeland, terstond, kennis van dit besluit, hun ook opening geevende van de redenen van Staat, welken Holland bewoogen, om 's Prinsen bevordering tegen te houden, uitkomende, voornaamlyk, op zyne verbindtenis aan Groot-Britanje, hebbende hy zelfs bedienden, die jaargelden trokken van Karel den II; aan welken hy, ter oorzaake zyner jongkheid, alles, vreesde men, ontdekken zou, wat hem van de geheimen van Staat bekend mogt worden: behalve, dat ook zyne verheffing argwaan geeven zou aan de Bondgenooten van den Staat, of aan zulken, die 't mogelyk anders worden zouden.

Aanmerkingen der Zeeu- De Zeeuwen zeiden hiertegen „ dat 'er op „ den Prins geen vermoeden vallen kon, dat „ hy

(*l*) Notulen Besoign. 28 *Maart* 1666. *MS.*

(*m*) Resol. Holl. 31 *Maart*, 1 *April* 1666. *bl.* 42, 45. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 225.

„ hy iet, ten nadeele van 't Vaderland, aan „ de Engelschen ontdekken zou. Dat vyan„ den wel meer vermaagschapt waren. Dat „ de Prins, daarentegen, ook met verschei„ den' Duitsche Vorsten vermaagschapt was, „ zonderling met den Keurvorst van Bran„ denburg, wiens Steden nu een Voor„ muur voor den Staat tegen het Duitsche „ Ryk geworden waren. Dat zy geene Bond„ genooten kenden, die argwaan zouden op„ vatten over 's Prinsen bevordering. Dat „ men zig, in allen geval, de wet niet moest „ laaten stellen van zyne Bondgenooten, en „ den Prins zo min, om derzelver wille, uit„ sluiten als bevorderen (*n*)." Doch de Staaten van Holland bleeven by hun gevoelen. Die van Zeeland sloegen, derhalve, terstond hierna, ter algemeene Staatsvergaderinge, voor, dat men den Prins van Oranje tot Overste der Ruiterye behoorde te verkiezen, en hem, te gelyk, zitting te geeven in den Raad van Staate (*o*).

1666. wen op het zelve.

XXV. De Staaten van Holland neemen den Prins van Oranje aan tot een Kind van Staat.

Midlerwyl, hadt de Prinses Weduwe, verneemende, dat de Staaten van Holland maar op een verzoek van haaren kant wagteden, om de opvoeding en onderwyzing van den Prinse wederom te aanvaarden; en vooraf, zo men meent, heimelyk, overgehaald door de Witt (*p*), niet verzuimd, zulk een verzoek in te leveren, op den tweeden van Grasmaand (*q*). Ook

(*n*) Notul. Confer. Zeel. 31 *Maart* 1666. *MS.*
(*o*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 786.
(*p*) Memoir. de Guiche *Livr.* II. *p.* 217-224.
(*q*) *Zie* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 790. D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 203.

1666. Ook werdt, terstond, beslooten, dat men de verdere opvoeding des Prinsen aanvaarden zou, daartoe benoemende dezelfde Persoonen, die 'er, in 't jaar 1660, toe benoemd waren geweest, zo ver zy nog in 't leeven waren. De plaatsen der overleedenen werden, door anderen, vervuld. De Persoonen, aan welken, thans, de zorg voor 's Prinsen onderwyzing opgedraagen werdt, waren de Heeren *Wigbold van der Does*, Heer van Noordwyk, uit de Ridderschap; *Adriaan van Blyenburg*, Heer van Barendrecht, Oud-Burgemeester van Dordrecht; *Gillis Valkenier*, Burgemeester en Raad van Amsterdam; *Nanning van Foreest*, Rekenmeester der Domeinen en Raad in de Vroedschap van Alkmaar, benevens den Raadpensionaris de Witt. Haarlem en Leiden waren wat misnoegd, dat 'er niemant, uit deeze twee Steden, benoemd was, tot de opvoeding. Haarlem deedt 'er eene aantekening tegen. Doch hierby bleef het (*r*). Wyders verstondt men, dat alle de bedienden van den Prinse, door deeze verandering, ontslaagen waren van hunnen dienst. De meeste Leden, en vooral de Raadpensionaris de Witt waren 'er zeer op gezet, om alle Engelschen en Engelschgezinden te weeren uit het Hof van den Prinse (*s*). De Heer van Gend werdt tot Gouverneur van den Prinse aangesteld, op eene wedde van vyfduizend guldens (*t*). De Heer van Zuilenstein, die dee-

Zy maaken groote verandering in zyne Hofhouding.

(*r*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 235.
(*s*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 230.
(*t*) Resol. Holl. 15 *Febr.* 1667. *bl.* 21.

deeze waardigheid, tot hiertoe, bekleed hadt, werdt met een jaargeld van vierduizend guldens, voor den tyd van vyf jaaren, schadeloos gesteld. Aan den ontslaagen Hofmeester, *Joan Boreel*, Zoon van den Ambassadeur aan 't Fransche Hof, werdt een vendel Knegten toegezeid (*u*). De Zeeuwen verzogten deel te mogen hebben aan 's Prinsen opvoeding. Doch dit werdt hun, nu, gelyk te vooren, door verscheiden' redenen, ontlegd (*v*). 1666.

De jonge Prins hadt vry wat smert, over de verandering in zyne Hofhouding. Vooral, zou hy den Heer van Zuilenstein gaarne by zig gehouden hebben: ook den Hofmeester Boreel (*w*). Doch 't weeren van eenige anderen, gelyk Heenvliet en Bromlei; keurde hy goed. Maar die van Holland lieten niemant by hem blyven, dien zy voor Engelschgezind hielden (*x*). Zy beoogden, den Prinse, dien zy nu, gelyk men 't noemde, tot een *Kind van Staat* aangenomen hadden, gantsch andere grondregels van Regeeringe in te boezemen, dan hy, tot hiertoe, uit zulken, die meest met hem verkeerden, hadt konnen leeren (*y*). Midlerwyl, werdt hy niet tot eenig Krygsampt bevorderd, gelyk de meeste Gewesten begeerd hadden. Holland beweerde, dat

(*u*) Resol. Holl. 2, 9, 10, 13, 15, 16, 17 *April*, 28 *May* 1666. *bl.* 46, 56, 59, 62, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 6. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 792 794, 804.

(*v*) Notul. Bes. *op de* Conf. met Zeel. 17 *April* 1666. *MS.* Resol. Holl. 17 *April* 1666. *bl.* 76.

(*w*) Memoir. de Guiche *Livr.* II. *p.* 225.

(*x*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 247, 250, 252. D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 223, 224.

(*y*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 787.

1666. dat men hiertoe niet komen moest, voor men hem de Engelsche grondregels, welken hem ingedrukt waren, geheellyk, ontleerd hadt; 't welk, naar men 't hier inzag, ten minste, nog eenigen tyd vereischte.

XXVI. Krygsbedryven der Munsterschen.

't Bevel over 's Lands Krygsmagt te lande nu wederom aan Prinse Joan Maurits zynde opgedraagen, begon men te raadpleegen op eene vroege opening van den veldtogt. De Munsterschen hadden, in 't begin van Louwmaand, het Friesche Veen en het Dorp Emmen in Drente overvallen, en geplonderd. Ook dreigdenze Koeverden aan te tasten (z). In 't voorleeden najaar, hadden zy, zo 't scheen, tegen den zin van den Markgraave van Kastel-Rodrigo, eenig volk geworven in de Spaansche Nederlanden, welk thans veel overlast deedt, in de Meierye van 's Hertogenbosch en in 't Markgraafschap van Bergen op Zoom, alwaar zy zig van 't Kasteel van Wouw meester maakten (a). Doch de Prinsen van Tarente en Fredrik van Nassau versloegen een gedeelte van dit volk, in den Oudenbosch (b). Ook gaven de Staaten den Bevelhebberen der sterke Plaatsen last, om den Munsterschen, door het uitzenden van partyen, afbreuk te doen: gelyk, hier en daar geschiedde (c). Doch om een Leger te velde te brengen, welk bekwaam zou zyn, om iet van belang uit te voeren tegen

(z) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 770, 773, 775.
(a) Notul Zeel. 30 *Jan.* 26 *Febr.* 1 *Maart* 25 *May* 1666. *bl.* 14, 81, 86, 164.
(b) Aitzema V. *Deel*, *bl* 613, 638, 776, 779.
(c) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 773.

gen den vyand, vondt men, ter oorzaake van de oneenigheid onder de Geweften, zig, tegenwoordig, niet in ftaat (*d*). Ook ftremden de onderhandelingen over een Verdrag met den Bisfchop, welken, onlangs, te Kleeve, begonnen waren, de wervingen, voor eene poos. De Bisfchop kon, by mangel van geld, zyn Leger ook niet uit de Steden krygen. De Staaten waren op 't fpoor, om eenen zyner Ritmeefteren over te haalen tot hunnen dienft (*e*). 't Een en 't ander deedt hem dan neigen tot vrede: doch hy werdt, inzonderheid, tot handeling bewoogen, door den Keurvorft van Brandenburg; wiens Verdrag met deezen Staat thans op eenen goeden voet ftondt (*f*). De Staaten, genoeg te doen hebbende met den oorlog tegen Groot-Britanje, waren ook geneigd, om zig deezen vyand kwyt te maaken. Beverningk, die met Brandenburg handelde, kreeg, derhalve, ook laft, om met de Bisfchoplyke Afgevaardigden te fpreeken. Ondertusfchen, waren de Lunenburgfche troepen in beweeging: de Franfchen reeds in 't Land. 't Verdrag met den Keurvorft werdt getroffen (*g*). Daar nog by kwam, dat Karel de II. agterlyk bleef, in het opbrengen der onderftandgelden, welken hy den Bisfchop van Munfter beloofd hadt (*h*). Alle deeze redenen en de raad van Frankryk deeden den Bisfchop be-

1666.

Vredehandeling te Kleeve.

(*d*) De Witt Brieven VI. *Deel*, *bl.* 532.
(*e*) Secr. Refol. Holl. 24 *Febr.* 1666. II. *Deel*, *bl.* 502, 503.
(*f*) Memoir. de Guiche *Livr.* II. *p.* 207, 208.
(*g*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 1020-1022.
(*h*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 239.

1666. besluiten tot vrede met de Staaten, die, door de wederzydsche Gemagtigden, op den agttienden van Grasmaand, te Kleeve, getekend werdt (*i*). 't Verdrag begreep de volgende punten: „ De Bisschop beloofde den
„ Staaten te zullen te rug geeven alle de Plaat-
„ sen, door hem, in deezen oorlog, bemag-
„ tigd, met naame het Kasteel van Borkelo.
„ De Staaten zouden, na den zevenentwin-
„ tigsten, geene vyandlykheid pleegen tegen den Bisschop. En deeze beloofde, afstand te zullen doen van alle Verbonden,
„ strydig met den tegenwoordige Vrede. Ook
„ zou hy nimmer eenig verbond sluiten tegen de Staaten; die gelyke beloften deeden,
„ met opzigt op den Bisschop. De wederzydsche Bondgenooten werden, in 't Verdrag,
„ begreepen. De Bisschop deedt afstand van
„ het regt van opperste magt over Borkelo,
„ zonder egter het regt van het Duitsche
„ Ryk te willen verkorten. Omtrent het
„ regt van * regtstreeksche of voordeelige
„ Heerlykheid, bleeven de zaaken, als voor
„ den oorlog. De Keizer, de Koning van
„ Frankryk, de Keurvorsten van Ments,
„ Keulen en Brandenburg, de Bisschop van
„ Paderborn, de Paltsgraaf van Nieuwburg
„ en de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg
„ zouden verzogt worden, om de onderhouding van dit Verdrag te willen handhaaven (*k*)." Ook voldeeden zy, sedert, aan dit

De Vrede wordt gesloo- ten.

* *Dominium directum, sive utile.*

(*i*) Resol. Holl. 30 *April* 1666. *bl.* 3.
(*k*) *Zie* het *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 1023 *enz.*

dit verzoek (*l*). Terstond na het treffen der Vrede, werden de ingenomen' Steden geruimd, door de Munstersche knegten: die, vervolgens, afgedankt werden. Prins Joan Maurits, die duizend guldens ter weeke, geduurende deezen veldtogt, genooten hadt, bekwam, naderhand, daarenboven, nog tienduizend guldens eens (*m*). 1666.

XXVII. Lodewyk de XIV. verklaart Karel den II. den oorlog.

Midlerwyl, hieldt de oorlog met Groot-Britanje de Staaten in geduurige bekommering, veroorzaakende, onder anderen, zulke zwaare kosten, dat menze niet lang meer zag goed te maaken, zonder te dugten voor eenen opstand onder 't gemeen, die de verandering der tegenwoordige Regeeringe naar zig sleepen zou. Men liet niet na, zulks den Koning van Frankryk voor te houden, door van Beuningen en d'Estrades (*n*), en bewoog hem, eindelyk, om zyne gezanten uit Engeland te rug te roepen, en den Koning van Groot-Britanje den oorlog te verklaaren; welk laatste, op den zesentwintigsten van Louwmaand, geschiedde (*o*). 't Gevolg leerde egter, dat Karel de II. weinig nadeel hadt van deeze Oorlogsverklaaring. Ook schryven sommigen, dat zy alleen geschied was, om den Raadpensionaris de Witt en de tegenwoordige Regeering van deezen Staat staande te houden, niet om den Engelschen afbreuk

Inzigt deezer Oorlogsverklaaring.

(*l*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 807, 934, 1041.
(*m*) Resol Holl. 19 *April* 1668. *bl.* 34.
(*n*) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 35. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 911.
(*o*) *Zie* Resol. Holl. 4 *Febr.* 1666. *bl.* 1. Aitzema V. *Deel*, *bl.* 912.

1666. breuk te doen (*p*). Zeker is 't, dat de Vloot, die Frankryk by de zeemagt der Staaten beloofde te zullen voegen, onder allerlei voorwendsels, opgehouden werdt, niet voor den Herfst in zee stak, en zig nimmer vereenigde met de Vloot der Staaten.

De Vlooten van Groot-Britanje en deezen Staat komen in zee.

Men liet, ondertusschen, hier te Lande, niet na, sterk te arbeiden aan het uitrusten van Oorlogsschepen, die in Texel verzameld werden. Men raadpleegde ook op de orde, welke men houden zou, wanneer 's Lands Vloot zig zou voegen, met die des Konings van Frankryk (*q*). Doch 't liep aan tot in Bloeimaand, eer de schepen, ten getale van vyfentagtig, behalve de jagten en branders, gereed raakten. De Keurvorst van Brandenburg, de Prins van Oranje en andere Grooten begaven zig toen naar Texel, om 's Lands Vloot te bezigtigen; by welke gelegenheid, het scheepsvolk zig niet wederhouden kon van zyne genegenheid tot den jongen Prinse te betuigen, door het roepen van *Vivat de Prins van Oranje!* dat over al de Vloote klonk. De Luitenant-Admiraal de Ruiter was nu vereerd met het opperbevel over den aanstaanden togt. De Engelsche Vloot, die ook klaar, en agtenzeventig of tagtig schepen van Oorloge sterk was, werdt gebooden door Prinse Robert, Zoon van wylen den Keurvorst-Paltsgraave Fredrik, en door den Generaal Monk, nu Hertoge van Albemarle. De Ruiter raak-

te,

(*p*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 242.
(*q*) Secr. Resol. Holl. 17 *Febr.* 1666. II. *Deel*, *bl.* 501.

te, op den eersten van Zomermaand, in zee (*r*), neemende, terstond, zynen koers naar de Engelsche kust. Doch 't liep aan tot den elfden, eer hy de Engelsche Vloot, die, kort te vooren, uit Duins geloopen was, in 't gezigt kreeg. Albemarle voerde nu 't oppergebied, zynde Prinse Robert, met eenige schepen, verzeild, om agt te geeven op de Fransche Vloote, onder den Hertoge van Beaufort, die, naar men vernomen hadt, zig zogt te voegen by de Ruiter. Ten een uur na den middag, raakten de Vlooten aan elkanderen. De Engelschen hadden de loef van de onzen, doch niet tot hun voordeel, hellende hunne schepen, door den harden wind, sterk over bakboord; waardoor zy de onderste laagen geschuts niet gebruiken konden. Ook konden veelen, om dezelfde reden, hun geschut niet vaardig genoeg zetten, en schooten dikwils in 't water. De onzen, daarentegen, konden, over stuurboord zeilende, hun onderste geschut, zo wel als het bovenste, gebruiken, en deeden, te loefwaard uit schietende, den vyanden groote schade. Men vogt, van wederzyde, met geene minder styfzinnigheid dan dapperheid. Ten vier uuren, zag men een groot Engelsch Fregat zinken, kort na dat het de laatste laage van de Ruiter ontvangen hadt. Wat laater, werden, in 't wenden der Engelschen, drie schepen afgesneeden van hunne Vloote, en door de onzen veroverd. *William Barklei*, Ridder, die een deezer

1666.

Zeestryd van vier dagen.

(*r*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 813.

1666. zer schepen voerde, liet het leeven, al vegtende. Twee Nederlandsche schepen, door eigen of vyandelyk vuur, in brand geraakt, vergingen, daarentegen, ongelukkiglyk, met een gedeelte van 't volk, en de Kapiteinen *Otto van Treslong* en *Simon Blok*. Tegen den avond, zonk 'er nog een groot Engelsch schip. De Engelsche Schout by nagt, *John Hermans*, in een hevig gevegt geraakt met de onzen, deedt, eindelyk, al deinzende, eenen schoot, die den Luitenant-Admiraal Kornelis Evertsen het leeven benam. De nagt maakte, omtrent ten tien uuren, een einde van 't gevegt, welk, met den volgenden morgen, hervat werdt. Doch eene opgekomen' stilte deedt de Vlooten van elkanderen wyken, tot dat, omtrent ten tien of elf uuren voor den middag, de wind wederom wakkerde. Men lei het, derhalve, wederom aan tegen elkanderen. Tromp raakte toen, met zyn Esquader, zo diep onder de vyanden, dat hy, ongetwyfeld, overmand geweest zou zyn, ware hy niet ontzet geworden, door de Ruiter. De Vice Admiraal, *Abraham van der Hulst*, werdt, by deeze gelegenheid, doorschooten. Ook verbrandde het schip de Liefde, waarop *Pieter Salomonszoon* geboodt. Vier andere Nederlandsche schepen, zwaar beschadigd zynde, werden, uit den stryd, naar Texel gesleept. Doch de Engelschen leeden meer. De Ruiter, met Albemarle in gevegt geraakt, vuurde zo vinnig, dat men, eerlang, verscheiden' Engelsche schepen zag zinken. Tot drie reizen toe, wendde de Ruiter het naar den

KORNELIS EVERTSEN,
Luitenant-Admiraal
van Zeeland.

A. Schouman del. naar 't Origineel by den Heer H. Evertsen, Schepen en Raad te Middelburg. *J. Houbraken fecit*

Is. Tirion excudit.

den vyand, die, eindelyk, met den nagt, week naar de Engelsche kust, niet boven dertig bekwaame schepen by zig hebbende. Des anderendaags, den dertienden van Zomermaand, zynde eersten Pinksterdag, zogt de Ruiter wederom slaags te raaken. Doch Albemarle streedt niet, dan al wykende naar de rivier van Londen, werwaards hy, door de Nederlandsche Vloote, gevolgd werdt. Onder dit wyken, staken de Engelschen verscheiden' hunner reddeloosste schepen in brand, op dat zy den onzen niet in handen zouden vallen. Maar de Royal Prins, gevoerd door George Askue, Admiraal der Witte Vlagge, raakte, op de Galper, aan den grond, daar 't schip door den Schout by nagt, Sweers, ligtelyk, bemagtigd, en daarna verbrand werdt: zeer tegen den zin van Tromp, onder wiens vlag, dit schip veroverd was, en wien de Ruiter, zo sommigen schryven (s), de eer misgunde, van het, als in zeegepraal, naar 't Vaderland te voeren. Askue werdt, des anderendaags, gevangkelyk naar den Haage gezonden. Prins Robert, geene Fransche Vloot ontmoet hebbende, was, ondertusschen, omtrent op den zelfden tyd, als de Royal Prins vast raakte, met vyfentwintig schepen, gekomen by het overschot der Vloote onder Albemarle, waarop men zig, ter wederzyde, gereed maakte tot eenen hevigen stryd, die, des anderendaags, den veertienden van Zomermaand, 's morgens ten agt uu-

1666.

(s) Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 259.

1666. uuren, aangevangen werdt. De Engelsche Vloot was nu zestig of eenenzestig; de onze vierenzestig schepen van oorloge sterk. Doch 't Esquader van Prinse Robert, welk zulk een merkelyk gedeelte van 's vyands magt uitmaakte, was onbeschadigd en frisch. Onze gantsche Vloot hadt, daarentegen, in drie dagen, veel geleeden: en 't volk was zeer vermoeid. De stryd was hevig, en zeer twyfelagtig in den aanvang. Verscheiden' schepen werden, van wederzyde, reddeloos geschooten. Een der onzen verbrand. Doch na den middag, geboodt de Ruiter den zynen, gelykelyk, en, van alle kanten, op den vyand in te breeken: 't welk, met zo veele wakkerheid, werdt uitgevoerd, dat de Engelschen haast in wanorde raakten, en wyken moesten. Toen werden verscheiden' Engelsche schepen veroverd. Verscheiden' anderen gingen te gronde. De Ruiter vervolgde den wykenden vyand, tot omtrent zeven uuren des avonds, wanneer een opkomende dikke mist hem belette, hierin te volharden. Den volgenden dag, kon men, zelfs van de stengen der Nederlandsche schepen, geenen vyand meer in 't oog krygen; waarom de Ruiter te raade werdt, met 's Lands Vloote, naar de verzamelplaats te keeren. Ook liep hy, dien zelfden dag, in de Wielingen.

De Engelschen wyken, in wanorde.

Verlies van wederzyde.

Schoon 't voor onpartydigen klaar was (*t*), dat de overwinning aan de zyde der Staaten geweest was, stak men egter, te Londen, vreug-

(*t*) Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 268, 269, 270, 272.

vreugdevuuren aan, en hieldt eenen dankdag, als hadden de Engelschen de zege bevogten. Doch zy konden 'er geene blyken van toonen, gelyk de onzen doen konden. Ook noemen hunne eigen' Schryvers hun gedrag, in deeze gelegenheid, *een bespotten van God en een bedriegen van de weereld* (u). Nogtans kwam den Staaten de zege duur te staan. Zy verlooren, in dit gevegt van vier dagen, den Luitenant-Admiraal Kornelis Evertsen, den Vice-Admiraal van der Hulst, den Schout by nagt Stakhouwer, zes Kapiteinen en omtrent agthonderd matroozen en soldaaten. 't Getal der gekwetsten beliep omtrent elfhonderd en vyftig: dat der verbrandde schepen vier in alles. Maar de Engelschen hadden wel drie-entwintig schepen verlooren, waarvan 'er zes in Holland opgebragt werden. 't Getal hunner dooden beliep, meent men, tusschen de vyf- en zesduizend, waaronder waren de Vice-Admiraalen Barklei en *Mings*. Drieduizend gevangen' Engelschen werden herwaards gebragt, waaronder de Admiraal Askue. De vyand hadt, daarentegen, maar weinige gevangenen, en niet één schip konnen opbrengen. De Staaten vonden, hierom, geraaden, eenen algemeenen dankdag te houden, over de blykbaare zege, hun, door de Voorzienigheid, verleend. Askue werdt, eerlang, uit den Haage, naar Loevestein gevoerd (v): daar hy zat, tot na 't sluiten der Vre- 1666.

(u) Burnet Hist. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 229.
(v) Resol. Holl. 16 *Juny*, 7 *Octob.* 1666. *bl.* 4, 72.

1666. Vrede (w). Het Lyk van Barklei, welk den Staaten ook in handen gevallen, en, op hun bevel, gebalsemd was, werdt naar Engeland gezonden: hebbende men, hier, de edelmoedigheid gehad, om het den Koning van Groot-Britanje aan te bieden, die het, terstond, dankelyk aanvaardde (x).

XXVIII. 's Lands Vloot loopt wederom uit. Toeleg om eene Landing te doen.

't Leedt niet lang, of de beide Vlooten kwamen, op nieuws, in zee. De onze liep uit op den vierden van Hooimaand, niet meer dan negentien dagen na haare aankomst. Men meende de Engelschen, die nog niet gereed waren, te verrassen binnen Harwich. Doch stilte en tegenwind hielden de Ruiter zo lang op, dat deeze toeleg te niet liep. 's Lands Vloot was ook verzeld van eenige fluiten, gepropt met zes- of zevenduizend soldaaten, met welken men voorhadt eene Landing te doen, hebbende zekeren *Samuel Ravens*, eenen Engelschman, te Rotterdam woonagtig, aangenomen, eenen opstand te verwekken in Engeland. Ook tradt hy, omtrent het Noordvoorland, aan land; doch keerde onverrigter zaake, doordien hy zyne Landsluiden op hunne hoede, en alles met Krygsvolk bezet gevonden hadt. De fluiten met de soldaaten werden toen naar de Maaze te rug gezonden. Hooimaand liep op 't einde, eer de Engelsche Vloot de Rivier afkwam. En op den vierden van Oogstmaand, omtrent den middag, raakten de Vlooten aan el-

De Vlooten raa-

(w) Resol. Holl. 4 *Maart* 1667. *bl.* 60.
(x) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 285 enz. 293 enz. 305. BRANDT de Ruiter, *bl.* 463-500. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 697-724, 826-830.

JAN EVERTSEN,
Luitenant-Admiraal
van Zeeland.

A. Schouman del. naar 't Origineel by den Heer K. Evertsen, Schepen en Raad te Middelburg. *J. Houbraken fecit.*

Is. Tirion excudit.

elkanderen. Dien zelfden morgen, was de Heer van Sommelsdyk in 's Lands Vloote gekomen, en hadt zig begeven aan boord van den Luitenant-Admiraal Tromp, onaangezien de Ruiter hem verzogt hadt, dat hy zig op zyn schip onthouden wilde: 't welk, daarna, by sommigen, eenig vermoeden baarde, als of hy Tromp eenen raad was komen geeven, die met 's Lands dienst niet wel bestaan kon. De Nederlandsche voorhoede, aangevoerd door de Luitenant-Admiraalen Jan Evertsen en *Tjerk Hidder de Vries*, raakte eerst in 't gevegt met den vyandlyken Vice-Admiraal, Thomas Allen: al ras werden beide Evertsen en de Vries ieder een been afgeschooten, waaraan zy overleeden. Evertsen, die, eenigen tyd, buiten bewind was geweest, was, op zyn ernstig verzoek, na 't sneuvelen van zynen Broeder Kornelis, wederom in zee gezonden, en liet nu, gelyk verscheiden' van zyne maagschap, zyn leeven in 's Lands dienst. 't Schip van den Vice-Admiraal Bankert zonk. Een ander viel den Engelschen in handen, die 'er den brand in staken. Binnen twee uuren, werdt de gantsche Nederlandsche voorhoede in wanorde en aan 't wyken gebragt. De Ruiter was, met den middeltogt, de voorhoede kort gevolgd; doch de stilte was oorzaak, dat hy, slegts met een gedeelte van zyn Esquader, met den Hertoge van Albemarle, in een hevig gevegt raakte. Tromp, die de agterhoede geboodt, bleef, wel twee mylen bewesten de Ruiter, met opgegyde zeilen, als of hem 't werk niet aanging, leggen; waarvan de Ruiter de reden

1666. ken slaags.

1666. niet bevroeden kon. Ondertusschen, braken de Engelschen in, tusschen onze voor- en agterhoede, omsingelende de Ruiter, van alle kanten; die zig zo wakkerlyk weerde, dat de Engelschen eens van hem af hielden; doch hem, wel haast, met nieuwe hevigheid, aanvielen. Een gedeelte van zyn Esquader, vergeefs hoopende op ontzet van Tromp, begon toen den moed te verliezen, en begaf zig op de vlugt. De Ruiter zelf, zeer reddeloos geschooten, vondt eindelyk geraaden, met klein zeil, te wyken, en kwam, nog dien zelfden avond, by het Esquader van Evertsen en de Vries. Wat Tromp betreft, hy hadt, eenigen tyd na dat de Ruiter met Albemarle in gevegt geraakt was, zyn Esquader aangevoerd tegen den Engelschen Vice-Admiraal, *Jeremias Smith*. Men vuurde, eenen tyd lang, hevig op elkanderen. Een Engelsch schip werdt in brand gesteken. De Schout by nagt, *'t Hoen*, dood geschooten. Doch tegen den avond, kreeg Tromp Smith op de vlugt: hoewel sommigen meenen, dat Smith alleen week, om Tromp verder af te trekken van de Ruiter; aan wien Tromp zig ook luttel scheen te laaten gelegen zyn, alzo hy het Esquader onder Smith vervolgde, den gantschen nagt door: welk vervolgen hem, daarna, tot misdaad aangerekend werdt. Met den volgenden dag, zynde den vyfden van Oogstmaand, begon het gevegt wederom tegen de Ruiter, die nog t'eenemaal omringd lag van de Engelschen, en wel haast in zulk eeu' nood raakte, dat hy zynen aftogt, al vegtende, vervolgen moest. Albemarle

De Ruiter wykt.

kreeg

kreeg toen hoop, om hem te neemen, of zyn schip te verbranden. Ook zondt hy 'er eenen brander op af, die nogtans, door de Ruiter, met zo veel beleid, werdt afgekeerd, dat hy vrugteloos verbrandde. Verscheiden' Engelsche schepen gaven hem, daarna, te gelyk, de volle laag, met zo veel geweld, dat alles scheen te zullen bersten en breeken, en de oude zeeheld, half mistroostig, uitriep: *O God! hoe ben ik zo ongelukkig! Is 'er nu, onder zo veele duizenden kogels, niet een, die my wegneemt!* Hy herstelde zig egter wederom, en streedt, dapperlyk, al wykende, tot dat hy omtrent de Vlaamsche banken genaderd was. Albemarle, zig hier niet durvende vertrouwen, gaf bevel om af te wenden: waarna de Ruiter, met zyne byhebbende schepen, de Spleete inzeilde, en voor den Doorlo, zwaar beschadigd, ten anker kwam. Tromp ook, te rug gekeerd van 't vervolgen der Engelschen, liep naar de Wielingen, en voorts door 's Lands Diep binnen. Zodanig een' uitslag hadt het tweede zeegevegt deezes jaars: waar in de onzen maar twee, de Engelschen vier schepen verlooren. Nogtans was de overwinning buiten tegenspraak aan hunne zyde, alzo zy zee hielden (y), die zy de onzen hadden doen ruimen. Tromp zelf werdt, op zynen hertogt, vervolgd, door den vyand, die zig, des anderendaags, omtrent tagtig zeilen sterk, vertoonde op Schooneveld. De aftogt van de Ruiter werdt egter gepreezen, door de Franschen, schryvende den Koning aan

1666.

Zyne hoopeloosheid.

(y) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 414.

1666. aan d'Estrades, *dat hy daarmede meer lofs hadt ingelegd, dan of hy den slag gewonnen hadt.* Ook vereerde de Koning hem, kort hierna, met de Ridderorde van S. Michiel. Wat hem betreft, hy weet de ongelukkige uitkomst van 't gevegt meest aan het agterblyven van Tromp, over wien hy zelfs klaagde aan de Staaten. Doch Tromp stelde, daarentegen, de Ruiter in 't ongelyk. De Staaten van Holland, bespeurende, dat 'er groote verwydering ontstaan was tusschen deezen twee, beslooten, op den voorslag van den Raadpensionaris de Witt, Tromp te verlaaten van zyn ampt (z), gelyk, nog voor 't einde van Oogstmaand, zeer tegen den zin van de Vergadering der algemeene Staaten, geschiedde. De Kolonel *Willem Jozef van Gend* werdt, in zyne plaats, tot Luitenant-Admiraal verheeven (*a*). Sommigen meenen, dat Tromps blykbaare zugt tot het Huis van Oranje voor de voornaamste reden, waarom hy in ongunst verviel, moet gehouden worden (*b*). De Koning van Frankryk zou gaarne gezien hebben, dat hy zig in zynen dienst begeven hadt. Doch d'Estrades zag geene kans, om dit te wege te brengen (*c*).

XXIX. Buat wordt in hegtenis genomen. Omtrent twee weeken na den ongelukkigen zeeslag, raakte, in den Haage, in hegtenis *Henri de Fleury de Coulan, Heer van Buat*, en Ritmeester in dienst van deezen Staat. De oor-

(z) Resol. Holl. 19, 24 *Aug.* 1666. *bl.* 92, 108.
(*a*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 326. BRANDT de Ruiter, *bl.* 501-533. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 729-732.
(*b*) Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 280.
(*c*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 435, 448, 483.

oorzaak van zyn ongeluk verdient wel, naauwkeuriglyk, naargespoord te worden; om dat 'er uit blyken zal, hoe ongeneigd men thans in Holland ware, om den Prins van Oranje te bevorderen, tot de waardigheden, door zyne voorouders, hier te Lande, bekleed. Buat was, voor deezen, Paadje van den Prinse van Oranje geweest; doch, ter gelegenheid van de jongste verandering in 's Prinsen Hofhouding, ontslaagen van zynen dienst (*d*). Hy hieldt, sedert eenigen tyd, met kennisse van den Raadpensionaris de Witt, geheim verstand met zekeren *Gabriel Silvius*, die in dienst der Koningklyke Prinsesse geweest was, en zig thans in Engeland onthieldt. Doch onder dekfel deezer handelinge, wisselde hy ook Brieven met den *Graave van Arlington*, thans Geheimschryver van Staat; die hem, niet lang na het eerste zeegevegt deezes jaars, hadt aangemoedigd, om iet, ter bevordering van den Prinse van Oranje, te onderneemen (*e*). Sommigen schryven zelfs, dat hy kennis hadt van de Landing der Engelschen, onder Holmes, op het Eiland ter Schelling, die, kort hierna, ondernomen werdt, en strekken zou, om beweeging te verwekken onder 't gemeen (*f*), onder begunstiging van welke, men den Prins van Oranje zogt te doen bevorderen. Doch hiervan is my geen blyk voorgekomen. Wel vind ik, dat Holmes, onder beleid van *Laurens Heemskerk*, weleer Kapitein

1666.

Oorzaak van zyn ongeluk.

(*d*) D'Estrades *Tom*. IV. *p*. 420.
(*e*) Ludlows Memoirs *Vol*. III. *p*. 198.
(*f*) Rapin *Tom*. IX. *p*. 245.

1666. tein onder 't Kollegie op de Maaze (g), of van den gewezen Stuurman van Kortenaar, die, om pligtverzuim, gebannen was, op den twintigsten van Oogstmaand, een groot getal van Koopvaardyschepen, in 't Vlie, in brand gesteken, en daarna, het Westeinde van ter Schelling aan koolen gelegd heeft (h): doch of hiermeer agter geschoolen, en of Buat 'er de hand in gehad hebbe, meldt niemant met zekerheid. Wyders hadt Buat de gewoonte, om eenige Brieven, welken hy van Engeland ontving, mede te deelen aan den Raadpensionaris. In Grasmaand, hadt hy 'er nog eenigen vertoond; uit welken bleek, dat Karel de II. niet ongenegen tot vrede was, mids men 'er, in Londen, en zonder tusschenkomst van Frankryk, over handelde (i). Doch op den agttienden van Oogstmaand, wederom eenige brieven, zo van Arlington als van Silvius, gebragt hebbende aan den Raadpensionaris (k), hadt hy daar, uit onagtzaamheid, bygelaaten een' brief van Silvius, aan 't hoofd van welken stondt *Pour vous même*, *Voor u zelven*. In deezen Brief, werdt gewaagd van *vrienden* in Holland, die arbeidden, om eene bezending naar Engeland te bevorderen. Ook vermaande de Schryver Buat, „ dat het goed zyn zou, dat de *Steden*, wel„ ken hy wist *geneigd* te zyn tot eene *goede vre*„ *de*,

Inhoud van twee Brieven, aan en door hem geschreeven.

(g) Resol. Holl. 18 *Aug.* 1666. *bl.* 87.
(h) BRANDT de Ruiter, *bl.* 534. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 731, 838.
(i) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 236, 251.
(k) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 305.

„ *de*, zig onderling verbonden, en een moe- 1666.
„ dig besluit namen, om dezelve te bevor-
„ deren. Zo dra dit geschied ware, zou men
„ zig, in Engeland, duidelyker openen, en
„ middelen aan de hand geeven, waardoor
„ de * *toeleg*, *hem bekend*, zou konnen very- * *Intrigue.*
„ deld worden. Ook zou 't gene hy hierin
„ deedt geheim blyven; twyfelende den
„ Schryver niet, of men zou, langs deezen
„ weg, de zaaken brengen, daar menze heb-
„ ben wilde: waartoe, dagt hy, de voordee-
„ len, laatstelyk, door de Engelschen, ter
„ zee, behaald, niet weinig zouden toebren-
„ gen. Eindelyk, verzogt hy Buat, hem te
„ willen melden, hoe veele schepen de Staa-
„ ten waarlyk verlooren hadden; alzo hy niet
„ twyfelde, of men zou hun verlies, in Hol-
„ land, tegen de waarheid, zoeken te ver-
„ kleinen (*l*)." De Witt hadt zo dra deezen brief niet geleezen, of hy vertoonde dien den Staaten van Holland, die den inhoud zo bedenkelyk vonden, dat zy Buat, terstond, ontbooden, en, eerst in de Kasteleinye, en kort daarna, op de Voorpoorte van den Hove, in verzekering deeden brengen (*m*). Midlerwyl, hadt men, ten zynen huize, ook zyne papieren beslaagen, en, onder dezelven, gevonden de kladde van eenen brief, in Lentemaand laatstleeden, wanneer, in den Haage, sterk gewerkt werdt, om den Prins van Oranje tot Kapitein Generaal, of ten minste tot Generaal der Ruiterye te doen verkiezen, door hem,

(*l*) Zie AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 839.
(*m*) Resol. Holl. 19, 21 *Aug.* 1666. *bl.* 91, 98.

1666. hem, aan den Graave van Arlington, geschreeven; waarin hy zig, onder anderen, bediende van deeze woorden: „ Wy hebben „ reeds eene groote party gemaakt, die voor „ de Vrede is, en gevolgelyk voor *mynen kleinen Meester*. Zy overtreft ver de andere „ party, die, tot hiertoe, de Regeering in „ handen gehad heeft; weshalve de Koning „ niet twyfelen moet, of myn Meester zal „ boven dryven. - - De Verklaaringen, die „ Silvius en ik hier gedaan hebben, wegens „ des Konings opregte gezindheid tot de „ Vrede, hebben de herten van alle eerlyke „ luiden gewonnen. Ik geef u te bedenken, „ in welk een' goeden staat, zyne Majesteit „ en myn kleine Meester hier zyn zullen, „ wanneer de Vrede gemaakt zal zyn, ja ik „ zeg u, andermaal, dat hy de grootste Ko„ ning der weereld zyn zal. Maar, zo die „ eerlyke luiden vinden, dat men koeler „ wordt, om vrede te maaken, zullenze hun „ Vaderland, eenpaariglyk, en uit al hun ver„ mogen, verdedigen, en, in den uitersten „ nood, - - mynen kleinen Meester, gewis„ selyk, wegjaagen, en zig werpen in de ar„ men van Frankryk. - - Ik ben zeer verze„ kerd, dat het geluk van mynen Meester af„ hangt van het goed verstand, tusschen den „ Koning en de eerlyke luiden alhier, die „ voor de Vrede zyn: 't welk my gedrongen „ heeft, om myne laatste Brieven in 't vuur „ te werpen; want, zo ikze den welmeenen„ den vertoond hadt, zoudenze allen veran„ derd zyn. - - Ik bezweer u dan, dat gy den

„ Ko-

„ Koning verzekert, dat myn Meester t'eenemaal bedorven is, zo hy geene vrede maakt (*n*)." Het vinden van deezen Brief vermeerderde de agterdogt tegen Buat. Men bespeurde, klaarlyk, dat hy in heimelyke onderhandeling was, om den Prins van Oranje te doen bevorderen, door middel van den Koning, deszelfs Oom. Hy betuigde, nogtans, geene andere oogmerken gehad te hebben, dan het sluiten der Vrede. Ter Vergaderinge der algemeene Staaten, werdt, door sommigen, met naame door Zeeland, geoordeeld, dat Buat niet voor Holland alleen behoorde te regt te staan. Doch de Staaten van Holland verstonden, dat hy geoordeeld moest worden, daar hy gevat was. Ook werdt zyne zaak, eerlang, den Hove in handen gesteld (*o*). En hier bekende hy, onder anderen, niets gedaan te hebben, dan met kennis van *Joan Kievit* en Ewoud van der Horst, den eersten, wegens Rotterdam, zitting hebbende in de Gekommitteerde Raaden; waarin de andere, wegens dezelfde Stad, ook eertyds gezeten hadt (*p*): doch nu hadt hy zitting in den Raad van Staate (*q*). Kievit was, voor weinige dagen, ook voor het Hof gedaagd; ter gelegenheid van het drukken en verspreiden van een zogenaamd *Verslag van den Heere van Sommelsdyk*, wegens 't gene Tromp gebeurd was, in de

1666.

Kievit en van der Horst hebben deel aan den handel van Buat.

(*n*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 840.
(*o*) Resol. Holl. 24 *Aug.* 1666. *bl.* 105. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 841, 842.
(*p*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 329.
(*q*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 430.

1666. de laatste ontmoeting met de Engelschen. In dit Verslag, werdt Tromps dapperheid hooglyk geroemd, en de Ruiter, daarentegen, niet donkerlyk verdagt gemaakt van lafhertigheid (*r*). De Staaten van Holland, zig hierover ten hoogste gebelgd houdende, hadden het Hof bevel gegeven, om 'er onderzoek op te doen (*s*). Kievit bekende, het Verslag ontworpen te hebben: waarna het, door zyne Huisvrouwe, *Alida Tromp*, Zuster van den Luitenant-Admiraal, nevens derzelver twee ongehuwde Zusters, geschreeven met de hand van haaren Neeve *Molenwater*, gezonden was aan haaren Broeder, *Jan Tromp*, te Amsterdam, die het ter drukperse bezorgd hadt. De Staaten van Holland belastten Kievit, op deeze bekentenisse, zig te onthouden uit de Vergadering der Gekommitteerde Raaden, midsgaders, uit die der Staaten van Holland en der algemeene Staaten, tot dat hy zig voor den Hove zou hebben gezuiverd, wegens 't gebeurde (*t*). Hy deedt dit niet alleen; maar week zelfs, bewust van 't gene hy met Buat gehandeld hadt, ten Lande uit naar Brabant, en eerlang naar Engeland. Van der Horst rekende zig ook niet veilig in Holland; maar begaf zig naar Brabant op de vlugt (*u*): waarop de Staaten besllooten, dat het Hof, zo wel tegen Kievit en van der Horst, als tegen Buat, zou hande-

Zy wyken ten Lande uit.

(*r*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 841.
(*s*) Resol. Holl. 14 *Aug.* 1666. *bl.* 81.
(*t*) Resol. Holl. 21 *Aug.* 1666. *bl.* 97.
(*u*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 841.

delen (v). Zelfs verzogten zy den Markgraaf van Kastel-Rodrigo, de twee vlugtelingen te willen vasthouden (w): waarop egter niets volgde. Ondertusschen, lieten de Staaten van Holland niet af, het Hof, by herhaalinge, te vermaanen, om over Buat regt te doen, volgens de Plakaaten van den Lande; terwyl zy weigerden, ter Generaliteit, opening te geeven van den staaat der Regtspleeginge: waarop verscheiden' Gewesten, met naame Zeeland, sterk bleeven dringen (x). Het Hof veroordeelde hem, derhalve, ter dood, op den vyfden van Wynmaand. Doch men gaf 'er hem geene kennis van, voor den tienden. De Keur-Brandenburgsche Staatsdienaar, *Copes*, leverde hierop, zonder uitstel, eenen Brief over van den Keurvorst aan de Staaten van Holland, waarby genade of verzagting van straffe voor Buat verzogt werdt (y). Doch de Staaten sloegen dit verzoek heuschelyk af (z). Buat werdt, op den elfden, openlyk onthalsd. In zyn vonnis, welk terstond, met den druk, gemeen werdt gemaakt, werdt hem te last gelegd, dat hy, ongeoorlofde briefwisseling met den vyand gehouden hadt (a): waarom hy geoordeeld werdt, de dood verdiend te hebben. Hy beweerde egter, tot zyn uiterste oogenblik, dat hy onschuldig stierf, en

1666.

Buat wordt onthalsd.

(v) Resol. Holl. 24 *Aug.* 1666. *bl.* 105.
(w) Resol. Holl. 15 *Sept.* 1666. *bl.* 6.
(x) Resol. Holl. 17 *Sept.* 1, 2, 5, 8, 11 *Octob.* 1666. *bl.* 14, 62, 63, 66, 68, 80, 89.
(y) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 846.
(z) Resol. Holl. 11 *Octob.* 1666. *bl.* 88.
(a) *Zie* het *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 844.

1666. en nimmer iet anders dan 's Lands welvaart gezogt hadt (*b*). Doch dat hy dit gedaan hadt, door middelen, die men voor verkeerd of ontydig hieldt, en op eene wyze, die met de orde der Regeeringe streedt, hadt hem in lyden gebragt. De Staaten van Zeeland hielden, zelfs na de dood van Buat, aan, dat hun de stukken zyner Regtspleeginge getoond werden, alzo 'er, huns oordeels, in het vonnis zelf, van verscheiden' zaaken, en onder anderen van zekere Vredepunten, door Buat aan den Raadpensionaris de Witt behandigd, gewaagd werdt, waarvan de algemeene Staaten tot nog toe geene kennis gehad hadden. 't Vertoog, welk zy, ter deezer gelegenheid, inleverden, behelsde verscheiden' scherpe uitdrukkingen tegen de Staaten van Holland, en onder anderen „ dat men nu bewaarheid „ zag, 't gene de voorouders, toen de Ge„ westen nog een *gemeen hoog* **Staatsdienaar* „ hadden, reeds voorzien en gevreesd had„ den, te weeten, dat Holland al 't gezag der „ Regeeringe zou zoeken aan zig te trekken, „ en 't hoog gebied voeren, over de andere „ Gewesten. Dat men, al ten tyde van Krom„ wel, in dat bewuste haatelyke werk der „ Uitsluitinge, een voorbeeld gegeven hadt „ van tweeërlei handeling met den vyand, „ eene bedekte en eene openlyke, en dat zy, „ die dit werk toen gedreeven hadden, meer „ beloond dan gestraft waren. Dat Holland „ nu,

Scherp Vertoog van Zeeland, ter gelegenheid der Regtspleeginge over Buat.

* *Minister.*

(*b*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 843. Memoir. de Guiche *Livr.* II. *p.* 282 & *suiv.*

„ nu, door Buat, over vrede gehandeld hadt, 1666.
„ zonder kennis der algemeene Staaten, en
„ dat hy gestraft was over iet, dat men, te
„ vooren, hadt goedgevonden te beloonen:
„ 't welk met alle goede orde streedt." Ten besluite, werden de Staaten van Holland, ernstelyk, vermaand „ om afstand te doen „ van alle byzondere handeling met uitheemsche Mogendheden: waaruit toch niet dan „ nadeel voor den Staat te dugten was (c)." Doch de Staaten van Holland stoorden zig luttel aan dit Vertoog, en lieten zig geenszins overhaalen, om de stukken van 't geding voor de algemeene Staaten open te leggen (d). Buat plagt zo diep in de gunst van Zeeland te staan, dat de Staaten van dit Gewest, reeds voor eenige jaaren, besloten hadden, zyne Kompagnie paarden, die ter hunner betaalinge stondt, te gebruiken tot eene lyfwagt voor den Prinse van Oranje; wanneer deeze, t'eenigen tyde, tot Stadhouder en Kapitein-Generaal bevorderd werdt (e). Met de zaak van Kievit en van der Horst werdt ook voortgegaan. Kievit werdt ten zwaarde veroordeeld, wanneer men hem in handen krygen mogt: voorts, van alle ampten en waardigheden vervallen, en zyn goed verbeurd verklaard. Doch van der Horst werdt alleenlyk gebannen, uit Holland, Zeeland en Utrecht, met verbeurdverklaaring van zyne goederen, die nogtans, naderhand, aan

Vonnis over Kievit en van der Horst.

(c) Zie Aitzema V. Deel, bl. 846. VI. Deel, bl. 89.
(d) Resol. Holl. 22 Nov. 1666. bl. 18.
(e) Notul. Zeel. 21 Sept. 1661. bl. 142.

1666. aan zyne kinderen werden afgestaan. De Zuster van Tromp raakte, met eene geldboete, vry (*f*). Een Geneesmeester te Delft, die alles, wat hem van Staatszaaken bekend werdt, naar Engeland overschreef, raakte, omtrent deezen tyd, ook in hegtenis (*g*). Doch hoe 't met hem afliep, is my niet voorgekomen. Zekere Dirk van Ruiven, te vooren, om verbooden' verstandhouding, uit Holland gebannen, en nu in Friesland woonagtig, liep, omtrent deezen tyd, zo zeer in 't oog, dat men hem, uit Holland, deedt naarspooren (*h*). Ook bevondt men, sedert, dat hy een jaargeld trok van den Koning van Groot-Britanje, en dat hy 't Engelsche Hof, van tyd tot tyd, berigt gaf van 't gene hier omging. Ondertusschen, was hy 't gevaar, welk hem dreigde, ontweeken. In Lentemaand des volgenden jaars, werdt hy, door het Hof van Friesland, ten zwaarde verweezen, zo dra men hem in handen krygen zou (*i*). De bedekte handel met Engeland, die, sedert eenigen tyd, met kennisse eeniger Wethouderen van verscheiden' Hollandsche Steden, gedreeven was (*k*), werdt hiermede t'eenemaal gestuit.

En over Dirk van Ruiven.

XXX. De Ruiter loopt wederom in zee.

Midlerwyl, was 's Lands Vloot, die, in 't begin van Oogstmaand, ingevallen was, voor 't einde derzelve maand, wederom in staat gebragt, om zee te konnen kiezen. Ook was men, met

(*f*) Zie Aitzema V. *Deel*, *bl.* 858. VI. *Deel*, *bl.* 86. D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 663.
(*g*) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 633.
(*h*) Resol. Holl. 16 *Sept.* 1666. *bl.* 13.
(*i*) Zie Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 24.
(*k*) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 553.

met den Graave d'Estrades, overeengekomen, 1666.
wegens de orde, welke men, by het vereenigen der Fransche en Nederlandsche Vlooten, houden zou: waartoe de Koning nu, zo men verzekerde, de vereischte bevelen gegeven hadt (*l*). De Ruiter stak in zee, op den vyfden van Herfstmaand, koers zettende naar de Fransche kust, om zig te ligter te konnen samenvoegen, met de Vloote onder den Hertoge van Beaufort, die voor Rochelle lag; doch eerlang naar Brest verzeilde (*m*). 's Lands Vloot bevondt zig, den elfden, omtrent Boulogne, toen zy de Engelsche op haar zag afkomen. De Ruiter bereidde zig, hierop, terstond, tot den stryd. Doch de Engelschen, hielden af, en weeken. Ook verhinderde de harde wind, dat de Vlooten aan elkanderen raakten. De Ruiter zeilde daarna wederom te rug, tot voor Duinkerken, alzo de Fransche Gezanten beloofd hadden, dat hunne Vloot zig naar de Nederlandsche kusten vervoegen zou. Ook was men bedugt, dat men, 't Kanaal dieper inzeilende, in de bogt vervallen mogt, zonder verzekerd te zyn, dat men de Fransche Vloot gereed vinden zou, en met gevaar van opgehouden te worden door tegenwind, terwyl 's Lands kusten onbeschermd zouden zyn. De Koning van Frankryk nam dit verzeilen van 's Lands schepen kwalyk, voorgeevende, dat zyne Vloot, daardoor, in gevaar gelaaten werdt

(*l*) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 440, 464.
(*m*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 945, 949.

1666. werdt (n). Doch men oordeelde, dat hy geene reden hadt tot misnoegen. Voor 't einde van Herfstmaand, werdt 's Lands Vloot van eenen storm beloopen, die eenige schade veroorzaakte. Ook hadt men veele zieken op de schepen. De Ruiter zelf was onpasselyk aan de koortse. De Staaten besllooten, hierom, de Vloot t'huis te ontbieden: 't welk, nogtans, op de tyding van eenen geweldigen brand te Londen, nog eene korte wyle, verschooven werdt. De Ruiter kreeg egter, op zyn verzoek, verlof, om zig naar land te begeeven, tot herstelling zyner gezondheid. De Vloot, die met ziekte en kwaad weder te stryden hadt, viel ook, omtrent het midden van Wynmaand, in de havens deezer Landen (o). De Koning van Frankryk klaagde over dit invallen, ernstelyk, aan de Staaten, voorwendende, dat hierdoor de samenvoeging der twee Vlooten, die nu op een' goeden voet stondt, verhinderd werdt (p). Doch de Staaten verstonden, dat zy gewigtige redenen hadden, om hunne schepen, in dit onstuimig jaargetyde, niet langer in zee te waagen. De Krygsbedryven ter zee werden, derhalve, hiermede beslooten.

's Lands Vloot wordt van storm beloopen. Valt in.

Men raadpleegde egter, al terstond, over de middelen, om 's Lands Vloot, tegen het aanstaande voorjaar, in ontzaglyker staat te stellen. Doch sommige Gewesten, met naame

(n) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 466, 467.
(o) Brandt de Ruiter, *bl.* 534-552.
(p) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 497. Memoir. de Guiche *Livr.* II. *p.* 293.

me Gelderland, Overyssel en Groningen, die meest, by den Munsterschen kryg, geleeden hadden, bleeven zeer agterlyk, in 't voldoen van hun aandeel in de lasten des oorlogs (q); die meest op Holland aankwamen. 1666.

XXXI. Orde op het beschryven van nieuwe Edelen in het Lid der Ridderschap van Holland.

Het Lid der Ridderschap en Edelen van Holland, ten deezen tyde zynde uitgestorven tot op vyf Persoonen, te weeten de Heeren van Wimmenum, Noordwyk, Duivenvoorde, Asperen en Maasdam, besloot, den zevenden van Wintermaand, nog vyf Heeren in de orde te beschryven, te weeten *Joan François van Schagen*, Heer van Over-Slydrecht; *Gysbrecht van Matheneße*, Heer van Matheneße, *Jakob van Waßenaar*, Heer van Obdam, *Filips de Zoete de Laeke van Villers*, Heer van Zevender, en *Daniel van Wyngaarden*, Heer van Werkendam. Voorts beraamden de Edelen zekere orde, waarnaar men zig, in het toekomende, in het beschryven van nieuwe Heeren in het Lid der Ridderschap gedraagen zou: welke orde zy verzogten, dat, door de Staaten van Holland, bekragtigd mogt worden. Doch my is niet gebleeken, dat zulks geschied zy. By deeze orde, werdt vastgesteld: 1. „ dat, by overlyden van een' „ Heer uit de Edelen, deszelfs oudste Zoon „ of verdere mannelyke nakomeling, vyf- „ entwintig jaaren oud zynde, terstond zou „ beschreeven worden in het Lid der Ridder- „ schap, ten ware alle de beschreeven' Ede- „ len, eenpaariglyk, oordeelden, dat zulks „ niet dan met ondienst van de gantsche Or- „ de

(q) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 795-803, 848, 852.

1666. „ de der Ridderschap, geschieden kon. 2. Dat, „ by mangel van eenen Zoon, de Broeder van „ den overleeden' zou beschreeven worden, „ onder dezelfde voorwaarden. 3. Dat ook „ alle andere Hollandsche Edelluiden zouden „ mogen beschreeven worden, by meerder- „ heid van stemmen; mids de Heeren van de „ Orde, daartoe, eenen bekwaamen tyd van „ te vooren, byeengeroepen wierden, en „ men geene twee Broeders van een' en den- „ zelfden Vader, geen' Oom en Neef, en gee- „ ne twee Broeders-Zoonen, te gelyk, in de „ Orde toeliete. 4. Dat men geene vreemde „ Edelen in de Orde beschryven zou, dan met „ eenpaarige stemmen. 5. Dat, in alle de ge- „ noemde gevallen, ongekrenkt zou blyven „ het oud Regt, en de bestendige gewoonte, „ volgens welke, niemant in de Orde der Rid- „ derschap ontvangen werdt, dan die bezit- „ ter was van eene hooge, of ten minste van „ eene Ambagtsheerlykheid, binnen Hol- „ land en Westfriesland gelegen, en van nie- „ mant dan van de Staaten van deezen Lande „ leenroerig: of wel van een adelyk Stamhuis „ of Ridderlyke Hofstede, uit hoofde van „ welke, de bezitters, oudtyds, beschreeven „ plagten te worden (*r*)." Uit welke schikking, schoon zy, misschien, nimmer bekragtigd werdt, door 's Lands Staaten, onder anderen, af te neemen is, dat men thans geene zwaarigheid maakte, om vreemden in het Lid der Edelen toe te laaten: waarop, nogtans, op andere tyden, veel te zeggen geweest was.

(*r*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 857.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

EENENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Groot-Britanje en de Staaten beginnen te verlangen naar vrede. Brand te Londen. Aanvang eener handelinge.* II. *Verbond tusschen Deenemarke, de Staaten, Brandenburg en Lunenburg. De Keizer en Spanje worden 'er niet in toegelaaten.* III. *Karel de II. slaat den Haage tot handelplaats voor. Men verkiest, te Breda byeen te komen.* IV. *Naamen en last der Staatsche Gevolmagtigden. Inzigten van Lodewyk den XIV.* V. *Onderhandelingen te Breda, over de wederzydsche bezittingen, over eene duisterheid in 't Verbond van* 1662, *over de brieven van Schâverhaaling, en over de Engelsche Akte op den Koophandel.* VI. *De Staatschen vorderen Tabago en S. Eustatius te rug van de Franschen. Wapenschorsing voorgeslaagen. Afgeweezen.* VII. *Onderhandeling met de Zweedschen. Misverstand tusschen de Engelschen en Staatschen. Openbaare handeling te Breda.* VIII. *Toerusting der Staaten ter zee. Sheernesss bemagtigd.*

tigd. De Engelsche Vloot in Chattam verbrand. Gevegt tusschen van Net en Spragh. IX. *Vervolg der Vredehandelinge. De Vrede wordt getroffen. Inhoud van 't Verdrag. Karel de II. verzoekt, dat Kievit hersteld worde.* X. *Toeleg van Lodewyk den XIV. op de Spaansche Nederlanden. Argwaan hierover. De Franschen veroveren een gedeelte van Henegouwen en Vlaanderen.* XI. *Opening eener handelinge tusschen Frankryk en Spanje. Voorslag van de Witt.* XII. *Twee Verdragen met Zweeden.* XIII. *Gezantschap naar Engeland. De Spaanschen verzoeken onderstand van de Staaten. Nieuwe tweeledige voorslag van Frankryk.* XIV. *Opening van Van Beuningen, aan 't Fransche Hof afgekeurd. Looze handel van de Witt. De Spaanschen scheppen moed. De Engelschen komen tot omzien.* XV. *Raadpleegingen op 't aanstellen van Legerhoofden. Ontwerp van Holland, om 't Kapitein-Generaalschap af te scheiden van 't Stadhouderschap. Oordeel der Gewesten over het zelve. Eeuwig Edict.* XVI. *Karel de II. zendt Temple naar den Haage, om een Verbond voor te slaan. Gesprek tusschen Temple en de Witt.* XVII. *Twee Verbonden met Groot-Britanje gesloten. Zweeden treedt in het eene, welk* triple Alliantie *genoemd wordt.* XVIII. *Aanmerkingen over deeze Alliantie. Zy verwekt misnoegen by Franschen en Spaanschen. Men ontdekt de geheime punten.* XIX. *Handeling der Staaten aan verscheiden Hoven. De Franschen bemagtigen het Franche Comté.* XX. *De Staaten dringen Kastel-Rodrigo tot het aan-*

aanvaarden van den voorslag der Franschen. Hy neemt eene wapenschorsing aan. Handeling in Frankryk. XXI. *Sommige Gewesten willen Spanje helpen. Argwaan op Temple. Handeling te Brussel. Genappe bemagtigd, door de Franschen. Ontwerp van een Verdrag tusschen Frankryk en Spanje.* XXII. *Beweegingen van 't Fransche Leger. De Staaten zenden Krygsvolk naar Lillo. Verdrag met Frankryk. Akensche Vrede.* XXIII. *Aanmerkingen over dezelve.* XXIV. *Poogingen om den Prins van Oranje te bevorderen. Bezending naar Zeeland, Friesland en Groningen. Oproer te Veere. De Prins van Oranje wordt eerste Edele van Zeeland. Holland sluit de Stadhouders uit den Raad van Staate.* XXV. *Twist in Friesland.* XXVI. *Onlusten in Stad en Lande.* XXVII. *Verdeeldheid in Overyssel.* XXVIII. *Oostfriesche zaaken.* XXIX. *Geschil tusschen Holland en Zeeland, over 't gezag van 't Hof.* XXX. *Overeenkomst over 't draagen der lasten, tusschen 't Zuider- en Noorderkwartier. Versterking van Naarden voorgeslaagen. Handeling over 't lossen der Heerlykheden van Geertruidenberg en Brederode.*

Wee jaaren hadt nu de oorlog tusschen Groot-Britanje en deezen Staat geduurd, zonder dat Karel de II. zig beroemen kon, eenig voordeel van belang op zyne vyanden behaald te hebben. De verheffing van den Prinse van Oranje, die hy, ten

1666.

I. De Engelschen beginnen te verlangen naar vrede.

1666. ten minsten onder anderen, beoogd hadt, was onwaarschynlyker geworden dan te vooren, sedert dat de Staaten zig dieper hadden ingewikkeld met Frankryk, en sedert dat Lodewyk de XIV. zig meer aan de behoudenis der tegenwoordige Regeeringe van den Vereenigden Staat hadt laaten gelegen zyn. De Koning van Groot-Britanje begon, derhalve, te verlangen naar gelegenheid, om met eere uit den oorlog te raaken. 't Volk, in Engeland, haakte ook naar de Vrede, en droeg noode de kosten van eenen kryg, waarvan de redelykheid en noodzaakelykheid, bezwaarlyk, te begrypen was. De Staaten hadden zig ook, na 't uitbersten des oorlogs, door verscheiden' Verbonden, gesterkt, en Vrede gemaakt met den Bisschop van Munster; zo dat 'er weinig kans scheen, om hun te lande afbreuk te doen. Ter zee, was nu, gelyk gemeenlyk, het lot der wapenen wisselvallig geweest, en men hadt reden om te dugten, dat de Staaten, ontslaagen van den Munsterschen kryg, zig sterker te water zouden toerusten. Hier kwam by, dat de pest, sedert eenigen tyd, sterk gewoed hadt in Londen, en zy was maar pas aan 't afneemen, toen de Stad, op den twaalfden van Herfstmaand en eenige volgende dagen, door eenen ysselyksten brand, voor een aanmerkelyk gedeelte, in de assche gelegd werdt (a); zonder dat men ooit, met zekerheid, de oorzaak van deezen brand, die, in 't gemeen, geoordeeld werdt, door

Brand te Londen.

(a) AITZEMA V. Deel, bl. 746, 747.

door de Roomschen, ontsteken te zyn, heeft konnen ontdekken. Alleenlyk, vindt men, dat een uit de *Labadisten*, eene gezindheid, die, omtrent deezen tyd, eenig gerugt maakte in Holland (*b*), kort na de Landing der Engelschen op ter Schelling, den Raadpensionaris de Witt, uit den naam van eenige anderen, eenen voorslag deedt, om Londen in brand te steeken. Doch de Witt hadt deezen voorslag verworpen, zeggende „ dat hy „ de breuk tusschen de twee volken niet wy„ der, en geheel ongeneeslyk maaken wil„ de." En toen men hier nu tyding van den brand kreeg, vermoedde hy, dat dezelve, voorbedagtelyk, gestigt was; en dat men 'er hem over gesproken hadt, om de Hollanders, daarna, met eenigen schyn, van deeze euveldaad verdagt te konnen maaken (*c*). Doch wat 'er van de oorzaak deezes brands zyn moge, hy bragt niet weinig toe, om 't volk en den Koning te doen haaken naar vrede.

1666.

Zonderlinge ontmoeting van de Witt.

De Staaten waren, huns ondanks, gedrongen geweest tot den oorlog, en hadden, eer dezelve, in Europa, openlyk aangevangen was, reeds een' voorslag gedaan (*d*), waaruit bleek, dat zy de wapenen met weêrzin opnamen. Ook drukten de kosten van den kryg, die, voor dit loopende jaar, op vierenveertig tonnen schats begroot waren, en meest door Holland moesten uitgeschooten wor-

Lasten des oorlogs voor de Staaten.

(*b*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 633, 634.
(*c*) Burnet Hist. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 229.
(*d*) *Zie* L. *Boek*, *bl.* 139.

1766.

Zy haaken insgelyks naar vrede.

worden (*e*), de Landen boven maate. Men verlangde, derhalve, ook hier, in 't algemeen, naar de Vrede. En schoon de Staaten van Holland en de Raadpensionaris de Witt niet zouden gedoogd hebben, dat de verheffing des Prinsen van Oranje eene der voorwaarden werdt van het Verdrag, kon men hen, nogtans, met geenen schyn, verdagt houden, dat zy oorlog zogten; alzo zy altoos te kennen gegeven hadden, en eerlang met der daad toonden, dat zy zig, behalve op deeze, op alle andere redelyke voorwaarden, verdraagen wilden. Ook hielden zy, al van 't begin des oorlogs, een waakend oog op 't gene in Engeland omging, bedektelyk agt geevende, of men daar ook eenige geneigdheid toonde tot handeling (*f*): tot zo verre zelfs, dat men 'er, in Frankryk, argwaan over opvattede, en de Staaten verdagt hieldt van heimelyken handel met Groot-Britanje (*g*). Doch men verzekerde den Franschen Gezant het tegendeel zo ernstelyk (*h*), dat hy 'er in gerust scheen. De aanbieding van Barkleis Lyk door de Staaten, in eenen beleefden brief (*i*), den tienden van Hooimaand gedagtekend, gaf de eerste gelegenheid tot eene onderhandeling, tusschen de oorloogende Mogendheden. De Koning van Zweeden, onlangs, een Verdrag ge-

Aanvang eener handelinge.

(*e*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 619.
(*f*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 184, 205.
(*g*) D'ESTRADES *Tom.* III. *p.* 64. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 190, 198, 202, 205.
(*h*) Resol. Holl. 2 July 1666. *bl.* 15.
(*i*) *Zie* dien *by* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 783.

gemaakt hebbende met Breemen, waartoe de Staaten, door 't zenden van troepen naar de grenzen, tot onderſteuninge der Stad, hadden medegewerkt (*k*), hadt hun en Groot-Britanje, omtrent den zelfden tyd, zyne bemiddeling aangebooden, die, terſtond, van der Staaten zyde, aanvaard werdt (*l*). Karel de II. ſchreef den Staaten, den veertienden van Oogſtmaand, kort na het tweede zeegevegt deezes jaars, dat hy het Lyk van Barklei, dankelyk, ontvangen zou. Doch, in 't ſlot van den brief, gaf hy te kennen, dat hy, onaangezien de zeege, onlangs door hem behaald, genegen bleef, om zig, op billyke en eerlyke voorwaarden, te verdraagen met de Staaten (*m*). By de overzending van het Lyk, herſchreeven de Staaten, op den zeventienden van Herfſtmaand „ dat „ hun zeer aangenaam geweeſt was, 's Ko„ nings geneigdheid tot vrede te beſpeu„ ren; dat zy gelyke geneigdheid hadden, „ en nog aanbooden, gelyk zy, voorheen, „ gedaan hadden, dat men of zou blyven be„ zitten, 't gene men elkanderen benomen „ hadt, of het elkanderen, wederzyds, te „ rug geeven. Wyders, verzogtenze, dat de „ Koning zig, duidelyker dan tot nog toe „ geſchied was, wilde verklaaren, dat hy „ de bemiddeling van Zweeden aanname, „ gelyk zy reeds gedaan hadden, en dat hy „ zig

1666.

(*k*) Memoir. de Guiche *Livr.* II. *p.* 297 *& suiv.*
(*l*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 724-729.
(*m*) *Zie* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 732. D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 391.

1666. „ zig ook byzonderer wilde openen, wegens „ de voorwaarden, op welken hy zig met hen „ zou willen verdraagen (*n*)." 't Antwoord, welk hierop kwam, was den veertienden van Wynmaand gedagtekend, en behelsde eene duidelyke verklaaring, dat de Koning de bemiddeling van Zweeden aanvaardde. Voorts, betuigde hy „ niet te begeeren, dat de Regeering van den Staat eenige de minste „ verandering onderging, noch dat de vryheid aldaar gekrenkt werdt, door de afhangkelykheid van eenigen Prins van zyne „ zyde. Ook wilde hy geen ander oppergezag of heerschappy over de zee vorderen, „ dan zyne voorzaaten, eertyds, onbetwist, „ bezeten hadden. Alleenlyk, begeerde hy „ 1. dat de Staaten zig stipt hielden aan het „ Verbond van den jaare 1662, zyne onderzaaten, voor alle dingen, beveiligende „ tegen de onderdrukkingen hunner bevelhebberen in de Indien; met opzigt op welken, hy een Verdrag van Zeevaart begeerde te sluiten. 2. Dat zy hem eene maatige somme gelds toestonden, in vergoeding der schade, door hem en zyne onderdaanen, geleden. en 3. dat zy eenige Persoonen naar Engeland zonden, om de verdere byzonderheden van 't Verdrag te regelen (*o*)." De Staaten beantwoordden deezen Brief, niet voor den vyfentwintigsten van

Karel de II. betuigt, de Staaten niet tot verandering der Regeeringe, of afhangkelykheid van eenigen Prins te willen dringen. Zyne eischen.

Der Staaten antwoord.

(*n*) *Zie* Resol. Holl. 15 *Sept.* 1666. *bl.* 7. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 732. D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 469.

(*o*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 750. D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 515. Memoir. de GUICHE *Livr.* II. *p.* 305.

van Slagtmaand, te kennen geevende „ 1. dat „ zy zig altoos aan het Verbond van den jaare 1662 gehouden hadden, en wilden houden, en gaarne een Verdrag van Zeevaart „ zouden sluiten, mids het wederzyds even „ zeer verbonde, en Europa zo wel als de „ Indien betroffe. 2. Dat zy zig niet alleen „ niet tot vergoeding van schade gehouden „ rekenden, maar zelfs vry wat te vorderen „ hadden; doch dat zy, in dit opzigt, zo „ gemaatigd zouden handelen, dat men reden van vergenoeging hebben zou. en 3. „ dat zy, met Frankryk en Deenemarke in „ Verbond staande, niet afzonderlyk, noch „ in Engeland, van vrede konden komen „ handelen; maar verzogten, dat de Koning eene onzydige Plaats geliefde te noemen, daar hunne Bondgenooten, van welken zy zig niet dagten te scheiden, ook „ derzelver gezanten zouden konnen zenden (*p*)." Van 's Konings verklaaring, opzigtelyk op de Regeering van deezen Staat en op zyne voorgewendde heerschappy over de zee, repten de Staaten geen woord. Ondertusschen, bleek, uit deeze verklaaring, niet donkerlyk, dat men, te vooren, wederzyds, gedagt hadt om den Prins van Oranje; en dat Karel de II. thans geene kans zag, om deszelfs bevordering te bedingen. Nogtans, werdt den Raadpensionaris de Witt, door den Zweedschen Resident Appelboom, ver-

1666.

(*p*) *Zie* Resol. Holl. 23, 24 *Nov.* 1666. *bl.* 16. AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 766. D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 609.

1666. verzekerd, dat de Koning, terwyl hy dus schreef, aan de Zweedsche Gezanten, te Londen, verklaard hadt „ dat hy vrede zou willen maaken, zo de Staaten, op zyn verzoek, iets doen wilden voor den Prinse van Oranje, zynen Neeve, en hem, Koning van Groot-Britanje, eene erkentenis gaven voor de Haringvisschery op zyne kusten." Doch de Witt hadt hierop gezeid „ dat de Koning onredelyke dingen begeerde, die de Staaten nimmer zouden toestaan; daarby voegende, dat zy niet zouden handelen dan op eene onzydige Plaats, en gezamentlyk met alle hunne Bondgenooten (q)."

II. Handeling over een Verbond, tusschen Deenemarke, de Staaten, Brandenburg en Lunenburg.

Ondertusschen, hadden de Staaten niet verzuimd, kennis te geeven van hunne briefwisseling met den Koning van Groot-Britanje aan de Gezanten van Frankryk en van Deenemarke (r). 't Was, ten deezen tyde, voor alle dingen, noodig, dat men den Koning van Frankryk alle stof tot argwaan, zo veel mogelyk ware, bename. Hy begon zig reeds te bereiden, tot de onderneeming op de Spaansche Nederlanden, die, na de dood van Filips den IV, Koning van Spanje, vastelyk, by hem besloten geweest was. Hy voorzag zig van buskruid en andere krygsbehoeften, in de Vereenigde Gewesten. Hy zogt zelfs, na 't sluiten der Vrede met den Bisschop van Munster, den Keurvorst van Bran-

(q) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 565.
(r) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 767.

Brandenburg en andere Duitsche Vorsten te beweegen, om de troepen, door hen, ten behoeve der Staaten, op de been gebragt, in zynen dienst te laaten overgaan (*s*). De Staaten, wel onderregt van 's Konings oogmerken, zogten zig, derhalve, heimelyk, tegen zyn aanwassend gezag, te sterken, door een Verbond, tusschen den Koning van Deenemarke, hen, den Keurvorst van Brandenburg en George Willem en Ernst Augustus, Hertogen van Brunswyk-Lunenburg: waarover, sedert eenigen tyd, in den Haage, gehandeld was. D'Estrades deedt, op bevel des Konings van Frankryk, zyn best, om het sluiten van dit Verbond te voorkomen (*t*). Doch zyne poogingen waren vrugteloos. 't Verbond, sedert de *Quadruple Alliantie* of het *viervoudig Verbond* genoemd, werdt, op den vyfentwintigsten van Wynmaand, getekend. „ Het zou zes jaaren duuren: binnen „ welken, de Bondgenooten beloofden, elkanderen, in geval zy aangetast werden, „ te zullen bystaan, Deenemarke en de Staaten, ieder met agttienhonderd ruiters en „ zesendertighonderd knegten; de Keurvorst, met twaalfhonderd ruiters en vierentwintighonderd knegten, en de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg, met zeshonderd ruiters en twaalfhonderd knegten, 't zy in manschap, in geld, of in wapenen en krygsbehoeften: in welke laatste

1666.

De Franschen zoeken 't te beletten.

Het wordt gesloten.

Inhoud van hetzelve.

(*s*) D'Estrades *Tom.* III. *p.* 594, 603, 612. *Tom.* IV. *p.* 254.

(*t*) D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 461.

1666. „ ſte gevallen, duizend knegten op tienduizend guldens, Amſterdamſch bankgeld, ter maand, en een ruiter voor twee knegten zouden gerekend worden. Doch zo een der Bondgenooten, binnen de twee eerſte jaaren, of binnen zo veel langer tyd, als men, naderhand, overeenkomen zou, aangetaſt werdt, zouden de anderen hem, niet ſlegts met het bepaalde getal van manſchap; maar met alle hunne magt moeten te hulp komen, tot dat de aangevallene vergoeding van ſchade zou hebben verworven. Men zou ook andere Mogendheden in dit Verbond mogen ontvangen, en onder anderen den Koning van Zweeden, den Keurvorſt van Keulen, en den Paltsgraaf van Nieuwburg: ook de regeerende Vorſten van Brunswyk-Lunenburg, te Hanover en te Wolfembuttel, en den Landgraaf van Heſſen-Kaſſel; met welke Vorſten, men reeds in onderhandeling getreden was (*u*)."

De Keizer en Spanje zoeken 'er in te treeden; doch worden afgeweezen.

De Keizer en de Koning van Spanje lieten, terſtond na 't ſluiten van dit Verbond, den Raadpenſionaris de Witt polſen, of men 'er hen ook in zou willen ontvangen; doch hy gaf te verſtaan, dat zulks te veel argwaan geeven zou aan Frankryk (*v*). Koning Lodewyk, om zig te dekken tegen het nadeel, welk hy, uit hoofde van dit Verbond, zou konnen te wagten hebben, nam, ſedert, voor, om

(*u*) *Zie* het Tract. *by* AITZEMA V. *Deel, bl.* 905.
(*v*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 564.

om 'er zelfs in te treeden. Doch alzo hy dit niet met voordeel doen kon, zonder dat 'er Zweeden te gelyk in tradt, zogt hy Karel den XI. hiertoe te beweegen; in welk geval, hy dagt in staat te zullen zyn, om 'er het Huis van Oostenryk, voor altoos, buiten te houden (w). Doch Zweeden liet zig niet overhaalen tot een Verbond, waarin Deenemarke getreden was (x). Midlerwyl, hadden de Staaten, door het sluiten van dit Verbond, zo veel agterdogt gegeven aan den Koning van Frankryk, dat zy reden meenden te hebben, om den handel met Groot-Britanje, niet dan met zyne volkomen' kennisse, aan te vangen. 1666.

III. Karel de II. geeft te kennen, dat hy op eene onzydige Plaats wil handelen.

Met het begin des volgenden jaars, schreef *Pieter Julius Cojet*, Ambassadeur van Zweeden in Engeland, aan den Raadpensionaris de Witt, dat de Koning van Groot-Britannje niet ongenegen zou zyn, om op eene onzydige Plaats te handelen, indien de Staaten, vooraf, schriftelyk, verklaarden, dat zy hierop alleenlyk drongen, om hunnen Bondgenooten genoegen te geeven, en anders overboodig zouden zyn, om nu, zo wel als eertyds, ten tyde van Kromwel, hunne gezanten te schikken naar Londen. Men verzuimde niet, terstond, zulk een' brief te laaten afgaan aan den Koning; die, hierop, den Haage tot handelplaats voorsloeg (y). De Raad- 1667.

(w) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 23.
(x) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 11.
(y) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 4, 9. D'Estrades *Tom.* V. *p.* 3, 8, 26.

1667. Raadpensionaris de Witt hadt reeds kennis van 's Konings toeleg gehad, eer de voorslag geschied ware, en meende klaarlyk ontdekt te hebben, met welk een oogmerk, men in den Haage wilde handelen. Hy zogt hierom, te voorkomen, dat men in 's Konings voorstel bewilligde. De Engelschen zouden hier, dagt hy, te veel invloed hebben, of weeten te bekomen op verscheiden' Leden der hooge Regeeringe, en, door middel derzelven, de Staaten zoeken te beweegen, om zig van Frankryk af te scheiden, en afzonderlyk met den Koning van Groot-Britanje te sluiten. Hieruit was verandering in de Regeering, en de verheffing des Prinsen van Oranje te wagten; welke hy, op allerlei wyzen, zogt te beletten, of ten minste te verwylen. De Fransche Gezant d'Estrades versterkte hem in zyne vreeze (z). Ook vernam men, eerlang, hier en in Frankryk, dat iemant uit de Regeeringe van deezen Staat, die de zyde des Prinsen van Oranje hieldt, Karel den II. den voorslag om in den Haage te handelen in den mond gelegd hadt (a).

Hy slaat den Haage voor.

De Witt besloot, derhalve, by zig zelven, deezen voorslag van de hand te doen wyzen. Doch hy vondt ongeraaden, openlyk, te laaten blyken, dat hy 'er zwaarigheid in zag, vooral niet ter algemeene Staatsvergaderinge; alwaar, eerlang, vier Gewesten, Gelderland, Friesland, Overyssel en Groningen,

Behendigheid van de Witt, om deezen voorslag van de hand te doen wyzen.

(z) D'Estrades *Tom.* V. *p* 41, 43, 54, 55. Ludlows Memoirs *Vol.* III. *p* 160.

(a) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 113, 124.

gen, zig genegen toonden, om in den Haage te handelen (*b*). 't Blykt ook, dat 'er Zeeland niet vreemd van geweest is (*c*). De Witt begeerde, derhalve, op d'Estrades, dat deeze den Koning, zynen Meester, bewoog, om, onder zeker voorwendsel, den Haage tot handelplaats af te slaan, zonder dat bleeke, dat hy, de Witt, deeze weigering geraaden hadt. De Koning van Frankryk was hem te wille, en sloeg, eerlang, Douvres voor (*d*). Midlerwyl, hadt de Witt te wege gebragt, dat men, ter Vergaderinge van Holland, een besluit genomen hadt, om niet in den Haage te handelen, beweerende de Staaten van dit Gewest, dat niemant regt hadt, om hen, huns ondanks, te noodzaaken, tot het vergunnen van eene Plaats binnen hun Gewest tot de voorgenomen' handeling (*e*). Van dit besluit gaf de Vergadering van Holland, in vollen getale, kennis aan de algemeene Staaten (*f*). Doch Zeeland deedt 'er, sedert, eene scherpe verklaaring tegen (*g*). Ten zelfden tyde, ontwierp de Witt eenen brief aan den Koning van Groot-Britanje, die, ter algemeene Staatsvergaderinge, goedgekeurd, en terstond afgezonden werdt. Hy hieldt in, „ dat

1667.

Antwoord

(*b*) D'ESTRADES *Tom*. V. *p*. 78. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl* 453, 454.
(*c*) Notul. Zeel. 5 *April* 1667. *bl*. 40.
(*d*) Resol. Holl. 4 *Maart* 1667. *bl*. 60. D'ESTRADES *Tom*. V. *p*. 42, 66, 69, 70. AITZEMA VI. *Deel*, *bl* 17, 240, 241.
(*e*) Secr. Resol. Holl. 24 *Febr*. 1667. II. *Deel*, *bl*. 524.
(*f*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl*. 445.
(*g*) *Zie* dezelve *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl*. 93.

1667. Antwoord der Staaten aan Karel den II.

„ dat de Staaten hun best doen zouden, om „ 's Konings voorslag van in den Haage te „ handelen goed te doen keuren, door hunne „ ne Bondgenooten. Doch zo dit niet mogt „ willen gelukken, vertrouwden zy, dat zy- „ ne Majesteit geene zwaarigheid maaken „ zou, om zyne gezanten te zenden te Maas- „ tricht, te 's Hertogenbosch, of te Breda, „ bekwaamer Plaatsen dan de Haage; die, „ van alle kanten open zynde, niet zo veilig „ was voor uitheemsche Gezanten van Mo- „ gendheden, met welken de Staat in oor- „ log stondt; gelyk de bevinding, in vroe- „ ger' tyd, meer dan eens, geleerd hadt (b)." Karel de II. kreeg nu keuze van vier Plaatsen, Douvres, Maastricht, 's Hertogenbosch en Breda: alzo, gelyk 't uiterlyk scheen, Lodewyk de XIV. niet in den Haage wilde komen handelen: waartoe hem van Beuningen, die, zo men meent, van 't geheim niet onderregt was, met kragt van redenen, zogt te beweegen (i).

Hy verkiest te Breda te handelen.

Doch de Koning van Groot-Britanje, geenen zin hebbende in Douvres, veelligt, om gelyke redenen, als waarom sommigen, hier, den Haage afkeurden, verklaarde, voor 't einde van Lentemaand, dat hy zyne gezanten naar Breda zenden zou (k). Hy verkoos deeze Stad, liever dan eene der twee anderen, om dat zy nader aan Engeland gelegen is. Ook was zy eene Heerlyk-heid

(b) *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 14. D'ESTRAD. *Tom.* V. *p.* 63.
(i) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 80, 81, 85, 108.
(k) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 109.

heid van den Prinse van Oranje, zynen Neeve, en hy zelf hadt 'er, voor zyne herstelling, meermaalen, in persoon gehandeld. De Staaten verzuimden niet, terstond, de noodige Paspoorten voor de Engelsche Gevolmagtigden af te vaardigen, en men maakte zig gereed, om de onderhandelingen, te Breda, in Bloeimaand, te beginnen (*l*). 1667.

IV. Gevolmagtigden der Staaten tot de Vredehandeling.

Van hier werden, eerlang, tot Gevolmagtigden op de Vredehandeling benoemd *Adolf Henrik Ripperda tot Beurze*, Heer van S. Jans Dam, Hieronimus van Beverningk, Raad in de Vroedschap der Stad Gouda, Pieter de Huybert, Raadpensionaris van Zeeland, Allard Pieter Jongestal, President in den Hove van Friesland, en *Ludolf van Tjarda van Sterkenburg*, Heer van Weede: allen afgevaardigd ter algemeene Staatsvergaderinge, van wege Gelderland, Holland, Zeeland, Friesland en Groningen. Doch men vondt geraaden, dat Beverningk, de Huybert en Jongestal vooraf zouden reizen, en, door de twee andere Gevolmagtigden, alleenlyk gevolgd worden, wanneer men gereed was, om het Verdrag te tekenen (*m*).

Hun last.

Volgens de Instructie, welke hun medegegeven werdt (*n*), moestenze tot een' grondslag der handelinge leggen de tweeledige aanbieding, voor deezen aan Groot Britanje gedaan: te blyven bezitten, naamlyk, 't gene elk

(*l*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 146, 147, 176. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 23, 25, 27.
(*m*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 27, 28.
(*n*) *Zie dezelve by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 29.

1667. elk bezat, of, wederzyds, te rug te geeven 't gene men elkanderen, met de wapenen, hadt benomen. In Frankryk, hadt men klein genoegen in de Persoonen, die, van wege deezen Staat, tot Gevolmagtigden op de handeling te Breda benoemd waren; van welken de drie voornaamsten, Beverningk, de Huybert en Jongestal, by hen, gehouden werden, voor groote vrienden des Prinsen van Oranje, schryvende den Koning zelven aan d'Estrades „dat Beverningk een dienaar was „van den Keurvorst van Brandenburg, en „zeer verknogt aan de belangen van het „Huis van Oranje (o).” Ook meldde d'Estrades aan den Koning „dat de Huybert „een voornaame aanhanger van Engeland, „en van het Huis van Oranje was, en een „openbaare vyand van den Heere de Witt „(p);” schoon hy hem, elders, als een wys en zagtzinnig man afbeeldt (q). Wat Jongestal betreft, 't was bekend, dat hy altoos de belangen van het Huis van Oranje voorgestaan hadt. Men was, hierom, aan 't Fransche Hof, bedugt voor eenen toeleg, om deeze belangen te bevorderen op de Vredehandeling. Doch de uitkomst leerde, eerlang, dat deeze vrees ongegrond geweest was. Lodewyk de XIV, de Heeren d'Estrades en *Courtin* benoemd hebbende, om, uit zynen naam, te Breda, te handelen, gaf den eer-

Geheime inzigten van Lodewyk den XIV.

(o) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 157.
(p) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 178, 205. *Voiez aussi* Memoir. de GUICHE *Livr.* II, *p.* 219, *Livr.* III. *p.* 378.
(q) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 225.

eersten bevel, om zig, bedektelyk, te bedienen van de Huybert tegen den Raadpensionaris de Witt, zo deeze, uit vreeze, dat Frankryk een einde zogt van den oorlog met Groot-Britanje, om de wapenen te konnen voeren in de Spaansche Nederlanden; den oorlog ter zee mogt willen doen duuren, en de Vredehandeling rekken, of afbreeken (r). 1667.

De Fransche, Deensche en Staatsche Gevolmagtigden kwamen de eersten te Breda, in 't begin van Bloeimaand. Van wege Denemarke, waren gevolmagtigd *Paulus Klingenberg* en Pieter Charisius. De Engelschen, zynde de Baron *Denzil Hollis* en *Henry Coventry*, bleeven nog eenige dagen agter. Ook kwamen de Gevolmagtigden van Zweeden, die de Vrede bemiddelen zouden, niet spoediger aan. Terwyl men haar deezen en naar de Engelschen wagtte, waren de Fransche, Deensche en Staatsche Gevolmagtigden in onderhandeling getreden, over de punten, welken men den Engelschen zou hebben voor te draagen. Beverningk, die hier 't woord voerde, van wege de Staaten, deelde den Franschen en Deenschen het Berigtschrift mede, waarnaar zy last hadden te handelen. Men overwoog, in de eerste plaats, den voorslag der Staaten, om wederzyds te blyven bezitten alles wat, voor of geduurende den jongsten oorlog, genomen of behouden was: waarop aangemerkt werdt „ dat „ het woord *behouden*, ten aanzien der Staa- „ ten

V. Byzondere onderhandelingen te Breda, tusschen de Franschen, Deenschen en Staatschen.

Over het behouden der wederzydsche bezittingen.

(r) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 268, 282.

1667. „ ten, alleenlyk passen kon op het Eiland „ Pouleron, hebbende de Engelschen de Ne- „ derlandsche schepen, die zig in hunne ha- „ vens bevonden, by wege van schâverhaa- „ ling, aangetast en behouden. Dat, het „ woord *behouden* op Pouleron gepast zynde, „ genoegzaam toegegeven werdt, dat dit „ Eiland niet ter goeder trouwe overgele- „ verd was aan de Engelschen; gelyk, nog- „ tans, volgens het Verbond van den jaare „ 1662, behoorde geschied te zyn; schoon „ men het tegendeel beweerde, en dat dit „ Eiland, of door de Engelschen verlaaten, „ of, na 't ontstaan van den oorlog, door „ den algemeenen Gouverneur van Neder- „ landsch Indie, met geweld, hernomen was. „ Dat, zo de Staaten begeerden, dat Poule- „ ron hun, by 't Verdrag, afgestaan werdt, „ men zig, deswege, tweezins, zou konnen „ uitdrukken, of, het zelve duidelyk noe- „ mende, gelyk men, veelligt, van de zyde „ der Engelschen, Nieuw Nederland, Kabo „ Kors, S. Andries en Bonavista zou wil- „ len genoemd hebben, of, in algemeene „ woorden, bedingende, dat men, weder- „ zyds, behouden zou de Plaatsen, welken „ men, ten dage van de tekening des Ver- „ drags, daadelyk bezate." Doch de Staat- schen bleeven staan op de woorden hunner Instructie; waarop de anderen zeiden, dat men het woord *behouden* in 't Verdrag zou zoeken in te lassen, als zage het op beslaagen' of genomen' Schepen, en zo dit niet gelukken wilde, zou men op andere middelen verdagt

moe-

moeten zyn." 't Schynt ook, dat men, naderhand, eenige verandering, in de woorden van dit Artikel, gemaakt heeft (*s*). Wegens Pouleron, een der Moluksche Eilanden, moet men, in 't voorbygaan, aanmerken, dat de Franschen niet geloofden, dat het den Engelschen, na 't Verbond van den jaare 1662, te rug gegeven was. Ook drukten de onzen zig, hieromtrent, niet altoos uit, met even veel verzekering (*t*). Doch zo men staat maaken mag op het verslag van den Bevelhebber der Oostindische t'huiskomende Vloote in den jaare 1666, hadden de Engelschen, inderdaad, bezit genomen van dit Eiland; hoewel 'er, op de tyding van den oorlog met Groot-Britanje, bevel van Batavia naar Banda gegaan was, om zig wederom van Pouleron meester te maaken (*u*). Wyders, droeg Beverningk voor „ dat het „ Verbond van den jaare 1662 vorderde, „ dat men de wederzydsche wederspannelingen verjaagde, binnen den tyd van agtentwintig dagen, na dat het verzogt was; „ doch dat 'er veele Engelsche Krygsoversten in der Staaten dienst gebleeven waren, die de Koning van Groot-Britanje, „ uit deezen hoofde, zou konnen willen doen „ vertrekken, en de Staaten, als zy 't weigerden, beschuldigden van krenkinge des „ Verbonds: 't welk aanleiding tot nieuwe „ on-

1667.

Overeene duisterheid in 't Verbond van den jaare 1662, raakende de wederzydsche weêrspannelingen.

(*s*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 270.
(*t*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 93.
(*u*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 863.

1667. „ onlusten zou konnen geeven." Hy voegde hierby „ dat verscheiden' Engelsche Predikanten, zig niet hebbende konnen schikken naar de Engelsche Kerkgewoonten, geweeken waren naar Holland, welken de Koning ook zou konnen begeeren, dat aldaar niet geduld werden; ten ware men aan 't Verbond van den jaare 1662 eene nadere verklaaring gave." Men antwoordde „ dat, eene algemeene vergiffenis van wederzydsche wederspannigheid in 't Verdrag zynde ingevoegd; de Engelsche Krygsoversten in der Staaten dienst niet meer als muitelingen zouden konnen aangemerkt worden: en wat de Predikanten betrof, zy konden hier niet worden aangezien als wederspanningen; om dat het overal vry stondt, zyn Vaderland te verlaaten, en zig elders aan Kerkgewoonten te houden, die met de wetten van zyn Vaderland streeden."

Wegens de Brieven van Schâverhaaling.

Nog merkten de onzen aan „ dat de Engelschen Brieven van Schâverhaalinge verleend hadden, met het byvoegsel, dat zy van kragt zyn zouden, welke soort van wapenschorsing 'er ook geslooten mogt worden (v)." Doch de zwaarigheid, die hierover gemaakt werdt, meende men te konnen voorkomen, als men, by 't Verdrag, de Brieven van Schâverhaalinge kragteloos verklaarde, onder welke voorwaarden of beloften zy ook mogten verleend zyn. 't Verbond

(v) *Zie* De Witt *Brieven* II. *Deel*, *bl.* 482.

bond van 't jaar 1662 vorderde ook, dat men geene Brieven van Schaverhaalinge zou mogen verleenen, dan na begeerd, en verwyld of geweigerd Regt. De Staatschen verstonden, dat men den tyd van vier maanden behoorde te bepaalen, eer de Brieven zouden mogen uitgegeven worden, en dat het verzoek om Regt zou moeten gesteld worden in handen van den Ambassadeur der Mogendheid, over welks onderzaaten men zig beklaagde. Doch de Franschen en Deenschen merkten aan, dat zulke bepaalingen, voor de handelende Mogendheden even voordeelig zynde, ligtelyk, door de Middelaars, zouden konnen geregeld worden. 1667.

Het negende Lid van 't Verbond van den jaare 1662 stelde den Koophandel, wederzyds, vry, mids men de vastgestelde regten voldeede, *en niet aanginge tegen de openbaare Ordonnantien.* De Staatschen oordeelden, dat deeze laatste voorwaarde vernietigd behoorde te worden, om dat, daardoor, in kragt gehouden werdt de Akte van 't Parlement van Engeland, ten tyde van Kromwel (*w*), en andere diergelyken, waardoor de Koophandel der Vereenigde Gewesten, merkelyk, benadeeld was. Doch men wees hun aan, dat het allen Mogendheden vryftondt, binnen haar eigen gebied, zulke bepaalingen op den handel te maaken, als zy goedvonden, zonder dat andere Mogendheden haar dit regt mogten betwisten. Zo men hieromtrent nog-

Wegens de Engelsche Akte tot voortzetting van den Koophandel.

(*w*) *Zie* XII. *Deel, bl.* 211.

1667. nogtans eenige verandering begeerde gemaakt te hebben, zou dezelve, oordeelde men, bekwaamlyk geschieden konnen, in een byzonder Verdrag van Koophandel, waarover men, na 't sluiten van de Vrede, zou konnen overeenkomen.

VI. De Staatschen onderzoeken, of Frankryk en Deenemarke ook borg zouden willen blyven, voor 't houden van 't Verdrag.

Wyders, onderzogten de Staatschen, of Frankryk en Deenemarke ook zouden konnen goedvinden, zig tot waarborgen te stellen, voor de onderhouding der Vrede, die met Groot-Britanje zou mogen gesllooten worden (*x*). De Deenschen toonden zig gereed. Doch de Franschen aarzelden, voorwendende, dat zulks, ten opzigte van Frankryk, onnoodig was, alzo de Koning, hun Meester, reeds in 't jaar 1662, beloofd hadt, alle de Verdragen, die men, na dien tyd, gezamenlyk, sluiten zou, te zullen handhaaven.

Zy vorderen Tabago en S. Eustatius van Frankryk te rug.

't Laatste punt van belang, welk, in deeze afzonderlyke handeling, overwoogen werdt, betrof de Eilanden Tabago en S. Eustatius, die de Engelschen den onzen afhandig gemaakt hadden, en die, door de Franschen, van de Engelschen hernomen waren. De Staatschen begeerden, dat deeze twee Eilanden hun mogten te rug gegeven worden, te meer, om dat, de onzen eene sterkte op S. Eustatius, met hulp der Franschen, hebbende ingenomen by verdrag, de Franschen begeerd hadden, alleenlyk eershalve, de

(*x*) *Zie* Secr. Resol. Holl. 20, 22 *April* 1667. II. *Deel*, *bl.* 928, 538. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 486.

1667.

de eerſten daar binnen te mogen trekken: 't welk hun zynde toegeſtaan, hadden zy zig, vervolgens, meeſter gemaakt van de Vesting. Doch d'Eſtrades en Courtin gaven voor beſcheid, dat deeze zaak geene gemeenſchap hadt met de handeling tuſſchen de Bondgenooten en den Koning van Groot-Britanje: waarom de Koning, hun meeſter, hun, aangaande dezelve, nog geene bevelen gegeven hadt (*y*). De Koning was egter niet ongenegen, om deeze twee Eilanden te rug te geeven (*z*), en hy gaf 'er met der daad laſt toe, in Oogſtmaand deezes zelfden jaars (*a*). Hiermede eindigden deeze byzondere onderhandelingen, zo ver zy de belangen der Staaten betroffen. De Zweedſche Gevolmagtigden, *George Flemming*, Vryheer in Libelith, *Chriſtoffel Delphicus*, Burggraaf en Graaf in Dona, en Pieter Julius Cojet, Ridder, of eigenlyk twee derzelven, Flemming en Cojet, ondertuſſchen ook te Breda gekomen zynde, ſloegen, terſtond, eenen ſtilſtand van wapenen voor (*b*). Hiervan was, reeds te vooren, ſpraak geweeſt; doch de Staaten, vooral die van Holland, neigden 'er, in geenen deele, toe. Men wiſt, hier, dat de Engelſche Vloot, dit jaar, niet in zee loopen zou. 't Bootsvolk hadt zig reeds, in dienſt der Koopvaardyſchepen, en gedeeltelyk zelfs in

De Zweedſchen ſlaan eene Wapenſchorſing voor.

(*y*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 253-259. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 35-41.
(*z*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 303.
(*a*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 260.
(*b*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 262.

1667. in dienst der Staaten begeven: 't welk oorzaak was, dat men, eerlang, in Engeland, buiten staat geraakte, om de Vloot behoorlyk te konnen bemannen (c). Maar de Staaten waren, daarentegen, in 't voorjaar, sterk bezig geweest, om zig ter zee uit te rusten (d), en bereidden zig tot eene onderneeming van gewigt, van welke de verhoopte goede uitslag, door eene Wapenschorsing, t'eenemaal, verydeld geweest zou zyn. Ook wilden zy vrede maaken, op dezelfde voorwaarden, als men eene Wapenschorsing zou konnen aangaan, waarom zy verstonden, dat de eerste te kiezen was, boven de laatste (e).

die de Staaten afslaan. Frankryk zou, daarentegen, de Staaten gaarne tot eene wapenschorsing hebben willen beweegen, en beloofde zelfs, eerlang, aan Groot-Britanje, zyne Vloot, eene maand lang, binnen de havens, te zullen houden (f). Doch de Witt dreef door, dat de wapenschorsing afgeslaagen werdt (g).

VII. Onderhandeling tusschen de Zweedschen en Staatschen. De Zweedsche Gezanten, daarna, met de Staatschen in gesprek getreeden zynde, drongen op het terug geeven van Pouleron, en van de twee schepen, Bonne Avonture en Bonne Esperance, of ten minste, dat de zaak der twee schepen gelaaten werdt, als by 't Verbond van den jaare 1662, mids dat de Staaten hunne uitlegging voegden, by de woorden, die op deeze twee schepen zagen. Doch

(c) Ludlows Memoirs *Vol.* III. *p.* 161.
(d) Resol. Holl. 16 *Dec.* 1666. *bl.* 52.
(e) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 447.
(f) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 263, 268, 273, 278.
(g) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 491.

1667.

Doch de onzen antwoordden, dat deeze geschillen afgedaan waren, sedert dat de Koning van Groot-Britanje van hunnen tweeledigen voorslag, om, naamlyk, te blyven bezitten, 't gene men elkanderen benomen hadt, of het elkanderen te rug te geeven, het eerste Lid hadt aangenomen. Zy voegden 'er by, dat de gevallen van den oorlog merkelyke duisterheid gemaakt hadden in het Verdrag van den jaare 1662, welk, hierom, niet zonder eerst nader opgehelderd te zyn, tot eenen grondslag der tegenwoordige handelinge kon gelegd worden: waarmede dit gesprek eindigde, zonder dat 'er iets vastgesteld werdt (*h*).

Misverstand tusschen Karel den II. en de Staaten, over 't aanneemen van zekeren voorslag.

Doch met de aanneeming van den voorslag der Staaten, door den Koning van Groot-Britanje, waarvan de Staatschen gewaagd hadden, was het eigentlyk dus gelegen. De Staaten hadden den Koning voorgeslaagen, dat men wederzyds zou blyven bezitten, 't gene men, *voor of na den aanvang des oorlogs*, genomen of behouden hadt (*i*). De *Heer de Ruvigny*, Gezant des Konings van Frankryk, in Engeland, hadt den Koning, sedert geraaden, den voorslag der Staaten, volgens welken alles, wederzyds, blyven zou in den staat, waarin het, door den Hemel, gesteld was, te aanvaarden (*k*); zonder te verklaaren, of hy zage beide op het gene voor en na den aanvang des oorlogs genomen ware, of

(*h*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 41, 42.
(*i*) *Voiez* D'Estrades *Tom.* IV. *p.* 472.
(*k*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 274.

1667. of alleen op het laatste. Hierop hadt de Koning, in Grasmaand laatstleeden, aan de Staaten geschreeven „ dat hy *een der twee Leden* „ *van hunnen voorslag* aanvaardde, en toe„ stondt, dat men wederzyds bleeve bezit„ ten, 't gene elk, *in deezen oorlog*, verkree„ gen hadt: 't welk zynde toegestaan, zo „ wilde hy zynen Gezanten last geeven, om „ in de aanstaande handeling het Verbond „ van den jaare 1662 tot eenen grondslag te „ leggen (*l*)." Doch men ziet ligtelyk, dat de Koning hier wat anders aanneemt, dan de Staaten aangebooden hadden. De Staaten spraken van 't gene; *voor en na den aanvang des oorlogs*, genomen of behouden was: de Koning alleen van 't gene men, *in den oorlog*, verkreegen hadt. De Staaten repten niet van 't Verbond van den jaare 1662, 't gene de Koning egter tot een' grondslag gelegd wilde hebben. Hieruit rees eenig misverstand, welk zig begon te openbaaren, in het gesprek met de Zweedschen. De onzen hielden zig hier vreemd, dat men van Pouleron en de twee schepen sprak, om dat het verschil daarover vernietigd moest gerekend worden, indien de Koning, waarlyk, hunnen voorslag, gelyk dezelve lag, aanvaard hadt. Zy wisten, naar alle waarschynlykheid, wel, dat de uitdrukkingen, door den Koning, gebruikt, verschilden van die der Staaten. Doch om dat hy goedgevonden hadt, 't gene hy aannam den *voorslag der Staaten* te noemen, oordeel-

(*l*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 176.

deelden zy, naar 't schynt, raadzaamst, zig te gelaaten, als of zy zyne woorden namen in den zin, waarin de hunnen gemeend waren. Ook kon de Koning niet geregtigd geagt worden, om eenen gantsch anderen voorslag, dan hem door de Staaten gedaan was, hunnen voorslag te noemen. 1667.

Aanvang der openbaare handelingen, te Breda.

Op den vierden van Zomermaand, werden de openbaare onderhandelingen begonnen, op het Kasteel te Breda, in drie byzondere vertrekken: een voor de Fransche, Deensche en Staatsche, een voor de Engelsche, en een voor de Zweedsche Gevolmagtigden. In deeze onderhandelingen, toonden de Engelschen zig, zelfs naar het oordeel der Franschen, die anders, ten deezen tyde, zeer begonden te neigen over hunne zyde, tamelyk onhandelbaar. Zy bleeven eenen geruimen tyd staan op het te rug geeven van Pouleron en van de twee schepen: waartoe de onzen niet verstaan konden, zig houdende aan den tweeledigen voorslag. Doch, eindelyk, lieten de Engelschen hunnen eisch op Pouleron vaaren, vorderende alleen vergoeding voor de twee schepen: 't bemagtigen van welken een der voorwendselen tot den oorlog geweest was (m). Midlerwyl, gaven ook de Franschen en Zweedschen den Staatschen klein genoegen, inzonderheid, ter gelegenheid dat de Franschen de aanmerkingen der Staatschen op het Verbond van den jaare 1662, te driftig en te openlyk, voorgeslaagen hadden aan de

(m) Rapin *Tom.* IX. *p.* 254, 255.

1667. de Zweedſchen, dieze wederom voor de Engelſchen hadden opengelegd. De Engelſchen, voorgeevende over deeze aanmerkingen te moeten ſchryven, namen 'er gelegenheid uit, om de handeling te rekken, tot op het einde van Zomermaand (*n*); wanneer men, te Breda, tyding kreeg van 't gene door de Vloot der Staaten op den Theems verrigt was: 't welk aan den ſtaat der Vredehandelinge eene gantſche andere gedaante gaf. 't Gewigtig gevolg deezer onderneeminge verdient wel, dat wyze, in haaren aanleg en uitſlag, beknoptelyk; ontvouwen.

VIII. Toerusting der Staaten ter zee.

De Staaten waren, al vroeg in 't voorjaar, bezig geweeſt, met het uitruſten eener talryke Vloote. Men hoopte nog al, zig met de Franſche Vloot te zullen konnen ſamenvoegen, en daar werdt wederom eene orde beraamd, hoe men zig, in zodanig een geval, gedraagen zou (*o*). Doch 't bleek haaſt, dat de Koning van Frankryk geheel wat anders dan eenen zeekryg tegen Groot-Britanje in den zin hadt. Voorts, werdt de Heer van Amerongen, in Grasmaand, naar Deenemarke gezonden, om het uitruſten van veertig Oorlogsſchepen te bevorderen (*p*): waarin hy, gedeeltelyk, ſlaagde. Een ſtrenge nawinter was oorzaak, dat de Vloot der Staaten, niet voor het einde van Bloeimaand, in ſtaat

(*n*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 42-46. D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 319-330, 332, 344, 351, 356, 359, 366, 378.

(*o*) Secr. Reſol. Holl. 19 *Maart* 1667. II. *Deel*, *bl.* 526. D'ESTRAD. *Tom.* V. *p.* 203. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 484.

(*p*) *Zie* zyne Inſtr. *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 184.

staat geraakte, om zee te konnen kiezen. De Ruiter kreeg 'er wederom 't opperbevel over. Doch de algemeene Staaten hadden geraaden gevonden, twee of drie Heeren uit hunne Vergadering te magtigen op de Vloote, om, zonder rugspraak te houden, na 't inneemen van den raad des Generaals, op alle zaaken te besluiten. Van wege Holland, werdt hiertoe benoemd Kornelis de Witt, Ruwaard van Putten, Burgemeester van Dordrecht, en Broeder van den Raadpensionaris. Doch de andere Gewesten benoemden geene Gevolmagtigden, zo dat de Witt alleen, in deeze hoedanigheid, in zee ging. Sommigen schryven, dat de Ruiter de Witt ongaarne op de Vloote zag, en dat men hem, beide in Engeland en hier te Lande, in 't algemeen, onbekwaam hieldt, tot zulk een bedryf (q). Doch ik twyfel, of men op dit schryven staats genoeg maaken mag. Men wist, in den Haage, dat de Engelschen hunne Vloot niet gereed maakten, en besloot hieruit, dat de Staaten meester van de zee zouden zyn: van welke gelegenheid men zig bedienen wilde, om iet van gewigt te onderneemen, tot bevordering eener eerlyke en verzekerde vrede. De zorgeloosheid van Karel den II. werdt byzonderlyk geweeten aan de begeerte, om het grootste deel der penningen, hem, onlangs, door het Parlement, toegestaan om den oorlog voort te zetten, te besteeden tot andere einden (r), zyn-

1667.

De Ruwaard van Putten komt, als Gevolmagtigde der Staaten, op de Vloote.

(q) Memoir. de GUICHE Livr. III. p. 389.
(r) RAPIN Tom. IX. p. 216.

1667. zynde hy in de vaste verbeelding, dat hy ten minsten eenen stilstand van wapenen zou konnen verkrygen, zo dra hy 't maar begeerde: in welke verbeelding, de Staaten hem lieten, zo lang als 't mooglyk ware, op dat hy te ligter besluiten mogt, zyne Vloot t'huis te houden (s). Ondertusschen, deedt de Koning van Frankryk, vermoedende, gelyk 't gemeen hier te Lande, dat de Witt, uit byzondere inzigten, den oorlog wilde doen duuren, zyn best, om den Staaten het uitrusten eener Vloote te ontraaden (t). Doch zy bleeven by hun besluit. De Ruiter liep in zee, op den zesden van Zomermaand. Hy kreeg, kort hierna, eenenzestig schepen en Fregatten van oorloge onder de vlagge, behalve de branders en het minder vaartuig, en stelde, terstond, zynen koers naar de Engelsche kust. De Vloot kwam, niet voor den zeventienden, in het Konings diep, ten anker. Zeventien schepen, onder beleid van den Luitenant-Admiraal Willem Jozef van Gend, werden toen vooruit gezonden naar den Theems, met last om eenige Oorlogs- en Koopvaardyschepen, welken men verstaan hadt, dat aldaar lagen, aan te tasten en te vermeesteren. Omtrent duizend Landsoldaaten, onder den Kolonel Thomas Doleman, eenen Engelschman in Staatschen dienst (u), werden op dit Esquader verdeeld. De Ruwaard de Witt vervoegde zig op het schip, welk

's Lands Vloot zeilt naar de Engelsche kust.

(s) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 447.
(t) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 191, 197, 239, 330, 358.
(u) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 252.

welk van Gend voerde. Men ging den negentienden onder zeil, en kwam den twintigsten voor de Sterkte Sheernefs, gelegen op een Eilandje, aan den hoek der Riviere van Rochefter of Chattam, *Medwai* genoemd, en uitloopende in den Theems. Sheernefs werdt, terftond, befchooten en ingenomen; doch, als niet te houden zynde, geflegt en verlaaten. De Ruiter hadt zig, door den Ruwaard ontbooden zynde, midlerwyl, met een vaartuig, laaten voeren naar 't Esquader onder van Gend, welk de Rivier opliep tot digt onder Chattam, daar de meefte Koningsfchepen lagen. De Engelfchen hadden hier vier branders en twee groote fchepen laaten zinken, om de doorvaart te beletten. Ook haddenze den ftroom geflooten met eenen zwaaren yzeren keten, loopende over katrollen, die op vlotten dreeven. Men hadt nu eenigen tyd fchutgevegt gehouden: wanneer Kapitein *Jan van Brakel*, onder 't fchieten des vyands uit de fchepen en van twee batteryen, ftoutelyk vooruit en voor den keten zeilde; waarna hy een Engelfch Fregat aantaftte en veroverde. Toen werdt de keten aan ftukken gezeild, door *Jan Danielszoon van den Ryn*, die, met zyn brandfchip, een Engelfch Oorlogsfchip aanftak: hoewel fommigen willen, dat de keten los gemaakt werdt, door eenige matroozen, die, op laft van den Schout by nagt, *David Vlug*, aan land gegaan waren. Nog een derde Engelfch fchip werdt toen aan brand gefteken, en een der grootften, de Royale Charles genoemd, van al 't volk ver-

1667. bemagtigt Sheernefs.

loopt tot onder Chattam.

en fteekt den brand in verfcheiden' Engelfche Oorlogsfchepen.

1667. laaten zynde, ligtelyk veroverd. Toen stak men den brand nog in een vierde Engelsch Oorlogsschip, en voorts de Rivier hooger opgeloopen zynde tot omtrent het Kasteel van Upnor, in nog drie anderen: waarna 's Lands schepen de Rivier wederom afdreeven. De Ruiter bleef nog eenigen tyd in den Theems leggen; doch men vondt, daarna, raadzaam, denzelven van buiten te bezetten, met een groot deel der Vloote, terwyl de overige schepen uitgezonden werden, om te kruissen. Dus gelukte de ondereeeming op de Engelsche Oorlogsschepen, die, zo sommigen oordeelden, door te weinig of te veel winds, wel deerlyk hadt konnen mislukken, en, derhalve, dagten zy, niet te voorzigtig was aangelegd. Doch de Staaten vonden geraaden, den Ruwaard, den Generaal de Ruiter en den Luitenant-Admiraal van Gend, wegens 't wel slaagen deezer onderneeminge, ieder met eenen gouden kop te beschenken. Ook werden van Brakel en verscheiden' anderen eerlyk beloond. Doch de Ruwaard ontving, wat laater, nog een' Rentebrief van dertigduizend guldens van de Staaten van Holland, in erkentenis der groote diensten, door hem, in den vermaarden togt op Chattam, gedaan (v). De Ruiter zeilde, eerlang, op bevel der Staaten, de Rivier van Londen wederom op. Doch de Engelschen hadden, door 't zinken van verscheiden' schepen, en door 't planten van geschut ter wederzyde, de door-

De Ruwaard, de Generaal de Ruiter en anderen worden beschonken door de Staaten.

(v) Resol. Holl. 15 Decemb. 1668. bl. 48.

doorvaart zo eng en gevaarlyk gemaakt, dat men te raade werdt, te rug te keeren. Toen poogde men het Kasteel te Harwich te bemagtigen. Doch deeze toeleg mislukte. 's Lands Vloot, daarna, heen en weder zeilende, hieldt de Engelsche kusten in geduurige vreeze voor eene landing. Ook kwam zy ten anker voor Torbai, daar eenig volk aan land ging, zonder egter merkelyke schade te doen. In 't begin van Oogstmaand, eer men nog tyding hadt van het tekenen der Vrede, raakte de Luitenant-Admiraal van Nes, op den Theems, met den Engelschen Vice-Admiraal *Spragh* in gevegt, en noodzaakte hem, een- en andermaal, te wyken. Doch in dit gevegt, werdt, ter wederzyde, niet dan branders verlooren. De Ruiter bleef nog zee houden tot in Wynmaand, waarna hy verlof kreeg, om met de Vloote t'huiswaards te keeren (*w*).

1667. Gevegt tusschen van Nes en Spragh.

IX. Vervolg der Vrede handelinge te Breda.

Midlerwyl, hadt de onderneeming op Chattam zo veel invloed gehad op de handelingen te Breda, dat 'er de Vrede, inderdaad, door bevorderd was. De Engelsche Gevolmagtigden werden gemaklyker, zo dra zy 'er tyding van gekreegen hadden (*x*). Zy booden aan, den Koning, hunnen meester, te willen afvraagen, of zy sluiten mogten met de Staaten, op deeze voorwaarden „ dat elk zou blyven „ bezitten 't gene hy, tot op den eersten van „ Gras-

(*w*) Brandt de Ruiter, *bl.* 554-609. Ludlows Memoirs *Vol.* III. *p.* 164-166. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 95, 96, 107-132.

(*x*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 435.

1667. „ Grasmaand deezes jaars, bezeten hadt.
„ Dat het geding over de twee schepen voor
„ de Admiraliteit van Amsterdam zou worden afgedaan. Dat alle andere wederzydsche eischen dood en vernietigd verklaard
„ zouden worden. Dat het Verbond van den
„ jaare 1662 stand zou grypen in alles, wat
„ niet door byzondere Artikelen veranderd
„ werdt (y)." Doch de Staatschen begeerden, geene geschillen, zelfs niet dat over de twee schepen, open te houden. Zy verklaarden „ dat de gemoeden van hunne Hoog-
„ Mogendheden, door 't geluk, welk God
„ hunner Vloote verleend hadt, wel geens-
„ zins waren opgezet; maar dat men niet
„ kon verzekeren, dat zy altoos binnen de
„ paalen hunner gemaatigdheid zouden bly-
„ ven, en by verderen zegen over hunne
„ wapenen altoos gestand doen, 't gene zy
„ voorheen hadden aangebooden of toege-
„ staan, en waaraan zy zig, voor als nog, hou-
„ den wilden." De Zweedschen traden, derhalve, wederom in onderhandeling met de Engelschen en Staatschen, en men bragt het, binnen eenige dagen, zo verre, dat het Verdrag genoegzaam werdt opgemaakt. Coventry deedt toen een' keer naar Londen, om den uitersten last zyns meesters te verneemen: Beverningk begaf zig naar den Haage, en de Huybert naar Zeeland, om verslag te doen (z). Tegen 't einde van Hooimaand, kwa-

(y) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 324.
(z) *Zie* Secr. Resol. Holl. 14 *July* 1667. II. *Deel*, *bl.* 558. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 536, 537.

kwamen zy wederom te Breda, alwaar nu de Staatsche Gevolmagtigden, Ripperda en Sterkenburg, zig insgelyks vervoegd hadden. Men kwam, den negenentwintigsten, wederom op 't Kasteel byeen, voornaamlyk om te spreeken van de Mogendheden, welken men wederzyds in 't Verdrag begrypen zou; waarover men elkanderen niet te wel verstaan kon. De Hertog van Holstein, de Keurvorst van Brandenburg, de Paltsgraaf van Nieuwburg, de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg en de Stad Lubek werden egter in 't Verdrag begreepen. Doch aan Hamburg, welk 'er ook gaarne in vervat geweest zou zyn, gaven de Engelschen de uitsluiting (*a*). De Vrede werdt, terstond hierna, getekend, op den eenendertigsten van Hooimaand (*b*). De voornaamste voorwaarden derzelve liepen op deezen zin: „ Alle wederzydsche beledigingen zouden vergeten en „ vernietigd gerekend worden, en elk, wederzyds, blyven bezitten zodanige Landen, Plaatsen, Sterkten, Schepen en goederen, als men elkanderen, voor of geduurende den jongsten oorlog, tot op den twintigsten van Bloeimaand deezes jaars, benomen hadt. De eischen, welken men, by het Verbond van den jaare 1662, op elkanderen, open gehouden hadt, werden, insgelyks, te niet gedaan, en alle Brieven van Schâverhaaling ingetrokken „ en

1667.

De Vrede wordt gesloo-ten.

Inhoud van 't Verdrag.

(*a*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 349. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 46, 70

(*b*) Aitzema VI. *Deel*, *bl* 46-53.

1667. „ en kragteloos verklaard, onder welke „ voorwaarden zy ook mogten verleend zyn. „ De beide Mogendheden beloofden, elkanderen te zullen byſtaan, zo iemant ondernemen mogt, de Vrede van den eenen „ of den anderen Staat te verſtooren. Men „ zou elkanders wederſpannelingen geene „ hulp bewyzen; maar elkanderen veeleer „ byſtaan tegen dezelven, en zoze zig, in „ een' van beide de Staaten, onthielden, dezelven, des verzogt zynde, binnen agtentwintig dagen, overleveren." Deeze punten, de wederſpannelingen betreffende, waren, op het ſterk aanhouden der Engelſchen, overgenomen uit het Verbond van den jaare 1662; doch de Zweedſchen hadden, uit den naam des Konings van Groot-Britanje, verklaard „ dat zyn oogmerk niet was, noch „ immer zyn zou, zig van deeze punten te „ bedienen tegen eenige Engelſche Krygsluiden in der Staaten dienſt, noch tegen „ eenige Predikanten of anderen, die zig in „ de Vereenigde Geweſten onthielden, mids „ zy zig niet hadden ſchuldig gemaakt aan „ eenige misdaad tegen den Staat (c)." Wegens het ſtryken der vlagge, het bezweeren deezer Vrede door de toekomende Stadhouders en Kapiteinen-Generaal in de Vereenigde Geweſten, en het overleveren van zulken, die zig aan den moord van Koning Karel den I. hadden ſchuldig gemaakt, werdt, in dit Verdrag, of in de afgezonderde punten van

(c) Zie AITZEMA VI. Deel, bl. 49, 67.

van het zelve, het zelfde bedongen, dat, by het Verbond van den jaare 1662, vastgesteld was. Ook werdt, in het *agttiende* Artikel, beraamd „ dat men allerlei waaren, onder „ betaaling der lasten, daarop gesteld, bin„ nen elkanders gebied zou mogen voeren, „ *met voorbehoudenis van de inzettingen en wet*„ *ten van beiderlei gebied.*" Door welke voorbehoudenis, de Akte van den jaare 1651, waarover de Staaten zo dikwils geklaagd hadden, en die zy ook nu vergeefs hadden gezogt te doen intrekken (*d*), in volle kragt bleef. Nogtans werdt, in een afgezonderd punt, verklaard „ dat het den ingezetenen „ der Vereenigde Gewesten vrystaan zou, „ met hunne schepen, in Engeland te bren„ gen allerlei vrugten, gewassen en hand„ werken van Hoog- en Neder-duitschland, „ welken, doorgaans, gemakshalve, te lan„ de of langs de rivieren, door het gebied „ van den Vereenigden Staat, gebragt plag„ ten te worden naar de zeehavens, om van „ daar over zee vervoerd te worden." Eindelyk, verbondt men zig, met den eersten, Gemagtigden te zullen benoemen, om over een Verdrag van Zeevaart en Koophandel in onderhandeling te treeden; terwyl men verklaarde, zig, by voorraad, te zullen houden aan het gene, ten opzigte der *Contrebande* goederen en van eenige andere punten, in het Verdrag van Zeevaart, laatstelyk, tusschen den Koning van Frankryk en de algemeene Staaten, 1667.

(*d*) Zie hier voor, bl. 251.

1667. ten, geflooten, beraamd was (*e*). Op deezen voet, werdt de Vrede met Groot-Britanje getroffen. De bekragtiging derzelve gefchiedde ten beftemden tyde, en zy werdt, met de gewoonlyke plegtigheden, in beide de Staaten, afgekondigd (*f*). Men ontftak hier vreugdevuuren, en hieldt groote maaltyden, en d'Eftrades verhaalt, dat de Raadpenfionaris de Witt, ook een feeft gegeven hebbende ten zynen huize, zig, tot twee uuren in den nagt, voor zyne deur, vrolyk maakte met het volk, danfende en drinkende, onder anderen op de gezondheid des Konings van Frankryk (*g*). Ten zelfden dage en plaatfe, als de Vrede tusfchen Groot-Britanje en de Staaten getroffen werdt, werdt ook de Vrede getekend, tusfchen Frankryk en Groot-Britanje, en tusfchen Groot-Britanje en Deenemarke (*h*),

De Koning van Groot-Britanje, verzoekt, dat Kievit herfteld worde.

Terftond na 't fluiten der Vrede, verzogt de Koning van Groot-Britanje den Staaten, dat Joan Kievit, die, gelyk wy te vooren gezien hebben, om misdaad van gekwetfte Hoogheid, in Holland, gevonnift was, in zyne goederen en waardigheden, herfteld mogt worden. Doch men weigerde, rondelyk, in dit verzoek te bewilligen (*i*). De Koning hieldt 'er egter, naderhand, nog dikwils en ernftelyk op aan; maar 't fcheen, dat zyn

(*e*) *Zie* het Tract. *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 54 *enz. ook in de* Refol. Holl. 4 *Aug.* 1667. *bl.* 40. 16 *April* 1668. *bl.* 33.

(*f*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl* 54, 68.

(*g*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 30.

(*h*) *Voiez* Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 40, 53.

(*i*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 68, 69.

zyn aanhouden de Staaten, met naame die van Holland, te agterlyker maakte, om het geſtreeken vonnis in te trekken. De Staaten van Zeeland hadden ook, vergeefs, begeerd, dat Kievit, van der Horſt en de Weduwe van den Ritmeeſter Buat, in de verbeurdverklaarde goederen, herſteld werden (*k*). Ondertuſſchen, bleef Kievit, aan 't Engelſche Hof, in gunſt (*l*), tot dat hy, in 't jaar 1672, gelegenheid kreeg, om herwaards te keeren; gelyk wy, ter zyner plaatſe, zullen aantekenen.

X. Toeleg des Konings van Frankryk op de Spaanſche Nederlanden.

Doch eer nog de Vrede getekend was, werdt de Staat gedreigd met eenen nieuwen oorlog, ter gelegenheid van den inval des Konings van Frankryk, in de Spaanſche Nederlanden. Men was, hier te Lande, reeds voor lang, bedugt geweeſt voor deezen inval, gelyk wy, al meer dan eens, te kennen gegeven hebben. Doch 't zal hier te pas komen, dat wy, een weinig naauwkeuriger, aantoonen, hoe zig 's Konings toeleg, allengskens, nader openbaarde, en welke middelen de Staaten ter hand ſloegen, om zig te beveiligen tegen het gevaar, welk hun dreigde.

De toebereidſels ten oorloge in Frankryk, die, reeds in 't voorleeden jaar, begonnen waren, hadden niet konnen nalaaten, agterdogt te verwekken by de Staaten. De Spaanſche Gezant Gamarra voedde deeze agterdogt;

(*k*) Notul. Zeel. 13 *Aug.* 1667. *bl.* 104.
(*l*) Reſol. Holl. 4, 6 *Aug.* 1667. *bl.* 61, 72. De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 497, 501, 520, 525, 532, 547.

1667. dogt; alomme, daar men hem eenig gehoor gaf, verspreidende „ dat Lodewyk de XIV. „ de Staaten alleenlyk ingewikkeld hieldt in „ den oorlog met Groot-Britanje, op dat hy „ zig te bekwaamer zou konnen meester maa„ ken van de Spaansche Nederlanden, waar„ na hy niet verzuimen zou, de Vereenigde „ Gewesten aan te tasten, onder voorwend„ sel, dat hy, zo wel op de laatsten als op de „ eersten, van wege zyner Gemaalinne, regt „ hadt (*m*)." 't Gerugt van 's Konings toeleg verwekte zelfs agterdogt onder 't gemeen, en de Witt bediende zig van deeze gelegenheid, om wederom met d'Estrades te spreeken van het ontwerp, om de Spaansche Nederlanden te beweegen, dat zy Spanje afvielen, en zig tot een vry Gemeenebest verklaarden (*n*); 't zy dat hy waarlyk ingenomen was met dit ontwerp, 't zy dat hy 'er, gelyk waarschynlyker voorkomt, alleen van sprak, om, ware 't mogelyk, den Koning te beweegen, tot het verschuiven van de uitvoering zyns voorneemens. Doch de Koning van Frankryk stelde nu de handeling over dit ontwerp uit, voorwendende, dat de Koning van Spanje veel jonger was, dan hy zelf; en dat het te ver van de hand was, te speeken over een geval, dat eerst na deszelfs afsterven zou konnen plaats hebben (*o*). Ondertusschen, was 'er, in Frankryk, een boek uitgekomen, waarin het regt der Koninginne op de Nederlanden ver-

Argwaan hierover, in de Vereenigde Gewesten.

(*m*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 32.
(*n*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 37.
(*o*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 87.

verdedigd werdt. Men hieldt dit boek hier voor eene soort van Oorlogsverklaaring, en veelen geloofden, dat Frankryk en Groot-Britanje een heimelyk Verdrag gesloten hadden, waardoor de toeleg op de Spaansche Nederlanden begunstigd werdt (*p*). Doch Lodewyk de XIV. verzekerde den Staaten, dat hy niets, tot voorstand van het regt der Koninginne, onderneemen zou, zonder 'er hun, vooraf, kennis van te geeven (*q*), terwyl d'Estrades ontkende, dat 'er eenig heimelyk Verdrag met Groot-Britanje gemaakt was. Van Beuningen schreef egter, op het einde van Grasmaand, aan de Witt „ dat „ veelen de toebereidsels tegen Spanje, welken men in Frankryk maakte, niet hielden „ te geschieden, zonder dat men, onder de „ hand, meer gerustheid, wegens Engeland, „ hadt, dan in 't openbaar bekend was". Hy voegde 'er by „ dat de Graaf van S. Albans, „ Engelsche Gezant in Frankryk, in die „ zelfde week, gehoor by den Koning gehad „ en met de Lionne gesproken hadt; en dat „ hem, Van Beuningen, gezeid werdt, dat „ men niet kwalyk neemen moest, zo „ Frankryk zig, zonder benadeeling van „ het Verbond met de Staaten, ook van de „ vriendschap van anderen, (dat is, gelyk „ hy 't opnam, van Engeland) zou mogen „ tragten te verzekeren (*r*)." De Witt zelf was 1667.

(*p*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 100.

(*q*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 165, 198. Memoir. de Guiche *Livr.* III. *p.* 382.

(*r*) Wesel. Holl. 17 *May* 1667. *bl.* 2. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 487, 494, 495.

1667. was niet vreemd van de gedagten, dat Frankryk heimelyk eens was met Groot-Britanje; doch hy dagt „ dat men zig bedroogen zou „ vinden met de Engelschen, die, al hadt het „ de Koning schoon beloofd, met geene goe„ de oogen, zou konnen aanzien, dat „ Frankryk meester werdt van de Spaansche „ Nederlanden (*s*).” Doch wat 'er van deeze heimelyke overeenkomst tusschen Frankryk en Groot-Britanje zyn mogt; 't leedt niet lang hierna, of Lodewyk de XIV. viel in de Spaansche Nederlanden. Vooraf, schreef hy egter, op den negenden van Bloeimaand, aan de Koninginne Regente van Spanje, dat hy zulks van zins was te doen, voor het einde der gemelde maand (*t*): welke Brief te Madrid kwam, maar eenen dag na dat de Fransche Gezant aldaar de Koninginne, uit den naam des Konings van Frankryk, verzekerd hadt van deszelfs begeerte, om de Vrede te onderhouden (*u*). Van deezen Brief zondt hy, ten zelfden dage, een afschrift aan de algemeene Staaten (*v*). Op den zestienden, vertrok hy van S. Germain, en op den vyfentwintigsten van Amiens, aan 't hoofd van een aanzienlyk Leger, naar de Spaansche Nederlanden, zig voor Charleroi in Henegouwen nederslaande (*w*). De Witt liet niet na,

Lodewyk de XIV. geeft 'er den Staaten kennis van.

(*s*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 491. *Voiez aussi* D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 456.

(*t*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 216.

(*u*) Memoir. de GUICHE *Livr.* III. *p.* 379.

(*v*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 220. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 247.

(*w*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 248, 283. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 251.

na, zig te beklaagen aan d'Estrades, over 1667.
den spoed deezer onderneeminge, onaangezien zyne Majesteit van Frankryk, zo dikwils, betuigd hadt, hiertoe, niet dan met kennis en overleg der Staaten, te zullen komen. „ Dit was, zeide hy, zyn voorneemen „ bekend maaken en uitvoeren op éénen „ tyd, en den Staaten de gelegenheid affny„ den, om het regt der Koninginne, bedaar„ delyk, te konnen onderzoeken, en daarna „ Spanje te beweegen tot een redelyk Ver„ drag; waarin hy gehoopt hadt, te zullen „ konnen slaagen, zo hem tyd gegund was, „ om de Steden te geneezen van den arg„ waan, welken zy opgevat hadden tegen den „ Koning, en die nu elk deedt oordeelen, „ dat hy 't heimelyk eens was met de Engel„ schen." Doch d'Estrades zogt hem 's Konings bekendmaaking te doen aanzien, als een blyk van vriendschap en vertrouwen. Des anderendaags, deedt hy deeze bekendmaaking ter algemeene Staatsvergaderinge; daar hem, kortelyk, geantwoord werdt, „ dat de Staaten verwonderd waren over 's „ Konings besluit, en raadpleegen zouden „ op het gene hy hun, van zynen wege, „ voorgedraagen hadt (x)." Sedert, verzekerde Lodewyk de XIV. aan de Witt, op zyn Koningklyk woord, dat hy geene overeenkomst gemaakt hadt met den Koning van Engeland (y); schoon 't, nogtans, duidelyk ge-

(x) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 233-239.
(y) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 310.

1667. genoeg bleek, dat men, in Frankryk, de vriendschap van Karel den II. zogt (z). De Staaten besloten, terstond hierop, hunne poogingen aan te wenden, om de zaaken te brengen tot een verdrag. Zy hoopten, dat Frankryk zig zou laaten vergenoegen met eenen afstand van Kameryk, S. Omer, Arien en het Franche Comté: waartoe zy kans zagen, het Huis van Oostenryk te beweegen (a). Doch om dat zy niet wisten, hoe ver zig de oogmerken van Frankryk zouden mogen uitstrekken, besloten zy, zig te lande te wapenen, en de grenzen van den Staat te voorzien (b). Men was, in Frankryk, niet onkundig van deeze besluiten, en een der Staatsdienaaren hadt zig reeds laaten verluiden, dat men den Staaten, zo zy zig roerden, den Koning van Engeland op den hals werpen zou. Ook vreesde men hier voor Zweeden en voor den Bisschop van Munster (c), De laatste was wederom begonnen te werven, en men meende, dat zulks, door heimelyke aandryving van Frankryk, geschiedde, om de Staaten in onrust te houden, en van 't beschermen der Spaansche Nederlanden te doen afzien. De Staaten schreeven 'er over, aan den Keizer, aan eenige Duitsche Vorsten, en zelfs aan den Koning van Frankryk, die zig verbonden hadden, de jongste Vrede, met

(z) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 337, 341, 355. De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 578.
(a) Secr. Resol. Holl. 20, 26 *May* 1667. II. *Deel*, *bl.* 552, 553.
(b) *Voiez* D'Estrades *Tom.* V. *p.* 331.
(c) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 507.

met den Bisschop gemaakt, te zullen handhaaven. Ook hadden 's Bisschops wervingen, die nog tot in 't jaar 1668 voortgezet werden, ten deezen tyde, geen gevolg (*d*).

1667.

De Franschen bemagtigen verscheiden' Steden in de Spaansche Nederlanden.

Lodewyk de XIV. vervolgde, midlerwyl, zyne onderneeming in de Nederlanden. Voor 't einde van Zomermaand, waren hem Charleroi, S. Wynoksbergen, Veurne, Aath en Doornik in handen gevallen. In Hooimaand, nam hy Douai, Oudenaarden en Aalst in: doch Aalst werdt geslegt en verlaaten. In Oogstmaand, bemagtigde hy Ryssel, negen dagen na 't openen der loopgraven (*e*). Doch sommigen hebben aangemerkt, dat alle deeze veroveringen van te weinig belang waren om den Koning te verzekeren van 't bezit der Spaansche Nederlanden (*f*).

XI. Opening tot eene handeling tusschen Frankryk en Spanje.

De Markgraaf van Kastel-Rodrigo hadt, ondertusschen, niet verzuimd, by de Staaten, aan te houden om hulpe, te gelyk, te kennen geevende, dat de Koningin van Spanje niet ongeneigd was, tot een redelyk verdrag met Frankryk (*g*). De Koning van Frankryk, hiervan kennis bekomende hebbende, gaf, in 't begin van Hooimaand, last aan d'Estrades, die toen te Breda was, om een' keer naar den Haage te doen, en de Witt voor te slaan, dat hy zig, ter voldoeninge van al het regt, welk

Eisch des Konings van Frankryk.

(*d*) Secr. Resol. Holl. *6 August.* 1667. II. *Deel, bl.* 581. D'ESTRAD. *Tom.* V. *p.* 335. AITZEMA VI. *Deel, bl.* 252, 253, 342, 349, 524.

(*e*) AITZEMA VI. *Deel, bl.* 255-257, 260

(*f*) FEUQUIER. Mem. Histor. & Milit. *Tom.* I. *p.* 105 *& suiv.*

(*g*) D'ESTRADES. *Tom.* V. *p.* 291, 292.

1667. welk aan de Koninginne van Frankryk, door de dood van den Koning, haaren Vader, vervallen was, met het Franche Comté, het Hertogdom Luxemburg, Kameryk en het Kamerykſche, Arien, S. Omer, S. Wynoksbergen, Charleroi, Doornik en Douai, te vrede zou houden (*b*). Doch men oordeelde, in den Haage, deezen eiſch zo buitenſpoorig, dat de Witt verklaarde, dat dien toe te ſtaan zo veel zou zyn, als of men alle de Nederlanden afſtondt. De Raadpenſionaris ſloeg, derhalve, uit zig zelven (*i*), voor „ dat de „ Koning zig behoorde te vergenoegen, zo „ men hem het Franche Comté, Kameryk en „ het Kamerykſche, S. Omer, Arien, Douai, „ S. Wynoksbergen en Veurne afſtondt; „ mids hy Doornik, Charleroi, welk men „ ontmantelen zou, en alle andere Plaatſen „ te rug gave; dat men, wyders, eene wa„ penſchorſing ſluiten moeſt, voor den tyd „ van drie maanden, binnen welken, de „ Staaten de Regeering van Spanje zouden „ zoeken te beweegen, om in deeze voor„ waarden te bewilligen: 't welk niet geluk„ kende met gemoede, zouden zy de wape„ nen, ten behoeve des Konings, opnee„ men, om haar daartoe te noodzaaken: dat, „ eindelyk, van nu af, zou worden vaſtge„ ſteld, dat men, in geval de Koning van „ Spanje, zonder wettige erfgenaamen, o„ verleedt, de Spaanſche Nederlanden ver„ plig-

Voorſlag van de Witt.

(*b*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 392.
(*i*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 522.

„ pligten zou, om zig, volgens het ontwerp 1667.
„ van den jaare 1663, tot een Gemeenebest
„ te verklaaren." Doch de Franschen hadden nog geene ooren naar deeze voorslagen (*k*), waarom de Staaten op andere middelen bedagt zyn moesten, om zulke magtige nabuuren (*l*) te doen veranderen van besluit. 't Eerst, dat in bedenking kwam, was het aangaan van verbindtenissen met Groot-Britanje, Zweeden en eenige Duitsche Vorsten, ter bevorderinge eener redelyke vrede tusschen Frankryk en Spanje. Doch alzo zulks niet, naar behooren, geschieden kon, zonder veel argwaan te geeven aan Frankryk, moest de handeling hierover bedektelyk worden aangevangen. Al het beleid en de schranderheid van den Raadpensionaris de Witt kwamen, derhalve, te pas, om deeze gewigtige zaak tot een goed einde te brengen.

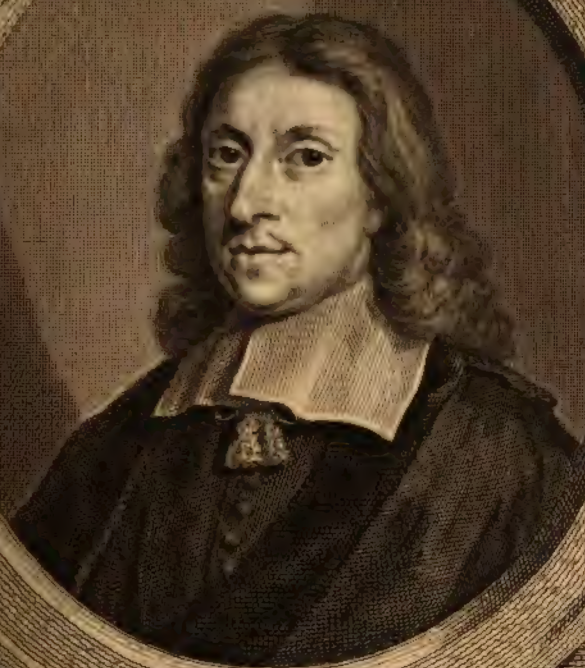
XII. Twee Verdragen met Zweeden gesloten.

Met Zweeden, was de weg gebaand tot nadere eenigheid. De Graaf van Dona, als buitengewoone Gezant van Karel den XI. herwaards gezonden zynde, hadt niet alleen last, om, nevens Flemming en Coijet, de Vrede tusschen Groot-Britanje te helpen bemiddelen; maar ook, om, nevens den gewoonlyken Resident Appelboom, te arbeiden aan een nieuw Verbond met de Staaten. Men kwam, na veel handelens, overeen (*m*), wegens een Verdrag van *contrebande* goederen,

(*k*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 444-447. De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 540, 541, 546, 550.
(*l*) *Voiez* D'Estrades *Tom.* V. *p.* 287.
(*m*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 203-222.

1667. ren, welk, op den zestienden van Hooimaand, getekend werdt (*n*): en op den zesentwintigsten, sloot men een byzonder Verdrag, waarby „ het Elbingsche Verdrag en de ophelderingen op het zelve (*o*), eindelyk, vernietigd werden. Het regt tot de sterkte op „ Kabo Kors, in Guinea, en zeker schip, de „ Christina genoemd, werden aan de Nederlandsche Westindische Maatschappye afgestaan; mids daartegen aan den Koning „ honderd en veertigduizend Ryksdaalers „ betaald werden. Over de oude zaak, tusschen Groot-Johan en de Kriwitsen (*p*) „ werdt, insgelyks, eene overeenkomst gemaakt, waaraan men zig beloofde te houden. De verdere eischen, welken men, „ wegens beloofde onderstandgelden, tegen „ elkanderen hadt, werden vernietigd gerekend. Doch de andere openstaande geschillen, tusschen de Zweedsche en Nederlandsche Maatschappyen, zouden, naar regt en „ billykheid, onderzogt, en zonder uitstel „ afgedaan worden (*q*)." Met dit Verdrag, welk terstond bekragtigd werdt (*r*), was de verkoelde vriendschap tusschen Zweeden en deezen Staat wederom hersteld. D'Estrades, de gevolgen van deeze vernieuwde eendragt voorziende, hadt zyn best gedaan, om het treffen van het Verdrag te voorkomen

(*n*) *Zie* het *in de* Resol. Holl. 19 *July* 1667. *bl.* 12. *en by* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 222.
(*o*) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 439, 464, 481.
(*p*) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 271.
(*q*) *Zie* het Tract: *by* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 225.
(*r*) *Zie* Secr. Resol. Holl. 29 *July* 1667. II. *Deel*, *bl.* 576.

A° 1667. ÆT. 43.

MR. JOHAN MEERMAN,
Burgermeester en Raad der Stad Leiden,
Extraordinaris Ambassadeur in Engeland.

J. Houbraken fec.

Is. Tirion excudit.

men (*s*); doch zyn toeleg was hem gemist. 1667.

Voorts, hadden de Staaten, terstond na het sluiten der Bredasche Vrede, geraadpleegd op het afzenden van een buitengewoon Gezantschap naar Engeland, waartoe, van wege Holland, *Joan Meerman*, Burgemeester van Leiden; van wege Zeeland, Joan Boreel, Burgemeester van Middelburg, benoemd werden. Friesland zou 'er iemant bygevoegd hebben; doch de Staaten van dit Gewest konden elkanderen niet verstaan. Meerman trok, eerst in Herfstmaand, vooruit, naar Londen, wordende Boreel, door onpasselykheid, nog eenigen tyd opgehouden (*t*). Meerman; wiens Vader, *Gerard Franszoon Meerman*, een Advokaat van de Remonstrantsche gezindheid geweest was (1), en zig, ter gelegenheid van zyn Huwelyk, met eene Dogter van den gewezen Leidschen Burgemeester, *Joan Pieterszoon de Bye*, in 't jaar 1618, uit de Regeeringe ontslaagen, te Leiden, nedergezet hadt; onderhieldt naauwe vriendschap met den Raadpensionaris de Witt (*u*), wiens geheimste in-

XIII. Gezantschap naar Engeland.

(*s*) D'ESTADES *Tom.* VI. *p.* 1.
(*t*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 72-75, 147.
(*u*) *Uit* eene korte Leevensbesch. *van den* Ambass. MEERMAN. *MS.*

(1) BRANDT gewaagt (*Histor. der Reform.* I. Deel, bl: 197) van eenen Grootvader van deezen, die den zelfden naam voerde, en van deszelfs Zoon *Willem Meerman*, by HOOFT, ergens, *een overedel vernuft* genoemd, en gehouden voor den Schryver der *Comœdia Vetus* en *Mallen wagen*. Deez' was een Oudoom, en de geleerde Heer Mr. GERARD MEERMAN, thans Raad en Pensionaris der Stad Rotterdam, is een Agter-kleinzoon des Ambassadeurs.

1667. inzigten hem geopenbaard werden. Hy kwam, in Wynmaand, te Londen, en begon, terstond, te handelen, onder anderen, over 't gene 'er vereischt werdt, om de Vrede tusschen Frankryk en Spanje te herstellen: waartoe hy en Boreel byzonderen last ontvangen hadden. Zelfs moesten zy, volgens een geheim punt van deezen last, met den Koning, overleggen, of men, in geval de Vrede niet door zagte middelen kon bevorderd worden, ook tot nadrukkelyker zou dienen te komen (*v*). Doch wy zullen, hierna, beter gelegenheid hebben, om den uitslag hunner handelinge, die in den Haage voltrokken werdt, te verhaalen. Meerman keerde, in den nazomer des jaars 1668, uit Engeland, te rug (*w*). Wat laater, besloot men, ook met den Keizer en met de Vorsten van Brandenburg, Lunenburg en anderen in onderhandeling te treeden, over het zelfde onderwerp. Naar den Keizer werdt een buitengewoon Gezantschap geschikt (*x*), welk door Prinse Joan Maurits en den Heere van Beverningk bekleed zou worden. Doch verschil onder de Gewesten, en verandering in den toestand der zaaken was oorzaak, dat dit Gezantschap niet vertrok (*y*).

De Spaanschen verzoe-

Midlerwyl, hadt de voortgang der Fransche wapenen in de Nederlanden den Markgraaf

(*v*) Secr. Resol. Holl. 24 *Sept.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 591.
(*w*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 619.
(*x*) Secr. Resol. Holl. 28 *Octob.* 25 *Nov.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 597, 606.
(*y*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 520, 554, 877.

graaf van Kastel-Rodrigo in de uiterste verlegenheid gebragt (z), en, in 't begin van Oogstmaand, bewoogen, om aanzoek te doen by de Staaten, of zy, onder voorwendsel van eenig Krygsvolk af te danken, genegen zouden zyn, het zelve in zynen dienst te laaten overgaan, en hem, daarenboven, twee millioenen guldens te verstrekken, waarvoor hy hun de tollen op de Maaze en op de Schelde verpanden zou (a). 't Bleef hier niet by. Na dat Ryssel over was, verzogt Gamarra, op den derden van Herfstmaand, gehoor by de algemeene Staaten, welken hy Brugge, Oostende en Damme, en de schansen S. Izabelle en S. Donaas ten onderpand aanboodt, zo zy den Markgraave van Kastel-Rodrigo een millioen guldens opschieten, en hem twaalfduizend man byzetten wilden (b). De Staaten van Holland neigden, terstond, tot deeze handeling, en ontwierpen een Verdrag, waar in zy, behalve de aangebooden Plaatsen, Plassendale, Slyp en nog eenige schansen in Vlaanderen tot onderpand begeerden (c). Gamarra verzuimde geenen vlyt, om zynen voorslag, ook by de andere Gewesten, te doen aanneemen. Men meende zelfs, dat hy, ten dien einde, veel gelds spilde (d). Ook verspreidden de Spaanschen, alomme, dat de Koning van

1667.
[...]ken de Staaten om onderstand.

(z) *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 304, 305, 307.
(a) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 11.
(b) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 316.
(c) Secr. Resol. Holl. 20. 24 *Septemb.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 581, 583. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 319.
(d) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p* 29, 72, 156.

1667. van Frankryk naar de algemeene Heerschappy stondt „ welke hy," zelfs naar 't oordeel van d'Estrades „ ligtelyk zou konnen beko-„ men, na dat hy zig meester gemaakt zou „ hebben van de Spaansche Nederlanden, „ die men, schreef hy, wel voor verlooren „ mogt rekenen, zo de Staaten hun niet, spoe-„ dig, en met eene aanzienlyke magt, onder-„ steunden (d)." Men werdt, eenigszins, versterkt in de gedagten, dat Lodewyk de XIV. naar de algemeene Heerschappye dong, toen men, omtrent deezén tyd, in Frankryk, een boek in 't licht zag komen, getiteld *het Regt des Konings op het Keizerryk.* Doch de Koning, bespeurende, dat dit Boek, welk met zyn Oktroi gedrukt was, veel gerugts maakte buitens Lands, deedt den Schryver, zekeren *Auboi*, in de Bastille zetten (e). Voorts, zeiden de Spaanschen „ dat Lode-„ wyk de XIV. beslooten hadt, de Veree-„ nigde Gewesten aan te tasten, na dat hy „ hunne Nederlanden overmeesterd zou heb-„ ben (f)." De Koning van Frankryk, derhalve, bedugt, dat de Staaten een hertig besluit mogten neemen ten zynen nadeele, deedt hun, of eigenlyk den Raadpensionaris de Witt, door d'Estrades, voorslaan „ dat hy „ zig, in geval de Koning van Spanje zon-„ der kinderen overleedt, wilde houden „ aan den voorslag, door de Witt gedaan, „ en gedoogen, dat de Spaansche Nederlan-„ den

Nieuwe tweeledige voorslag van Frankryk.

(d) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 38.
(e) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 79.
(f) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 43.

„ den een vry Gemeenebeſt werden. Dat 1667.
„ hy zig vergenoegen zou met het Hertog-
„ dom Luxemburg, Kameryk en het Kame-
„ rykſche, Douai, Arien, S. Omer, Wy-
„ noksbergen en Veurne, en afzien van het
„ Franche Comté, Doornik en Charleroi;
„ mids de Koning van Spanje aan dien van
„ Portugal," met wien Frankryk, onlangs,
een beſchadigend en verdedigend Verbond
tegen Spanje geſlooten hadt (g) „ voortaan,
„ den titel van *Koning* gave. Zo Spanje,
„ nogtans, liever het Franche Comté dan
„ het Hertogdom Luxemburg wilde mis-
„ ſen, 't zou den Koning onverſchillig zyn.
„ Voorts, wilde hy belooven, voor het ein-
„ de van Lentemaand aanſtaande, niets te
„ zullen onderneemen, op eenige vaſte Plaats
„ in de Spaanſche Nederlanden, zo de Span-
„ jaards zig, van hunne zyde, verbinden wil-
„ den, om geenen zyner ſterke Plaatſen aan
„ te taſten; mids de Staaten, van nu af, be-
„ loofden, hem, zo 'er midlerwyl geen ver-
„ drag getroffen werdt, niet verder tot uit-
„ ſtel van vyandlykheden te zullen dringen.
„ Zo, eindelyk, de Spaanſchen niet konden
„ bewilligen in den bovengevorderden af-
„ ſtand, zou hy zig te vrede houden, zo hem
„ alleenlyk werden afgeſtaan de Plaatſen,
„ welken hy, in den tegenwoordigen veld-
„ togt, zou veroverd hebben: welken twee-
„ ledigen voorſlag hy vertrouwde, dat alle
„ Vorſten en Mogendheden zo redelyk zou-
„ den

(g) *Zie* het *by* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 262.

1667. „ den vinden, dat niemant hunner zig zou willen begeeven in eenig Verbond, tot stuiting zyner oogmerken, als strekten dezelven, om hem de algemeene Heerschappy, of zelfs maar de Spaansche Nederlanden te verkrygen (*h*)."

XIV. Opening van Van Beuningen.

Van Beuningen, die, omtrent deezen tyd, uit zyne bezending naar Frankryk, te rug gekeerd was (*i*), met d'Estrades over 's Konings voorslag in gesprek geraakt zynde, gaf te verstaan, dat men Spanje niet zou konnen beweegen tot het overgeeven van zo veele Plaatsen, zo de afstand der Koninginne van allen verder regt op de Spaansche nalaatenschap niet te gelyk bekragtigd werdt (*k*).

Smaakt kwalyk in Frankryk.

Doch deeze opening smaakte kwalyk in Frankryk; alwaar men vastgesteld hadt, den eisch der Koninginne te vernieuwen, indien de Koning van Spanje, zonder kinderen, overleedt (*l*). Ook hadt men 'er merkelyke agterdogt opgevat, over den handel van Meerman in Engeland, en van de Witt, met de Gezanten van Zweeden en van eenige Duitsche Hoven, in den Haage. Doch de Witt verzekerde aan d'Estrades, immers volgens het schryven van den laatsten „ dat „ de Staaten in geen Verbond tegen Frankryk treeden zouden, zo lang de Koning genegen bleef, zig te verdraagen met „ Span-

(*h*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 46.
(*i*) Secr. Resol. Holl. 26 *Octob.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 596. DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 490.
(*k*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 66, 70.
(*l*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 90.

„ Spanje (*m*)." En deeze verklaaring gaf gelegenheid, tot eene onderhandeling over een verdrag, tusschen Frankryk en de Staaten, betreffende de middelen, door welken, men Spanje zou verpligten, om op redelyke voorwaarden te sluiten met Frankryk. De Witt besteedde al zyn vernuft, om deezen handel derwyze te beleiden, dat de Koning van Frankryk hoop kreeg, om met Spanje te zullen konnen sluiten, zo hy zig, terwyl men handelde, onthieldt van het voortzetten zyner overwinningen in de Spaansche Nederlanden; waartoe hy, eerlang, te meer besloot, overmids het jaargetyde verloopen was. De schrandere Raadpensionaris liet niet na, van tyd tot tyd, te verzekeren aan d'Estrades, dat 's Lands welvaart en zyn byzonder belang aan Frankryk verbonden waren, en dat men Spanje zou noodzaaken tot een redelyk verdrag, al ware 't zelfs, dat men, ten deezen einde, de wapenen van deezen Staat by die van Frankryk zou moeten voegen (*n*). Doch 't is ten hoogste waarschynlyk, dat hy, met deeze handeling, niet anders beoogde, dan Groot-Britanje en andere Mogendheden te doen ontwaaken, en te eerder te doen bewilligen in het Verbond tegen Frankryk, welk hy in den zin hadt (*o*).

1667.

Looze handeling van de Witt met d'Estrades.

De

(*m*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 74, 75, 85, 94, 95, 117, 148.

(*n*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 87, 98, 106, 113, 120, 132, 136, 147.

(*o*) *Zie* DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 492, 523.

1667. De handeling, van welke wy spreeken, hadt, inderdaad, merkelyken invloed op de raadpleegingen aan de Hoven van Londen beide en van Brussel. De stilstand van wapenen, die 'er uit volgde, deedt den eersten schrik der Spaanschen bedaaren. Zy spraken niet meer van de voorgeslaagen' verpanding eeniger Steden (*p*), voorgeevende, dat de Koning van Groot-Britanje, met wien zy 'er over geraadpleegd hadden, zig, deswege, misnoegd getoond, en beweerd hadt, dat, zo men den Staaten eenige Plaatsen dagt in te ruimen, men hem, ten minste, Gend, Ypeen, Diksmuiden en Nieuwpoort in handen moest stellen (*q*). De Witt hieldt, nogtans, dit voorgewend misnoegen des Konings van Groot-Britanje voor eene loutere onwaarheid, en wees verre van de hand de verpanding van het Land van Waas, welke men nu voorsloeg; om dat dit Land, welks inkomen, op vier tonnen schats in 't jaar, begroot werdt, reeds ten deele verwoest was, door de Franschen, en, ligtelyk, door strooperyen en brandschattingen, verder zou konnen uitgemergeld worden (*r*). Sommigen melden, dat Gamarra en de *Baron van Bergeik*, welke laatste, door den Markgraave van Kastel-Rodrigo, naar den Haage gezonden was, nu een verdedigend Verbond voorsloegen tusschen het Huis van Oostenryk en de Staaten, opzigtelyk op de Spaansche Nederlanden;

De Spaanschen beginnen eenigen moed te scheppen.

(*p*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 523, 562.
(*q*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl* 492, 493, 494.
(*r*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 524, 534, 535.

den: in welk geval, men den Staaten eenige Plaatsen overgeeven wilde. Doch dat deeze voorslag, uit ontzag voor Frankryk, van de hand geweezen was (s). In Engeland, verwekte de handeling tusschen Frankryk en de Staaten grooten argwaan, onder 't gemeen. Men vreesde, dat deeze twee Mogendheden de Spaansche Nederlanden deelen zouden, en dat Frankryk, daarna, weinig werks zou behoeven te doen, om dezelven, en de Vereenigde Gewesten daarenboven, geheellyk, te overmeesteren. Doch Karel de II. en de Hertog van Jork, zyn Broeder, die veel op hem vermogt, waren te zeer in de belangen van Frankryk, om maatregels te neemen, tot voorkoming van zulk eenen geweldigen aanwas der Fransche magt. Daar moest eenige tyd verloopen, eer zy 'er, onder anderen ten minsten om 't volk en 't Parlement genoegen te geeven, toe besluiten konden; gelyk wy, wel haast, zien zullen. 1667.

XV. Raadpleegingen op het aanstellen van Legerhoofden.

De Staaten, ziende den oorlog ontsteken op hunne grenzen, raadpleegden niet slegts, omtrent het einde des jaars, op het uitrusten eener Vloote tegen de aanstaande Lente (t); maar waren, al veel vroeger, bedagt geweest, om hunne Landmagt merkelyk te versterken, en een Leger in 't veld te brengen, tot beveiliging der grenzen. Terwyl men hierover raadpleegde, kwam, in de eerste plaats, in bedenking, wien men het opperbevel over de

(s) D'Estrades Tom. VI. p. 110.
(t) Aitzema VI. Deel, bl. 165.

1667. de troepen van den Staat zou opdraagen: en by deeze gelegenheid, moest de Prins van Oranje, noodzaakelyk, wederom in aanmerking komen. De Staaten van Zeeland hadden, in Zomermaand des voorleeden jaars, reeds begeerd, dat men hem zitting gave in den Raad van Staate: waartoe ook de andere Gewesten, op Holland na, neigden (*u*). Doch de Staaten van dit Gewest, in den Zomer deezes jaars, bespeurende, dat die van Zeeland, voor deeze reize, niet dringen zouden, om den Prins van Oranje, die, in Louwmaand laatstleeden, in den ouderdom van ruim zestien jaaren, Lid der Hervormde Kerke geworden was (*v*), tot eenig Krygsampt te bevorderen; neigden meer, om hem in den Raad van Staate toe te laaten, dan zy te vooren gedaan hadden (*w*). Ondertusschen, zouden de meeste Gewesten gaarne gezien hebben, dat men hem ook tot Kapitein-Generaal verkooren hadt. Maar Holland, door Utrecht ondersteund, beweerde, dat men hiervan niet reppen moest, voor dat de Prins agttien jaaren bereikt hadt (*x*). Men zag, ondertusschen, in Holland, klaarlyk, dat men, na dien tyd, niet zou konnen nalaaten, den Prins te bevorderen tot Kapitein-Generaal, vooral, zo de Staat mogt ingewikkeld raaken in eenen oorlog te lande; waarvoor men thans, met reden, bedugt was. Doch men

(*u*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 815, 823.
(*v*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 80.
(*w*) Secr Resol. Holl. 2 *July* 1667. II. *Deel*, *bl.* 555.
(*x*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 348, 358, 363, 379, 381.

men vreesde, dat hy, veelligt, iet ondernee- men mogt, ten nadeele der tegenwoordige Regeeringe, of, gelyk men 't noemde, ten nadeele der vryheid, zo men hem, nevens het oppergebied, over 's Lands Krygsmagt, ook zo veel gezags opdroeg over zaaken van Regeeringe, als zyne voorzaaten, in de hoedanigheid van Stadhouders, eertyds, gehad hadden. Men was hierom bedagt op een middel, om deeze zwaarigheid te voorkomen. De Raadpensionaris de Witt maakte een ontwerp, volgens welk, het Kapitein-schap-Generaal, voor altoos, afgescheiden zou moeten blyven van het Stadhouderschap, op zulk eene wyze, dat deeze twee waardigheden, nimmer, door een' en den zelfden Persoon, zouden konnen bekleed worden. De Leden der Vergaderinge namen dit Ontwerp eerst over (y); doch keurden 't, welhaast, eenpaariglyk, goed, en, op den een-entwintigsten van Hooimaand, sloeg men, uit naame van Holland, den Gemagtigden der algemeene Staaten tot de geheime zaaken voor „ dat Prins Joan Maurits van Nassau, „ door hunne Hoog-Mogendheden, mogt „ verkooren worden tot Veldmaarschalk der „ Vereenigde Nederlanden, en *Paulus Wirtz*, „ voor deezen Generaal over 't voetvolk in „ Zweedschen dienst, tot tweeden Veldmaar- „ schalk. Dat, by eenparige overeenkomst „ der Gewesten, mogt vastgesteld worden, „ dat allen, die ooit tot Kapitein-Generaal „ zou-

1667.

Ontwerp, om het Kapitein-Generaalschap af te scheiden van het Stadhouderschap.

(y) Secr. Resol. Holl. 2 *July* 1667. II. *Deel*, *bl.* 555.

1667. „ zouden mogen verkooren worden, of, on- „ der eenigen anderen titel, het opperbe- „ vel hebben over de Krygsmagt van den „ Staat, te water of te lande, niet zouden „ mogen zyn, of blyven Stadhouders van „ eenig Geweſt of Geweſten. Dat de toe- „ komende Kapitein of Admiraal-Generaal, „ by eede, verbonden zou worden, hierte- „ gen, nooit eenig verzoek te zullen doen, „ en het Stadhouderſchap, welk hem, t'ee- „ nigen tyde, door eenig Geweſt, mogt op- „ gedraagen worden, van de hand te zullen „ wyzen. Dat den Heere Prinſe van Oran- „ je zitting verleend mogt worden in den „ Raad van Staate, en dat hy, zo 'er een „ Leger te velde gebragt wierdt, ook der- „ waards, in *politique* hoedanigheid, mogt „ afgevaardigd worden, om, op deeze wy- „ ze, gegronde kennis te verkrygen van „ zaaken van geldmiddelen, regeeringe en „ oorloge, en te bekwaamer te worden tot „ zodanige bedieningen by en over het „ Krygsvolk, te water en te lande, waar- „ toe de Staat, naderhand, zou mogen goed- „ vinden, hem te verkiezen." Doch Zee-

Wordt door Zeeland afgekeurd.

land vondt geen behaagen in het byzonder- ſte van deezen voorſlag, oordeelende „ dat „ men den nakomelingen, door de bepaalin- „ gen, by den zelven, gemaakt, de handen „ te zeer bondt, en dat men niet behoorde „ te wyken van den ouden vorm der Regee- „ inge, in de Utrechtſche Vereeniging des „ jaars 1579, goedgekeurd, waarby den „ Stadhouderen de beſliſſing gelaaten werdt

„ over

„ over de geschillen tusschen de Gewesten, 1667.
„ om welken af te doen, men, tot hiertoe,
„ geen bekwaam middel hadt konnen vast-
„ stellen, schoon men, hierover, op de groo-
„ te Vergadering des jaars 1651, lang en
„ breed, geraadpleegd hadt." Voorts, stemden de Afgevaardigden van dit Gewest Prins Joan Maurits ook tot Veldmaarschalk. Doch zo men oordeelen mogt, eenen tweeden Veldmaarschalk noodig te hebben, verstonden zy, dat daartoe de Graaf van Waldek, of die van Dona behoorde verkooren te worden. Die van Gelderland oordeelden, dat men den Prins van Oranje tot Kapitein- en Admiraal-Generaal behoorde aan te stellen, mids hy niet in de bediening deezer waardigheden tradt, voor dat hy agttien jaaren bereikt zou hebben. Voorts, stemden zy Prins Joan Maurits en den Graaf van Waldek tot Veldmaarschalken. Doch omtrent de bepaalingen, die Holland, in de Instructie voor den Kapitein- en Admiraal-Generaal, wilde gevoegd hebben, oordeelden zy, dat de Gewesten by derzelver vryheid gelaaten moesten worden. Friesland was 't genoegzaam eens met Gelderland. Maar Utrecht viel, ten opzigte van den Prinse van Oranje, in 't gevoelen van Holland. Overyssel stemde, wat laater, dat men, ten opzigte van de scheidinge van 't Kapitein-Generaalschap en 't Stadhouderschap, een eenpaarig besluit in de Gewesten moest zoeken te wege te brengen. En Stad en Lande verklaarde zig uitdrukkelyk tegen de scheidinge der hooge waardigheden. Men sloeg

Gevoelens der andere Gewesten.

1667. ook voor, om den Prins van Oranje, niet voor dat hy twintig of drie-entwintig jaaren bereikt zou hebben, aan te ſtellen tot Kapitein-Generaal. Doch hierop werdt niets beſlooten (z). De Staaten van Holland, middlerwyl, beſpeurende, dat de meeſte andere Geweſten niet te beweegen waren, om het Kapitein-Generaalſchap, voor altoos, te ſcheiden van het Stadhouderſchap, kwamen, eindelyk, in Wintermaand, tot vaſtſtelling van een beſluit desaangaande (*a*), welk, reeds op den vyfden van Oogſtmaand, genomen was, en, ſedert, onder den naam van *eeuwig Edict*, vermaard geworden is. Het behelsde „ dat de Staaten, na ryp beraad en overleg, in de Orde der Ridderſchap en Edelen „ en in de Vroedſchappen der Steden, by „ eenpaarige overgifte en medeſtemming „ van alle de Leden, voor een duurzaam Gebod en eeuwige Wet, tot voorſtand der „ vryheid en behoudenis der eenigheid en „ gemeene ruſte, hadden vaſtgeſteld: 1. dat „ het vermogen tot de beſchryving in de „ Orde van de Ridderſchap en Edelen, en de „ benoeming en verkiezing van Burgemeesteren, Vroedſchappen, Schepenen en al„ le andere Regeeringsperſoonen in de Ste„ den, voortaan, zou blyven aan de Orde „ van de Ridderſchap en Steden in 't byzon„ der, volgens het oud gebruik of de Privi„ le-

De Staaten van Holland ſcheiden het Kapitein-Generaalſchap van het Stadhouderſchap, en vernietigen het laatſte, by een *eeuwig Edict*.

(*z*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 141-147, 157, 161, 163, 167, 169, 512, 513.

(*a*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 168. D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 159.

„ legien en Oktrojen, verkreegen of nog te „ verkrygen, zonder ooit, geheel of ten dee- „ le, aan iemant te mogen worden afgestaan. „ 2. Dat alle ampten en bedieningen, staan- „ de tegenwoordig ter begeevinge van de „ Staaten van Holland en Westfriesland, „ aan dezelven verblyven zouden, zonder „ hieronder egter de Krygsampten te be- „ grypen, omtrent welken hunne Edele „ Groot-Mogendheden zulke schikkingen „ zouden maaken, als dezelven, ten mees- „ ten dienste van den Lande, zouden bevin- „ den te behooren. 3. Dat hunne Edele „ Groot-Mogendheden nooit toestaan zou- „ den, en de zaaken ter Generaliteit derwy- „ ze helpen beleiden, dat ook by de andere „ Gewesten besloten werdt, nimmer te zul- „ len bewilligen, dat de gene, die ooit, na „ deezen, zou mogen verkooren worden tot „ Kapitein- of Admiraal-Generaal, of tot „ beide deeze waardigheden tevens, of, on- „ der eenigen anderen titel, het opperbevel „ hebben over 's Lands Krygsmagt te water „ of te lande, te gelyk zy of blyve Stad- „ houder van eenige Provincie of Provin- „ cien. Dat ook, wat de Provincie van „ Holland en Westfriesland betrof, niet al- „ leen niet hy, die 't opperbevel hebben „ zou over 's Lands Krygsmagt te water of „ te lande; maar ook niemant anders, tot „ Stadhouder der zelve Provincie, zou mo- „ gen worden aangesteld; maar dat gemel- „ de waardigheid zou zyn en blyven vernie- „ tigd; zullende den Gekommitteerden Raa-

1667.

1667. „ den aanbevolen blyven, om zaaken, die „ spoed vorderden, in afwezendheid hunner „ Edele Groot-Mogendheden, af te doen. „ 4. Dat de Edelen en de Vroedschappen der „ Steden, de Leden der Vergaderinge van „ hunne Edele Groot-Mogendheden en de „ Raadpensionaris, by eede, zouden moe„ ten belooven, de voorgemelde punten, „ heiliglyk en opregtelyk, te zullen helpen „ handhaaven. 5. Dat het gemelde *derde* „ punt, in de Instructien voor den Kapi„ tein- en Admiraal-Generaal, zou worden „ gevoegd, en deeze by eede verbonden „ worden, om daartegen nimmer eeniger„ lei verzoek te zullen doen, en het Stadhou„ derschap, zo 't hem, buiten vermoeden, „ t'eenigen tyde, mogt opgedraagen wor„ den, van de hand te zullen wyzen (*b*)." De eed, in dit Edict gevorderd, werdt eerst door de Leden der Staatsvergaderinge, door den Raadpensionaris en de Sekretarissen, en, daarna, ook in de Vroedschappen der Steden afgelegd (*c*). Maar Zeeland nam zonderling kwalyk, dat men, in Holland, besslooten hadt, het Stadhouderschap te vernietigen, zonder dit Gewest te kennen; daar men, voor deezen, werdt 'er gezeid, hadt voorgegeven den Prins van Oranje, in tyd en wyle, tot alle de hooge waardigheden zyner voorzaaten, te willen bevorderen: immers, desaangaande,

Misnoegen hierover.

(*b*) Resol. Holl. 5 *Aug.* 1667. *bl.* 61. *in de* Resol. van Consid. ten tyde van DE WITT. *bl.* 800.

(*c*) Resol. Holl. 20, 21 *Decemb.* 1667. *bl.* 61, 66, 11 *Jan.* 1668. *bl.* 7.

de, niets, zonder Zeeland, te zullen vast- 1667.
ſtellen. Het Huis van Oranje, en allen, die het zelve gunſt toedroegen, ſtonden ook verbaasd, over den ſtap, dien Holland gedaan hadt. De jonge Prins zag zig, voor altoos, verſteken van het Stadhouderſchap van Holland, het aanzienlykſte der zeven Geweſten, en kon zelfs, met bewilliging van Holland, geen Stadhouder van Zeeland, of van eenig ander Geweſt worden, ten ware hy, voor altoos, afzage van de waardigheid van Kapitein- en Admiraal-Generaal; van welke waardigheid ook de Stadhouder van Friesland, van nu af aan, uitgeſlooten was (*d*). Men begrypt dan, ligtelyk, dat het misnoegen tegen Holland, en vooral tegen den Raadpenſionaris de Witt, dien men hieldt voor de voornaamſte oorzaak van het eeuwig Edict, toenam by veelen. Midlerwyl, bragt het verſchil tuſſchen de Geweſten, over de ſcheidinge van het Kapitein-Generaalſchap en Stadhouderſchap, te wege, dat de Prins van Oranje nog geene zitting kreeg in den Raad van Staate: welke hem, anderszins, ook met toeſtemming van Holland, zou vergund geweeſt zyn. Wy zullen hierna zien, hoe 't met deeze zaake afliep.

Aanſtelling van Legerhoofden.

't Leedt tot in 't begin des volgenden jaars, eer de Hoofden over 't Krygsvolk van den Staat werden aangeſteld, met volkomen' bewilliging van alle de Geweſten. Prins Joan Mau-

(*d*) Notul. Zeel. 12 *Auguſt.* 24 *Nov.* 1667. *bl.* 102, 182. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 143, 164, 169.

1667. Maurits en Wirtz werden Veldmaarschalken; de Heer van Noordwyk, Generaal der Artillerye; de Ryngraaf en de Prins van Tarente Luitenants-Generaal der Ruiterye; en de Heer van Zuilenstein Luitenant-Generaal van 't Voetvolk (e).

XVI. Karel de II. zendt Temple herwaards', om een Verbond voor te slaan.

De handeling tusschen Frankryk en deezen Staat, over de middelen om de Vrede tusschen Frankryk en Spanje te herstellen, hadt zo veel agterdogt veroorzaakt aan het Groot-Britannische Hof, dat men, aldaar, eindelyk, andere maatregels begon te volgen (f). De werving en uitrusting, over welken men, in Holland, raadpleegde, hadden, in Engeland, den schyn, als of dezelven waren aangelegd, om Spanje te noodzaaken, tot bewilliging in zulke voorwaarden van vrede, als waarover Frankryk en deezen Staat samen zouden overeenkomen (g). En zy, die, hier, 't roer der zaaken in handen hadden, zagen niet ongaarne, dat men, in Engeland, hun gedrag dus opname, opdat Karel de II, eindelyk, 't gevaar bemerken mogt, welk zyn Ryk van Frankryk te wagten hadt, zo deeze Staat de Franschen hielp tegen Spanje. In Frankryk zelf, meenden eenigen, dat men zig hier tegen Spanje wapende, en de Raadpensionaris de Witt, Frankryk, zo lang als mogelyk ware, buiten ag-

(e) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 623. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 445.

(f) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 510, 514, 559. D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 173, 175.

(g) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 594, 631.

agterdogt willende houden, deedt zyn best, 1667.
om d'Estrades te versterken in deeze gedagten, tot dat Groot-Britanje zig nader geopend zou hebben, over 't gene Meerman en Boreel last hadden aldaar te handelen, met opzigt op de Spaansche Nederlanden: 't welk eerst, omtrent het einde des jaars 1667, geschiedde (*h*). De Staaten van Holland hadden, ten zelfden tyde, een besluit genomen, om de zaaken tusschen Frankryk en Spanje te beleiden tot een verdrag, waarby aan Frankryk eenige Plaatsen zouden worden afgestaan. En dit besluit, welk in Engeland bekend werdt (*i*), scheen vry wat toegebragt te hebben, om het Engelsche Hof te beweegen, om zig ernstiger te moeijen met de Spaansche Nederlanden. Ook begreep de Koning van Groot-Britanje, dat hy, hierdoor, de gunst zyns volks, welke hy, door den oorlog met den Vereenigden Staat, meer of min verlooren hadt, wederom herwinnen zou. Men besloot, derhalve, een naauw Verbond te sluiten met de Staaten tegen Frankryk; en den Koning van Zweeden ook aan te zoeken, om in het zelve te treeden (*k*). Doch alzo Meerman en Boreel geenen last hadden, om over zulk een Verbond te handelen; en men zo gewigtig een werk, heimelyk en spoedig, diende uit te voeren; vondt men dienstig, den Ridder *William Temple*, 's Konings Resident te Brussel,

(*h*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 600.
(*i*) Secr. Resol. Holl. 10 *Dec.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 614. De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 562.
(*k*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 271, 272.

1667. fel, in alleryl, af te vaardigen naar Holland, om den Raadpensionaris de Witt, op dit stuk, te ondertasten. Temple kwam, den dertigsten van Wintermaand, als in 't doorreizen naar Londen, werwaards hy voorgaf een' keer te moeten doen, den Raadpensionaris bezoeken, en hieldt hem onder anderen voor „ hoe hy van den Koning, zynen „ Meester, gelast ware, om uit hem te verneemen, *vooreerst*, of hunne Hoog-Mogendheden ook geneigd zouden zyn, om „ een beschadigend en verdedigend Verbond tegen iedereen aan te gaan met zyne „ Majesteit? *ten anderen*, of hunne Hoog-Mogendheden zig wel met zyne Majesteit „ zouden willen verbinden tot verdediging „ der Spaansche Nederlanden, en, *eindelyk*, „ of men, in den tegenwoordigen toestand „ der zaaken, ook zou konnen geraaden vinden, om een beschadigend Verbond tegen „ Frankryk met den Koning van Groot-Britanje te sluiten?" Op deeze vraagen, antwoordde de Witt „ dat de Staaten voor eenen vasten grondregel hielden, nimmer „ eenig algemeen beschadigend Verbond „ met iemant aan te gaan, als houdende zy „ zulk een Verbond voor onregtvaardig in „ zig zelf, en voor strydig met de Verbindtenissen, welken zy met andere Mogendheden hadden. Dat zy ook, niet zonder „ de hoogste onregtvaardigheid, een beschadigend Verbond tegen Frankryk konden aangaan; doch dat het tweede Lid van „ zyn voorstel, het sluiten van een Verbond

Zyn gesprek met den Raadpensionaris de Witt.

„ om

„ om de Spaansche Nederlanden te bescher- 1667.
„ men, nader in aanmerkinge kwam, en
„ dat hy gaarne weeten zou, wat de Koning,
„ zyn Meester, hieromtrent gezind ware te
„ doen?" Temple hernam „ dat hy hier-
„ van niet onderregt was; doch niet twyfel-
„ de, of de Koning zou zig gereed toonen,
„ tot het aangaan van zulk een Verbond,
„ indien de Staaten zig, van hunnen kant,
„ daartoe geneigd toonden." De Raadpen-
sionaris, hem toen hebbende voorgehouden
den inhoud van het jongste besluit der Staa-
ten van Holland, om, naamlyk, de zaaken
te helpen beleiden tot een verdrag, waar-
by aan Frankryk eenige Plaatsen werden af-
gestaan, verzógt, hierop, ten minste, zy-
ne byzondere aanmerkingen te mogen hoo-
ren. Waarop Temple hervatte „ dat hy
„ voor eerlyker en raadzaamer hieldt, dat
„ men den Koning van Frankryk voor oo-
„ gen stelde de inbreuk, door hem gemaakt,
„ op de Pyreneesche Vrede; dat men hem,
„ daarna, bewooge om de ingenomen Plaat-
„ sen, by voorraad, wederom te stellen in
„ de handen der Spaanschen, en dat men,
„ vervolgens, het geschil, door den gewoo-
„ nen weg van regten, of door onzydige
„ zegsluiden, liete beslegten: of, zo de Ko-
„ ning van Frankryk hiertoe niet te brengen
„ ware met gemoede; dat men 'er hem, met
„ de wapenen, beide te water en te lande,
„ toe behoorden te noodzaaken. Doch zo de
„ Staaten zig zo ver niet mogten willen uit-
„ laaten, begeerde hy te weeten, of men

„ den

1667. „ den Spaanschen niet eenige penningen zou „ willen verstrekken, op onderpand in het „ Overkwartier van Gelderland, of elders „ in de Spaansche Nederlandeu, mids Oost- „ ende altoos onverpand bleeve: in welk ge- „ val, de Koning van Groot-Britanje, „ veelligt, het werk alleen op zig zou wil- „ len neemen; die, hoe men 't, van der Staa- „ ten zyde, omtrent de Verpanding, mogt „ inzien, gaarne verzekerd zyn zou, dat zy „ niet met Frankryk aanspannen, noch zig te- „ gen hem verzetten zouden, zo hy beslui- „ ten mogt, om het werk, uit al zyne magt, „ aan te grypen." De Witt antwoordde niet duidelyk op deeze voorslagen, en Temple zeide, eindelyk „ dat de Koning, zyn Mees- „ ter, niet stil zitten kon, en noodzaakelyk „ party kiezen moest," vraagende, ten be- sluite „ hoe 't de Staaten maaken zouden, als „ de Koning, zyn Meester, door hunne be- „ sluiteloosheid of tegenkanting, genood- „ zaakt zou worden, om zig aan de zyde van „ Frankryk te begeeven; daar men hem Duin- „ kerken, Nieuwpoort en Oostende zou af- „ staan, zo hy de Spaansche Nederlanden; en „ gantsch Zeeland, zo hy de Vereenigde Ge- „ westen hielp overmeesteren." Op welk laat- ste, de Witt alleenlyk zeide „ dat hy niet ver- „ trouwde, dat zulk eene onregtvaardigheid „ vallen zou konnen in de gedagten van den „ Koning van Groot-Britanje." Des anderen- daags, kwamen de Witt en Temple nog eens byeen, en toen bleek, klaarlyk, naar 't oor- deel van den Raadpensionaris, dat de Ko- ning

ning van Groot-Britanje gezind was, om Spanje met der daad by te ſtaan. De Witt deedt van 't voorgevallene verſlag aan de Gemagtigden der algemeene Staaten tot de Franſche zaaken, en Temple keerde naar Londen (*l*). 1667.

D'Eſtrades, ondertuſſchen kennis bekomen hebbende, dat Temple de Witt gezien hadt, werdt, door den laatſten, beveſtigd in de gedagten, dat de Staaten gezind bleeven, om Spanje te noodzaaken tot het aanvaarden van den tweeledigen voorſlag, door Frankryk gedaan, zelfs met de wapenen, indien 't anders niet mogt konnen geſchieden (*m*), waarop hy zig ſcheen te verlaaten.

XVII. De Witt ſtelt d'Eſtrades geruſt, wegens het gehandelde met Temple.

1668.

Temple hadt zo dra geen verſlag gedaan van zyne reize, of men beſloot hem, terſtond, met 's Konings laſt, wederom herwaards te zenden: 't welk met zo veel ſpoeds geſchiedde, dat men hem gehoord, zig op 't gene hy medebragt beraaden, een beſluit daaruit opgemaakt, zynen laſt in geſchrift geſteld, en hem afgevaardigd hadt, in den tyd van twaalf uuren (*n*). Op den agttienden van Louwmaand, kwam hy wederom in den Haage (*o*), daar de zaaken, met den zelfden ſpoed, werden voortgezet. Des anderendaags, kreeg hy gehoor ter algemeene Staatsvergaderinge, daar hy, ſlegts in algemeene bewoordingen, kennis gaf van de begeerte zyns Konings,

(*l*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 609.
(*m*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 222.
(*n*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 618, 624, 629, 630.
(*o*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 231.

1668.

Men sluit, binnen vier dagen, twee Verbonden met Groot-Britanje.

nings, om de Vrede tusschen Frankryk en Spanje te herstellen (p). Hierop tradt hy met de Witt en andere Gemagtigden der algemeene Staaten in onderhandeling, en, binnen vier dagen, werden 'er twee Verdragen gesloten (q), een van welken van het uiterste gewigt was. Zy werden, op den drie-en-twintigsten, getekend, zonder dat men 'er rugspraak over gehouden hadt met de byzondere Gewesten: gelyk, volgens de gewoone orde der Regeeringe, zou hebben moeten geschieden. Doch men week, in deeze gelegenheid, af van de bestendige gewoonte, op dat de handeling niet te vroeg rugtbaar worden zou: in welk geval, de Franschen, ligtelyk, eene spaak in 't wiel gesteken zouden hebben. Ook keurden de Staaten der byzondere Gewesten, sedert, het geslootene voor goed (r), en de twee Verdragen werden, al vroeg in Sprokkelmaand, ter wederzyde, behoorlyk bekragtigd. Ook werden toen de punten wegens den Koophandel en Zeevaart, omtrent welken men, te Breda, overeengekomen was, vervat in een afzonderlyk Verdrag, welk, op den veertienden, getekend werdt (s), hebbende men het gewigtigste der twee andere Verdragen, hier, niet willen sluiten, dan op vaste toezegging van Temple, dat men de beraamde punten van Zeevaart,

(p) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 383-385.
(q) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 622, 626.
(r) WICQUEFORT Ambass. *Livr.* II. *p.* 460. D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 258.
(s) *Zie* her by AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 476. *en in de* Resol. Holl. 21 *Maart* 1668. *bl.* 26.

vaart, in een afzonderlyk Verdrag, begrypen zou (t). Wat nu de twee andere Verdragen betreft, het minst gewigtige van dezelven was een bloot verdedigend Verbond, waarby partyen beloofden „ elkanderen, in „ geval een van beide gedreigd of aangetast „ werdt, met veertig schepen van oorloge, „ en daarenboven met zesduizend knegten en „ vierhonderd ruiters te zullen bystaan, mids „ dat de kosten, daarop geloopen, binnen „ drie jaaren na 't eindigen van den oorlog, „ voldaan werden, door de Mogendheid, „ die den onderstand genooten hadt, te wee- „ ten, veertien Oorlogsschepen van zestig „ tot tagtig stukken geschuts tegen agttien- „ duizend zeshonderd zesenzestig ponden „ sterlings; veertien van veertig tot zestig „ stukken tegen veertienduizend gelyke pon- „ den, en de twaalf overigen van zesender- „ tig stukken ten minste, tegen zesduizend „ ponden: de zesduizend knegten tegen ze- „ venduizend vyfhonderd ponden, en de „ vierhonderd ruiters tegen duizend en veer- „ tig ponden voor ieder maand, boven nog „ zesduizend ponden eens, voor aanritsgeld „ en toerusting der knegten (u)." Doch het tweede en gewigtigste Verdrag betrof den oorlog tusschen Frankryk en Spanje. In de Inleiding tot dit Verdrag, werdt verklaard, „ dat de Koning van Groot-Britanje en de „ Staaten der Vereenigde Nederlanden, met „ veel

1668.

Inhoud van het eene, zynde een bloot verdedigend Verbond,

en van het andere, strekkende om de Vrede tusschen Frankryk en Spanje

(t) De Witt Brieven IV. Deel, bl. 627.
(u) Zie het Tract. in de Secr. Resol. Holl. 24, 25 Januar. 1668. II. Deel, bl. 628. en by Aitzema VI. Deel, bl. 386.

1668. „ veel moeite, van den Aller-Christelykften „ Koning verkreegen hadden belofte, dat „ hy, van nu af, de wapenen nederleggen „ zou, zo de Koning van Spanje hem in„ ruimde *of* alle de Plaatsen, by hem, in den „ jongsten veldtogt, veroverd, *of*, in stede „ derzelven, al het regt, welk Spanje nog „ hadt in het Hertogdom Luxemburg, of in „ *het Graafschap van Bourgondie* (2), bene„ vens Kameryk en het Kamerykfche, Douai, „ S. Omer, S. Wynoksbergen, Veurne en „ Link, mids de Staaten der Vereenigde Ne„ derlanden zig verbonden, om den Koning „ van Spanje, door redenen of andere mid„ delen, te beweegen, tot het aanvaarden „ van een der voorgemelde punten. Dat de „ Koning van Groot-Britanje en de Staaten „ geoordeeld hadden, een goed werk te zul„ len doen, zo zy de twee Kroonen zogten „ te beweegen, om de Vrede, op de gemel„ de voorwaarden, te sluiten. En dat zy, om „ hiertoe te beter in staat te zyn, wegens „ de volgende punten, waren overeengeko„ men: 1. Dat men den Koning van Frank„ ryk zou zoeken te beweegen, om, by een „ bondig Verdrag, aan den Koning van „ Groot-

te bevorderen.

(2) *Comitatus Burgundiæ*, het *Graafschap van Bourgondie*, is, gelyk bekend is, het Franche Comté. By AITZEMA en by DU MONT, staat, gantsch verkeerdelyk, *Ducatus Burgundiæ*, het *Hertogdom van Bourgondie*. 't Kwam niet te pas, te spreeken van den afstand van een Hertogdom, welk, al omtrent twee eeuwen, in de magt van Frankryk geweest was. Zie IV. Deel, bl. 164.

„ Groot Britanje aan de algemeene Staaten 1668.
„ te belooven, dat hy vrede zou maaken
„ met Spanje, zo de Koning van dit Ryk de
„ Plaatsen, door den Koning van Frankryk
„ bemagtigd, of de andere bovengemelde
„ Plaatsen, of zulke anderen, waarover men,
„ wederzyds, zou mogen overeenkomen, aan
„ Frankryk afstondt en inruimde. 2. Dat
„ Frankryk toestondt eene wapenschorsing
„ in de Nederlanden tot het einde van Bloei-
„ maand, op dat men tyd hebben mogte,
„ om Spanje tot een der bovengemelde pun-
„ ten te beweegen. 3. Dat beide Groot-Bri-
„ tanje en de Staaten, om Frankryk tot de
„ gemelde wapenschorsing over te haalen,
„ zig verbinden zouden, om Spanje, met
„ der daad, in een der bovengemelde pun-
„ ten, te doen bewilligen. 4. Dat men den
„ Koning van Frankryk zou zoeken te be-
„ weegen, om volkomen op deeze verbind-
„ tenis te vertrouwen, en, ten blyke daar-
„ van, zyne wapenen niet verder te voe-
„ ren in de Nederlanden, zelfs niet na 't
„ einde van Bloeimaand; maar aan Groot-
„ Britanje en de Staaten over te laaten, om
„ hem te doen stellen in het daadelyk bezit
„ van 't gene zy hem, by deezen, toezeiden.
„ 5. Dat de beide handelende Mogendhe-
„ den en anderen, voor de onderhouding
„ der Vrede tusschen Frankryk en Spanje,
„ wanneer dezelve gesloten zou zyn, zou-
„ den instaan, en zeker aantal van Krygsvolk
„ schikken, om tegen hem, die de Vrede
„ breeken mogt, des noods, gebruikt te wor-

1668. „ den. 6. Dat dit Verdrag, binnen vier weeken, wederzyds, bekragtigd zou worden (y)." De zes gemelde punten van dit Verdrag werden haast rugtbaar; doch daar waren er nog drie byzonderen, die men zeer geheim hieldt, vooral voor de Franschen (z); waarvan de reden ligtelyk te bespeuren is, uit den inhoud dier punten, welke hierop uitkwam: „ 1. Zo, in de Vredehandeling tusschen Frankryk en Spanje, eenige zwaarigheid voorkwame op het punt van den afstand van allen verder regt op de Spaansche nalaatenschap, zou men 't zo zoeken te schikken, dat hiervan, in 't Verdrag, of geheel geen, of alleen zulk een gewag wierdt gemaakt, dat geene der twee Kroonen, daardoor, eenig meerder of minder regt verkreege. 2. Men zou ook de Vrede tusschen Spanje en Portugal, op éénen tyd als de Vrede tusschen Frankryk en Spanje, zoeken uittewerken; doch zo dit zo spoedig niet mogt konnen geschieden, zou Frankryk Portugal, als zynen Bondgenoot, wel mogen bystaan, en Spanje afbreuk doen; maar niet in de Nederlanden, welken men, na 't sluiten van de Vrede tusschen Frankryk en Spanje, zou aanmerken, als geheel bevredigd. 3. Zo, eindelyk, tegen alle verwagting, de Koning van Frankryk niet mogt konnen bewoogen

Geheime punten van het zelve.

„ wor-

(y) Zie Secr. Resol. Holl. 24, 25 Jan. 1668. II. Deel, bl. 633. en AITZEMA VI. Deel, bl. 399.

(z) DE WITT Brieven IV. Deel, bl. 626.

V

„ worden, om de Vrede met Spanje te te- 1668.
„ kenen, zo dra Spanje besloot tot den af-
„ stand der Plaatsen, in den jongsten veldtogt,
„ door Frankryk, veroverd, of van Plaatsen
„ van gelyke waarde, waarover men elkan-
„ deren zou hebben verstaan; of zo hy niet
„ voldeedt aan zyne belofte, of aan de ver-
„ dere voorwaarden, by dit Verdrag, be-
„ raamd; of zo hy door uitvlugten of * slink- * *obliquè artes.*
„ sche streeken, het sluiten der Vrede mogt
„ zoeken te hinderen; in alle deeze geval-
„ len, verbonden Groot-Britanje en de Staa-
„ ten zig, om Spanje toe te vallen, Frank-
„ ryk, te water en te lande, den oorlog aan
„ te doen, en den Koning te noodzaaken,
„ niet alleen om, op de bovengemelde voor-
„ waarden, vrede te maaken, maar, zo 't
„ mogelyk ware, om zig te vrede te hou-
„ den, dat de zaaken hersteld werden, in
„ den staat, waarin zy, door de Pyreneesche
„ Vrede, gebragt waren (*a*)." Zodanig was
de inhoud van dit gewigtig Verdrag. Ter-
wyl 'er nog over gehandeld werdt, gaf de
Graaf van Dona te kennen, dat de Koning
van Zweeden, zyn Meester, genegen was,
om 'er, insgelyks, in te treeden. Ook werdt
hy 'er, terstond, in ontvangen. Hy bedong
egter, ter deezer geleegenheid, merkelyke on-
derstandgelden van Spanje, onder borgtogt
van Groot-Britanje en van deezen Staat. Het
Verbond, welk, sedert, onder den naam
van

Zweeden treedt 'er in, en 't bekomt den naam van *triple Alliantie.*

(*a*) *Zie* Secr. Resol. Holl. 24, 25 *Jan.* 1668. *bl.* 635. *en* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 394, 755.

1668. van *triple Alliantie* of *drievoudig Verbond*, vermaard geworden is, werdt, eerlang, te Londen, in eene andere gedaante, herschreeven, en, door de Gevolmagtigden der drie Mogendheden, getekend (*b*).

XVIII. Aanmerkingen over deeze *Alliantie*.

't Bleek klaar, uit den inhoud van het drievoudig Verbond, en vooral uit de geheime punten van het zelve, dat de handelende Mogendheden, met naame Karel de II. en de Staaten, het belang beide van Groot-Britanje en van de Vereenigde Gewesten zeer wel begreepen, en ongaarne zagen, dat Frankryk magtiger werdt in de Nederlanden. Sommigen hebben egter vermoed, dat Karel de II. alleen in dit Verbond getreden was, om zynen onderzaaten eenig genoegen te geeven; niet om zig, stiptelyk, aan de voorwaarden te houden (*c*). Doch dit vermoeden rust meer op het gedrag, welk hy in 't gevolg gehouden heeft, dan op eenig genoegzaam blyk van zyn oogmerk ten deezen tyde. 't Kan zo wel zyn, dat hy, hierna, van oogmerk veranderd is, als dat hy nu reeds inzigten gehad zou hebben, waarvan hy, naderhand, eerst blyk gaf. Anderen hebben gegist, dat de Koning van Groot-Britanje, met het sluiten van dit Verbond, beoogde, Frankryk te brengen tot eenen oorlog met deezen Staat, die, natuurlykerwyze, gelegenheid geeven moest, tot eene verandering der te-

gen-

(*b*) *Zie* Secr. Resol. Holl. 17 *May* 1668. II. *Deel*, *bl.* 669, *en* AITZEMA VI*e* *Deel*, *bl.* 393, 407-417, 909-922.

(*c*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 274. *Zie ook* TEMPLE *Memo*. *bl.* 447.

genwoordige Regeeringe, welke, tot hiertoe, sterk ondersteund was door Frankryk; en, gevolgelyk, tot de verheffing des Prinsen van Oranje. Doch van zulk een oogmerk in Karel den II. heeft men ook geene zekerheid. Wat den Raadpensionaris de Witt aangaat; 't blykt niet alleen uit het drievoudig Verbond, dat hy, die 't voornaamlyk hadt helpen bewerken, gantsch niet in de Fransche belangen was, gelyk men hem nagegeven heeft; maar 't zelfde is ook af te neemen uit een besluit der Staaten van Holland, welk hy, maar weinige dagen voor het sluiten van het drievoudig Verbond, te wege gebragt hadt; waarin vastgesteld werdt, dat men Frankryk, des noods, met de wapenen, zou doen bewilligen in de voorgeslaagen' Vredepunten, en waarin een ontwerp van Prinse *Willem van Furstemberg* (*d*), grootendeels, met het drievoudig Verbond overeenkomende, in alle opzigten, werdt goegekeurd (*e*). De Ridder Temple schreef ook, omtrent deezen tyd „ dat de Witt een regtschaapen „ Hollander was, en noch het gemoed, „ noch de neiging hadt van eenen Fransch- „ man (*f*)." Ook gaf de Wit den Staaten van Holland, zynen Meesteren, zo veel genoegen, dat hy, nu vyftien jaaren, als Raadpensionaris, gediend hebbende, den zevenentwintigsten van Hooimaand deezes jaars, wederom, voor vyf jaaren, tot dezelfde bedie-

1668.

De Witt wordt, van nieuws, tot Raadpensionaris verkooren.

(*d*) *Zie* De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 572.
(*e*) Secr Resol. Holl. 14 *Jan.* 1668. II. *Deel*, *bl.* 615.
(*f*) Temple Brieven, N. V. *bl.* 39.

1668. dieninge verkooren werdt, op een nieuw Berigtschrift, welk, ten zelfden dage, vastgesteld was (g). Zelfs werden hem, wat laater, in erkentenis van veele buitengewoone diensten, door de Staaten, vyfenveertig duizend, en, door de Orde van de Ridderschap en Edelen in 't byzonder, vyftienduizend guldens vereerd, in opzigt van welke laatste gifte, hy ontlast werdt van het punt van zyn Berigtschrift, waarby hem verbooden werdt, eenige giften of geschenken aan te neemen (h).

Geschenken, hem gedaan, door de Staaten.

Het drievoudig Verbond veroorzaakt misnoegen by de Franschen en Spaanschen.

De openbaare punten van het drievoudig Verbond, die, door de Witt, aan d'Estrades en aan Gamarra, medegedeeld werden, behaagden geen' van beide. Beide klaagdenze, dat men den Koningen, hunnen Meesteren, de wet zogt te stellen. Doch de Witt wist d'Estrades, met goede woorden, te bevredigen (i). Aan Gamarra, die, onlangs, openlyk, over hem geklaagd hadt ter algemeene Staatsvergaderinge, voorgeevende, dat hy alle de Leden bestierde naar zynen zin (k), liet hy zig, vermoedelyk, luttel gelegen zyn, op dat hy, by Frankryk, den schyn te beter bewaaren mogt van, voor alle dingen, niet Spaanschgezind te zyn. Aan 't Fransche Hof, stondt men, in 't eerst, verbaasd over het sluiten van het drievoudig Ver-

(g) Resol. Holl. 27 *July* 1668. *bl* 50, 56.
(h) Resol. Holl. 3 *August.* 15 *Septemb.* 1668. *bl.* 70, 14. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 581.
(i) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 249, 250, 258.
(k) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 166, 187.

Verbond. Lionne schreef, nogtans, dat hy den inhoud goed en voordeelig voor den Koning vondt. Alleenlyk hieldt hy de bewoordingen wat schor en onheusch; waarom de Witt dagt, dat een weinig beleefdheid en toegeevendheid *in 't uiterlyke* 't werk wel tot een goed einde brengen zou (*l*): doch Lionne zou zo niet geschreeven hebben, waren hem de geheime punten bekend geweest. Men wist egter, wel haast, aan 't Fransche Hof, dat 'er geheime punten waren, en men nam het de Witt kwalyk, dat hyze voor d'Estrades bedekt gehouden hadt (*m*). Doch de Raadpensionaris voerde, zegt men, deezen te gemoet, dat deeze punten anders niet behelsden dan „ dat de Staaten den Koning „ van Groot-Britanje, op zyn sterk aanhouden, borg stonden, dat Frankryk zig aan „ den tweeledigen voorslag houden zou; 't „ welk men niet in 't Verdrag hadt willen „ stellen, om den Koning van Frankryk niet „ te kwetsen. In de twee andere punten, „ den afstand en het Verdrag met Portugal „ betreffende, was, zeide hy, meer niet „ vervat, dan in het ontwerp van Prinse Willem van Furstemberg, bekend aan 't Fransche Hof, begreepen was (*n*)." 't Is, ondertusschen, te denken, dat de Franschen wel haast aan de juiste kennis van deeze geheime punten geraakt zullen zyn: die niet heb-

1668.

De Franschen ontdekken de geheime punten.

(*l*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 263. DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 649.
(*m*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 268, 271, 272, 274.
(*n*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 284.

1668. hebben konnen nalaaten, misnoegen te verwekken tegen de Staaten, en tegen de Witt in 't byzonder (*o*). Terwyl ik dit schryve, heb ik een geschreeven Uittreksel uit eenen brief van de Ambassadeurs Meerman en Boreel, gedagtekend den vyftienden van Sprokkelmaand, voor my, waaruit blykt, dat Ruvigny, Ambassadeur van Frankryk aan 't Engelsche Hof, toen reeds iet wist van eenen toeleg, om de zaaken te stellen in den staat, waarin zy, ten tyde der Pyreneesche Vrede, geweest waren (*p*): waarvan niemant zekere kennis hebben kon, dan uit de geheime punten.

XIX. De Staaten handelen, aan verscheiden' Hoven, tot bevordering der Vrede.

De Staaten lieten nu hunne voornaamste zorg gaan, om de oorloogende Mogendheden tot vrede te beweegen, volgens den inhoud van het drievoudig Verbond. Zy handelden hierover op verscheiden' Plaatsen: als, aan 't Fransche Hof, werwaards de Heer van Beuningen wederom afgevaardigd was; in den Haage, met d'Estrades; aan 't Hof van Groot-Britanje, en vooral aan 't Hof van Brussel, werwaards, in Louwmaand, werden afgevaardigd *Pieter Burgersdyk*, Pensionaris van Leiden, en *Jakob van der Togt*, Pensionaris van Gouda, met last, om het afdoen van het pleit over zekere oude Brandenburgsche schuld (*q*), hangende nu voor het Geregtshof van Mechelen (*r*); om het uitwisselen van de bekrag-

(*o*) Missive *van den* Extraord. Ambass. MEERMAN *van* $\frac{1}{12}$ *Febr.* 1668. *MS.* D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 271, 303, 345.
(*p*) *Zie ook* DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 668.
(*q*) *Zie* XI. *Deel*, *bl.* 167, 239.
(*r*) Resol. Holl. 2 *April* 1667. *bl.* 36.

kragtigingen der Grensscheidings van Vlaanderen, en om eenige andere byzondere zaaken te bezorgen (s); maar vooral ook, om de Spaanschen over te haalen, tot het sluiten der Vrede, op billyke voorwaarden. Ik zal in staat zyn, om van deeze handeling te Brussel naauwkeuriger verslag te doen, dan tot nog toe heeft konnen geschieden, zynde my in handen gekomen de * eerste opstellen van zeer veele Brieven, door Burgersdyk en van der Togt, aan hunne Hoog-Mogendheden en aan den Raadpensionaris de Witt geschreeven; ook een goed getal van eigenhandige Brieven van den Raadpensionaris de Witt, die nooit gedrukt geweest zyn, nevens veele andere egte Stukken en Brieven, die aan deeze gewigtige handeling merkelyk licht konnen byzetten. 1668.

*minuten.

Doch terwyl men, in den Haage, arbeidde aan 't bevorderen der Vrede, kreegen de Staaten, slegts weinige dagen na het tekenen van het drievoudig Verbond, uit eenen Brief van den Koning van Frankryk zelven, berigt „ hoe hy van zins was, tegen den „ eersten van Sprokkelmaand, in het Fran„ che Comté te rukken, en zig aldaar van „ eenige sterke Plaatsen meester te maaken. „ Zyn oogmerk hierin was, gelyk hy schreef, „ de Spaanschen te brengen tot het aanvaar„ den der Vrede, op de voorwaarden, waar„ aan de middelaars zelven hunne toestem„ ming gegeven hadden, en hen te bewee„ gen

Lodewyk de XIV. geeft den Staaten kennis, dat hy van zins is, in 't Franche Comté te rukken.

(s) Aitzema VI. Deel, bl. 756.

1668. „ gen om de handeling, waartoe de Mark-
„ graaf van Kastel-Rodrigo zelf de Stad A-
„ ken verkooren hadt, te beginnen. Ook
„ verklaarde hy verpligt te zyn, om zig te be-
„ veiligen tegen een Keizerlyk Leger, welk,
„ met het voorjaar, in 't Hertogdom Bour-
„ gondie vallen zou: waarby nog kwam, dat
„ hy aan al de weereld wilde doen zien, met
„ welk eene opregte gezindheid tot vrede,
„ hy eenen stilstand van wapenen tot aan 't
„ einde van Lentemaand aangebooden hadt;
„ en niet, gelyk de Spaanschen voorgaven,
„ om dat men toch in den winter niet oor-
„ loogen kon. Eindelyk, betuigde hy, on-
„ aangezien den voorspoed, die zynen wa-
„ penen, in den aanstaanden togt, zou mo-
„ gen verzellen, zig te willen houden aan
„ den tweeledigen voorslag, te vooren ge-
„ daan (t)." De Staaten, die voor eenen nieuwen inval in de Spaansche Nederlanden bedugt geweest waren, werden, op deeze tyding, eenigszins gerust gesteld; schoon zy liever gezien hadden, dat de Koning van Frankryk zig stil gehouden hadt, gelyk hy, te vooren, hadt aangebooden. Doch hy begreep, dat hy niet gehouden was aan eene aanbieding, die door Spanje van de hand geweezen was. Wyders, vondt hy geraaden, het Franche Comté aan te tasten, om dat hy niet twyfelde, of het voortzetten zyner overwinningen in de Spaansche Nederlanden daar

(t) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 239, 318. AITZEMA VI. *Deel* *bl.* 671.

daar men genoegzaam geen volk op de been hadt, zou Groot-Brittanje en de Staaten gebragt hebben tot een besluit, om Spanje, met de wapenen, te ondersteunen. De togt naar 't Franche Comté slaagde gelukkiglyk voor Frankryk. Besançon, Salins, Dole, Gray en Joux, de eenigste sterke Plaatsen in dit Gewest, werden, in den tyd van veertien dagen, bemagtigd: waarna de Koning, in persoon, naar S. Germain te rug keerde (u). 't Was, te vooren, in bedenking genomen, of men het Franche Comté niet onder de Nederlanden zou konnen rekenen, en of, derhalve, Lodewyk de XIVe, volgens zyne aanbieding, niet gehouden ware, dit Gewest te verschoonen; doch deeze bedenkelykheid kwam niet te pas, na dat het gantsche Landschap, met der daad, in zyne handen gevallen was (v).

1668.

Hy maakt 'er zig meester van.

XX. De Staaten dringen den Markgraaf van Kastel-Rodrigo tot het aanvaarden van Frankryks voorslag.

De Staaten hadden zo dra geene kennis gekreegen van den voorgenomen inval in het Franche Comté, of zy gaven 'er berigt van aan den Markgraave van Kastel-Rodrigo. Ook namenze 'er gelegenheid uit, om hem ernstelyk te doen vermaanen, tot het aanvaarden van den stilstand van wapenen tot den laatsten van Lentemaand, en van den tweeledigen voorslag, door Frankryk gedaan (w). De Afgevaardigden der Staaten, Burgersdyk en van der Togt, verzuimden niet hem hiertoe te

(u) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 278, 281, 292, 298. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 673.
(v) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 672.
(w) Resol. Gener. *Merc.* 1 *Febr.* 1668. *MS.*

1668. Hy zoekt uitstel.

te dringen (*x*). Doch hy stelde zyn antwoord op hun voorstel verscheiden' dagen uit, en verklaarde, eindelyk, dat hy geene volmagt hadt, om den tweeledigen voorslag te aanvaarden (*y*). Op de wapenschorsing gaf hy geen duidelyk bescheid. Doch hy toonde zig gezind, om een' renbode af te zenden naar Spanje, om last tot het aanvaarden van den tweeledigen voorslag, *of andere redelyke voorwaarden*. Maar dit laatste byvoegsel geviel den Staaten niet. De Witt scheef, dat het voorslaan van andere voorwaarden *het gantsche werk bederven, en om verre stooten zou konnen* (*z*). Doch de Markgraaf zogt tyd te winnen, zig verbeeldende, dat Groot-Britanje en de Staaten, door hun eigen belang, gedrongen zouden worden, om den voortgang der Fransche wapenen, met geweld, te stuiten. Maar men hadt, hier, vastgesteld, tot zulk een uiterste niet te komen, dan wanneer Frankryk zig niet houden mogt aan den tweeledigen voorslag, na dat dezelve, door Spanje, zou aangenomen zyn. De Witt schreef, hierom, rondelyk „ dat de Heer Marquis zig „ niet diende te * vleijen, dat hy, door ee„ nige † streeken, den Koning van Engeland „ en deezen Staaat, in den oorlog tegen Frank„ ryk, zou konnen inwikkelen (*a*)." Ook lieten

* *flatteeren.*
† *Artificien,*

(*x*) Missiven *van* BURGERSD. *en* VAN DER TOGT *van* 8, 12 *Febr.* 1668. *MSS.*

(*y*) Missiven *als boven van* 14 *en* 17 *Febr.* 1668 *MSS.* Resol. Gener. *Vener.* 17 *Febr.* 1668. *MS.* AITZEMA VI. *Deel*, *bl* 768, 774, 784.

(*z*) Origin. Missive *van* DE WITT *aan* de Gedep. te Brussel *van* 21 *Febr.* 1668.

(*a*) Missive *als boven.*

ten de Afgevaardigden te Brussel niet na, hem te vertoonen; dat hy op geenen onderstand hoopen moest, zo hy den tweeledigen voorslag niet aannam (*b*). De Ridder Temple, die den Markgraaf van Kastel-Rodrigo ook wederom was komen zien, ondersteunde de poogingen der Staatsche Afgevaardigden, en bragt hem een weinig aan 't wankelen (*c*). Men drong, onder anderen, sterk op het afzenden van Gevolmagtigden naar Aken, tot de Vredehandeling aldaar (*d*). En hy besloot hiertoe, eindelyk, zo wel als tot het aanvaarden van den stilstand van wapenen: doch tot de aanneeming van den tweeledigen voorslag verklaarde hy naderen last uit Spanje te behoeven (*e*). Nogtans, ontveinsde hy niet, dat hy den voorslag zou aanneemen, indien hy wist, dat dezelve van de hand geweezen zou worden, door Frankryk (*f*). Hy zou, inderdaad, eerder geneigd geweest zyn, om den oorlog voort te zetten, met hulp van Groot-Britanje en van de Staaten; doch deeze Mogendheden stelden de Vrede, op den voorgeslaagen voet, boven eenen oorlog, waarvan zy, en mogelyk de Staaten alleen de meeste kosten zouden moeten draagen (*g*). Eindelyk, verklaarde de Markgraaf, „ dat 1668.

(*b*) Missive *van* BURGERSD. *en* VAN DER TOGT *van* 25 *Febr.* 1668. *MS.*

(*c*) Orig. Missive *van* W. TEMPLE *van* 24 *Febr.* 1668.

(*d*) Orig. Missive van hunne Hoog Mog. *van* 24 *Febr.* 1668.

(*e*) Missive der Gedep. *van* 26 *Febr.* 1668. Missive van W. TEMPLE *van* 24 *Febr.* 1668. *MSS.*

(*f*) DE WITT Brieven IV *Deel*, *bl.* 681.

(*g*) Missive *van* J. DE WITT *aan* W. TEMPLE *van* 25 *Febr.* 1668. *MS.*

1668. „ dat hy zou konnen besluiten, een der twee „ Leden van den voorslag aan te neemen, „ zo Frankryk, voor 't Parlement van Parys, afstand deedt van allen verder regt op „ de Spaansche bezittingen, en zig, in plaats „ van de genomen' Steden, die zig zo diep „ in de Nederlanden uitstrekten, vergenoegen „ gen wilde met anderen van gelyke waar„ de." Maar men begeerde, dat hy zig, omtrent deeze twee punten, verliete op de middelaars (*b*), waartoe hy geenen zin toonde. Midlerwyl, werdt de Vrede tusschen Spanje en Portugal getroffen: 't welk de Spaanschen nog traager maakte, om met Frankryk te sluiten (*i*). Doch van het aanneemen van den stilstand van wapenen, tot het einde van Lentemaand, of Bloeimaand, of langer, gaf de Markgraaf van Kastel-Rodrigo eene schriftelyke Verklaaring, den vierden van Lentemaand gedagtekend (*k*). Ook benoemde hy den Baron van Bergeik tot Gevolmagtigde op de Vredehandeling te Aken. De verklaaring, wegens het aanvaarden van den stilstand van wapenen, werdt, terstond, naar Frankryk gezonden, om den Koning, insgelyks, tot het aanneemen van den zelven te beweegen (*l*): 't welk, niet dan met moeite, gelukte (*m*). De Koning benoemde, omtrent

Hy verklaart dien, onder voorwaarden, te konnen aanneemen.

Hy aanvaardt de Wapenschorsing.

(den

(*b*) Missive *van* W. TEMPLE *aan* J. DE WITT *van* 27 *Febr.* 1668. *MS.*

(*i*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 325, 333. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 367

(*k*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 307.

(*l*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 306, 311.

(*m*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 315, 321.

den zelfden tyd, den Heer Colbert, tot zynen Gevolmagtigde op de Vredehandeling te Aken. De Staaten schikten den Heer van Beverningk derwaards (*n*). Doch daar verliep nog eenige tyd, eer de onderhandelingen aldaar werden aangevangen. Beverningk was egter, op den zevenden van Grasmaand, reeds te Aken, gelyk my, uit eenen zyner eigenhandige Brieven, den tienden, van daar, geschreeven, gebleeken is. Ondertusschen, hadt men 't, by den Markgraaf van Kastel-Rodrigo, zo ver gebragt, dat hy genoegzaame hoop gegeven hadt van den tweeledigen voorslag te zullen aanneemen (*o*), zonder zig te uiten, voor welk van de twee Leden hy zig verklaaren zou: 't welk men egter gaarne gezien zou hebben. Men deedt, vervolgens, zyn best, om de Vredehandeling te Aken te doen openen (*p*). Men arbeidde, vooral, ten deezen einde, in Frankryk. Van Beuningen en *John Trevor*, Engelsche Gezant aldaar, zogten den Koning ook over te haalen tot eene verklaaring, dat hy zig aan den tweeledigen voorslag houden zou tot den vyftienden van Bloeimaand; en tot het verlengen der Wapenschorsinge, tot het einde der gemelde maand. Eenige Duitsche Vorsten, te Keulen vergaderd, hadden zulks ook verzogt. Doch de Koning hieldt zig aan algemeene betuigingen van zyne geneigdheid tot vrede

Handeling aan 't Fransche Hof.

(*n*) Resol. Gener. *Mercc.* 21 *Maart* 1668. MS. D'Estrad. *Tom.* VI. *p.* 264, 338.
(*o*) Missive der Geden. *van* 2 *Maart* 1668. *MS.*
(*p*) Resol. Gener. *Martis* 6 *Maart* 1668. *MS.*

1668. de (*q*). Hy meende bespeurd te hebben, dat Kastel-Rodrigo slegts tyd zogt te winnen, tot de aankomst van agt- of tienduizend Spanjaards, die, na 't sluiten der Vrede met Portugal, onder Don Jan van Oostenryk, naar de Nederlanden stonden te komen (*r*). Van Beuningen verstoutte zig, somtyds, den Franschen Staatsdienaaren het gevaar voor te stellen, waarin de Koning zig steeken zou, zo hy zig niet hieldt aan den tweeledigen voorslag (*s*). Doch deeze vrymoedigheid werdt hem kwalyk genomen aan 't Fransche Hof. De Lionne schreef deswege aan d'Estrades „ dat hy zig verzekerd hieldt van de „ Vrede, zo hy slegts twee uuren met de „ Witt mogt konnen spreeken, van wiens „ redelykheid en bekwaamheid om zwarig-„ heden uit den weg te ruimen hy ten vollen „ overtuigd was. Doch dat de haastigheid „ en bedreigingen van den Heere van Beu-„ ningen, die zig alleen bezig hieldt met het „ vertoonen van uitsteekende gevaaren, „ waarvoor de Franschen niet zeer bekom-„ merd waren, alles moesten doen dugten „ van eenen Koning, die zo roemzugtig was, „ en zo kiesch op het punt van eere als de „ Koning van Frankryk (*t*)." Nogtans gaf Lodewyk de XIV. zo veel toe, gelyk men 't noemde, dat hy de Plaatsen, welken, hy tot

aan

(*q*) Missiv. der Gedep. *van* 10 *Maart* 1668. *MS.* D'ESTRAD. *Tom.* VI. *p.* 344. 347. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 688.

(*r*) Orig. Missive *van* C. VAN BEUNINGEN *van* 8 *April* 1668.

(*s*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 345.

(*t*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 348.

aan den vyftienden van Bloeimaand, bemagtigen mogt, beloofde te rug te zullen geeven, zo Spanje den tweeledigen voorslag, in klaare bewoordingen, aanname (*u*). 1668.

Doch het weigeren van den stilstand van wapenen, tot het einde van Bloeimaand, werdt euvel opgevat in den Haage. Vier Gewesten, Gelderland, Utrecht, Overyssel en Stad en Lande, beweerden, dat men Spanje behoorde te helpen. Maar Holland en Zeeland oordeelden, dat men Frankryk moest zoeken te beweegen, om de wapenschorsing toe te staan, geduurende den tyd, die, tusschen de tekening en bekragtiging der Vrede, verloopen moest (*v*). Want men hadt het nu zo ver gebragt met den Markgraaf van Kastel-Rodrigo, dat men verzekerd was, dat hy zig aan den tweeledigen voorslag zou houden. De Vrygeleibrieven voor den Heere Colbert waren afgevaardigd. Kastel-Rodrigo hadt beloofd, dat de Baron van Bergeik, voor 't einde van Lentemaand, te Aken zyn zou (*w*). Hy hadt afschriften naar Frankryk geschikt van de bevelen, door hem gegeven, om de wapenschorsing te houden tot het einde van Lentemaand: en hy hadt, eindelyk, zyne volmagt om te sluiten, waarover men in Frankryk eenige ongerustheid hadt doen blyken, vertoond aan de Afgevaardigden der Staaten (*x*); die hem, zo sterk, op

Sommige Gewesten verstaan, dat men Spanje helpen moet.

De handeling vordert, aan 't Hof van Brussel.

(*u*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 360.
(*v*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p* 362.
(*w*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 696.
(*x*) *Zie* dezelve *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 790.

1668. op dit alles, gedrongen hadden, dat Temple geoordeeld hadt, dat zy te driftig geweest waren, en der Spaanschen traagheid te weinig hadden toegegeven. Doch zy vermoedden, in tegendeel, dat Temple den handel zogt te rekken, om de Staaten, of alleen, of nevens Groot-Britanje, in te wikkelen in eenen oorlog met Frankryk. Maar de Witt, die Temple voor opregt aanzag, kon hem niet verdagt houden van zulk een slinksch inzigt, en schreef den Afgevaardigden, ernstelyk, aan, dat het gering misverstand, tusschen hen en Temple, ter deezer gelegenheid, ontstaan, behoorde gesmoord te blyven, op dat Frankryk 'er geen misbruik van maaken mogt, tot veragtering der Vrede (y). Maar het aantasten van het Kasteel van Genappe door de Franschen, welk, vier dagen, na dat de Koning, in den stilstand van wapenen tot het einde van Lentemaand, bewilligd hadt, geschied was, en het bemagtigen van dit Kasteel, hoewel de Franschen het, op 's Konings last, kort hierna, wederom ruimden (z), hadt nieuw misnoegen veroorzaakt, aan het Hof van Brussel (a). Men riep, dat Frankryk de Wapenschorsing gebroken hadt, en men hervatte de handeling met de Staaten, over de verpanding van een gedeelte der Spaansche Nederlanden, welk nu bepaald werdt

Vermoeden omtrent de oogmerken van Temple.

Genappe overmeesterd door de Franschen.

(y) Missiven *der* Gedep. *van* 11, 13, 18 *Maart* 1668. Orig. Missive *van* W. TEMPLE *van* 11 *Maart* 1668. Orig. Missive *van* J. DE WITT *van* 16 *Maart* 1668.
(z) Lettr. de Mr. DE LIONNE *du* 22e *de Mars* 1668. *MS.*
(a) Resol. Gener. *Domin.* 18 *Maart* 1668. *MS.*

werdt tot het Overkwartier van Gelderland, Damme en de schansen S. Donaas en Izabelle (b). Men sprak eerst van een millioen guldens, op dit onderpand, te willen opneemen. Doch de wederzydsche Gevolmagtigden kwamen, na eenige dagen handelens (c), in den Haage, overeen, op den negenden van Grasmaand, dat de Staaten den Spaanschen hun geloove leenen zouden, om, hier te Lande, twee millioenen guldens te ligten; tegen dezelven, ten onderpand ontvangende Argenteau, Navagne, Stevensweerd, Venlo met de Sterkte aan de andere zyde der Maaze, Gelder en de schansen S. Donaas en Izabelle (d). Maar eer dit Verdrag nog getekend was, hadden Van Beuningen en Trevor, met de Fransche Staatsdienaars handelende over het verlengen der Wapenschorsinge, een ontwerp van een Verdrag opgesteld, volgens welk „ Spanje de Plaatsen, in den jongsten „ veldtogt veroverd, of eenige anderen, die „ uitdrukkelyk genoemd werden, aan Frankryk zou moeten afstaan: doch zo Spanje „ zig, hierop, binnen zekeren bestemden „ tyd, niet verklaarde, begeerde de Koning van Frankryk geene vrede te maa- „ ken, dan op eene deezer twee nieuwe „ voorwaarden 1. of afstand van alles, wat „ de Koning van Frankryk, in 't voorleeden „ jaar,

1668.

Handel over de Verpanding van een gedeelte der Spaansche Nederlanden.

Ontwerp van een Verdrag tusschen Frankryk en Spanje.

(b) Resol. Gener. *Mercur.* 21 *Maart* 1668. *MS.*
(c) Missive van den Raadp. DE WITT *van* 22 *Maart* 1668.
(d) Secr. Resol. Holl. 5, 10 *April* 1668. II. *Deel*, *bl.* 639, 650. *Voiez auſſi* D'ESTRAD. *Tom.* VI. *p.* 381. *en* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 769.

1668. „ jaar, overmeesterd hadt, benevens het „ Franche Comté en Kameryk. 2. of van 't „ gene de Koning, tot nu toe, gevorderd „ hadt, in stede der veroverde Plaatsen, ver- „ meerderd met het Hertogdom Luxem- „ burg, of wel, met Doornik en Ryssel, ter „ keure van de Spaanschen." Wyders, werdt, by een byzonder punt van 't Verdrag van Verpandinge, bestemd, dat de Staaten geen geld zouden behoeven te schieten, voor dat Spanje last gegeven hadt om, volgens dit Ontwerp, te sluiten met Frankryk (*e*). Doch de opkomende Vrede was oorzaak, dat dit Verdrag van Verpandinge niet werdt uitgevoerd (*f*). Men scheen, ondertusschen, den Koning van Frankryk niet kwalyk te konnen neemen, dat hy, meester geworden van het Franche Comté, nu meer vorderde, dan hy te vooren gedaan hadt. Ook maakten Van Beuningen en Trevor geene zwaarigheid, om dit Ontwerp hunnen Meesteren toe te zenden. Doch zy begeerden 's Konings woord, dat hy, zo de Koning van Groot-Britanje en de Staaten het Ontwerp goedkeurden, de Wapenschorsing zou doen duuren, tot het einde van Bloeimaand. Maar men antwoordde hun, dat zyne Majesteit hierop niet kon raadpleegen, voor hy wist, hoe zyn Ontwerp, te Londen en in den Haage, zou smaaken. Evenwel, schreef de Lionne aan d'Estrades, dat hy de Witt, in vertrouwen, verzekeren kon

(*e*) *Voiez* D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 396.
(*f*) Missiv. der Gedep. te Brussel van 5 *May* 1668. *MS.*

kon van de verlenging der Wapenschorsinge, 1668.
zo 't Ontwerp, hier en in Engeland, goedgekeurd werdt (*g*). De Staaten raadpleegden 'er, terstond, over; doch Gelderland, Friesland, Utrecht, Overyssel en Groningen verwierpen 't, als eene nieuwigheid, die met de punten van het drievoudig Verbond niet overeenkwam (*h*). Eenigen hunner veranderden egter van gedagten, en de Vergadering besloot, eerlang, het Ontwerp naar Brussel te zenden, en den Markgraaf van Kastel-Rodrigo te dringen tot het aanneemen van een der twee op nieuws voorgeslaagen punten.

XXII. Beweegingen van 't Fransche Leger.

Hagchelyk stondt nu de Vredehandeling: te meer, om dat de Franschen, om hunnen voorslag gewigt by te zetten, by Binch, begonden byeen te trekken, onder den Markgraave van Bellefonds, en Brussel dreigden met een beleg (*i*): waarop Kastel-Rodrigo aan de Staaten om hulp gezonden; doch tot antwoord bekomen hadt, dat hy geene hulp wagten moest, voor hy het Ontwerp, in Frankryk, met toestemming van Van Beuningen en Trevor, op het papier gebragt, hadt goedgekeurd (*k*). Doch hierop volgde, op 't onverwagtst, eene verklaaring, dat de Markgraaf van Kastel-Rodrigo last hadt ontvangen, om van den tweeledigen voorslag dat

Kastel-Rodrigo aanvaardt een der punten

(*g*) Origin. Missive *van den* Amb. VAN BEUNINGEN *van* 30 *Maart* 1668., D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 368.
(*h*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 373.
(*i*) Orig. Miss. *van de* Amb. MEERMAN *en* BOREEL *van* 3 *April* 1668.
(*k*) Resol. Gener. *Merc.* 11 *April* 1668. *MS.*

1668.

van den tweeledigen voorslag.

dat Lid te aanvaarden, volgens welk, de Koning van Frankryk in 't bezit gesteld zou worden van alle de Plaatsen, welken hy, in den jongsten veldtogt, veroverd hadt. Hy verklaarde zig ook bereid, om, op deezen voet, volmagt te geeven tot het tekenen der Vrede te Aken, mids de Staaten hem, vooraf, verzekerden, dat zy hem, met zesduizend man, zouden bystaan, zo dra hy deeze volmagt gegeven zou hebben. De Staaten, de Vrede dus, van den Spaanschen kant, in genoegzaame zekerheid gesteld ziende, besloten, terstond, zesduizend man, onder den Kolonel *Kirkpatrik* (*l*), van Bergen op Zoom, af te scheepen tot voor Lillo, om daar te toeven tot nader bevel, en, zo de Fransche troepen eenige merkelyke beweeging maakten, geleid te worden binnen Brussel of Dendermonde, of eenige andere sterke Plaats in deezen oord (*m*). Men hadt, onlangs, eene overeenkomst getroffen met de Vorsten van Brunswyk-Lunenburg, om drie regementen te paarde en drieduizend man te voet van hun over te neemen (*n*). De troepen vervoegden zig, in gevolge van het besluit der Staaten, terstond, naar Lillo (*o*). Voorts, hadt men, op

De Staaten zenden eenige troepen naar Lillo.

(*l*) Orig. Missiven der Gedep. te Velde van 19 *Maart*, 2 *April* 1668.

(*m*) Secr. Resol. Holl. 10, 16 *April* 1668. II. *Deel*, *bl.* 664, 665. Resol. Gener. *Jovis* 12 *April* 1668. *MS.* Orig. Missiv. *van den* Raadp. DE WITT *van* 12 *April* 1668.

(*n*) Resol. Holl. 15, 21 *Maart* 1668. *bl.* 11, 24. Secr. Resol. Holl. 21 *Maart* 1668 II. *Deel*, *bl.* 636. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 525, 879. D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 310, 395.

(*o*) D'ESTRADES *Tom.* VI. *p.* 394. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 536.

1668.

op de eerste tyding, dat de Hertog van Beaufort, met de Fransche Vloot, in zee gesteken was, om Don Jan van Oostenryk te onderscheppen, last gegeven aan de Kollegien ter Admiraliteit, om 's Lands schepen, terstond, zee te doen kiezen, en den Koning van Groot-Britanje verzogt, zyne Vloot, van gelyken, te doen uitloopen (*p*). De Staaten van Holland egter, bedugt voor oorlog met Frankryk, schreeven den Afgevaardigden te Brussel in 't byzonder, dat de Markgraaf van Kastel-Rodrigo geene hulp altoos te wagten hadt, zo hy niet in de voorgeslaagen' Vredepunten bewilligde (*q*). De Markgraaf deedt, ondertusschen, zyn best, om den Staatschen diets te maaken, dat de Franschen op 't punt stonden, om Valenchyn, Namen en Condé, gelykelyk, aan te tasten: alles om hen, ware 't mogelyk, in te wikkelen in den oorlog, terwyl de Vrede zo goed als geslooten was (*r*). Gamarra leverde ook een Geschrift in ter algemeene Staatsvergaderinge, strekkende ten zelfden einde (*s*). Doch de Staaten, dit Geschrift duister, en, gelyk zy spraken, *vol haaken en oogen* gevonden hebbende, bleeven dringen op het aanneemen van het jongste Ontwerp, 't welk men

(*p*) Resol. Gener. *Merc.* 11 *April* 1668. *MS.* Secr. Resol. Holl. 6, 7 *April* 1668. II. *Deel*, *bl.* 649.

(*q*) Origin. Missiv. van hunne Ed. Gr. Mog. *van* 12 *April* 1668.

(*r*) Missive der Gedep. aan hunne Hoog Mog. *van* 14 *April* 1668. *MS.* Orig. Miss. van den Raadp. DE WITT *van* 12 *April* 1668.

(*s*) *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 788.

1668. men te Brussel eenigszins beloofd; doch nog niet uitgevoerd hadt (*t*). De Afgevaardigden lieten niet na, volgens den last hunner Meesteren, by den Markgraave, aan te houden, op de tekening van het Ontwerp; doch hy, geholpen door Temple, met welk inzigt, blykt niet klaar, bleef uitstellen en aarzelen (*u*). De Koning van Frankryk, ondertusschen, ziende, dat het den Staaten ernst ware, hem te verpligten tot vrede, op de voorgeslaagen' voorwaarden, sloot, op den vyftienden van Grasmaand, een Verdrag met de Gezanten van Groot-Britanje en van deezen Staat; waarby „ hy eene Wapenschorsing toestondt, „ tot het einde van Bloeimaand, en tyd, tot „ het einde van Hooimaand, om Spanje te „ beweegen tot vrede, volgens het jongste „ Ontwerp, waaraan Frankryk zig zo lang „ houden zou; zullende men, na dien tyd, „ middelen beraamen, om een einde van „ den oorlog te maaken, zo de Vrede dan „ nog niet getroffen mogt zyn (*v*)." Doch hoe nader Frankryk kwame, hoe meer Spanje ruggewaards scheen te gaan (*w*). De Baron van Bergeik hadt nog geene volmagt, om iet te tekenen, te Aken, en de beweegingen der Staatsche troepen scheenen den Markgraaf van Kastel-Rodrigo afkeeriger te maaken

Verdrag met Frankryk tot bevordering der Vrede.

(*t*) Resol. Gener. *Vener.* 13 *April* 1668. *MS.*
(*u*) Missive *der* Gedep. *van* 17 *April* 1668. *MS.*
(*v*) Missive van den Amb. VAN BEUNINGEN *van* 15 *April* 1668. *Voiez aussi* D'ESTRAD. *Tom.* VI. *p.* 407. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 701, 703.
(*w*) Missiv. *der* Gedeput. *te* Brussel *aan de* extr. Ambass. *in* Engel. *van* 17 *April* 1668. *MS.*

ken om te sluiten (*x*). Hy vorderde nu, dat de Staaten hem schriftelyke belofte deeden, dat zy zig, ten zynen opzigte, naar den inhoud van het derde geheim Artikel van het drievoudig Verbond, gedraagen zouden, eer hy last geeven wilde om te sluiten. De Staaten waren hem hierin te wille (*y*), en de Witt schreef aan Burgersdyk en van der Togt, „ dat men Kastel-Rodrigo, zo hy nu naliet „ volmagt te geeven om te sluiten; niet dan „ als eenen * *styfzinnigen weigeraar* zou kon„ nen aanzien (*z*)." Men liet het hierby niet. 't Krygsvolk van den Staat, welk omtrent Lillo lag, werdt, van daar, te rug ontboden naar Bergen op Zoom (*a*). Doch eer dit nog geschied ware, hadt de Markgraaf, wel weetende, dat het in de magt der Staaten stondt, om Frankryk gelegenheid te geeven tot het voortzetten zyner overwinningen, en nu last uit Spanje (*b*), en te gelyk de begeerde verzekering bekomen hebbende van hunne Hoog-Mogendheden (*c*); de volmagt tot het tekenen der Vrede doen vervaardigen: die, nog voor het einde van Grasmaand, door Temple, in persoon, naar Aken overgebragt werdt (*d*). Hier, was nu anders niet te

1668.

* *Opiniaster refusant.*

De Vrede

(*x*) Orig. Missive *van* H. V. Beverningk *van* 17 *April* 1668.

(*y*) Resol. Gener. *Lunæ* 16 *April* 1668. *MS. Zie ook* Secr. Resol. Holl. 16 *April* 1668. II. *Deel*, *bl.* 665.

(*z*) Origin. Miss. *van den* Raadp. de Witt *van* 16 *April* 1668. *Zie ook* De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 672.

(*a*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 414.

(*b*) *Zie* Aitzema VI. *Deel*, *bl* 804.

(*c*) *Zie* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 806.

(*d*) Missive der Gedep. *van* 19, 20 *April* 1668. *MS.*

1668. te doen, dan het ontworpen Verdrag te tekenen: 't welk, na veel draalens van den Baron van Bergeik (*e*), als of 'er nog hoop ware geweest, om de troepen van den Staat handgemeen te zien met de Franschen, eindelyk, op den tweeden van Bloeimaand, geschiedde. „ Frankryk bleef, by de Akensche Vrede, in 't bezit van Charleroi, Binch, „ Aath, Douai en de Sterkte Scarpe, Doornik, Oudenaarden, Ryssel, Armentiers, „ Kortryk, S. Wynoksbergen en Veurne, „ met derzelver onderhoorigheden: alle welke Plaatsen hem, in 't voorleeden jaar, in „ handen gevallen waren. De Koning van „ Frankryk beloofde, terstond na 't afkondigen der Vrede, zyne troepen uit het „ Franche Comté te rug te zullen trekken, „ en het wederom te zullen inruimen aan „ Spanje. De Pyreneesche Vrede werdt, by „ dit Verdrag, bevestigd, in alles, waarin „ dezelve niet van deeze verschilde (*f*)." Wy maaken te minder gewag van de overige punten, om dat de Vrede onzen Staat niet regelregt betrof.

Tusschen Frankryk en Spanje wordt, te Aken, getekend.

XXIII. Sommigen willen, dat de Staaten zeer verzet stonden, over de keuze, die het Spaansche Hof, uit de twee Leden van den Franschen voorslag, gedaan hadt, hebbende zy niet verwagt, dat men Frankryk meester gelaaten zou hebben van verscheiden' Plaatsen, in 't hert van 't Land gelegen. Doch hier-

Aanmerkingen over dezelve.

(*e*) Orig. Miss. *van* H. v. Beverningk *van* 1 *May* 1668.
(*f*) *Voiez* D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 418. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 714.

hiermede zou het Spaansche Hof beoogd hebben, Groot-Britanje en de Vereenigde Gewesten in de noodzaakelykheid te brengen, om Frankryk den oorlog aan te doen, wanneer het maar de minste beweeging maakte, om zyne overwinningen voort te zetten in de Nederlanden (g). Wyders, kan men niet twyfelen, of het drievoudig Verbond is oorzaak geweest van de Vrede te Aken; schoon sommigen vermoeden, dat het, van de zyde van Karel den II, alleenlyk geslooten werdt, om het volk te mompen, en om, onder schyn van te voldoen aan de verbindtenissen van het zelve, veel gelds te trekken van 't Parlement. Ook zou een zyner voornaamste gunstelingen, de Ridder *Thomas Clifford*, niet lang na 't sluiten van het drievoudig Verbond, en terwyl elk 'er zig over verheugde, openlyk, gezeid hebben: *Onaangezien dit alles, zullen wy wel haast eenen tweeden oorlog hebben met de Vereenigde Gewesten* (h). Wat den Staaten betreft, zy hadden, met dit Verbond, hun oogmerk bereikt, en Frankryk gestuit, in den loop zyner overwinningen. Nogtans, konden zy niet nalaaten te zien, dat zy zig, hierdoor, het misnoegen van het Fransche Hof op den hals gehaald hadden. Want schoon sommigen hebben geschreeven, dat zy om het drievoudig Verbond niet gedagt zouden hebben, zo 't hun van Karel den II. niet in den mond gegeven wa-

1668.

(g) Rapin *Tom.* IX. *p.* 276.
(h) Rapin *Tom.* IX. *p.* 277, 278.

1668. ware (*i*); hebben wy, uit de Instructie en handeling van de Ambassadeuren Meerman en Boreel, te vooren, doen zien, dat men zig, inderdaad, met Groot-Britanje dagt te verbinden, tot bescherming der Spaansche Nederlanden, ja, dat, hoe voorzigtig dit stuk ook behandeld werdt, het Fransche Hof, deswege, reeds agterdogt opgevat hadt, lang voor dat Temple in Holland kwame, om het drievoudig Verbond voor te staan. Ook vind ik, in de eigenhandige Brieven van de Afgevaardigden te Brussel, dat de Markgraaf van Kastel-Rodrigo hun, op den derden van Bloeimaand, 's daags na 't sluiten der Akensche Vrede, als in vertrouwen, ontdekt hadt, „dat hy, uit verscheiden Brieven, met naame „uit die van den Hertoge van Lotharingen, „meende verzekerd te zyn, dat Frankryk „iets * gewigtigs tegen de Staaten in den „zin hadt, ten deele, tot uitvoeringe der „oogmerken, die de Kroon, onverstanderlyk, „dagt hy, tegen alle de Nederlanden, ge„vormd hadt; ten deele, om zig te wree„ken van de Vereenigde Staaten, die den „voortgang zyner wapenen, door het drie„voudig Verbond, gestuit hadden (*k*)." Wegens den aart en inzigten des Konings van Frankryk, hadt de Ambassadeur van Beuningen ook zorgelyke gedagten; welken hy, ten deele in Cyfer, aan Burgersdyk en van der Togt, overschreef. Ik zalze, tot voldoe-

* *notabels.*

(*i*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 273.
(*k*) Missiv. *der* Gedep. te Brussel *van* 5 *May* 1668. *MS.*

doeninge der weetgierigen, uit zynen oorspronkelyken Brief, woordelyk en ontcyferd, hier invoegen: 1668.

Den Koninck
„ 510. *heeft de gedagten van een*
Cyrus Alexan-
„ 24. 37. 98. 80. 90. 83. *en van een* 33. 63. 44.
der 't ver-
„ 94. 32. 68. 40. 45. 81. *en* 87. 89. 44. 81. 85.
trouwen syn
„ 80. 70. 88. 93. 44. 69. *dat hy heeft op* 1125
ongemeene maght fortuin
„ 971 *en* 48. 71. 79. 86. 89. 97.
kleyne van
„ 69. *en de* 959. *opinie van 't vermogen* 1196.
andere Staten,
„ 32. 68. 40. 44. 81. 45. 1148. *gevoet door luy-*
„ *den, die haar rekeninge in den oorlog vinden,*
hem conquesten van de Spaan-
„ *doen* 54. 45. 66. *de* 801. 1166.
sche Nederlanden facyl
„ 344. *soo* 47. 32. 39. 56. 63. 32.
aghten dat hy ten-
„ 49. 85. 45. 67. 816. 926. *aan de* 23. 90. 46.
tatie
„ 71. 90. 34. 88. 59. 46. *soo 't scheynt niet kan*
„ *wederstaen* (*l*)."

D'Estrades ook, misnoegd over 't sluiten van het drievoudig Verbond, schreef aan de Lionne „ dat men den luiden, hier, hunne slegte handelwyze wel met woeker betaald

(*l*) Missiv. van C. v. BEUNINGEN in date 27 Maart 1668. MS.

1668. „ taald zou konnen zetten, zo dra de Vrede „ gesllooten ware." *Ik ken*, voegde hy 'er by, *hun zwak zo wel als iemant, en waar men hen aantasten moet, wanneer de Koning zulks zal goedvinden. Maar 't is 'er nu nog geen tyd toe* (*m*). Dezelfde d'Estrades schreef, 's daags na 't sluiten der Vrede, aan de Lionne „ dat de Witt en de „ schranderſten uit de Regeeringe overtuigd „ waren, dat de Koning zig, in deezen veld- „ togt, meeſter van de Spaanſche Nederlan- „ den zou hebben konnen maaken, indien „ hy gewild hadt." *God geeve*, laat hy hierop volgen, *datze zig, ten zynen tyde, de verpligting herinneren mogen, welke zy, deswege, aan den Koning hebben. Doch naar ikze kenne, zullen zy, by 't overlyden des Konings van Spanje, gereed zyn, om Verbonden te ſmeeden, en de Christen-Mogendheden te beweegen, om zig te kanten tegen 't gene zyne Majeſteit, wettiglyk, zal vorderen. Hiernaar kont gy uwe maatregels neemen* (*n*). Uit al het welke, ligtelyk, te beſpeuren is, hoe de gemoeden aan 't Franſche Hof, na 't ſluiten der Akenſche Vrede, geſteld waren, en wat de Staat, in tyd en wyle, te dugten hadt. Ook zal de geſchiedenis der volgende tyden ons doen zien, dat men, tegenwoordig, reeds, met grond, voorſpellen kon, waartoe het wederzydſch belang beide Frankryk en deezen Staat beweegen zou.

XXIV. Men ar- Het ſluiten van het drievoudig Verbond en

(*m*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 276.
(*n*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 427.

en van de Vrede te Aken, Frankryk en de Vereenigde Gewesten merkelyk vervreemd hebbende van elkanderen, en Groot-Britanje, ten minste zo 't uiterlyk scheen, nader verbonden hebbende met deezen Staat, gaf aan de vrienden van het Huis van Oranje nieuwe gelegenheid, om op de bevordering der belangen van den Prinse, die nu omtrent agttien jaaren bereikte, bedagt te zyn. De Staaten van Holland hadden, in 't voorleeden jaar, reeds gestemd voor 's Prinsen zitting in den Raad van Staate; doch niet dan onder voorwaarde, dat het Kapitein- en Admiraal-Generaalschap, voortaan, afgescheiden bleeve van het Stadhouderschap: waarin zy, eindelyk, in Louwmaand deezes jaars (*o*), drie Gewesten, Gelderland, Utrecht en Overyssel, hadden doen bewilligen. De algemeene Staaten hadden, hierop, by meerderheid van stemmen, beslooten, de andere drie Gewesten, Zeeland, Friesland en Stad en Lande, te bezenden, en ware 't mogelyk tot het zelfde ontwerp van *Harmonie* of Overeenstemming, gelyk het genoemd werdt, over te haalen (*p*). Naar Zeeland vertrokken *Jakob van der Steen*, Burgemeester van Tiel, *Nikolaas Vivien*, Pensionaris van Dordrecht, en *Gerard Kolterman*, Heer in Kallantshoek, Raad en Oud-Schepen van Haarlem. Zy hadden gehoor by de Staaten van 't Gewest, op den vierden van Sprokkelmaand, en dron-gen

1668.

beidt, wederom, aan 't bevorderen van den Prinse van Oranje.

Bezending der algemeene Staaten naar Zeeland, Friesland en Stad en Lande.

(*o*) Resol. Holl. 11, 12, 17 *Jan.* 1668. *bl.* 3, 6, 10.
(*p*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 623.

1668. gen zeer, dat Zeeland, welk, in eene andere gelegenheid, zig van dezelfde reden bediend hadt, zig nu behoorde te voegen naar de meerderheid. Doch de Vergadering der Staaten was thans, in zig zelven, niet zeer eenig: zynde Veere, ter gelegenheid eener dubbele benoeming van Wethouderen, inwendig, vol oproers, en zo zeer verdeeld, dat de Stad dubbele Afgevaardigden zondt in de Vergadering der Staaten; en de Staaten reeds last gegeven hadden, om Krygsvolk naar Veere te doen trekken, toen de zaaken zig, aldaar, begonden te schikken tot rust (q). Zy werden, eerlang, volkomenlyk in orde gebragt, door *Konstantyn Huigens*, Heer van Zuilichem, en *Lauwens Buisero*, Heer van Dussen-Muilkerk, Gemagtigden van den' Prinse van Oranje, als Markgraaf van Veere (r). Midlerwyl, hadden de Staaten van Zeeland, in Lentemaand, by een breedvoerig Vertoog, verklaard, dat zy niet konden verstaan tot de begeerde scheiding der hooge waardigheden (s). Van Friesland en Stad en Lande, werwaards *Gaspar Fagel*, Pensionaris van Haarlem, *J. van Nyenburg* en *Gaspar Schadé* gezonden werden, kwam, eerlang, het zelfde bescheid (t). Uit deeze oneenig-

Oproer te Veere.

(q) Notul. Zeel. 26, 27, 28, 30, 31 *Jan.* 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10 *Febr.* 15, 16, 17, 19 *Maart* 1668. *bl.* 5, 7, 9, 10, 12, 16, 18, 19, 21, 23, 25, 28, 35, 41, 42, 46, 47. Resol. Holl. 24, 25 *Jan.* 1668. *bl.* 28. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 469-474.

(r) Notul. Zeel. 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30 *Maart* 1668. *bl.* 50, 52, 56. 60, 64, 67-93. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 515, 658.

(s) *Zie* hunne Deductie *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 499 *enz.*

(t) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 490-495, 513, 528, 607.

eenigheid der Gewesten, volgde noodzaakelyk, dat de Prins van Oranje gesloozen bleef uit den Raad van Staate. De Staaten van Zeeland waren, nogtans, na 't sluiten der Vrede te Aken, de eersten, die zyne bevordering wederom ter hand namen. De Raadpensionaris de Huybert yverde, hierin, meer dan iemant: waarom sommigen, in Holland, gaarne gezien zouden hebben, dat hy van zyn ampt verlaaten geweest was: eenigen melden zelfs, dat men veel gelds spilde, om de Steden Zierikzee, Goes, Vlissingen en Veere hiertoe te doen besluiten (*u*). Doch hiervan heb ik geene behoorlyke zekerheid. 't Blykt alleenlyk, dat men, ten deezen tyde, in Zeeland, toeleg maakte om den Prins van Oranje tot eersten Edele te verheffen: waaraan de Heer van Zuilichem, een Fransch-man in zyn hert, schryft d'Estrades (*v*), ter gelegenheid van de onlusten te Veere, lang in Zeeland hebbende moeten toeven, naar alle waarschynlykheid, de hand hieldt (*w*). Doch 't liep aan tot in Herfstmaand, eer de zaak haar beslag kreeg. De Voogden des Prinsen hadden, al voor veele jaaren, verzogt, dat zy de Leenen van zyne Hoogheid, in Zeeland gelegen, mogten verheffen van de Staaten van dit Gewest (*x*); midsgaders, dat hy, als Markgraaf van Veere en Vlissingen, ter Vergaderinge van Zeeland, zitten mogt

1668.

De Prins van Oranje wordt eerste Edele van Zeeland.

(*u*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 438.
(*v*) D'Estrades *Tom.* V. *p.* 8.
(*w*) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 367.
(*x*) Notul. Zeel. 23 *April* 1654. *bl.* 124.

1668. mogt (y). Sedert, hadden de Staaten beslooten, zig van deeze gelegenheid te bedienen, onder anderen, om het Markgraafschap van Veere en Vlissingen; welk de Staaten van Holland verstonden, van hun, als * *onmiddelyke Leenheeren*, te moeten verheeven worden, gelyk weleer geschied was, in Zeeland te doen verheffen (z). Ten zelfden tyde, hadden zy vastgesteld, dat hun hulde en eed gedaan zou worden, wegens alle Leenen, in Zeeland gelegen (a): onder welken, zy egter ook begreepen de Heerlykheid van Sommelsdyk, onaangezien dezelve in Overflakké, en dus, onder het oppergebied van Holland, gelegen was. Doch zy hielden zig voor onmiddelyke Leenheeren deezer Heerlykheid; gelyk de Staaten van Holland, met opzigt op het Markgraafschap van Veere en Vlissingen, wilden gehouden worden (b): en de Heer van Sommelsdyk, sedert veele jaaren, uit de gunst der Staaten van Holland vervallen, hadt die van Zeeland, welken hem beter zetten mogten, te liever, voor zyne Leenheeren willen erkennen; gelyk hy, inderdaad, gedaan hadt (c). Ik meen egter niet, dat iemant, van wege den Prinse van Oranje, voor dat hy zelf, ten deezen tyde, tot eersten Edele verklaard werdt, de Zeeuwsche Leenen van

* *Domini directi.*

(y) Notul. Zeel. 23 *Sept.* 1656. *bl.* 100. 13, 14, 30 *April* 1657. *bl.* 78, 80, 85.

(z) Notul. Zeel. 20 *Maart*, 28 *July*, 3. 5, 6, 7 *Aug.* 1660. *bl.* 39, 97, 110, 118, 119, 123.

(a) Notul. Zeel. 20 *Maart* 1660. *bl.* 39.

(b) Notul. Zeel. 3 *Nov.* 1663, *bl.* 266. *Bylaag. bl.* 21, 297.

(c) Notul. Zeel. 24 *Sept.* 1659. *bl.* 175.

van de Staaten van Zeeland verheeven heeft. 1668.
Nu deedt hy 't, in persoon, en hing, daarmede, eenigszins, het zegel aan het gevoelen van Zeeland, dat het Markgraafschap van Veere en Vlissingen, te vooren, ten onregte, van Holland ter Leen ontvangen was. Ook heeft zyn opvolger in dit Markgraafschap alleen aan Zeeland hulde gedaan. Om thans dit werk ten einde te brengen, toog de Prins, zonder de Heeren, die zorg voor zyne opvoeding droegen, eenige kennis te geeven van zyn voorneemen, schielyk, naar Zeeland. Alles was hier gereed gemaakt, om hem als eersten Edele te ontvangen, en zitting te verleenen in de Vergaderinge der Staaten: 't welk, op den agttienden van Herfstmaand, zeer plegtiglyk, geschiedde. *Willem van Nassau*, Heer van Odyk, schoon buiten Zeeland gebooren, verscheen, sedert, hoewel tegen den zin van Zierikzee, ter algemeene Staatsvergaderinge en ter Vergaderinge der Staaten van Zeeland, om 's Prinsen Persoon te verbeelden (*d*). Hierop viel geene aanmerking by de Staaten van Holland. Doch men scheen eenige zwaarigheid te zullen maaken, zo de Heer van Odyk, gelyk sommigen zig verluiden lieten, te gelyk, als Raad ter Admiraliteit in Zeeland, mogt voorgesteld worden (*e*). Ook meen ik, dat dit agterbleef.

Maar

(*d*) Notul. Zeel. 18, 19, 20, 21, 22 *Sept.* 13, 16 *Octob.* 10 *Nov.* 1668. *bl.* 203, 208, 210, 216, 221, 228, 236, 247. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 607, 613-619, 620. Miss. uit Middelb. *gedrukt* 1668.
(*e*) Resol. Holl. 29 *Sept.* 1668. *bl.* 77.

1668. Maar de Staaten van Holland, bedugt, naar 't schynt, dat Zeeland, deezen stap gedaan hebbende, veelligt, voortgaan mogt, om den Prins van Oranje tot Stadhouder te verheffen, besloten, ten deezen tyde, niet te zullen gedoogen, dat eenige Stadhouder eener byzondere Provincie zitting name in den Raad van Staate (*f*). De Staaten van Utrecht vernietigden ook, in navolging van die van Holland, het Stadhouderschap van hun Gewest (*g*). Dus werkten Holland en Utrecht tegen de bevordering van den Prinse van Oranje, terwyl hy, door Zeeland en andere Gewesten, gedraagen werdt. Ondertusschen, was hy, nu agttien jaaren bereikt hebbende, in Wynmaand, geheel buiten Voogdyschap gesteld, en zyn eigen meester verklaard (*h*): waardoor hy meer gelegenheid om vrienden te maaken kreeg, dan hy, te vooren, gehad hadt. Doch het aanzien van Holland en de herstelling der Vrede hieldt zyne verheffing tot de bekende hooge waardigheden, nog eenen geruimen tyd, tegen. Midlerwyl, bragt het woelen voor en tegen zyne bevordering, onder eenen anderen naam, verscheiden' Gewesten in roere: waarvan wy, hier, een kort berigt geeven moeten.

Holland sluit de Stadhouders uit den Raad van Staate.

XXV. Twist in Friesland.

Friesland, Overyssel en Stad en Lande, alwaar men, sedert eenige jaaren, byna geduuriglyk, onderling overhoop gelegen hadt, wa-

(*f*) Resol. Holl. 28 *Sept.* 19 *Dec.* 1668. *bl.* 72, 59. *in de* Resol. van Consid. *bl.* 371.
(*g*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 632.
(*h*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 630.

waren, omtrent deezen tyd, wederom oneenig. In Friesland, was geschil over het regt om op de Landschaps Vergaderinge te verschynen: waarover de Gedeputeerde Staaten zig het oordeel aanmaatigden: doch zy gingen, naar sommiger meening, zeer partydiglyk te werk, eenigen uitsluitende van de Vergaderinge der Staaten, die, zeide men, waarlyk geregtigd waren, om aldaar te verschynen. De Gedeputeerde Staaten, die 't anders verstonden, hielden buiten hunne Vergadering zulken, die, door eenigen uit Oostergo en Westergo, gemagtigd waren, om aldaar zitting te neemen, en bedienden zig, hiertoe, van de bezetting van Leeuwaarden, die zy voor hunne Vergaderplaats deeden post vatten. De Afgevaardigden der algemeene Staaten, te Leeuwaarden gekomen, om de Staaten van Friesland tot eenigheid met de vier Gewesten, in 't stuk der scheidinge van het Stadhouderschap en 't Kapitein- en Admiraal-Generaalschap, te beweegen, kreegen haast kennis van de tweedragt, en deeden 'er hunnen Hoog-Mogendheden verslag van, die gaarne gezien zouden hebben, dat de beide partyen hun de bemiddeling of beslissing hunner geschillen hadden overgelaaten. Ook zou de zwakste party, welke men *Hollandschgezinden* noemde, en van welke de voornaamsten waren *Ernst Sikko van Aylua*, Grietman van Westdongeradeel, *Karel van Roorda* en *Livius van Scheltinga*, uit Oostergo, en Jonkheer *Idzard van Grovestins* uit Westergo, ligtelyk, besloo- 1668.

1668. ten hebben; doch de anderen waren hiertoe niet te beweegen, en namen 't zelfs zeer kwalyk, dat de Afgevaardigden der algemeene Staaten zig eenigszins in hunne huisselyke geschillen hadden begonnen te steeken. Ook lieten deezen hiervan, sedert, af. De klagten der misnoegden werden voor de Staaten van Friesland gebragt (*i*); doch, of en op welk eene wyze, zy aldaar afgedaan zyn, is my niet gebleeken. Klaar genoeg is 't egter, dat de sterkste party, die men *Prinsgezinden* noemde, bovendreef, alzo de Gedeputeerde Staaten, nog voor 't einde deezes jaars, eenen Brief lieten afgaan aan de Staaten van Gelderland, om dezelven, ware 't mogelyk, af te trekken van de Hollandsche zyde (*k*).

XXVI. Onlusten in Stad en Lande. In het Gewest van Stad en Lande, waren gelyke onlusten gereezen, meest over de *Monstering*, of het onderzoek van de bevoegdheid der Volmagten van 't platte land tot de Landschaps Vergaderinge. Eenigen hadden zig, al in 't jaar 1666, vervoegd aan de Vergadering der algemeene Staaten in den Haage, en men hadt toen reeds een Ontwerp gemaakt, tot bylegging der oneenigheid. Doch 't gaf, in de Provincie komende, geen genoegen (*l*). Men nam het zelfs den twee Ommelander Heeren, *Egbert Klant* en *Johan Mepsche*, die, naderhand, Gemagtigden uit de algemeene Staaten verzogten, zeer euvel,

(*i*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 483-488, 489, 490.
(*k*) *Zie* deezen Brief *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 667.
(*l*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 813, 814.

wel, dat zy zig, ten deezen einde, naar den Haage hadden begeven (*m*). Doch de algemeene Staaten hadden, desonaangezien, in de Lente des jaars 1667, Gemagtigden naar Groningen gezonden, die eenige orde stelden op 't stuk der Monsteringe, en op het bewind der *Schepperyen* en *Zylvesteryen*, waardoor men, in Holland, het opzigt over dyken en sluizen verstaat (*n*): doch zo niet, of men moest, in 't volgende jaar, nog tot nadere verbetering en vermeerdering van het voorgaande Reglement komen (*o*). De voorslagen, ten deezen einde gedaan, mishaagden nogtans der Stad: die 'er zig tegen verklaarde, in een Vertoog, in Wynmaand, ter algemeene Staatsvergaderinge, ingeleverd; beweerende zy, onder anderen, „dat eenige „Ommelander Heeren, onder den schyn „van het Reglement op de Monsteringe verbeterd te krygen, alleenlyk zogten eenige „schadelyke nieuwigheden in te voeren, en „de belangen van de Stad en van 't Landschap te brengen tot kennisse van de algemeene Staaten: waartoe zy niet gezind „waren." Dit Vertoog werdt van nog twee anderen gevolgd, zo aan de algemeene Staaten als aan derzelver Gemagtigden tot de zaaken van de Ommelanden (*p*). Doch de Ommelander Heeren, over welken de Stad geklaagd hadt, beklaagden zig, op hunne beurt; 1668.

(*m*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 85, 86.
(*n*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 97-102.
(*o*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 585, 586, 598-603.
(*p*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 625-629.

1668. beurt, dat de Stad zig moeide met het gene de Regeering der Ommelanden op zig zelve betrof (q). Maar 't ging hier, als in Friesland, de sterkste party, of Prinsgezinden, zig niet willende voegen naar de algemeene Staaten, bleeven 't bewind in handen houden. De Staaten van Stad en Lande schreeven, weinige dagen na die van Friesland, ook eenen Brief aan de Staaten van Gelderland, waarin het gedrag van Holland, in het vernietigen van het Stadhouderschap en in het weeren der Stadhouderen uit den Raad van Staate, scherp werdt doorgestreeken (r). De Stad Groningen en de Ommelanden raakten, eerlang, wederom in geschil, welk, door verkooren' Regters, door de algemeene Staaten gesteld, in den jaare 1670, afgedaan werdt (s). Doch waarin het bestaan hebbe, is my niet klaarlyk gebleeken.

XXVII. Verdeeldheid in Overyssel.

Maar de twist, die Friesland en Stad en Lande verdeelde, geleek niet, in hevigheid, naar de tweedragt, waardoor Overyssel, nu, zo wel als voor ruim tien jaaren, van een gereeten werdt. Rutgert van Haarsolte, Drost van Salland, was, op den eersten van Wintermaand des voorleeden jaars, te *Zwolle*, in gesprek geraakt met eenigen uit de gezwooren' Gemeente van Kampen, aan welken hy zyne begeerte te kennen gegeven hadt, om den Prins van Oranje te bevorderen tot Stadhouder van Overyssel. Te gelyk, hadt hy ge-

(q) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 635, 636.
(r) *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 667.
(s) Resol. Holl. 26 *July*, 1, 3 *Aug.* 1670. *bl.* 38, 59.

geklaagd over de eenzydigheid der Regeeringe van Kampen, en over de kleine gunst, zynen Broeder, den Kolonel *Antoni van Haarsolte*, beweezen, toen deeze tot Kommissaris-Generaal der Ruiterye zogt bevorderd te worden. Op dit gesprek, was, wat laater, gevolgd de aanbieding eener jaarlyksche somme van driehonderd guldens aan een' deezer Gemeentsluiden, zo hy arbeiden wilde, om de eenzydigheid uit de Regeeringe van Kampen weg te neemen. Doch de Gemeentsluiden hadden van dit gesprek en van de aanbieding, daarop gevolgd, in eene beëedigde Verklaaring, kennis gegeven aan de Wethouderschap van Kampen, die 'er zig zeer misnoegd over toonde tegen den Drost, hem aanmaanende, om haar, wegens 't voorgevallene, binnen den tyd van eene maand, genoegen te geeven. Haarsolte schreef, hierop, eenen wydluftigen brief aan die van Kampen: waarby hy aan 't gebeurde eenen anderen zin gaf, eenige punten ontkennende, en eenige anderen stellende op rekening zyner beschuldigeren. De Kolonel Haarsolte, daarna, zynen eed zullende doen, als Kommissaris-Generaal der Ruiterye, gaf te verstaan, dat hy, om vrienden te maaken, eenige giften te Kampen aangebooden, doch niets uitgegeven hadt; en dat hy hierop ook den eed van zuiveringe wilde afleggen. Doch alzo, volgens den inhoud van deezen eed, ook het aanbieden van geschenken, tot bekominge van eenig ampt, ongeoorlofd is, maakten die van Holland zwaarigheid, om den aangebooden 1668.

1668. den eed goed te keuren (t). Terwyl dit dus stondt, naderde de tyd der gewoonlyke Landschaps Vergaderinge van Overyssel, die, door den Drost van Salland, binnen Kampen, beschreeven moest worden, en op welke hy ook voorzitten moest. Doch die van Kampen waren zo zeer op hem gebeeten, dat zy begeerden, dat hy, by voorraad, ontzet werdt van zyn ampt. Ook betrouwde Haarsolte zig niet binnen Kampen, ten ware men hem Brieven van Vrygeleide zondt, welken hem geweigerd werden. De voornaamste Edelen en de Stad Deventer de zyde van Kampen gekooren hebbende, werdt de Landdag aldaar beschreeven, door *Henrik Adolf van Raasveld*, Drost van Twente. Doch Haarsolte beschreef dien, tegen den zelfden tyd, te Zwolle, welke Stad zyne zyde hieldt. Dus was Overyssel, wederom, in twee deelen gescheurd. De Raasveldsche party, 't zegel van 't Gewest in haare magt hebbende, vaardigde, van wege de Staaten, *Lambert Bernard van Oor*, Heer van Sallik, af ter Generaliteit, om dat zy den Heer van Palland, die met eene Dogter van den Kolonel Haarsolte gehuwd was, en wegens Overyssel in de algemeene Staatsvergaderinge zitting hadt, niet vertrouwde. Doch, in den Haage, verstondt men, dat beide Palland en Sallik behoorden te worden toegelaaten. De party van Haarsolte, te Zwolle vergaderd, schreef, over 't gantsche werk, eenen uitvoerigen brief aan de algemeene Staaten,

(t) AITZEMA VI. Deel, bl. 463-464.

ten, strekkende om de andere party in 't ongelyk te stellen. Zy noemde zig, zo wel als de Raasveldschen, de *Staaten van Overyssel.* Doch deezen zogten de gunst hunner Hoog-Mogendheden te winnen, door eene spoedige bewilliging in den Staat van Oorloge; voor het loopende jaar (*u*). Wat laater, herriepen zy den Heer van Palland uit den Haage, by eenen Brief aan de algemeene Staaten. Doch de andere party schreef 'er eenen Brief tegen, waarby hy in zynen last bevestigd werdt (*v*). In den Haage, maakte men geene aanmerking op een' van deeze Brieven. Doch wanneer Overyssel, op zyne beurt, voorzitten moest, ontstondt 'er zo veele moeilykheid tusschen de twee genoemde Afgevaardigden uit de Edelen, die voor elkanderen niet wyken wilden, dat zy genoodzaakt waren, beide uit de Vergaderinge te blyven, en de plaats van Voorzitter te laaten bekleeden, door een' der Afgevaardigden uit de Steden (*w*). Maar in Overyssel nam de verbittering zo zeer toe, dat de Raasveldschen, in Slagtmaand, een besluit namen, waarby Haarsolte van zyn Drostampt vervallen verklaard werdt, als hebbende begaan misdaad van gekwetste hoogheid. Diergelyk besluit werdt ook genomen tegen den Heer van Palland. De Zwolsche party, die verre de zwakste was, ziende, dat de anderen hun stuk begonden door te dryven, spraken van verdraagen, en booden aan, 't

1668.

(*u*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 530-534.
(*v*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 584, 591.
(*w*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 605.

1668. 't geschil aan de uitspraak van onpartydigen te onderwerpen. Beide de partyén vervoegden zig, sedert, aan de Staaten van Holland (x), of eerder nog, aan den Raadpensionaris de Witt, de eene verzoekende, dat het Hof van Holland zorg mogt draagen voor de uitvoering van het vonnis der Staaten van Overyssel, waarby de Heer van Palland geweerd werdt uit de algemeene Staatsvergaderinge; en de andere begeerende, dat dit verzoek geheel geen' ingang vinden mogt. De Witt hiervan verslag gedaan hebbende ter Vergaderinge van Holland, besloóten de Staaten, op den vyftienden van Wintermaand, eenige Heeren, nevens den Raadpensionaris, te magtigen, om kennis te neemen van de Overysselsche geschillen, de Staaten van Overyssel te gelyk verzoekende, om Gemagtigden herwaards te zenden, gelast en in staat, om de vereischte onderregting te geeven (y). 't Liep aan tot in Sprokkelmaand des jaars 1669, eer de Gemagtigden van de Raasveldsche zyde, en tot in Lentemaand, eer die der andere partye in den Haage kwamen (z). Men tradt toen, terstond, in ernstige onderhandeling met de Gemagtigden van Holland, die eindelyk voorsloegen „ dat de Ridder„ schap en Steden, uitmaakende de Staaten „ van Overyssel, in volle Leden, Staatswy„ ze,

(x) Summier Verbaal van 't gepass. in Overyssel. *gedrukt* 1668. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 634, 660, 661.

(y) Resol. Holl. 15 *Dec.* 1668: *bl.* 49. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 661.

(z) Resol. Holl. 20 *Febr.* 21 *Maart* 1669. *bl.* 13, 25.

„ ze, binnen Kampen, vergaderen zouden, 1668.
„ en niet vaneen scheiden, voor men, vol-
„ gens het Reglement van den jaare 1657,
„ hiertoe, na gedaane omvraage, besslooten
„ hadt: dat men, voor den aanvang deezer
„ Vergaderinge, of, zo zulks niet mogt kon-
„ nen geschieden, voor men, op deeze Ver-
„ gadering, over andere zaaken, raadpleeg-
„ de, de zweevende geschillen, in der min-
„ ne, zou zoeken af te doen: 't welk, bin-
„ nen drie dagen na 't openen der Vergade-
„ ringe, niet hebbende willen gelukken, zou
„ alles, op den vierden dag, Staatswyze,
„ dat is, by meerderheid van stemmen, ten
„ meesten dienste van 't Gewest, worden af-
„ gedaan." Doch de party van Haarsolte, wel weetende, dat zy de minste stemmen hadden, weigerden, in deezen voorslag, te bewilligen; schoon zy 'er, door de Staaten van Holland zelven, ernstelyk toe geraaden werden (*a*). Men besloot dan, in Zomermaand, de Heeren Koenraad van Beuningen, Raad en regeerend Burgemeester van Amsterdam, en *Adriaan Paats*, Raad en Vroedschap van Rotterdam, naar Overyssel te zenden, om te wege te brengen, dat de Leden van dit Gewest niet langer gescheurd bleeven, maar in ééne Vergadering samenkwamen (*b*). Na eenige weeken verloops, keerden zy te rug (*c*), zonder dat zy de Leden van Overyssel nog hadden konnen hereenigen. 't Bleek eg-

(*a*) Resol. Holl. 17 *April* 1669. *bl.* 89.
(*b*) Resol. Holl. 1 *Jun.* 1666. *bl.* 64.
(*c*) Resol. Holl. 23 *July* 1669. *bl.* 37.

1668. egter duidelyk genoeg, dat de Leden, die, in den aanvang der scheuringe, te Kampen byeengekomen waren, 't meeste gezag behielden in het Landschap, alzo de Staaten van hetzelve, kort hierna, wederom vorderden, dat het vonnis, voorheen, tegen den Heer van Palland, geweezen, door den Fiskaal van den Hove van Holland, ter uitvoeringe gebragt, en hy, in gevolge van het zelve, uit de algemeene Staaten, geweerd werdt (d). Ook hadden de Staaten van Holland beslooten die van Kampen alleen voor wettige Staaten van 't Gewest te erkennen (e). De Gemagtigden begaven zig, sedert, wederom naar Overyssel, en bewerkten, na veel handelens, op den vyftienden van Herfstmaand des jaars 1671, een Verdrag, volgens welk, de Leden van Overyssel hereenigd werden, onder de volgende voorwaarden, „ dat de Drost van Salland, tot in Gras-
„ maand des jaars 1674, niet voorzitten zou
„ op den Landdag: dat hy zig, een rond jaar,
„ onthouden zou van de bediening van het
„ Drostampt: welk, midlerwyl, door den
„ Heere *R. Schaap*, bekleed zou worden.
„ Dat de Heer van Sallik, wegens Salland,
„ alleen ter Generaliteit zitten zou, tot in
„ Bloeimaand des jaars 1674. Dat de overi-
„ ge geschillen, in der minne, of by meer-
„ derheid van stemmen, zouden worden af-
„ gedaan: en dat het voorleedene, door de
„ af-

(d) Resol. Holl. 25 *July* 1669. *bl* 42.
(e) Secr. Resol. Holl. 26 *July* 1669. III. *Deel*, *bl.* 24.

„ afkondiging eener algemeene Vergiffe- 1668.
„ nisse, in 't vergeetboek gesteld zou wor-
„ den. Dat de Edelluiden van Salland en
„ Vollenhoven ter eener, en die van Twen-
„ te ter anderer zyde, moetende pleiten,
„ onpartydige regters zouden mogen ver-
„ zoeken van de Gedeputeerde Staaten, den
„ tyd van vyf jaaren geduurende. Die van
„ de Zwolsche zyde zouden, tot de onkos-
„ ten, geduurende den twist gevallen, dui-
„ zend ryksdaalers betaalen. Het overige
„ zou, door die van de Kamper zyde, ge-
„ draagen worden." Op het onderhoud der vier vendelen, door die van de Zwolsche zyde, te veel geworven, werdt ook een voet beraamd, waarin beide de partyen genoegen namen (*f*). Op deeze wyze, werdt, eindelyk, deeze langduurige twist bygelegd. Ondertusschen, bespeurde men klaarlyk, dat alle deeze tweedragt in de byzondere Gewesten voornaamlyk te wyten ware, aan den yver van sommigen, om den Prins van Oranje te bevorderen, of aan de drift van anderen, om zyne bevordering te beletten. De eersten bleeven, in Friesland en in Stad en Lande, de laatsten, in Overyssel, in 't hoog bewind.

XXVIII. Oostfriesche zaaken.

Oostfriesland, sedert veele jaaren, eene prooy voor 't Krygsvolk, was, in den aanvang der Regeeringe van den jongen Vorst, Edzard Ferdinand, ter gelegenheid van den Munsterschen kryg, wederom, met inlegering

(*f*) *Zie* 't Accoord *in de* Resol. Holl. 3 *Octob.* 1671. *bl.* 90.

1668. ring der Lunenburgsche manschap, gekweld geweest. Doch over 't vinden der onkosten, hiertoe vereischt, was, volgens gewoonte, wederom geschil gereezen tusschen de Vorstinne Weduwe en de Stenden des Landschaps. Ook was de Bevelhebber van Lieroord, met eenige Lunenburgschen, handgemeen geweest: waarvan de Vorstin nieuwe onlusten vreesde. De algemeene Staaten hadden, hierom, in Sprokkelmaand des jaars 1666, Gemagtigden gezonden naar Oostfriesland, die veel werks vonden aan het stillen der onlusten, bedienende de Vorstinne zig van de Lunenburgschen, om den Landzaaten schattingen af te persen: waartegen de Bevelhebbers der Staatsche bezettingen, in Lieroord en de Eilerschanse, hun, somtyds, te hulp kwamen. Ook begeerden de Stenden geene uitheemsche Voogden over den jongen Vorst. Daarenboven, moest, over 't bezetten en verzekeren van 't Land, geraadpleegd worden: 't welk men vooral noodig oordeelde, na dat de Lunenburgsche manschap vertrokken zou zyn. Over alle deeze zaaken en verscheiden' anderen, handelden de Gemagtigden der algemeene Staaten met die der Vorstinne en met de Stenden. In Grasmaand des gemelden jaars, deeden de Gemagtigden eenen voorslag, strekkende om den Stenden eenig meerder gezag dan zy tot hiertoe gehad hadden te geeven over 't Krygsvolk, welk men, in 't gevolg, tot bescherminge des Landschaps, zou aanneemen. Doch deeze voorslag werdt, door de Vorstinne, verworpen.

Mid-

Midlerwyl, gaf het byeentrekken van eenige Zweedsche Troepen in 't Vorstendom Breemen den Staaten gelegenheid tot een besluit, om twaalf- of dertienhonderd man naar Oostfriesland te zenden. Doch de Vorstin wees deeze manschap af, vreezende de onzydigheid te zullen verliezen, welke men haar Graafschap, tot hiertoe, gegund hadt. Embden zelf weigerde dit volk te ontvangen. Kort hierna, werdt de Vrede getroffen met den Bisschop van Munster: waarop de Stenden, by hunne Hoog-Mogendheden, op het vertrek der Lunenburgsche manschap begonden aan te houden. De Staaten schreeven, ten deezen einde, aan de Vorsten van Brunswyk-Lunenburg, te gelyk te kennen geevende, dat zy zelven gezind waren, eenig volk te schikken naar Oostfriesland. Doch de Vorstinne, het Staatsch volk uit haar Graafschap willende houden, bragt te wege, dat de Lunenburgschen, in plaats van te vertrekken, nog duizend knegten en vierhonderd paarden ontbooden. De Staaten namen dit der Vorstinne zo kwalyk, dat zy 'er haar ernstelyk over schreeven, niet verzuimende aan te wyzen, dat dit nieuw opontbod van Lunenburgschen, buiten kennis en tegen den zin der Stenden, geschied ware. Zelfs klaagdenze 'er over aan de Hertogen van Brunswyk-Lunenburg en aan den Hertog van Wurtenburg, die zig gedroegen als Medevoogden van den jongen Graave. Doch dit klaagen baatte luttel, en de Staaten zagen zig genoodzaakt, om het volk, welk zy naar Oost-

1668.

1668. friesland geschikt hadden, binnen hunne grenzen, te laaten leggen. De Vorstin bediende zig, ondertusschen, van de Lunenburgschen, om zig te herstellen in het gezag, welk de Graaven, haare Voorzaaten, by verscheiden' Overeenkomsten, sedert zestig of zeventig jaaren, waren kwyt geraakt. De algemeene Staaten, die 't van hun belang rekenden, deeze Overeenkomsten stand te doen grypen, zonden, in Slagtmaand des jaars 1666, eenige Regementen te voet en te paarde naar de Oostfriesche grenzen, te gelyk eenige Afgevaardigden derwaards schikkende, met last om de Lunenburgsche manschap, met der daad, te doen vertrekken, en om de bezwaarnissen af te doen, die, sedert het afsterven van den Vorst, George Christiaan, ontstaan waren. De Vorstin, niets goeds te gemoet ziende van deeze bezending, begeerde de Oostfriesche zaaken gesteld te hebben ter beslissinge van het Duitsche Ryk. Doch de Afgevaardigden der Staaten vonden vreemd, dat men hunnen Hoog-Mogendheden het regt om zegsluiden te zyn over de Oostfriesche geschillen zogt te betwisten. Ook scheen de Vorstin, sedert, een weinig aan de hand te komen. Doch de Lunenburgschen maakten geen' haast om te vertrekken, schoon men 't beloofd, en reeds een goed deel der agterstallige soldye ontvangen hadt. De Staaten van Holland, verdriet in dit draalen krygende, stemden, derhalve, ter algemeene Staats-Vergaderinge „, dat men nog „ eens moest aanhouden by de Vorstinne,

„ om

„ om de Lunenburgsche troepen te doen ver- 1668.
„ trekken, en by de Stenden, om hun be-
„ hoorlyk te voldoen; en dat, zo men 't wei-
„ gerde, het Krygsvolk van den Staat moest
„ gebruikt worden, om het te wege te bren-
„ gen (*g*)." En deeze bedreiging hadt zo veel klem, te meer, om dat de Staatsche troepen by der hand en veel sterker waren, dat de Lunenburgschen, in de Lente des jaars 1667, Oostfriesland ruimden. 't Volk, dat laatst door de Vorstinne ontbooden was, vertrok eerst: en daarna de andere manschap, die, te vooren, op verzoek der algemeene Staaten, in Oostfriesland gelegd was. Doch hiermede was alle verschil niet weggenomen. De Vorsten George Willem en Ernst Augustus, beide Hertogen tot Brunswyk-Lunenburg, en de laatste Bisschop tot Osnabrug, zynde, of, gelyk wy gezeid hebben, zig gedraagende als Medevoogden over den jongen Graave, verstonden niet, dat de Staaten bezetting bragten in Oostfriesland, gelyk zy, na 't vertrek der Lunenburgschen, dagten te doen. De Vorstin hadt zig ingelaaten met Keizerlyke Gemagtigden, derwaards gekomen, om de geschillen te beslissen. 't Een en 't ander deedt de Staaten besluiten, om, in den Herfst des genoemden jaars, wederom eene bezending te doen naar Oostfriesland: die haar voornaamste werk maakte, om de Vorstin te beweegen, om, nevens den Oom des jongen Graafs, de Voogdyschap waar te neemen, op

(*g*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 1058-1078.

1668. op den voet der Overeenkomften, door bemiddeling der Staaten, met de Stenden gemaakt: 't welk, eindelyk, beloofd werdt. Doch de fchikking, hierop ontworpen, werdt verbroken, door het afsterven van den gemelden Oom, Graave Edzard Ferdinand, welk kort hierop volgde. Hy hadt de algemeene Staaten, by uiterften wil (*b*), benoemd tot Voogden over zyne twee jonge kinderen, en zy aanvaardden de Voogdyfchap terftond (*i*). De Vorftin, Weduwe van den Vorft George Chriftiaan, liet zig eerlang beweegen, om de gemaakte Overeenkomften te bekragtigen: waarmede de Staaten zig genoegen lieten. De Afgevaardigden der algemeene Staaten, zig, tot in 't begin deezes jaars 1668, in Ooftfriesland, hebbende moeten ophouden, tot bylegging van verfcheiden' byzondere gefchillen, keerden, eindelyk, naar den Haage te rug (*k*). Onder deeze gefchillen, was 'er een, over de koften eener bezendinge, door twee Ooftfriefche Heeren, van wege het Landfchap, bekleed; welke koften zo ongaarne betaald werden, dat de algemeene Staaten, eindelyk, last gaven, omze den Ontvangeren, door foldaaten, af te dringen (*l*). Sedert, raakte Ooftfriesland, voor eene wyle, in ruft; fchoon de grond der voorige onluften geenszins weggenomen was. Zo lang de Vorften hun befnoeid gezag, door allerlei wegen, zog-

(*b*) *Zie* dien *by* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 952.
(*i*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 956.
(*k*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 358-377.
(*l*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 949, 950.

zogten te verbreeden, en zo lang de Stenden 1668.
en de Stad Embden in 't byzonder zulk een' sterken steun tegen de Vorsten hadden aan de algemeene Staaten, die, door middel van 't Krygsvolk, welk zy in Oostfriesland hielden, de zaaken gemeenlyk schikten naar hunnen zin; kon 't niet anders zyn, of daar moest, van tyd tot tyd, nieuwe onlust ontstaan in dit Gewest. De aantekeningen van Lieuwe van Aitzema, Resident der Vorsten van Oostfriesland in den Haage, hebben ons, tot hiertoe, gelegenheid gegeven, om, nu en dan, eene schets der Oostfriesche zaaken te voegen in onze Vaderlandsche Historie; doch alzo deeze aantekeningen eindigen met dit jaar 1668, en niemant, na dien tyd, onzes weetens, de Oostfriesche geschiedenissen, zo ver zy den Staat der Vereenigde Gewesten betreffen, omstandig genoeg, vervolgd heeft, zullenwe ons minder met deeze geschiedenissen konnen ophouden, dan tot hiertoe gedaan is. Ook kan men zig, uit het gene verhaald is, ligtelyk, verbeelden, hoe 't, naderhand, in Oostfriesland gegaan zy, zo lang de Staaten zig hebben konnen handhaaven in hun regt, om bezetting in dit Gewest te houden, en de geschillen aldaar by te leggen: welk zy, niet veele jaaren voor het uitgeeven deezer Historie, zyn kwyt geraakt.

Eer wy dit Boek sluiten, moetenwe nog gewaagen van eenige byzondere zaaken, die niet bekwaamlyk, in het lighaam der Historie, konden werden ingelyfd.

Tusschen Holland en Zeeland, was, sedert eeni- XXIX. Geschil

1668. eenigen tyd, geschil geweest over het gemeen Geregtshof der twee Gewesten in den Haage. Onder de eerste Graaven, die alleenlyk *Graaven van Holland* genoemd werden (*m*), schynen Holland en Zeeland niet als twee byzondere Gewesten aangemerkt geweest te zyn. 't Was dan geen wonder, dat zy een gemeen hoog Geregtshof hadden, welk, al vroeg, vaste zitting kreeg in den Haage, daar de Graaf doorgaans zyn Hof hieldt. Ook bleef dit Geregtshof gemeen, na de verandering der Regeeringe en na 't afzweeren des laatsten Graafs, in 't jaar 1581. Zeeland onderwierp zig zelfs, onder zekere voorwaarden, aan het Regtsgebied des Hoogen Raads, die, in 't jaar 1582, opgeregt werdt (*n*). Ondertusschen, ontstonden 'er geduurig verschillen, tusschen de twee Gewesten, oordeelende het een, gemeenlyk, dat het ander zig te veel gezags aanmaatigde, in of over de Geregtshoven. Men hadt deeze verschillen, van tyd tot tyd, bygelegd, by onderling Verdrag. Doch voor eenige jaaren, waren zy, van nieuws, verreezen (*o*). Holland oordeelde meer Raaden te moeten hebben in het Hof, dan Zeeland begeerde toe te staan. Ook verstondt Holland, dat de Staaten van dit Gewest, altoos, den President moesten stellen; en dat Zeeland zig zo veel gezags niet behoorde aan te maatigen, om den Hove de hand te sluiten, in zaaken, die men, in dit Ge-

tusschen Holland en Zeeland over 't gezag van 't Hof.

(*m*) Zie III. *Deel*, *bl.* 84.
(*n*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 837.
(*o*) Resol. van Consid. *bl.* 268, 505, 628.

Geweſt, voor *polityk* hieldt, ſchoon 't, in Hol- 1668.
land, anders verſtaan werdt. In Zeeland, beweerde men, daarentegen, dat Holland te veel bewinds zogt, over zyne oude Bondgenooten. De twiſt liep zo hoog, ten deezen tyde, dat men, eindelyk, de drie Zeeuwſche Raaden, die, nevens de negen Hollandſchen, het Hof uitmaaken, ſloot buiten de Vergaderingen van den Hove. Veel viel hierover te doen tuſſchen de twee Geweſten, en 't ſtondt op 't punt, dat Zeeland zig, in Regtszaaken, geheellyk zou hebben geſcheiden van Holland, en een byzonder Geregtshof hebben ingeſteld (*p*): 't welk ſommigen, veelligt, tegenwoordig, niet ongaarne gezien zouden hebben, om dat de Prins van Oranje, door Zeeland in 't byzonder, tot Stadhouder verkooren zynde, waarvan, ſomtyds, geſproken werdt, ook aan 't hoofd van een byzonder Geregtshof diende geſteld te worden. Doch 't kwam zo ver niet. In Zomermaand des volgenden jaars, verdroeg men zig met elkanderen, onder beding, dat Zeeland, voortaan, geheellyk ontheeven zou zyn van het Regtsgebied van den Hove, en alleenlyk, in gevolge der voorgaande Overeenkomſten, aan dat van den Hoogen Raade onderhoorig blyven (*q*). Sedert, beſtondt het Hof alleen uit Hollandſche Raaden. En de Zeeuwſche zaaken kwamen alleen voor den Hoogen Raade. Doch daar verliepen maar weinige jaaren,

(*p*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 537-547.
(*q*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 688.

1668. ren, of de verandering der Regeeringe in Holland gaf gelegenheid, dat het Hof, wederom, gelyk te vooren, uit Zeeuwsche zo wel als Hollandsche Raaden, werdt samengesteld, en wederom Regtsgebied bekwam over Zeeland; gelyk wy, ter zyner plaatse, staan te melden.

XXX. Overeenkomst, tusschen het Zuider- en Noorderkwartier, over 't draagen der lasten.

Tusschen het Zuider- en Noorderkwartier van Holland, was ook, sedert lang, verschil geweest over het aandeel, welk elk in de gemeene lasten te draagen hadt. Het eerste bragt *negenenzeventig en een half*; het andere *twintig en een half* in 't honderd op. Doch het Noorderkwartier oordeelde, by deeze verdeeling, boven vermogen, bezwaard te zyn. Men kwam, derhalve, in Hooimaand deezes jaars, overeen, dat het Zuiderkwartier, voortaan, *eenentagtig en drie vierde*, en het Noorderkwartier *agttien en een vierde* in 't honderd draagen zou (*r*).

Raadpleegingen over 't versterken van Naarden.

De Staaten van Holland, in Sprokkelmaand des jaars 1666, beslooten hebbende, hun Geweest, van de Landzyde, door het verbeteren der Vestingwerken van Naarden, Woerden, Oudewater en Schoonhoven, sterker te maaken, dan het, tot nog toe, geweest was (*s*); werden, hiertoe, eerlang, Gemagtigden uit de Gekommitteerde Raaden benoemd, die geraaden vonden, met Naarden te beginnen; daar men voorhadt 't werk aan te besteeden, op den zevenentwintigsten van Sprok-

(*r*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 785. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 572.
(*s*) Resol. Holl. 8 *Febr.* 1666. *bl.* 6.

Sprokkelmaand deezes jaars. Doch de Stad Amsterdam, groot belang hebbende by de versterking van Naarden, verzogt, kort te vooren, dat de besteeding niet voortgaan mogt, voor men haar nader gehoord hadt. Twee der Gemagtigden, *Joan Eleman*, uit de Regeeringe van Leiden, en *Gerard Hasselaar*, Oud-Burgemeester van Amsterdam, begaven zig, hierop, naar deeze Stad, om Burgemeesteren en Raaden de noodzaakelykheid van 't sterken van Naarden te vertoonen. Eleman, die 't woord voerde, wees, zo sommigen verhaalen, aan „ dat Amsterdam, slegts „ twee uuren van Naarden en Gooiland gelegen, ligtelyk, over de Veluwe, die aan „ Gooiland paalde, te naderen was, zo de „ vyand zig alleenlyk van den Yssel, die niet „ zeer gedekt was, wist meester te maaken. „ Dat de Yssel veel ondieper, en de Veluwe „ meer bebouwd was dan te vooren: waarom „ de vyand ligter over den stroom geraaken, „ en onderhoud op de Veluwe vinden zou „ konnen, dan immer voorheen. Dat Holland nu naauwlyks anders dan door de andere Gewesten gedekt werdt, en openleggen zou, als de andere Gewesten het versterken der grenzen verwaarloosden. Dat „ men zelfs, in den jaare 1618, gezien hadt, „ wat 's Lands Kapitein-Generaal, met weinig Krygsvolk gesterkt, in de zwakke Hollandsche Steden, onderneemen durfde. „ Dat, in den jaare 1650, 's Lands Krygsmagt, langs den weg van Naarden, tot „ voor Amsterdam gevoerd was. Dat Hol- „ land,

1668.

1668. „ land, voor diergelyke aanvallen van binnen, en voor alle anderen van buiten gedekt zou zyn, als men eenige Steden aan de Landzyde versterkte. Dat het sterken van Naarden Amsterdam in 't byzonder beveiligen zou: waarom men vertrouwde, dat de Stad geene zwaarigheid zou maaken, om 'er in te bewilligen." 't Stuk dan by Burgemeesteren overwoogen zynde, staken de stemmen. 't Zelfde gebeurde ook, zo men verzekert, in de zesendertig Raaden, en zelfs, dat vreemd schynt, onder de agt Gemagtigden uit de Regeeringe, wien 't overleg des werks aanbevolen was. Eindelyk, gaf men te verstaan, dat de Stad in de versterking van Naarden bewilligen zou, zo de Staaten haar belooven wilden, dat 'er geen bevelhebber over gesteld, noch geene bezetting, boven de zeshonderd man sterk, in gelegd zou worden, dan met haare bewilliging. Doch deeze voorwaarden behaagden den Staaten niet. Amsterdam bleef 'er egter op staan: 't welk oorzaak was, dat de versterking van Naarden, ten deezen tyde, agterbleef (*t*).

Handeling over 't lossen der verpande Heerlykheden

Men hadt, sedert eenigen tyd, in Holland, verscheiden' Heerlykheden, Tienden, Erfpagten en andere Domeinen der Graaflykheid verkogt (*u*), en, by, deeze gelegenheid, in overweeging genomen, om de Heerlykheden van Geertruidenberg en van Brede-

(*t*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 496.
(*u*) *Zie onder and.* Resol. Holl. 28 *Sept.* 1668. *bl.* 58.

derode, die, ieder voor zes- of zevenduizend guldens, verpand geweest waren, de eerste aan den Huize van Oranje, de andere aan den Huize van Brederode, wederom, te lossen, of te verkoopen, of aan den Staat te houden: tot welk laatste, de meerderheid neigde. Doch de Prinses, Weduwe van Oranje, verlyftogt aan de Heerlykheid van Geertruidenberg, en de Graavinne Weduwe van Brederode verzogten, ernstelyk, dat men haar niet ontzetten wilde van 't bezit haarer Heerlykheden (v). Men ging egter voort met het aflossen der pandpenningen; 't welk, ten opzigte van Geertruidenberg, reeds in Wintermaand des jaars 1667, geschied was. Sedert, viel 'er vry wat geschils, tusschen de Raaden en Rekenmeesters van Holland en die des Prinsen van Oranje, over zekere geestelyke goederen, op welken de laatsten oordeelden geregtigd te zyn, niettegenstaande de aflossing (w). De Hooge Raad deedt, hierover, uitspraak by voorraad, der Prinsesse Weduwe de geestelyke goederen, het Regt van Patroonschap, en het Wind- en Molenregt toewyzende, en de Rekenkamer bevestigende, in het hoog en laag Regtsgebied der Stede Geertruidenberg. Doch de Rekenkamer maakte zwaarigheid, om 't Regt van Patroonschap te laaten aan de Prinsesse, voorgeevende dat daaruit merkelyke onlusten, tusschen de Wethouderschap en den Kerkenraad, te dugten

1668.

van Geertruidenberg en Brederode.

(v) Resol. Holl. 17, 18, 21, 22 *Dec.* 1666. *bl.* 63, 73.

(w) Resol. Holl. 8, 9 *Febr.* 5, 16, 17 *Maart*, 15 *Dec.* 1667. *bl.* 8, 17, 67, 6, 7, 49.

1668. ten waren. 's Prinsen Raaden oordeelden, dat alle zwaarigheid weggeruimd zou zyn, zo men goedvinden kon, de zaaken, door de Prinsesse begeerd, haar, tot een onversterflyk erfleen, te houden van de Graaflykheid van Holland, op te draagen. Ondertusschen, deedt men, van wege Holland, de Visscheryen en andere Domeinen, waartoe het Huis van Oranje oordeelde geregtigd te zyn, in 't openbaar, verpagten: waartegen, uit naam van den Prinse, vergeefs, *geprotesteerd* werdt. In 't volgende jaar 1669, raadpleegde men nog, ter Vergaderinge van Holland, over de beste wyze, om de zaak van Geertruidenberg, met den Huize van Oranje, af te doen, by verdrag (*x*), zonder dat my bekend is, dat hierop iet naders gevolgd zy. De zaak van Geertruidenberg is, naar 't schynt, blyven hangen, zonder beslist te worden, tot dat, na de verandering des jaars 1672, de Staaten den Prinse van Oranje, alles, wat tot het middelbaar en laag Regtsgebied deezer Heerlykheid behoorde, tegen de voldoening van twintigduizend ponden, afstonden (*y*): waarmede zyne Hoogheid, in 't vol bezit der Heerlykheid Geertruidenberg, hersteld werdt.

(*x*) Resol. Holl. 28 *Sept.* 1668. *bl.* 74. 22 *May* 1669. *bl.* 24. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 528, 554, 556, 630, 657.
(*y*) Resol. Holl. 18 *Nov.* 1672. *bl.* 13.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TWEE-ENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Handeling over 't verminderen van 's Lands Krygsmagt.* II. *Venetie verzoekt onderstand. Gezantschap naar Konstantinopole. Grensscheiding van Vlaanderen. Hoefyzersche schuld vereffend. Verdrag wegens Kynberk. Overeenkomst met de Ridderorde van Maltha.* III. *Handeling met Portugal. Verdrag wegens den Zouthandel te S. Ubes.* IV. *Verval en herstelling der Westindische Maatschappye.* V. *Frankryk zoekt de Staaten, vergeefs, af te trekken van het drievoudig Verbond. De Witts oordeel over dit Verbond. Handel der Franschen in Zweeden.* VI. *Overeenkomst wegens de onderstandgelden, door Spanje, aan Zweeden beloofd.* VII. *Handel van Colbert in Engeland.* VIII. *Frankryk zoekt den Keurvorst van Brandenburg te winnen. De Keurvorst houdt zig aan de zyde der Staaten.* IX. *De Staaten treeden met Temple in onderhandeling over 't Verdrag van Zeevaart, over 't verjaagen der Engelschen uit Makassar, over Suriname,*

name, en over den Schotschen Stapel, te Veere. X. *Verdrag met Luik, wegens La Rochette. Hevige twist met Zierikzee.* XI. *Handel der Franschen aan 't Hof van Berlyn. De Keurvorst waarschuwt de Staaten.* XII. *Karel de II. treedt in een heimelyk Verbond met Lodewyk den XIV. Onderzoek, of de Witt kennis hadt van Frankryks toeleg.* XIII. *De Staaten vaardigen verscheiden' Gezantschappen af. Zy begroeten den Koning van Frankryk. Inval in Lotharingen.* XIV. *De Prins van Oranje krygt zitting in den Raad van Staate.* Harmonie *of Overeenstemming tusschen de Gewesten.* XV. *Raadpleegingen op het aanstellen van eenen Kapitein-Generaal. De Prins van Oranje doet eene reis naar Engeland.* XVI. *Ongeoorlofde verstandhouding gestraft. Oktroi voor de Wisselbank te Amsterdam.* XVII. *Handeling van 't Fransche Hof in Duitschland. De Koophandel wordt bekommerd. Invoer eeniger Fransche waaren verbooden. Toerusting in Engeland.* XVIII. *Zes Algiersche Schepen veroverd. Een Engelsch Konings Jagt wil den Luitenant-Admiraal van Gend noodzaaken te stryken. Misnoegen, hieruit ontstaan.* XIX. *Raadpleegingen op de aanstellinge van een Legerhoofd. Inzigten van de Witt. Voorslag eeniger Gemagtigden van Holland. De Gekommitteerde Raaden oordeelen, dat men den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal behoort aan te stellen. Gevoelen der Leden van Holland. Ontwerp eener Instructie. Overleg om den Prins, voor zyn leeven, of voor eenen enkelen veldtogt, aan te stellen.* XX. *Oordeel van 't Engel-*

gelsche Hof over 's Prinsen bevordering. Lodewyk de XIV. verandert hieromtrent van inzigten. XXI. *Verdere verwydering tusschen Frankryk en de Staaten.* XXII. *De Staaten schryven, beleefdelyk, aan den Koning van Frankryk.* XXIII. *Gesprek van den Ambassadeur de Groot met Le Tellier.* XXIV. *Zyne aanspraak aan den Koning. 's Konings antwoord. 's Konings brief aan de Staaten.* XXV. *Overeenkomst met Spanje.* XXVI. *Verbond tusschen Frankryk en Zweeden. Geheime punten.* XXVII. *Karel de II. zendt Downing naar den Haage. Onderhandelingen met hem, over 't stuk der vlagge. De Staaten geeven veel toe; doch vorderen 'er niet mede.* XXVIII. *Handeling van Boreel in Engeland. Klagten der Engelschen over schimpende schilderyen, penningen en schriften.* XXIX. *Slot der raadpleegingen over de bevordering van den Prinse van Oranje.* XXX. *Hy wordt aangesteld tot Kapitein-Generaal voor den aanstaanden veldtogt.*

1668.

I. Handeling over 't verminderen van s Lands Krygsmagt.

ZO dra was de Vrede te Aken niet gesllooten, of de Staaten waren bedagt, op het verminderen hunner Landmagt. De Raad van Staate, hierop gehoord, oordeelde, in Hooimaand, dat men het volk van oorloge, welk thans, op 't papier, omtrent zeventigduizend man in alles beliep, behoorde te verminderen tot op vierhonderd en twee vendels, uitmaakende eenendertigduizend zeshonderd en tagtig knegten, en twee-en-vyf-

1668. vyftig kornetten, uitmaakende drieduizend en twintig paarden, in alles vierendertigduizend zevenhonderd man (*a*). Doch de Staaten van Holland verstonden, dat men 's Lands Krygsmagt, by vermindering en afdanking, behoorde te brengen op vierhonderd negentien vendels, uitmaakende negenentwintigduizend negenhonderd vyfendertig knegten, en twee-envyftig kornetten, uitmaakende zeventwintighonderd en vyf paarden (*b*): 't welk, over 't geheel, tweeduizend en zestig man minder was, dan de Raad van Staate in dienst wilde houden. De meeste andere Gewesten oordeelden, daarentegen, dat Holland het Krygsvolk te veel verminderen wilde, en dat men zig ten minste behoorde te houden aan 't gevoelen des Raads van Staate. Utrecht alleen neigde tot eenige grooter vermindering (*c*). Maar Holland, ongezind om zig langer met den last van Krygsvolk, welk men voor overtollig hieldt, te bezwaaren, bestondt, eerlang, op eigen gezag, vierentwintig vendels te voet, staande ter betaalinge van dit Gewest, af te danken (*d*). De Raad van Staate, hierop gevraagd zynde, oordeelde, dat men de Staaten van Holland verzoeken moest, zig, van deeze afzonderlyke afdanking te willen onthouden, onder anderen, tot staavinge deezer gedagten, aanhaa-

(*a*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 575-581.
(*b*) Resol. Holl. 3 *Aug.* 1668. *bl.* 67. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 582, 604.
(*c*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 585, 589, 604.
(*d*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 587, 590, 637, 651, 657.

haalende het besluit der algemeene Staaten van den agttienden van Oogstmaand des Jaars 1650 (e): 't welk by die van Holland, welken zig, ter deezer gelegenheid, te binnen bragten 't gene, in dat jaar, voorgevallen was, zeer euvel genomen werdt. Doch de Raad van Staate liet het hier niet by; maar besloot, in Wintermaand, brieven te laaten afgaan aan de Bevelhebbers van verscheiden bezettingen, ter betaalinge van Holland staande, hun daarby belastende, op bevel van eenig byzonder Gewest, geene afdanking te doen. De algemeene Staaten hadden den Raad tot dit schryven gemagtigd, by een besluit, genomen, terwyl 'er maar één Afgevaardigde van Holland in de Vergadering tegenwoordig was, die, meent men, geene opmerking gehad hadt, op 't gene 'er verhandeld en besloten was (f). Doch de Staaten van Holland verscheenen, den eenentwintigsten, in vollen getale, in de Generaliteits Vergaderinge, klaagende, by monde van den Raadpensionaris de Witt, in 't breede, over 't bedryf des Raads van Staate „ die 't schry- 1668.
„ ven aan de Bevelhebberen hadt gezogt te
„ regtvaardigen, met de bekende * gewel- *Violentien.
„ denaaryen des jaars 1650, en wederom
„ kragt scheen te willen geeven aan de † af- †geëxtorqueerde.
„ gedrongen Resolutie van den agttienden
„ van Oogstmaand des gemelden jaars, wel-
„ ke nogtans, by de Akte van Vergiffenisse,
„ in

(e) Aitzema VI. Deel, bl. 662.
(f) Aitzema VI. Deel, bl. 664, 666.

1668. „ in 't volgende jaar 1651, door de gezamenlyke Bondgenooten, op de groote zaale van 't Hof van Holland, voor nietig, kragteloos en van onwaarde verklaard was; en welke men belast hadt te ligten uit de Registers, als zynde de nadeeligste en aanstootelykste, die op de Resolutien van den vyfden en zesden van Zomermaand gevolgd was." Voorts begeerde men ernstelyk „ dat het Geschrift des Raads, waarin de haatelyke Resolutie aangehaald was, aan denzelven mogt terug gegeven worden, om naar gelegenheid der zaake, veranderd, en vooral van de onverdraaglyke aanhaaling der Resolutie van Oogstmaand des jaars 1650, en der voorgaande Resolutien, daarop slaande, gezuiverd te worden (g)." Ook geschiedde dit, sedert: waarop de Staaten van Holland hunne scherpe aanmerkingen tegen den Raad van Staate, insgelyks, introkken. Voorts, werdt de Raad van Staate, van wege de algemeene Staaten, verzogt, de brieven aan de bevelhebbers niet te willen laaten afgaan. De Staaten van Holland ook aangeweezen hebbende, dat zy, door de byzondere afdanking, alleenlyk gebragt waren op het waare aandeel, welk zy, in de gemeene lasten, draagen moesten (h), liet men dezelve voortgang hebben, en het misnoegen der andere Gewesten verdween allengskens. De vermindering van

(g) Resol. Holl. 20 *Decemb.* 1668. *bl.* 72.
(h) Resol. Holl. 21 *Decemb.* 1668. *bl.* 81. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 664.

van 's Lands Krygsmagt stelde de gemeene schatkist in zo veel beteren staat, dat men, onaangezien de kostbaare oorlogen, sedert de Vrede met Spanje gevoerd, eerlang, byna twee millioenen oude schulden kon afleggen (*i*). 1668.

In den nazomer deezes jaars, was, in den Haage, gekomen *François Louis van Bonstetten*, den Staaten, uit den naam van het Kanton Bern in Zwitserland, twee- of drieduizend man aanbiedende, en hun te gelyk hoop geevende, dat de Zwitsersche Kantons zig, veelligt, begeeven zouden in het Verbond, tusschen Groot-Britanje, Zweeden en de Staaten opgeregt. De inval des Konings van Frankryk in het Franche Comté hadt gelegenheid gegeven tot deeze opening, diergelyke, ook in Engeland, geschied was. De Staaten hoorden denze gaarne, en schreeven 'er over aan de Regeering van Bern, en aan die der Zwitsersche Kantons in 't gemeen. Doch Bonstetten begeerde, dat men, van nu af aan, twee of drie vendels Zwitsers in dienst name: waarmede de algemeene Staaten zig, in deezen tyd van vrede, niet belasten wilden. Maar de Staaten van Holland besloten, de aangebooden twee of drie vendels te betaalen, mids Bonstetten beloofde, te wege te zullen brengen, dat Zwitserland zig verbondt, om den Staaten, ten allen tyde, twee- of driedüizend man te laaten werven; om de Akensche Vrede te handhaaven; en om zig te begee-

Voorslag om eenige Zwitsers in Staaten dienst te laaten treeden.

(*i*) Wicquefort *by* Brandt de Ruiter, *bl.* 613.

1668. geeven in het Verbond, tusschen Groot-Britanje, Zweeden en deezen Staat, opgeregt. Doch ik vind niet dat deeze handeling eenig gevolg hadt ten deezen tyde. Ook verdroegen de Zwitsers zig, daarna, met Frankryk; waardoor de begeerte, om zig van hunne troepen te bedienen, merkelyk verflaauwde, hier te Lande; schoon zyze den Staaten, van tyd tot tyd, bleeven aanbieden (*k*).

II. Venetie verzoekt onderstand tegen den Grooten Heer.

Den Grooten Heer, sedert eenigen tyd, bezig zynde met het beleg van Kandia; nam de Staat van Venetie zyne toevlugt, onder anderen, tot de Vereenigde Gewesten, dezelven verzoekende, om eenigen onderstand in geld, zo men geene manschap missen kon, of zelden wilde. Doch de Staaten beriepen zig op Groot-Britanje, eerst willende afwagten, wat dit Ryk doen zou tegen de Turken, om zig daarnaar te voegen (*l*). En nademaal, uit Engeland, geen onderstand kwam, bleeven de Staaten ook agterlyk, in 't bystaan van Venetie. De Franschen alleen zonden eenen merkelyken onderstand naar Kandia. Doch de Plaats werdt, na een vierjaarig beleg, in Herfstmaand des jaars 1669, by verdrag, den Turken overgegeven (*m*).

Gezantschap naar Konstantinopole.

Terwyl Kandia belegerd werdt, vonden de algemeene Staaten geraaden, wederom eenen Resident naar Konstantinopole te zenden,

(*k*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 241, 244. Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 430, 587, 592, 605, 606. Holl. Merc. *van* 1669. *bl.* 146. *van* 1671. *bl.* 133.
(*l*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 428, 606, 607, 723.
(*m*) Holl. Merc. *van* 1669. *bl.* 148.

den, tot onderhouding van vriendschap met de Ottomannische Porte, en tot bevordering van 't belang des Koophandels, in het Turksche Ryk, daar de handel met Venetie nu afgebroken was: *Justinus Colyers* trok, in Hooimaand, derwaards, rykelyk voorzien van geschenken, voor den Grooten Heer zelven, en voor de aanzienlykste des Ryks. Ook slaagde hy zo wel in zyne handeling, dat hem alles, wat hy begeerde, werdt toegestaan (*n*). 1668.

De Afgevaardigden der Staaten te Brussel, die zo veel hadden toegebragt, tot het sluiten der Akensche Vrede, bleeven nog eenigen tyd in Brabant, en bragten, aldaar, eerlang, te wege, dat het Reglement op de Grensscheiding in Vlaanderen, reeds in 't jaar 1664 gemaakt, eindelyk, bekragtigd werdt (*o*). Ook bevorderden zy, dat de groote Raad te Mechelen, ten laatsten, uitspraak deedt over het oud geschil tusschen de Staaten en den Keurvorst van Brandenburg, wegens de zogenoemde Hoefyzersche schuld (*p*); welk geschil, in den jaare 1665, door partyen, aan deezen Raade verbleeven was (*q*). De Keurvorst moest, volgens deeze uitspraak, den Staaten betaalen honderdduizend *Pattakons* of Ryksdaalers, met zo veel Intrest en Intrest van Intrest, als 'er de Staaten van betaald hadden, en een half ten honderd voor Makelaardye, by voorraad. Doch hiervan zou

't Reglement op de grensscheiding van Vlaanderen wordt bekragtigd.

Uitspraak over de Hoefyzersche schuld.

(*n*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 638-651.
(*o*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 312.
(*p*) Secr. Resol. Holl. 21 *Maart* 1669. III. *Deel*, *bl.* 16.
(*q*) *Zie* hier voor, *bl.* 312.

1668. zou hy mogen korten de penningen, welken hy kon bewyzen, op rekening der gemelde schuld, betaald te hebben. De Staaten moesten hem, daarentegen, goeddoen alle de brandschattingen, gelei- en verlofgelden, welken zy, in de jaaren 1629, 1630, 1631 en 1636, in 't Land van Kleeve, hadden doen ligten. Omtrent eenige andere punten, beval het Hof nader bewys in te leveren. De uitspraak geschiedde, op den vyfden van Zomermaand (r).

Overeenkomst wegens Rynberk.

Met den Keurvorst van Keulen, nu verkooren tot Medehelper en vermoedelyken Opvolger in 't Bisdom van Munster (s), waren de Staaten, reeds in Wintermaand des voorleeden jaars, overeengekomen „ dat, zo lang „ zyne Stad Rynberk Staatsche bezetting „ inhebben zou, de Kerspelkerk aldaar zou „ gebruikt worden door de Gereformeer„ den, die ook eene Kerk te Issum zouden „ mogen hebben; dat de Wethouderschap te „ Rynberk, half uit Gereformeerden en half „ uit Roomschen, bestaan zou, en verkoo„ ren worden door zulken, die daartoe by „ Privilegiën geregtigd waren, zonder dat „ iemant anders zig daarmede zou mogen „ moeijen: dat, eindelyk, de Landtol aan „ den Keurvorst blyven zou, zonder dat de „ Staatsche bezetting daarop of op eenige „ andere zaaken, het burgerlyk bewind der „ Stad betreffende, eenige indragt zou mogen „ doen (t)."

De

(r) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 285.
(s) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 354.
(t) *Zie* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 357.

De eisch der Ridder-Orde van Maltha, op de Staaten der Vereenigde Gewesten en op die van Holland in 't byzonder, werdt, eindelyk, vereffend, by onderling Verdrag. *Reinier Kemping*, Gemagtigde van den Prinsse Kardinaal en Landgraave van Hessen, als Meester der Orde in Duitschland, hadt, hiertoe, al van 't jaar 1639, gearbeid, zonder aan een einde van zaaken te hebben konnen geraaken. Doch de Graaf d'Estrades hadt de zaaken van Maltha den Staaten, uit den naam van den Koning van Frankryk, zo ernstelyk aanbevolen, dat die van Holland, eindelyk, besloôten, den Raadpensionaris de Witt te magtigen, om het oud geschil af te doen met Kemping. Ook waren zy, in Wintermaand des voorleeden jaars, verdraagen, op 't behaagen der wederzydsche Meesteren „ dat alle „ eischen, welken de Ridder-Orde zou mo„ gen hebben op eenige goederen, in Hol„ land gelegen, en afhangkelyk van de Kom„ manderye te Haarlem, dood en vernietigd „ verklaard zouden worden, onder de vol„ gende voorwaarden: dat de Staaten van „ Holland, terstond na de bekragtiging van „ dit Verdrag, den Prinse Kardinaal zouden „ doen betaalen hondêrdvyftigduizend gul„ dens eens; dat de Orde haar regt behou„ den zou op de goederen derzelve, in de „ andere Vereenigde Gewesten gelegen, en „ dat de Staaten van Holland hun best zou„ den doen, om, door verdrag, of by wege „ van regte, der Orde, ook in deeze Gewes„ ten, voldoening te bezorgen: dat, einde„ lyk,

1663. Verdrag tusschen de Staaten van Holland en de Ridder-Orde van Maltha.

1668. „ lyk, die Verdrag, niet bekragtigd worden- „ de, zou geagt worden, als niet gemaakt." Voorts, hadt de Witt aan *Jan Jakob*, *Baron van Palland*, Kommandeur en Ontvanger der Orde over Neder-Duitschland, en aan den Heere Kemping, in vergoeding van een gedeelte hunner zwaare kosten, zesduizend guldens te samen, en voor ieder een' gouden keten, ter waarde van duizend guldens, toegezeid (*u*). De Staaten stelden, terstond hierna, orde om de beloofde penningen in gereedheid te houden (*v*). Ook werdt het Verdrag, eerlang, behoorlyk bekragtigd, door den Groot-Meester der Orde. Doch de postlooper, die deeze bekragtiging herwaards brengen zou, beroofde de maale of het pakket, waarin dezelve besloten was (*w*); zo dat het nog tot in Slagtmaand des jaars 1669 aanliep, eer de wederzydsche bekragtigingen werden uitgewisseld (*x*). Midlerwyl, bleef Kemping, geholpen van d'Estrades, ook aanhouden by de algemeene Staaten, op het afdoen van 't gene de Orde van de andere Gewesten te vorderen hadt (*y*). Doch hier werdt de zaak nog sleepende gehouden.

III. Handeling met Portugal. De Koning van Portugal liet, sedert eenige jaaren, niet na, van tyd tot tyd, aan te houden (*z*) op de herlevering van Kochin en Kananor; door de Oostindische Maatschappye,

(*u*) Resol. Holl. 9 *Decemb.* 1667. *bl.* 36.
(*v*) Resol. Holl. 27 *Jan.* 1668. *bl.* 40.
(*w*) Resol. Holl. 24 *July* 1668. *bl.* 42.
(*x*) Resol. Holl. 28 *Nov.* 1669. *bl.* 23.
(*y*) Aitzema VI *Deel*, *bl.* 891.
(*z*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 1078.

pye, tegen den inhoud der Vrede van den jaare 1661, zo hy oordeelde, op zyne onderdaanen veroverd (a). Ten deezen einde, was, in Zomermaand des voorleeden jaars, herwaards gekomen *Don Francisko de Mello*. Doch van der Staaten zyde, werden ook klagten ingebragt tegen den Koning van Portugal, die agterlyk bleef in 't voldoen der penningen, by 't Verdrag van den jaare 1661, beloofd; den prys van 't Zout niet naar behooren regelde; de Nederlandsche Schepen in de havens van Portugal te lang ophieldt, en den ingezetenen der Vereenigde Gewesten geene voldoening bezorgde, wegens 't gene zy in Brazil te vorderen hadden. De Gezant beloofde, den Staaten, op dit alles, te zullen vergenoegen, zo men Kochin en Kananor wederom afstondt (b). De Staaten van Holland, op zynen eisch raadpleegende, namen in bedenking, of men, Kochin en Kananor behoudende, den Koning van Portugal, daarentegen, niet zou behooren te ontslaan van het opbrengen van zekere geldsommen, waartoe hy zig, by het jongste Verdrag, verbonden hadt. Doch hierop werdt niets besloten (c). Men handelde ook, geduuriglyk, met de Mello, zonder elkanderen te konnen verstaan. Ondertusschen, was de Regeering in Portugal geheellyk veranderd. De Koning was genoodzaakt geweest, 't gebied van 't Ryk af te staan aan zynen Broeder, *Don Pedro*, 1668.

(a) *Zie* hier voor, XLIX. *Boek*, *bl.* 73.
(b) AITZEMA. VI. *Deel*, *bl.* 253-255.
(c) Secr. Resol. Holl. 26 *Aug.* 1667. II. *Deel*, *bl.* 381.

1668. *dro*, die alles, sedert, op 's Konings naam, bestierde, (*d*), en, in Sprokkelmaand deezes jaars, vrede maakte met Spanje: waarop de Portugeezen zeer gesteld geweest waren. By deeze Vrede, werdt Alfonsus voor Koning van Portugal erkend (*e*). De Mello, daarna,
1669. een' keer naar Lisbon gedaan hebbende, om verslag te doen, kwam, in Lentemaand des jaars 1669, wederom in den Haage (*f*), en tradt toen, met den Raadpensionaris de Witt, in byzondere onderhandeling over een verdrag. Men kwam, eindelyk, overeen, in Hooimaand „ dat Kochin en Kananor blyven „ zouden in de magt der Staaten, en in handen der Nederlandsche Oostindische Maatschappye, tot een onderpand voor de agterstallen, die Portugal den Staaten nog schuldig was, en die drie millioenen guldens beliepen. Dat Portugal een millioen guldens aan Zout te S. Ubes zou leveren, „ tegen vierhonderd en tagtig *rees* de * mooi „ of mudde, en de regten op dit Zout, tegen „ zevenhonderd *rees* de mooi, korten op het „ gene het Ryk den Staaten nog schuldig „ was. Dat men dit Zout, niet te gelyk; maar „ in den tyd van twintig jaaren zou ontvangen. Dat, geduurende dien tyd, aan geenige andere uitheemschen, noch aan eenige „ byzondere ingezetenen der Vereenigde „ Gewesten, eenig Zout zou mogen gele- „ verd

Verdrag, wegens den Zouthandel te S. Ubes.

* *muid*.

(*d*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 270-278. D'ESTRAD. *Tom.* VI. *p.* 207.
(*e*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 399, 865-876.
(*f*) Holl. Merc. *van* 1669. *bl.* 31.

„ verd worden, onder den prys van veer- 1669.
„ tienhonderdentwintig *rees* de mool. Dat
„ het Verdrag van den jaare 1661, voortaan,
„ in alle deelen, die, by dit Verdrag, niet
„ veranderd of vernietigd waren, stiptelyk,
„ zou onderhouden worden. Dat zyne Ko-
„ ningklyke Hoogheid, de Regent van Por-
„ tugal, zig, voor alle zyne onderzaaten, en
„ de Staaten, voor de hunnen, met naame
„ voor de Oost- en Westindische Maatschap-
„ pyen, tot de naarkominge van dit Verdrag,
„ plegtiglyk, verbinden zouden (*g*)." De
Engelsche Ambassadeur Temple hadt veel toegebragt, tot het sluiten van dit Verdrag (*h*), welk eerlang bekragtigd werdt (*i*): waarna de Staaten orde stelden, dat alle hunne onderzaaten, zout te S. Ubes willende laaden, zig, om verlof daartoe, zouden hebben te vervoegen by de Bewindhebbers der Westindische Maatschappye deezer Landen, en aan dezelven, of aan den Gemagtigde der Staaten te S. Ubes, veertienhonderdentagtig rees voor ieder mool Zouts betaalen (*k*). Sterk werdt deeze Zouthandel, sedert, gedreeven, en bekwam de Westindische Maatschappy, door middel van den zelven, eenige vergoeding voor 't zwaar verlies van Brazil, welk haar egter, nimmer, naar behooren, geboet werdt.

Zy was, sedert dit verlies, in zo deerlyk een IV. Verval en

(*g*) Resol. Holl. 18 *July* 1669. *bl.* 6.
(*h*) Temple Brieven, *N.* XLVII. *bl.* 345.
(*i*) Resol. Holl. 6 *Decemb.* 1669. *bl.* 45.
(*k*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 1372.

1669. een verval geraakt, dat zy thans niet alleen geene uitdeeling meer deedt, maar noch Hoofdsom noch Intrest betaalde van de penningen, welken men haar ter leen opgeschooten hadt. Sommigen hadden, hierom, reeds in 't jaar 1667, voorgeslaagen, dat men het Oktroi der Maatschappye, welk men hoopte, tot het einde deezer eeuwe, te doen verlengen, met alle derzelver regten en bezittingen, te koop behoorde te veilen; om met het gene 'er voor gemaakt zou worden de schulden der Maatschappye te voldoen. Doch de Bewindhebbers vonden te veel zwarigheid, in deezen voorslag. Ondertusschen, waren zy niet in staat, om de honderdduizend Ryksdaalers te voldoen, welken zy, volgens het Verdrag van den jaare 1667, der Zweedsche Afrikaansche Maatschappye nog schuldig waren (*l*). De algemeene Staaten waren, derhalve, tot het besluit gekomen, om deeze somme, voor rekening der Maatschappye, te doen ligten tegen vier ten honderd, en de gereedste middelen der Maatschappye, voor Hoofdsomme en Intrest, aan zig te doen verbinden (*m*). De handeling met Portugal gaf den Bewindhebberen, sedert, gelegenheid, om hunnen Hoog-Mogendheden, in Hooimaand des voorleeden jaars, den deerlyken staat der Maatschappye te vertoonen, met ernstig verzoek, dat haar, nevens de voldoening der agterstallige onderstand-

Herstelling der Westindische Maatschappye.

(*l*) Notul. Zeel. 25 *Novemb.* 1667. *bl.* 186, AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 149-157, 562-569.
(*m*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 232, 235.

ſtandgelden, bezorgd mogt worden, 't gene haar, by 't Verdrag met Portugal van den jaare 1661, beloofd was (*n*). De deelgenooten in de Maatſchappye leverden een ſmeekſchrift in, ten zelfden einde ſtrekkende (*o*): waarop, eindelyk, het Verdrag wegens den Zouthandel gevolgd was. Doch de Maatſchappy heeft, uit dit Verdrag, niet zo veel voordeels konnen trekken, dat zy, eenigszins, op haar verhaal komen kon. Zy bleef belaſt met eene ſchuld van zes millioenen guldens, die zy onmogelyk kon afdoen. De Staaten konden hierom niet goedvinden, haar Oktroi, dat, met den eerſten van Louwmaand des jaars 1672, ten einde liep, voor meer dan agt maanden te verlengen. Diergelyke verlenging geſchiedde, ſedert, nog twee reizen. Doch in Herfſtmaand des jaars 1674, vonden de Staaten geraaden, de oude Maatſchappy, geheellyk, te vernietigen, en eene nieuwe op te regten, die Oktroi kreeg voor vyfentwintig jaaren, ingaande met het jaar 1675. De ſchuld der oude Maatſchappye werdt op dertig ten honderd gewaardeerd; en de Hoofdſommen der deelgenooten op vyftien ten honderd. Van de verminderde ſchuld der oude Maatſchappye zou Intreſt betaald worden, welke men vinden zou, uit het gene de nieuwe Maatſchappy van de oude overnam; uit het gene men nog van de Kroone van Portugal te vorderen hadt, en uit

1669.

(*n*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 569-572.
(*o*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 652.

1669. uit de Rekognitie-gelden, die men, van tyd tot tyd, zou inkrygen voor 't vryftellen van den handel, binnen de paalen van 't Oktroi der Maatschappye. De deelgenooten moesten nog vier, en de schuldeischers nog agt ten honderd voegen by hunne Hoofdsommen, waardoor de Maatschappy honderden-twintigduizend guldens in handen kreeg, die, nevens het gene de deelgenooten en schuldeischers, daarenboven, te vorderen hadden, eene Hoofdsom van omtrent zeshonderd en dertigduizend guldens uitmaakten. De nieuwe Maatschappy kreeg, wyders, regt, om alleen te mogen handelen langs de Afrikaansche kusten, van den Kreeftskeerkring af, tot op dertig graaden bezuiden de Evennagtslyn, en op alle de tusschen beide gelegen' Eilanden: voorts, aan de kust van Amerika, op Isequebo en andere Plaatsen, met naame op het Eiland Curaçao. De Vaart op alle andere Plaatsen, gelegen binnen het Oktroi der oude Maatschappye, werdt nu voor alle ingezetenen van den Staat opengesteld, onder beding, dat de Oostindische, of nieuwe Westindische Maatschappy, bezit neemende van eenigen dier Plaatsen, de Vaart op dezelven alleen behouden zou, zo lang zy in dit bezit ware (p). De Westindische Maatschappy, op deezen voet hersteld zynde, is, tot heden toe, in wezen gebleeven.

De

(p) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 1329, 1330, 1332, 1333, 1341.

De Vrede te Aken hadt de rust in de Nederlanden hersteld, en de Staaten verzuimden geene middelen, om dezelve te doen duuren. Vooral, hielden zy de hand aan het sterken van het drievoudig Verbond, de voornaame of eenige oorzaak der Vrede. De Koning van Frankryk, daarentegen, zogt dit Verbond te breeken, en de Bondgenooten te verdeelen. 't Stak hem, vooral, in den krop, dat de Staaten hem, door middel van dit Verbond, genoodzaakt hadden, om zig met Spanje te verdraagen, zo hy zig geenen zwaaren oorlog op den hals hadt willen haalen, om welken te voeren, de Staaten, gelyk hem verzekerd was, en gelyk uit egte stukken af te neemen is (q), niet zouden hebben nagelaaten, geweldige geldsommen te besteeden (r). Ook hadt d'Estrades aan de Lionne geschreeven „ dat de Staaten, meer Mogend- „ heden beweegende, om in het drievoudig „ Verbond te treeden, gelyk zy van zins „ scheenen, den band zo sterk maaken zou- „ den, dat men dien niet wederom zou kon- „ nen breeken (s)." Lodewyk de XIV. zogt, hierom, 't versterken van het drievoudig Verbond niet alleen te beletten; maar hy deedt zyn best, om één of meer Leden van dit Verbond tot zyne zyde over te haalen, waarin hy zo wel slaagde, dat de Staaten, eerlang, eer zy 't vermoeden konden, dit gewig-

1669.

V. De Staaten zoeken het drievoudig Verbond te sterken. De Koning van Frankryk tragt het te doen verbreeken.

(q) Secr. Resol. Holl. 26 Nov. 21 Dec. 1669. III. Deel, bl. 25, 34.
(r) D'Estrades Tom. VI. p. 414.
(s) D'Estrades Tom. VI. p. 444.

1669. wigtig Verbond geknakt en verbroken zagen, en zig ingewikkeld vonden in eenen zwaaren en gevaarlyken oorlog. 't Gene van de zyde van Frankryk gedaan werdt, tot bereiking van zulk een oogmerk, en op welk eene wyze 'er tegen aan gearbeid werdt, door de Staaten, maakt verre het voornaamste gedeelte uit van de geschiedenissen des tegenwoordigen tyds.

Hy zoekt de Staaten, te vergeefs, van het zelve af te trekken.

Lodewyk de XIV, de Bondgenooten zoekende van een te scheiden, wierp, al vroeg, het oog op de Staaten zelven. D'Estrades hadt hem in de gedagten gebragt, dat hy een nieuw en naauw Verbond met de Staaten zou konnen sluiten, waarby men zig zou konnen verbinden, om elkanderen te handhaaven in de tegenwoordige bezittingen, en waarby ook geregeld werdt het groeten der Fransche en Engelsche vlaggen; en 't wedergroeten der Staatsche, waarover men, sedert eenigen tyd, in Frankryk, gehandeld hadt, zonder elkanderen te hebben konnen verstaan (t). Zulk een Verbond, en 't punt der vlagge inzonderheid zou, dagt hy, Groot-Britanje en de Staaten t'eenemaal verwyderen van elkanderen, zullende de Engelschen, nimmer, vredelyk, gedoogen, dat eens anders vlagge eene eer genoot, welke zy zig zelven, van regtswege, hielden toe te komen; noch besluiten, weder te groeten, op zulk eene wyze, als de Staaten vorderden, al ware 't schoon, dat zy, hieromtrent, eens waren geworden met Frank-

(t) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 472, 473.

Frankryk (v). De Fransche Gezant, *Simon Arnaud de Pompone*, die, in Lentemaand deezes jaars, in den Haage kwam (w), tradt dan in byzondere onderhandeling met den Raadpensionaris de Witt, wien hy een afzonderlyk Verbond met Frankryk voorsloeg, welk, zeide hy, zou konnen dienen, om de agterdogt te verdryven, en het onderling goed vertrouwen te herstellen; mids men niet met Frankryk en te gelyk met andere Mogendheden verbonden sloote; welk laatste hy hieldt te stryden met de eere zyns Meesters; en welk hem zo aanstootelyk voorkwam, dat het, voor eenen jongen, dapperen en magtigen Koning, niet te verdraagen was (x). Doch de Witt gaf hem zulk antwoord, dat hy ligtelyk bespeurde, dat de Staaten niet waren af te trekken van het drievoudig Verbond. Hoe de Raadpensionaris, die gehouden werdt, door zyn byzonder belang, meer dan iemant, gedreeven te worden, om de Staaten naauw vereenigd te houden met Frankryk (y), hieromtrent, bestondt, kan men, uit dit zyn eigen schryven, afneemen: „ Het „ voornaam uitwerksel van het drievoudig „ Verbond zal, myns oordeels, wezen, dat, „ by zo verre, 't gene God verhoede, Frank- „ ryk wederom eenige nieuwe daadelykheid, „ met verbreekinge der Vrede, aan Spanje „ zou willen aandoen, de drie Staaten, ge- „ za-

1669.

Oordeel van de Witt, over dit Verbond.

(v) D'Estrades *Tom.* VI. *p* 440, 444.
(w) Holl. Merc. *van 't jaar* 1669. *bl.* 30.
(x) Temple Brieven *N.* XXIX. *bl.* 191.
(y) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 444.

1669. „ zamentlyk, zig, * terstond, daartegen, met „ al hunne magt en vermogen, zullen kanten, „ en zo, niet alleen de Kroon van Spanje, by „ haar regt en bezitting, maar ook zig zelven, voor eenen te ontzaglyken nabuur, „ zullen bewaaren (z)." De Koning van Frankryk, derhalve, geene kans ziende, om de Staaten af te trekken van het drievoudig Verbond, hadt d'Estrades, reeds in Herfstmaand des voorleeden jaars, uit zyn Gezantschap in Holland, te rug geroepen (a), en, midlerwyl, Pompone naar Zweeden, en Colbert naar Engeland gezonden, om te beproeven, of hy, aan deeze Hoven, met meer vrugt, zou konnen arbeiden.

* ilico.

Handeling des Konings van Frankryk, om Zweeden van het drievoudig Verbond af te trekken.

Pompone was zeer gezien aan 't Zweedsche Hof, en deedt zulke voordeelige aanbiedingen, om Zweeden over te haalen tot een naauw Verbond met Frankryk, dat men zig verwonderde, dat hy niet terstond slaagde in zyne onderneeming. De Rykskanselier, een aangehuwde Oom des minderjaarigen Konings, was geheel op zyne zyde, hebbende, zo men verzekerde, op ééne reize, over de zestigduizend guldens, tot een pillegaave, ontvangen van den Koning van Frankryk (b): en men was thans zo zeer om geld verlegen ten Hove, dat de aanbieding van eenen merkelyken onderstand, welke Pompone deedt, in de tegenwoordige omstandigheden, grooten ingang scheen te moeten vinden. Hier kwam

(z) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 575.
(a) D'Estrades *Tom.* VI. *p.* 455.
(b) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 605.

kwam nog by, dat de onderstandgelden, by 1669.
het drievoudig Verbond, aan Zweeden beloofd, niet voldaan werden. Alles scheen, derhalve, samen te loopen, om Zweeden af te trekken van dit Verbond. Twee redenen waren 'er egter, die, zo sommigen meenden, veel zouden toebrengen, om de Zweeden standvastig te doen blyven. De meeste Ryks Raaden waren van verstand, dat de grenzen des Ryks niet behoorden uitgezet te worden, en oordeelden, hierom, raadzaamer, zig verbonden te houden met eenen Staat, die den zelfden grondregel hieldt, dan met eenen, die hen van den eenen oorlog in den anderen zou inwikkelen, zonder hun daartoe zo veel onderstands by te zetten, dat zy zig niet, van tyd tot tyd, grooter' last op den hals haalden, tot nadeel der ingezetenen, en, als 't al ten beste slaagen mogt, tot aanwas van 't Koningklyk gezag, welk zy, ter gelegenheid van 's Konings minderjaarigheid, liever besnoeijen dan verbreeden wilden. By deeze reden, kwam eene andere: men misgunde den Ryks-Kanselier 't gezag, welk hy zig aangemaatigd hadt, en welk geschaapen stondt toe te neemen, zo men zig verbonde met Frankryk. Zelfs wil men, dat de Ryks-Raaden, heimelyk, met hem overeenkwamen, dat het Ryk zig niet nader met Frankryk inlaaten zou (c). Ook deedt Pieter de Groot, Pensionaris van Amsterdam, en thans gewoonlyke Ambassadeur der Staaten aan 't Zweed-

(c) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 576, 677.

1669. Zweedsche Hof (*d*), zyn best, om de Ryks Grooten te bevestigen in deeze gedagten.

VI. Overeenkomst wegens het voldoen der Onderstandgelden, door Spanje, aan Zweeden.

Doch het niet voldoen der onderstandgelden, by het drievoudig Verbond, aan Zweeden beloofd, gaf gegronde reden, om te vreezen, dat dit Ryk, eindelyk, overgehaald zou worden, om het Verbond te verlaaten; weshalve de Staaten hunne poogingen verdubbelden, om den Zweeden, hieromtrent, genoegen te geeven. Zy handelden hierover aan 't Zweedsche Hof; in den Haage, met den Ridder Temple en den Zweedschen Gezant Appelboom, en aan 't Hof van Groot-Britanje. Doch om een regt begrip te hebben van de natuur deezer handelinge moeten wy de zaaken, van wat hooger, ophaalen.

Wy hebben reeds, in 't voorbygaan, *gemeld*, dat Zweeden niet in 't drievoudig Verbond getreden was, zonder onderstandgelden te bedingen. Men was, eerst, eenen geruimen tyd, te Londen, in onderhandeling geweest, over 't begrooten deezer onderstandgelden (*e*), die, eindelyk, op driehonderdduizend Bankryksdaalers eens, en voorts op honderdentagtigduizend gelyke Ryksdaalers, alle drie maanden, tot het sluiten der Vrede tusschen Frankryk en Spanje toe, bepaald werden (*f*) Doch men vondt meer zwaarigheid, om Zweeden gerust te stellen, dat deeze penningen betaald zouden worden. De Graaf van Do-

(*d*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 906, 922.
(*e*) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 714 *enz.* 741, 772.
(*f*) Secr. Resol. Holl. 17 *May* 1668. II. *Deel*, *bl.* 681. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 920.

Dona stondt 'er sterk op, dat Groot-Britanje en de Staaten zig, hiervoor, regelregt verbonden. De Engelschen en Staatschen beweerden, daarentegen, dat Zweeden den onderstand van Spanje bedingen moest, onder borgtogt van Groot-Britanje en de Staaten. Doch dat zy den Graaf van Molina, Spaanschen Gezant in Engeland, en den Graaf van Dona, hierin hebben konnen doen bewilligen, blykt niet duidelyk (*g*). Waarschynlyk is het, in tegendeel, dat de laatste zig alleen gehouden heeft aan Groot-Britanje en de Staaten. Doch deeze twee Mogendheden geenen zin hebbenbe, om zig, ten behoeve van Spanje, met het voldoen deezer onderstandgelden, te belasten; werdt 'er, door beider Gevolmagtigden, te Westmunster, op den vyfentwintigsten van Grasmaand des voorleeden jaars, een afzonderlyk Verdrag getekend, waarby men verklaarde, Spanje geene hulp te zullen bewyzen tot bekoming der Vrede, noch dit Ryk voor de onderhoudinge der Vrede borg te zullen staan, zo 't de onderstandgelden, aan Zweeden beloofd, niet vooraf betaalde (*h*). De Vrede werdt zo kort hierop geslooten, dat deeze onderstandgelden niet meer dan vierhonderd en tagtigduizend Ryksdaalers in alles beliepen. De Spaanschen hielden, terstond hierna, aan, by Groot-Britanje en by de Staaten, op het tekenen der Akte, tot handhaavinge der 1669.

(*g*) *Zie* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 423.
(*h*) Secr. Resol. Holl. 17 *May* 1668. II. *Deel*, *bl.* 681. De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 791.

1669. der Vrede. Doch men weigerde zulks, van de eene en de andere zyde, zo lang Spanje de onderstandgelden aan Zweeden niet voldeedt (*i*). De Spaanschen klaagden, dat men hen dringen wilde, tot voldoening eener schuld, die zy niet gemaakt hadden. Doch de Ambassadeurs Meerman en Boreel beweerden hiertegen, dat Molina in 't eerst wel zwaarigheid gemaakt hadt, om in den eisch van Zweeden te bewilligen; maar zig, toen 't op 't nypen kwam, hadt laaten overhaalen (*k*). Spanje bleef egter ongezind, om de Zweeden te voldoen: die, midlerwyl, by Groot-Britanje en by de Staaten, ernstig drongen op betaalinge (*l*). Beide deeze Mogendheden waren, eindelyk, op den vyfden van Wynmaand des jaars 1668, in den Haage, overeengekomen „ dat zy, om de Kroon van „ Spanje te sterker tot het opbrengen der „ onderstandpenningen te beweegen, beloo„ ven zouden, haar te zullen handhaaven, „ in 't gene zy, in gevolge der Akensche „ Vrede, bezat. Dat zy, wyders, van nu af „ aan, vaststellen zouden, door wat magt en „ middelen, zy deeze handhaavinge gestand „ zouden doen. Dat zy Zweeden zouden zoe„ ken te beweegen, om alleenlyk een deel „ der beloofde penningen terstond, en het „ overige, op redelyke termynen, te ontvan„ gen, en dat men der laatstgemelde Kroo„ ne, in geval de Vrede verbroken werdt, „ ee-

(*i*) TEMPLE Brieven *N.* XV. *bl.* 85.
(*k*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 423, 424.
(*l*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 927, 931.

„ eenen onderstand van zestigduizend Ryks- 1669.
„ daalers ter maand, op goede verzekering,
„ zou toezeggen, te betaalen, voor de helft,
„ door hem, ten wiens behoeve de handhaa-
„ ving der Vrede gestand gedaan werdt, en
„ voor de wederhelft, door den Koning van
„ Groot-Britanje en de Staaten der Veree-
„ nigde Gewesten (*m*)." Doch Spanje bleef, ook na 't maaken van dit Ontwerp, ongenegen om Zweeden te voldoen. Temple was van gedagten, dat, om een einde van zaaken te bekomen, Spanje, Groot-Britanje en de Staaten ieder een derde betaalen moesten. Doch hiertoe konden de Staaten niet verstaan (*n*). Ook gaf het vry wat agterdogt aan de Witt, dat Karel de II. scheen te zullen konnen besluiten, om zulk eene merkelyke som te betaalen aan Zweeden, op eenen tyd, dat Frankryk sterk handelde aan 't Engelsche Hof (*o*). Doch de Koning van Groot-Britanje schoot geen geld. Zweeden, eindelyk, ziende, dat 'er, van Karel den II. en van den Vereenigden Staat, geene betaaling te wagten was, besloot zig te vergenoegen, met het gene men hadt konnen bedingen van Spanje (*p*), welk zig, in Bloeïmaand deezes jaars 1669, verbondt, om Zweeden, in zekere termynen, te betaalen, en den eersten termyn te voldoen,

(*m*) *Zie dit* Project *by* AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 932. Verg. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 607. IV. *Deel*, *bl.* 904.

(*n*) TEMPLE Brieven N. IV. *bl.* 28, 29, 31. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 583. IV. *Deel*, *bl.* 860, 868.

(*o*) TEMPLE Brieven *N.* V. *bl.* 36.

(*p*) TEMPLE Brieven N. XVI. XXXII. XXXV. *bl.* 103, 213, 235.

1669. doen, zo dra Groot-Britanje, Zweeden en de Staaten de Akte, waarby deeze Mogendheden beloofden, de Akensche Vrede te zullen handhaaven, zouden hebben overgeleverd. Men hadt deeze Akte reeds opgesteld en getekend. Doch zy bleef in bewaaring van den Ridder Temple, tot dat Spanje gereed zou zyn, om den beloofden eersten termyn af te leggen (q). 't Werk van 't voldoen der onderstandgelden aan Zweeden kreeg hiermede eindelyk zyn beslag. De Zweedsche Gezanten in den Haage zogten, sedert, te wege te brengen, dat Groot-Britanje en de Staaten zig verbonden, om den Koning, hunnen Meester, in geval de Vrede gebroken werdt, maandelyks, te ondersteunen met dertigduizend Ryksdaalers. De Spaanschen hadden zig laaten verluiden, dat zy zig wilden verbinden, om 'er, in het genoemde geval, dertigduizend Rykdaalers by te voegen. De eisch der Zweeden kwam volkomenlyk overeen met het Ontwerp van Wynmaand des voorleeden jaars. Doch Groot-Britanje, tegenwoordig, naar alle waarschynlykheid, reeds diep gescheept met Frankryk, toonde geenen zin, om het drievoudig Verbond meer te sterken. De Staaten waren ook niet geneigd, om iet meer, ten behoeve van Spanje, op te schieten, ten ware hun, daarvoor, eenige Plaatsen in de Spaansche Nederlanden werden verpand: doch hiertoe kon Spanje niet verstaan. De verdere voltrekking van het

(q) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 647.

het Ontwerp van Wynmaand bleef, derhalve, agter. Wyders, was 'er ook reeds een ontwerp gemaakt van de wyze, waarop men zig kanten zou, tegen hem die de Vrede verbrak (r). Doch de koelheid van Karel den II. was oorzaak, dat ook dit Ontwerp niet voltrokken werdt (s). 1669.

VII. Handeling van den Franschen Gezant Colbert in Engeland.

't Verdrag over 't voldoen der onderstandgelden bevestigde Zweeden, voor eenen tyd, in het drievoudig Verbond. Pompone, die last gehad hadt, om deeze Kroon over te haalen in de belangen van Frankryk, was, reeds voor eenigen tyd, onverrigter zaake, zo men dagt, te rug gekeerd, en kwam, sedert, de plaats van d'Estrades vervullen, in den Haage. Maar Colbert, die naar Engeland afgevaardigd was, scheen beter in zyne handeling geslaagd te zyn; schoon het merg van 't gene met hem beraamd was een diep geheim bleef. Men vernam zo dra in den Haage niet, dat hy te Londen aangekomen was, of men kreeg agterdogt, op het oogmerk zyner reize (t). Hy hadt vier of vyf maal met den Koning gesproken, in weinige dagen. Hy verzelde zyne Majesteit in de Kaatsbaan en op 't Land. Hy was, somtyds, een en twee uuren lang, by Mevrouwe *Castelmaine*, eene van 's Konings Minnaaressen. Men bespeurde klaarlyk, aan de luiden, die hy meest bezogt, dat hy om

(r) Secr. Resol. Holl. 6 *Febr.* 15 *Maart* 1670. III. *Deel*, *bl.* 40, 47.

(s) TEMPLE Brieven N. XLIV. XLVI. *bl.* 323, 337. DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 613.

(t) DE WITT Brieven IV. *Deel*, *bl.* 850, 852. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 430, 438.

1669. om wat anders overgekomen was, dan om zaaken van Koophandel, gelyk hy voorgaf. De Ambassadeur Boreel, by eenige voornaame Staatsdienaars, zoekende te verneemen, wat Colbert handelde, werdt, geduuriglyk, van dit onderwerp op een ander gebragt. Men zeide hem egter, in algemeene bewoordingen, dat de Koning de verbindtenissen, met Zweeden en de Staaten aangegaan, onverbreekelyk houden zou. Ook hieldt de Ambassadeur zig hiervan verzekerd, en schroomde niet, zulks herwaards over te schryven (*u*). Doch de tyd deedt haast zien, hoe zeer hy zig bedroog. De Heer Pufendorf ook, die, in deezen jaare, uit Frankryk, naar Zweeden, te rug reisde, verhaalde den Ridder Temple, in den Haage, dat een Fransch Staatsdienaar hem verzekerd hadt, dat het drievoudig Verbond geenen stand zou houden, en dat het Engelsche Hof reeds veranderd was van maatregels. Ook hadt de Maarschalk de Turenne hem, te Parys, eenen Brief getoond, door Colbert geschreeven, die, in den zelven, van de Engelsche Staatsdienaars spreekende, deeze woorden gebruikte: *ik heb hun, eindelyk, den gantschen rykdom van 's Konings mildheid doen gevoelen* (*v*). Woorden, die niet donkerlyk te kennen gaven, door welke middelen, Frankryk het Engelsche Hof gezogt hadt te winnen. Temple zelf gaf, in verscheiden' Brieven, welken hy, na de komst van Col-

(*u*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 847, 848, 853, 854, 855, 856.
(*v*) P. A. Samson Hist. de Guill. III. *Tom.* I. *p.* 460-462. Rapin *Tom.* IX. *p.* 280.

Colbert in Engeland, aan den Graave van Arlington en aan den Sekretaris Trevor schreef, te verstaan „ dat hy vreesde, dat „ het drievoudig Verbond, in 't jaar 1669, „ niet zo bestendig zyn zou, als het, in 't jaar „ 1668, geweest was (w)." 't Schynt egter, uit het gene, in 't jaar 1670, voorviel, dat 'er, ten deezen tyde, nog niets met Colbert geslooten was. Zyne reis heeft, vermoedelyk, ten voornaamen deele, gestrekt, om den Koning te polsen, en om de voornaamste Staatsdienaars te winnen, door geschenken. 1669.

VIII. Frankryk zoekt eenige Duitsche Vorsten, met naame den Keurvorst van Brandenburg te winnen. Handel van Silvius,

De Koning van Frankryk, niet vergenoegd, dat hy 't Engelsche Hof aan 't waggelen gebragt hadt, zogt ook eenige Duitsche Vorsten, en vooral den Keurvorst van Brandenburg, op zyne zyde te winnen. De Staaten hadden hun best reeds gedaan, om den Keurvorst te doen treeden in het drievoudig Verbond; doch hy begeerde onderstandgelden, over de begrooting van welken, men 't niet eens worden kon. De Koning van Groot-Britanje hadt den Ridder Gabriel Silvius ook naar eenige Duitsche Hoven (x), en onder anderen naar dat van Brandenburg gezonden; in schyn om dezelven te beweegen tot het aanvaarden van het drievoudig Verbond; doch inderdaad, om te ondertasten, of zy eer tot de zyde van Frankryk, dan tot die der Bondgenooten zouden over te haalen

(w) TEMPLE Brieven N. V, VII. bl. 37, 45.
(x) TEMPLE Brieven N. XXIV. XXV. bl. 147, 151.

1669. len zyn. Het Engelsche Hof vondt, naar 't schynt, geraaden, zig hiervan naauwkeurig te doen onderregten, eer het zig nader verbonde met Frankryk, en Silvius, die hiertoe gebruikt werdt, en die, voorheen, in dienst van het Huis van Oranje geweest was (y), was zo gebeeten op de Vereenigde Gewesten, dat hy, zo verzekerd werdt, al kort na 't sluiten der Bredasche Vrede, het Engelsche Hof gezogt hadt op te hitsen, om de Staaten in te wikkelen in eenen oorlog met Frankryk, en zig, op deeze wyze, te wreeken, wegens den hoon, van hun ontvangen (z). Aan 't Hof van den Keurvorst, hieldt men Silvius voor „ dat de Koning, zyn Meester, naar men „ zeide, onlangs, een byzonder Verdrag met „ Frankryk gemaakt hadt, en dat zyne Keur„ vorstelyke Doorlugtigheid behoorde on„ derregt te zyn van den inhoud van dit Ver„ drag, en van de geheime punten van het „ drievoudig Verbond, eer hy zig, wegens „ het aanvaarden van dit Verbond, verklaa„ ren kon." Voorts begeerde men te weeten „ of Silvius volmagt hadt, om met den „ Keurvorst te sluiten?" De Engelsche Gezant antwoordde „ dat hy ook iet gehoord „ hadt van een Verdrag met Frankryk, doch „ dat hy 't voor een uitstrooisel der Fran„ schen hieldt, die 't verspreidden, om dat „ zy 't gaarne zien zouden. Dat hy geen Af„ schrift van het drievoudig Verbondt hadt „ me-

(y) *Zie hier voor, bl.* 215.
(z) DE WITT Brieven IV. *Deel, bl.* 518.

„ medegebragt, om dat hy vertrouwde, dat 1669.
„ het den Keurvorst uit den Haage zou toe-
„ gezonden zyn. Dat hy, eindelyk, geenen
„ last hadt, om met den Keurvorst te slui-
„ ten; doch dat zulks, in den Haage, zou
„ moeten geschieden." Uit welk laatste gedeelte van Silvius antwoord, ligtelyk te bespeuren was, dat hy slegts gekomen was, om den Keurvorst te polsen. Den *Graaf van Schwerin*, die meest met hem handelde, over 't gedrag van Spanje en van de Staaten geklaagd hebbende, nam hy hieruit gelegenheid, om de Staaten van onregtvaardigheid jegens den Keurvorst te beschuldigen; daarbyvoegende, dat men zyner Doorlugtigheid haast voldoening bezorgen zou, zo hy zig, ten naauwste, verbinden wilde met den Koning, zynen Meester. Doch de Keurvorst liet zig niet verstrikken. Onder dit handelen, deedt de Keurvorst ook, by zekere gelegenheid, zeggen „ dat de Raadpensionaris de
„ Witt hem altoos verdagt gehouden hadt,
„ dat hy te veel ingenomen was, met zynen
„ Neeve, den Prinse van Oranje; doch dat
„ hy nooit gedagt hadt, om hem groot te
„ maaken, ten nadeele van den Vereenig-
„ den Staat." Waarop Silvius hernam, dat de Koning, zyn Meester, 't stuk eveneens begreep, en begeerde, dat 's Prinsen verheffing van de Staaten zelven kwame. Silvius vertrok, eindelyk, van 't Hof van den Keurvorst, zonder aldaar veel te hebben konnen ontdekken. Hy was ook aan de Vorsten van Lunenburg en Hessen ge-

1669. gezonden (*a*); daar hy, zo ik meen, niet beter slaagde.

en van den Prinse van Furstemberg, aan 't Hof van Berlyn.

Ten zelfden tyde, arbeidde Lodewyk de XIV. om de Duitsche Vorsten en den Keurvorst van Brandenburg, in 't byzonder, te winnen, zig hiertoe bedienende van Prinse Willem van Furstemberg, Broeder des Bisschops van Straatsburg: die den Aartsbisschop van Keulen, den Bisschop van Munster, en Ernst Augustus, Hertog van Brunswyk-Lunenburg, en Bisschop van Osnabrug (*b*), eerlang, bewoog, om den Koning van Frankryk doortogt voor zyne troepen toe te staan. Omtrent het einde deezes jaars, begaf hy zig, met den titel van Afgevaardigde des Aartsbisschops van Keulen, naar Berlyn, daar hy den Keurvorst voorhieldt „ dat Frankryk en „ de Vereenigde Staaten zig sterk begonden „ te wapenen; dat de Fransche Staatsdie„ naars en de Koning van Frankryk zelf hem „ verzekerd hadden, dat men 't, met de toe„ rustingen in Frankryk, niet op de Spaan„ sche, maar op de Vereenigde Nederlan„ den gemunt hadt. Dat de Ryks-Vorsten „ hierom dienden te overleggen, of 'er ook „ kans ware, om deezen oorlog te voorko„ men: en zo niet, of men zig onzydig zou „ konnen houden, of party moeten kiezen: „ in welk laatste geval, in bedenking kwa„ me, aan welke zyde men zig zou behoo„ ren te voegen. Dat de oorlog zo kort op „ han-

(*a*) Pufendorf de Rebus Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XI §. 8, 4. *p.* 581.

(*b*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 150.

„ handen was, dat het onmogelyk ſcheen, 1669.
„ dien te beletten. Dat men, onzydig wil-
„ lende blyven, een talryk Leger op de been
„ zou moeten houden, 't welk niet zou kon-
„ nen geſchieden, zonder zwaare koſten,
„ die de Vorſten niet konden draagen. Dat
„ men, hierom, in de noodzaakelykheid ge-
„ bragt was, om party te kiezen: 't welk beſt
„ ſpoedig geſchiedde, en ten minſte niet
„ moeſt verſchooven worden, tot dat de
„ vyandlykheden begonnen waren. Dat het
„ den Keurvorſt van Keulen, zynen Meeſter,
„ onverſchillig was, of men zig voegde aan
„ de zyde van Frankryk, of aan die der Staa-
„ ten; doch dat hy oordeelde, dat men de
„ zyde behoorde te volgen, die, door Groot-
„ Britanje, gevolgd werdt, al ware 't ſchoon,
„ dat deeze Kroon zig voegde aan de zwak-
„ ſte zyde, te weeten, aan die der Staaten;
„ om dat de beide Keurvorſten als dan zou-
„ den konnen geraaken aan 't bezit der Plaat-
„ ſen, die de Staaten nog van hun inhiel-
„ den. Doch zo de Engelſchen zig by Frank-
„ ryk voegden, behoorde men ook deeze
„ zyde te houden, alzo de Staaten, in zulk
„ een geval, niet magtig genoeg zouden zyn,
„ om zig zelven te beſchermen, al werden-
„ ze ook, door alle de Duitſche Vorſten, on-
„ derſteund, en te minder, om dat Zweeden
„ zig ook by de Engelſchen voegen zou.
„ Maar in geval men zig voegden by Frank-
„ ryk, zou men, om zig te dekken tegen de
„ ontzaglyke nabuurſchap van dat Ryk, be-
„ dingen moeten, dat de Plaatſen, die op

„ de

1669. „ de Staaten veroverd werden, terstond, den „ Bondgenooten in handen gesteld zouden „ moeten worden; dat Frankryk het Leger „ der Bondgenooten zou moeten onderhou- „ den; die onder zig verdeelen zouden alles, „ wat zy zelven overmeesterden, behalve 't „ gene, ten hunnen opzigte, gelegen was „ aan de overzyde der Maaze, benevens 't „ gene de Staaten in Brabant en Vlaanderen „ bezaten, 't welk men den Koning van „ Frankryk zou moeten overlaaten, indien „ hy 't begeerde. Nog zou men van Frank- „ ryk bedingen moeten, dat de Staat der „ Vereenigde Gewesten niet vernietigd, „ maar nog sterker gemaakt werdt." Naderhand, treedende tot byzonderer opening van het laatste gedeelte van deezen voorslag, stelde Furstemberg voor „ dat den Aartsbisschop „ van Keulen Utrecht; den Bisschop van „ Munster Overyssel; den Keurvorst van „ Brandenburg Gelderland en Zutfen; den „ Huize van Brunswyk-Lunenburg Friesland; „ den Hertoge van Nieuwburg Groningen, „ en den Prinse van Oranje, in gevolge der „ begeerte des Konings van Grooot-Britanje, „ Holland en Zeeland zou behooren aanbedeeld „ te worden."

De Keurvorst houdt zig aan de zyde der Staaten.

De Gemagtigden van den Keurvorst van Brandenburg scheenen zig, in de onderhandelingen met den Prinse van Furstemberg, meer toe te leggen om hem uit te hooren dan toe te vallen, en gaven hem, eindelyk, te verstaan „ dat de Keurvorst de Staaten vermaanen zou, om Frankryk genoegen te „ gee-

1669.

„ geeven, en zig, zo lang hy kon, buiten „ den oorlog zou zoeken te houden." Doch Furstemberg, om hen verder uittelokken, verklaarde, rondelyk, dat de Keurvorst van Keulen zig by Frankryk dagt te voegen, en toonde twee Ontwerpen van Verbonden, welken de twee Keurvorsten, onderling en met den Koning van Frankryk, zouden konnen maaken. Doch de Keurvorst van Brandenburg was wel een weinig misnoegd op de Staaten; maar hy begreep zyn belang te wel, om mede te werken tot hun bederf. Hy wees dan alle verbindtenis van de hand (c), en zondt, in den aanvang des volgenden jaars, iemant naar Frankryk, die den Koning, uit zynen naam, van den oorlog zogt af te maanen, mids de Staaten hem redelyke voldoening gaven. Doch hy werdt, met algemeene woorden, opgehouden. Evenwel, vernam hy, te Parys, dat de oorlog zo spoedig niet te wagten was, als Furstemberg voorgegeven hadt (d).

IX. Handeling met Temple, in den Haage.

Terwyl deeze handelingen duurden, waren de Staaten niet zonder bekommering, voor het verbreeken van het drievoudig Verbond, van de zyde van Groot-Britanje. Zy vonden den Ridder Temple, die, in Hooimaand des voorleeden jaars, als 's Konings gewoonlyke Gezant, herwaards gekomen was (e), koeler dan naar gewoonte, zo dikwils als 'er van dit Ver-

(c) PUFENDORF de Rebus Gest. Frid. Wilh, *Libr.* XI. §. 5. 6. *p.* 582, 583.
(d) Idem *Libr.* XI. §. 7. *p.* 584.
(e) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 430, 437.

1669. Verbond gerept werdt. Ook kwam 'er geen einde aan verscheiden' zaaken, welken men nog met Groot-Britanje te vereffenen hadt. *Zy* betroffen, voornaamlyk, het Verdrag van Zeevaart, en het geschil over Makassar en Suriname. En 't zal hier niet te onpas komen, dat wy eene korte schets geeven van 't gene, over deeze drie punten, in overweeging kwam, tusschen de twee Mogendheden.

over eenige veranderingen, in het Verdrag van Zeevaart.

Temple hadt, reeds op 't einde des voorleeden jaars, voorgeslaagen, dat de Koning, zyn Meester, in het jongste Verdrag van Zeevaart, eenige veranderingen begeerde gemaakt te hebben, die voornaamlyk op Oostindie zagen. Hy vorderde „ dat de wederzydsche „ Zeebrieven van éénen inhoud waren, of „ liever, dat de Koophandel, zonder eenige „ verklaaringen, vryelyk gedreeven werdt; „ dat de Engelschen vryelyk handelen mog„ ten op zulke Plaatsen in de Indien, die niet „ belegerd of beslooten waren, zodanig, dat „ 'er alle vaart door belet werdt; ook op zul„ ken, die, door de Nederlandsche Maat„ schappye, niet daadelyk bezeten werden: „ dat de wederzydsche Maatschappyen, vrye„ lyk, langs de Stroomen, naar eene Han„ delplaats vaaren mogten, alschoon de eene „ of de andere Maatschappy eene Sterkte op „ zulke stroomen mogt gestigt hebben. Dat „ men geene Verdragen van Koophandel „ zou mogen maaken met de Indiaanen, „ waardoor men elkanderen den handel af„ sneedt; zullende de Maatschappy, die eerst „ overeengekomen was met de Indiaanen,

„ geen

„ geen regt verkrygen tegen de Maatschappy, 1669.
„ die 'er zig, naderhand, mede verdroeg;
„ maar tegen de Indiaanen alleen. Dat, in
„ geval van Oorlog, tusschen eene der twee
„ Maatschappyen en eenig volk in Indie, dit
„ volk, door de andere Maatschappy, niet
„ zou ondersteund worden. Dat de Vaartui-
„ gen, voor eene der twee Maatschappyen,
„ of voor eenig Indisch volk, met welk de
„ eene Maatschappy verbonden en de andere
„ niet in vyandschap was, handelende binnen
„ de paalen van derzelver Oktroi, na 't ver-
„ toonen van een behoorlyk Paspoort, niet
„ bezogt, gemoeid of opgehouden zouden
„ worden (*f*)."

De meeste punten van deezen voorslag, zelfs zulken, waarby beide de Maatschappyen even zeer verbonden werden, of even groote vryheid bedongen, strekten eigenlyk alleen tot voordeel van de Engelschen; wier handel in de Indiën nog van klein belang was, waarom allerlei ongelykheid, in opzigt van denzelven, ten hunnen voordeele strekte, en ten nadeele der Nederlandsche Maatschappye (*g*). De Engelschen hadden byna geene Sterkten in de Indiën: de onzen zeer veelen. 't Kon dan genoegzaam alleen ten voordeele van de Engelschen zyn, dat men zig, wederzyds, verbondt, om elkanderen voorby de Sterkten, die de stroomen sluiten, naar hooger gelegen' Handelplaatsen te laaten

van-

(*f*) Resol. Holl. 19 *Decemb.* 1668. *bl.* 60. AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 441.
(*g*) TEMPLE Brieven, N. I. *bl.* 6.

1669. vaaren. De onzen hadden veele Verdragen van Koophandel gemaakt met de Indische volken; de Engelschen weinigen: weshalve zy, door laater' Verdragen, den onzen meer nadeels doen, dan van hun ontvangen konden (*b*). Evenwel, stonden de Staaten de meeste punten van Temples voorslag, gereedelyk, toe, mids dezelve allen, wederzyds, even verbindende gesteld werden. Alleenlyk, bedongen zy, dat men, in geval van nader Verdrag met de Indiaanen, nadat eene der twee Maatschappyen met dezelven verdraagen was, niet alleen regt behouden zou op de Indiaanen; maar ook op alle anderen, die de Indiaanen hielpen. Ook oordeeldenze, dat Paspoorten alleenlyk verbindende waren, voor de onderzaaten dier Mogendheid, uit wiens last de Paspoorten waren verleend. Maar het punt van de doorvaart, langs stroomen, met Sterkten bezet, hielden zy met alle billykheid te stryden, alzo zulke Sterkten, met geen ander oogmerk, gestigt en onderhouden werden, dan om zig te verzekeren van den handel langs de stroomen (*i*). Temple sprak, hierover, meermaalen, met de Witt en van Beuningen; doch hy merkte klaarlyk, dat zy tot dit punt niet over te haalen waren (*k*). Men maakte dan, na veel handelens, een Ontwerp van de punten, waarover men eens was (*l*), die, zo ik meen,

fe-

(*b*) TEMPLE Brieven, N. X. *bl.* 67.
(*i*) Resol. Holl. 19 *Decemb.* 1668. *bl.* 62.
(*k*) TEMPLE Brieven, N. X. XIX. XX. XXX. *bl.* 64, 121, 127, 195.
(*l*) Resol. Holl. 12 *April*, 20 *July* 1669. *bl.* 67, 25.

sedert, wederzyds, getekend werden. 1669.

Met de zaak van Makassar, die gelegenheid gegeven hadt, tot het stellen van een punt in het nader Ontwerp op de Zeevaart, was het in deezer voege gelegen. De Nederlanders en Engelschen dreeven beide handel in de Stad en het Koningkryk van Makassar, gelegen op het Eiland Celebes, tusschen Borneo en de Molukken. De Nederlandsche Maatschappy stondt in Verdrag van Koophandel met den Koning van Makassar. Doch de onzen klaagden, van tyd tot tyd, over inbreuk op dit Verdrag. De Makassaren voeren zelfs dikwils over naar de Molukken, en dreeven 'er handel in Speceryen, tegen 't streng en herhaald verbod der Maatschappye, die deezen handel voor zig alleen behouden wilde. Men hieldt de Engelschen verdagt, dat zy de Makassaren ophitsten en ondersteunden. Doch, op 't einde des jaars 1666, was *Kornelis Speelman*, met dertien schepen, gezonden van Batavia, om den Koning van Makassar den oorlog aan te doen, daar hy een groot deel van 't volgende jaar mede doorbragt. Eindelyk, overwon hy hem geheellyk (*m*), en sloot, in Slagtmaand des jaars 1667, een Verdrag met hem, waarby, onder anderen, bedongen werdt „ dat de Engelschen, die, zegt het Verdrag, gehouden moesten worden, voor de aanstookers „ van 't verbreeken der voorige Verdragen, „ binnen zekeren tyd, met al hunnen aanhang,

over 't verjaagen der Engelschen uit Makassar.

(*m*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 75-84.

1669. „ hang, uit Makassar zouden moeten vertrekken, zonder 'er immer, wederom, 't zy om te handelen of om andere redenen, te worden toegelaaten (n)." Dit punt stiet den Engelschen zeer. Temple kreeg last, om te wege te brengen, dat het vernietigd werdt. Doch de Witt en van Beuningen, met wien hy 'er over handelde, beweerden uit eenen mond, dat het regt, welk de Maatschappy zig verkreegen hadt, om alleen op Makassar te handelen, de vrugt was van eenen kostbaaren en langduurigen oorlog, en zo ligt niet verwaarloosd moest worden. Evenwel, bragt Temple het, eindelyk, zo ver, dat men den Engelschen wederom veroorloofde, in Makassar te komen handelen (o).

over Suriname. Maar over de zaak van Suriname viel meer te doen. De Engelschen hadden, aan de Rivier van Suriname (1), eene Volkplanting aangelegd, nevens eene Sterkte, die hun, geduurende den jongsten oorlog, in Lentemaand des jaars 1667, door *Abraham Krynszoon*, met drie schepen, op bevel der Staaten van Zeeland, derwaards gezeild, ontweldigd was. De ingezetenen, die den eed aan de Staaten van Zeeland wilden afleggen, bleeven in 't bezit hunner goederen. Doch de Landeryen en goederen der weigerigen werden

(n) *Zie Art.* VI. *van 't* Verdr. *in de* Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 95.

(o) Temple Brieven, N. XXXVII. XXXIX. XLII. XLIII. XLIV. *bl.* 252, 277, 305, 312, 319.

(1) Zie eene korte Beschryvinge van Suriname in de *Hollandsche Mercurius* van 't jaar 1670. bl. 55.

den verbeurd verklaard. De goederen van 1669.
den Engelschen Bevelhebber, *William Byam*, werden tot buit, en de soldaaten tot krygsgevangenen gemaakt. Voorts, moesten de ingezetenen, terstond, honderdduizend ponden Suiker, ten behoeve der Staaten van Zeeland, opbrengen (*p*). De Sterkte, die den naam van *Zeelandia* kreeg, bleef onder bevel van den Kommandeur *Maurice de Rame* en den Vaandrig *Kolve*, die honderd en twintig man onder zig hadden. Doch 't leedt maar tot in Wynmaand des gemelden jaars, wanneer zy 'er wederom uit verjaagd werden. De Engelsche Bevelhebber, *John Hermans*, met zeven Oorlogsschepen, twee Kitsen, eene lange bark en twaalfhonderd man, afgezeild van Jamaika, vertoonde zig, op den dertienden der gemelde maand, voor de Rivier van Suriname, welke hy, met eenige schepen, opvoer tot voor de Sterkte, die drie mylen van zee gelegen was. Op den zeventienden, begon hy de Sterkte te beschieten, die, terwyl men over een verdrag in besprek was, veroverd werdt. De bezetting werdt toen naar de Barbados gevoerd, vanwaar de Generaal *William Willougby*, die over deeze Volkplanting geboodt, zynen Zoon, *Henry*, terstond, naar Suriname zondt, om 'er wederom bezit van te neemen (*q*). Midlerwyl, was de Bredasche Vrede geslooten, en by het *zesde* punt van dezelve beraamd, dat men, we-

(*p*) Notul. Zeel. 22 *Sept.* 1667. *bl.* 188. Capitul. van 6 *Maart* 1667. *MS. Zie ook* Holl. Merc. *van 't jaar* 1667. *bl.* 41.
(*q*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 642, 677.

1669. wederzyds, in 't bezit blyven zou van 't gene men, op den twintigsten van Bloeimaand des jaars 1667, bezeten hadt. Nademaal nu niet getwyfeld kon worden, of de Zeeuwen waren, op dien tyd, in 't bezit van Suriname geweest, vorderden de Staaten, dat de Koning van Groot-Britanje hun deeze Volkplanting wederom inruimde. Hy toonde 'er zig terstond bereid toe, tekenende, ten dien einde, in Sprokkelmaand des jaars 1668, een bevel aan Willougby, welk den Staaten van Zeeland toegezonden werdt (*r*). Dit bevel vorderde de ontruiming der Volkplantinge, in zulk een' staat, als zy geweest was, wanneer men aldaar kennis kreege van de geslooten' Vrede: 't welk voor eene geheele plondering van Suriname vreezen deedt (*s*). Ook stak de Zoon van Willougby, zelfs na dat hem de Vredepunten en 's Konings bevel vertoond waren, een' Suikermolen in den brand, zonder zig te bereiden, tot het ruimen der Vestinge, welke hy zelfs dreigde te zullen slegten, eer hy vertrok (*t*). Men liet niet na, hierover te klaagen aan den Koning, hem verzoekende, om nieuwen last aan Willougby. Doch het Engelsche Hof verstondt nu, dat de ingezetenen van Suriname, Engelschen en anderen, vryheid hebben moesten, om met hunne goederen te vertrekken, werwaards zy wilden, mids vergoedende de schade, die zy, door plonderen en branden, den anderen in-

(*r*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 640, 663.
(*s*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 673.
(*t*) De Witt Brieven IV. *Deel*, *bl.* 769.

ingezetenen hadden aangedaan (*u*). Ook werdt dit, in eenen tweeden Brief des Konings, uitdrukkelyk aan Willougby bevolen (*v*). Ondertusschen, hadden de Zeeuwen, die afgezonden waren, om bezit van de Volkplanting te neemen, zig meester gemaakt van den geweezen Engelschen Bevelhebber, *Jakob Bannister*, die naar Vlissingen gevoerd, doch, op het eerste verzoek van den Ridder Temple, op vrye voeten gesteld werdt (*w*), schoon men hem verdagt hieldt, dat hy de Indiaanen van Suriname hadt opgehitst tegen de onzen. Willougby hieldt zig nog niet aan de herhaalde bevelen des Konings; maar drong de Engelschen, die liever blyven wilden, om de Volkplanting te verlaaten (*x*). Doch Temple beweerde, dat zy vrywillig moesten vertrekken, en vorderde, dat het hun toegelaaten werdt door de Staaten: waarin men, eindelyk, bewilligde (*y*). De Staaten van Zeeland raakten, eerlang, in 't gerust bezit van Suriname; schoon de algemeene Staaten beweerden, dat het allen ingezetenen van den Staat vrystaan moest, zig aldaar neder te zetten, en 'er op te handelen; zig voornaamlyk hierop grondende, dat de Volkplanting veroverd was met schepen, uit de buitengewoone onderstandgelden der Gewesten, uit-

1669.

(*u*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 417, 425, 426.
(*v*) *Zie* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 427.
(*w*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 439, 440.
(*x*) Resol. Holl. 23 *Febr.* 1669. *bl.* 25.
(*y*) Resol. Holl. 28 *May*, 28 *Sept.* 28 *Nov.* 4 *Dec.* 1669. *bl.* 37, 40, 22, 38. 22 *Maart* 1670. *bl.* 32. Temple Brieven, *N.* XXX. XXXVI, XXXIX. *bl.* 197, 243, 275.

1669. uitgerust, en bemand met Krygsvolk van den Staat, grootendeels zelfs niet staande ter betaalinge van Zeeland (z). Doch 't liep nog eenige jaaren aan, eer men zig, hieromtrent, met Zeeland verstondt.

Over den Schotschen Stapel, te Veere.

Men hadt nog eene zaak van Koophandel te vereffenen met Temple, waarover ik niet vind, dat men volkomen eens werdt. Die van Holland maakten, omtrent deezen tyd, toeleg, om den Stapel der Schotsche waaren, die, van ouds, te Veere in Zeeland, geweest was, te verleggen naar Dordrecht: waarby de Prins van Oranje, als Markgraaf van Veere, jaarlyks, omtrent twaalfduizend guldens verliezen zou; waarom hy, by Temple en by den Koning van Groot-Britanje zelven, ernstelyk, aanhieldt, dat de Stapel te Veere blyven mogt (a). Doch ik weet niet, of zyn verzoek thans ingang vondt. De Maatschappy der Engelsche Koopluiden te Dordrecht, die zig, na 't eindigen des oorlogs, wederom dagt te herstellen, wenschte ook, gelyk eertyds, ontheeven te zyn van de gewoonlyke belasting van eene gulden op ieder stuk Laken, welk zy herwaards voerde. Temple arbeidde hiertoe by de Staaten, die, zo hy dagt, niet in staat waren, om de grove Lakens zo sterk en zo goed koop te laaten maaken, als de Engelschen, en daarom, dien handel liever in hun Land zouden willen houden, dan zien dat dezelve verlegd werdt naar

(z) Resol. Holl. 4 *Aug.* 1668. *bl.* 24. 28 *Sept.* 28 *Novemb.* 1669. *bl.* 40, 21. 22 *Maart* 1670. *bl.* 33. Notul. Zeel. 21 *July*, 23 *Aug.* 1668. *bl.* 143, 178. 25 *Jan.* 1669. *bl.* 19.

(a) TEMPLE Brieven, N. I. XVI. XXX. *bl.* 15, 141, 204.

naar Vlaanderen, of Embden, of andere Plaatsen in Duitschland, werwaards men, van hier, de Engelsche Lakens plagt te verzenden. Hy hoopte, hierom, dat hy de Engelsche Maatschappy te Dordrecht zou konnen doen ontheffen van deeze belasting (*b*). Doch ik vind niet, dat hy in zyn oogmerk geslaagd zy. 1669.

X. Verdrag met den Prins en Bisschop van Luik, wegens La Rochette.

Tusschen de Staaten en den Keurvorst van Keulen, als Prins en Bisschop van Luik, was, sedert eenigen tyd, verschil gerezen, over de Heerlykheid en het Kasteel van *La Rochette*, welk de eersten hielden voor een Leen van het Graafschap Daalhem in het Land van Overmaaze, terwyl de Keurvorst beweerde, dat het van het Prinsdom van Luik afhing (*c*): waarom hy 't, onlangs, door Krygsvolk hadt doen bezetten. Doch in Wynmaand deezes jaars, kwamen de twee Mogendheden, by voorraad, in den Haage, overeen, „ dat de vonnissen, door den Raad van Brabant, in den Haage, geweezen, wegens „ La Rochette, zouden uitgevoerd worden, „ zonder dat de Staaten zig, daartoe, van „ Krygsvolk bedienen zouden; 't welk, zo „ 't vereischt werdt, alleen door den Keurvorst, geschieden zou. Dat de beide Mogendheden elkanderen niet zouden stooren, in 't gerust bezit van 't gene zy van „ La Rochette bezaten, en dat de Keurvorst „ in 't byzonder zou blyven heffen de regten „ op

(*b*) Temple Brieven, N. XVI. XXII. XXX. XXXI. *bl.* 97, 139, 199, 203.
(*c*) Resol. Holl. 28 *Sept.* 1669. *bl.* 47.

1669. „ op de Mynstoffen, welken hem, tot hiertoe, opgebragt waren. Dat, eindelyk, La Rochette, terstond, van Luiksche knegten ontledigd zou worden (*d*)." Doch alzo dit Verdrag slegts by voorraad gesloten was, en de Keurvorst, van zyne zyde, ook regt voorwendde op de Heerlykheid van Lith, in de Meierye van 's Hertogenbosch, moest men tot nadere handeling komen. 't Liep aan tot in Oogstmaand des jaars 1671, eer men overeenkwam, dat de Staaten van hunnen eisch op La Rochette, en de Keurvorst van den zynen op Lith zouden afstaan: waarmede de twist bygelegd werdt (*e*).

Hevige twist, onder de Leden van Zeeland.

Onder de Leden van Zeeland, was, in den Herfst des voorleeden jaars, merkelyk verschil ontstaan, over het afdanken van eenig Krygsvolk, beweerende Zierikzee en Goes, dat men drie vendels meer afdanken moest, dan de meerderheid kon goedvinden (*f*). De twist was zo hoog geloopen, dat de twee Steden, eenen tyd lang, geene Afgevaardigden meer hadden willen zenden ter Staatsvergaderinge: waartoe Goes zig egter, eindelyk, overhaalen liet. Maar Zierikzee, schoon beschreeven en bezonden door de overige Leden, bleef agter (*g*). Ook hieldt deeze Stad de penningen in, welken zy, ten dienste der ge-

(*d*) Resol. Holl. 28 *Novemb.* 1669. *bl.* 18. Holl. Merc. van 1669. *bl.* 152. Verv. op AITZEMA I. *Boek*, *bl.* 20, 49, 61.
(*e*) Resol. Holl. 13, 21 *Aug.* 1671. *bl.* 170, 197. Resol. Gener. *Ven.* 14 *Aug.* 1671.
(*f*) Notul. Zeel. 15 *Octob.* 1668. *bl.* 233.
(*g*) Notul. Zeel. 10 *Nov.* 10, 17 *Dec.* 1668. *bl.* 247, 264, 267, 31 *Jan.* 1669. *bl.* 26.

gemeene zaake, gehouden was, op te brengen. De staat van 's Lands geldmiddelen raakte, hierdoor, zo zeer in verwarring, dat de Staaten, by meerderheid van stemmen, besloten, strenge en ongewoone middelen te gebruiken, om Zierikzee te doen buigen (*b*). De Kolonel *Theodorus van Vrybergen* werdt, aan 't hoofd van zes vendelen knegten, uit Vlissingen en Veere geligt, naar Schouwen gezonden. Hy hadt zes stukken geschuts by zig, en maakte zig, op den vierden van Sprokkelmaand, meester van Brouwershaven. Men stelde vast, dat hy naar Zierikzee komen zou, waarom men, in deeze Stad, terstond, de trom deedt roeren, waardgelders aannam, de burgery in 't geweer bragt, en 't geschut naar de wallen sleepte (*i*). Midlerwyl, hadt de Regeering, op 't eerste gerugt van het afzenden van Krygsvolk naar Schouwen, Afgevaardigden naar Middelburg geschikt, met last, om hiervan de oorzaak te verneemen. Men kwam, eerlang, overeen, dat Zierikzee zou belooven, de gemeene penningen niet langer te zullen ophouden, en de aangenomen' waardgelders te zullen afdanken, waarna het Krygsvolk bevel kreeg, om Brouwershaven te ruimen. De Stad Zierikzee zondt, nog voor 't einde van Sprokkelmaand, haare gewoonlyke Afgevaardigden, ter Staatsvergaderinge, zig egter het regt voorbehoudende, om, wegens haare overige bezwaarnis-

1669.

Brouwershaven ingenomen.

(*b*) Notul. Zeel. 1, 4 *Febr.* 1669. *bl.* 28, 31.
(*i*) Holl. Merc. *van* 1669. *bl.* 12.

1669. nissen, in tyd en wyle, voldoening te vorderen (*k*). Sedert, werdt de rust, in Zeeland, hersteld.

XI. De Staaten maaken weinige toebereidsels ten oorloge.

De toeneemende gerugten van oorloge, en het werven des Bisschops van Munster, 't welk wederom voorging (*l*), deedt de Staaten ook bedagt zyn, om zig te wapenen. Doch men nam geene ernstige besluiten ten deezen einde, ter oorzaake van het verschil tusschen de Gewesten, over de aanstellinge van een Legerhoofd. Veelen wilden hiertoe den Prins van Oranje verheeven hebben: 't welk Holland en de Raadpensionaris de Witt in 't byzonder nog tegenhielden, om dat de Gewesten nog niet bewilligen konden in zyn Ontwerp, om het Kapitein-Generaalschap en het Stadhouderschap, voor altoos, van een te scheiden. Het jaar 1669 en een gedeelte van
1670. het jaar 1670 verliep, derhalve, zonder dat men zig, hier te Lande, eenigszins begon in staat te stellen, om de dreigende gevaaren af te keeren.

Verdere handeling van Furstemberg, aan 't Hof van Berlyn.

De Koning van Frankryk liet, ondertusschen, niet na, te arbeiden, om den Keurvorst van Brandenburg, ware 't mogelyk, te winnen. Furstemberg, die hem, allenthalve, de hand boodt, vertoonde den Keurvorst, „ dat de oorlog tegen de Vereenigde Ge„westen vastelyk besloten was in Frank„ryk; doch dat de Koning alleenlyk voor„hadt, zig meester te maaken van de helft „ van

(*k*) Notul. Zeel. 5, 6, 7, 11, 12, 15, 23 *Febr.* 1669. *bl.* 34, 36. 38, 44, 47, 54, 55.
(*l*) Holl. Merc. *van* 1669. *bl.* 12, 30.

1670.

„ van Maastricht; van 't gene eertyds tot „ Brabant en Vlaanderen behoord hadt, en „ van eene of twee Steden aan den Ryn; „ welke Steden hy, egter, niet langer dan „ de oorlog duuren zou, dagt in te houden. „ Dat hy al 't overige voor zyne Bondgenoo- „ ten zou laaten, welken hy de helft hunner „ kosten voldoen zou, mids zy 't betaalen „ der Krygsbevelhebberen geheel ten hun- „ nen laste namen." De Keurvorst bedankte den Koning van Frankryk voor 't vertrouwen, welk hy in hem stelde; doch gaf, te gelyk, te verstaan „ dat hy met de algemeene „ Staaten in een Verbond stondt, welk hem „ verhinderde, zig tegen hen te verklaaren; „ dat hy 't ook niet zou konnen doen, zon- „ der zyn eigen Land, terstond, in 't uiter- „ ste gevaar te stellen, gemerkt de Staaten „ bezetting hadden in zyne sterkste Plaat- „ sen, uit welken zy hem veel nadeels zou- „ den konnen doen, indien hy besloot, hun- „ ne zyde te verlaaten (m)." Zo duidelyk een antwoord sneedt den Koning van Frankryk de hoop byna af, om den Keurvorst te doen wisselen van partye. Evenwel, liet hy niet na, hiertoe, nog in 't volgende jaar, aanzoek te doen. De Keurvorst, ondertusschen, ten volle onderregt van Frankryks oogmerk, verzuimde niet, den Staaten kennis te geeven van 't gene hem ter ooren gekomen was, te gelyk begeerende „ dat zy hem de oorzaaken van „ Frankryks misnoegen tegen hen openbaar- „ den."

De Keurvorst van Brandenburg waarschuwt de Staaten.

(m) PUFENDORF de Rebus Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 7, 8, 9, 10, 11. *p.* 584, 585, 586, 587, 588.

1670. „ den." Voorts, riedt hy hun „ zig met „ Frankryk te verdraagen; alzo zy, dagt hy, „ in geval van oorloge, geenen genoegzaa- „ men onderstand van hunne Bondgenooten „ zouden te wagten hebben. Van Zweeden „ was, zyns oordeels, weinig te hoopen, on- „ der eenen minderjaarigen Koning, en te „ minder, om dat Spanje de onderstandgel- „ den, aan deeze Kroone beloofd, nog niet „ voldeedt. Eenige Duitsche Vorsten," waarschynlyk de Keurvorst van Keulen en de Bisschop van Munster „ waren, zeide hy, eer- „ der vyanden dan vrienden van de Staaten. „ Wat hem betrof, hy zou zyne verbindtenis- „ sen naarkomen; doch hen daarmede niet kon- „ nen bevelligen, tegen 't gevaar, welk hun „ dreigde: waarom hy nogmaals herhaalde, „ dat men Frankryk moest zoeken te verge- „ noegen. Doch indien de zaaken tot een ui- „ terste kwamen, verwagtte hy, dat de Staaten „ zyn Land niet tot een tooneel des oorlogs „ maaken zouden. Ook verzogt hy, datze, „ eindelyk, hunne bezettingen, ten minsten „ uit eene of twee Kleefsche Steden, trekken „ wilden (*n*)."

Hun antwoord. De Staaten, den Keurvorst voor zyne waarschuwing bedankende, zouden hierop geantwoord hebben „ dat zy zig naauwlyks „ verbeelden konden, dat Frankryk hun zogt „ te beoorloogen, alzo zy 'er geene reden al- „ toos toe gegeven hadden. Eerder dagten

„ zy,

(*n*) Pufendorf de Rebus Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 14. *p.* 590.

„ zy, dat de toerustingen in Frankryk op „ Lotharingen, op het Franche Comté, of „ op de overige Spaansche Nederlanden za- „ gen. Voorts, wistenze van geene geschil- „ len met de nabuuren, die niet, eerder door „ den weg van Regte dan door de wapenen, „ behoorden beslist te worden." Wat zy op het verzoek om het inruimen van eene of twee Kleefsche Steden antwoordden, vind ik niet aangetekend. Doch veelligt verwekte het eenige agterdogt in de Staaten, die niet onkundig zyn konden, dat de Keurvorst, door Frankryk, aangezogt werdt, en mogelyk vreesden, dat het herleveren deezer Steden den Keurvorst eerder zou doen luisteren naar de voorslagen der Franschen. En hierop ziet, vermoedelyk, het zeggen van zekeren Historieschryver, dat de Witt aan alle de bedryven van den Keurvorst eene slinksche uitlegging gaf (*o*). 1670.

XII. De Hertogin van Orleans haalt haaren Broeder, den Koning van Groot-Britanje, over, tot een heimelyk Verbond met

De Koning van Frankryk, niet naar zyn genoegen geslaagd zynde aan het Hof van Berlyn, zogt de onderhandelingen met Groot-Britanje, die, in 't voorleeden jaar, begonnen waren, ten einde te brengen. Men meent dat Karel de II, omtrent deezen tyd vastgesteld hebbende, voortaan, onafhangkelyker te regeeren, dan hy tot hiertoe gedaan hadt, te ligter luisterde naar de voorslagen van Lodewyk den XIV, die hem eenen jaarlykschen onderstand in geld aanboodt, zo hy het drievoudig Verbond verlaaten, en zig met Frankryk

(*o*) PUFENDORF *ubi supra*.

1670. ryk verbinden wilde (*p*). Om den Koning van Groot-Britanje geheellyk over te haalen in de belangen van Frankryk, bediende men zig van zyne Zuster, de Hertoginne van Orleans (*q*), die, Lodewyk den XIV, in Grasmaand deezes jaars, vertellende, op eene reize naar Duinkerken (*r*), zig, in schyn, begeerig toonde, om haaren broeder te bezoeken, en verlof verwierf, om naar Douvres te mogen oversteeken. Hier hieldt zy een mondgesprek met Koning Karel, dien zy, uit den naam des Konings van Frankryk, van onderstand in geld en manschap verzekerde, waardoor hy in staat zyn zou, om zig onafhangkelyk te maaken van het Parlement, mids hy, van zyne zyde, alleenlyk trade in de maatregels, welken men, in Frankryk, genomen hadt, om den Vereenigden Gewesten den oorlog aan te doen. Men wil, dat de Koning geneigd geweest zou zyn, om de wapenen eerst te voeren tegen zyn eigen volk; doch dat de Hertogin hem voorhieldt, dat de Vereenigde Gewesten zig van zulk eene gelegenheid bedienen zouden, om hunnen Koophandel uit te breiden; waardoor zy magtiger zouden worden, terwyl Engeland, door eenen inlandschen oorlog, verzwakt werdt. Zy oordeelde, hierom, dat men met de Vereenigde Gewesten beginnen moest, en eerst om Engeland denken, na dat deezen zouden te ondergebragt zyn. En de Koning ging geheel

Frankryk.

(*p*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 290. Bolingbrokes Letters *Vol.* I. *p.* 284.
(*q*) De Choisy Memoir. *Tom.* III. *p.* 60, 81, 155.
(*r*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 32, 49, 71.

heel over in haar gevoelen. Zy keerde, terstond, wederom naar Parys, daar zy, kort hierna, schielyk overleedt, niet zonder sterk vermoeden, dat zy, door haaren eigen man, den Hertoge van Orleans, vergiftigd was (s). De *Markgraaf van Bellefonds* werdt, terstond hierop, naar Engeland gezonden, als ware 't, om den Koning den rouw te beklaagen; doch voornaamlyk, om het Verdrag ten einde te brengen. De *Hertog van Buckingham* begaf zig, ten zelfden einde, naar Frankryk, daar men Karel den II. eene Vloot aanboodt, om zig onafhangkelyk te maaken in zyn Ryk. Doch de Koning van Groot-Britanje vondt hierin te veel zwaarigheid; hoewel hy, zo sommigen meenen, zig naderhand beweegen liet, om het toe te staan. Maar Buckingham heeft aan iemant, die dit schryft, verzekerd „ dat „ hy nimmer bewilligen wilde, om eene „ Fransche Vloot in de Engelsche havens te „ ontvangen, schoon men hem, in Frankryk, „ veertigduizend ponden sterlings beloofde, „ zo hy 'er den Koning toe konde overhaa- „ len." Hy voegde 'er by „ dat de Graaf van „ Arlington den Koning eindelyk bewoo- „ gen, en, zo hy vermoedde, het geld ge- „ trokken hadt." Doch anderen hebben Buckingham verdagt gehouden. Wat 'er van zy, men kwam, naar sommiger verhaal, eerlang, overeen „ dat Karel de II. de „ Staaten ter zee beoorloogen zou, terwyl „ de

1670.

Inhoud van het zelve.

(s) Burnet Hist. of his own Time. *Tom.* I. *p* 301. Ludlows Memoirs *Vol.* III. *p.* 185, 186. Tindal Contin. *of* Rapin *Vol.* I. [*or* XVI.] *Introd. p.* l i. *Not.* (z).

1670. „ de Koning van Frankryk hun, met een „ magtig Leger, te lande, zou aantasten; dat „ Frankryk den Koning van Groot-Britanje, „ met eene Vloot en met driehonderd en „ vyftigduizend ponden sterlings in 't jaar, „ zo lang de oorlog duurde, ondersteunen „ zou, en dat, in geval de Vereenigde Ge- „ westen te ondergebragt werden, Zeeland „ den Koning van Groot-Britanje, en al het „ overige den Koning van Frankryk zou aan- „ bedeeld worden: Holland alleenlyk uitge- „ nomen, welk men den Prinse van Oranje „ zou afstaan, zo hy zig in dit Verbond be- „ geeven wilde (t)." De inhoud van het zelve bleef, ondertusschen, bedekt. Karel de II. hadt, onlangs, merkelyke verandering gemaakt in zynen Raad, en zyne innigste geheimen vertrouwd aan vyf Grooten, *Clifford*, *Arlington*, *Buckingham*, *Ashley* en *Lautherdale*, die, naar de eerste letters hunner naamen, de *Cabal* of *aanhang* genoemd werden. In den agterraad van deezen vyf, waarby men den Koning en den Hertog van Jork voegen moet, werdt het Verdrag met Frankryk en de oorlog met de Vereenigde Gewesten beslooten (u). Ook schryven sommigen, dat 's Konings minnaares, de *Hertogin van Portsmouth*, uit Frankryk herkomstig, zeer veel hadt toegebragt, om den Koning over te haalen in de Fransche belangen (v).

Onder- Doch hoe zeer de handel van het Fransche Hof,

(t) BURNET Hist. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 303, 304.
(u) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 290, 294, 295, 297.
(v) FEUQUIERES Memoir. Histor. & Milit. *Tom.* I. *p.* 49.

Hof, in Engeland en elders, bedekt gehouden werdt; de Staaten konden niet nalaaten te merken, dat 'er iet gewigtigs in til ware. Sommige Hiſtorieſchryvers hebben den Raadpenſionaris de Witt, onzes oordeels zonder genoegzaamen grond, beſchuldigd, dat hy Frankryk te veel vertrouwde, en geen werks genoeg maakte, om, door geheime verſtandhouding aan de Hoven van Parys en van Londen, te ontdekken, wat 'er omging. 't Is waar, dat hy, met de Franſche Gezanten, d'Estrades en Pompone, handelende, zig geliet, als of hy Frankryk niet verdagt hieldt van eenig ſlinkſch oogmerk tegen den Vereenigden Staat; doch het gedrag, welk hy, ten zelfden tyde, hieldt, in de Vergadering van Holland; de brieven, welken hy aan zyne vertrouwdſte vrienden buitens Lands ſchreef, en bovenal het bewerken van het drievoudig Verbond, waarin hy de voornaamſte hand gehad hadt, toonden, beter dan zyne geſprekken met de Franſche Gezanten, wat hy van Frankryk vreesde. Ook blykt, uit zyne Brieven, dat hy, al voor eenige jaaren, heimelyk verſtand hieldt, beide in Frankryk en in Engeland (*w*). 't Is, derhalve, gantſch niet te vermoeden, dat hy, in deezen gewigtigen tyd, daar hy Frankryk aan alle Hoven zag handelen; daar hy, uit Temple, merkte, dat men, aan 't Engelſche Hof, verſlaauwde in den yver voor het drievoudig Verbond, en daar hy wiſt, wat den Staaten, uit het Hof van

1670.

Onderzoek, of men, in den Haage, kennis van Frankryks oogmerken hadt, of niet.

(*w*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 207, 216, 259.

1670. van Berlyn, aangediend ware, zyn werk niet gemaakt zou hebben, om naar te ſpooren, wat 'er, tuſſchen Frankryk en Groot-Britanje, gehandeld werdt. 't Gedrag, welk hy en de Staaten zelven, ten deezen tyde, hielden, bewyſt genoegzaam, dat men Frankryks oogmerk, geheel of ten deele, ontdekt hadt. Want terwyl Frankryk, in Engeland en elders, handelde, besloot men, op aanraadinge van de Witt, eerſt ter Vergaderinge van Holland, en daarna ter algemeene Staatsvergaderinge, tot het doen van verſcheiden' bezendingen, die allen ſtrekten, om Frankryks inzigten nader te ontdekken en tegen te gaan.

XIII. Bezending naar den Keizer. In 't voorleeden jaar, was Meeſter *Gerard Hamel Bruininks* reeds gezonden naar 't Hof van Weenen, met laſt om te onderzoeken, of aldaar iet, ten nadeele van den Staat, gehandeld werdt, en om de goede vriendſchap en nabuurſchap tuſſchen het Duitſche Ryk en deezen Staat aan te kweeken en te beveſtigen (*x*). Doch nu werdt Pieter de Groot, (naar Frankryk.) onlangs te rug geroepen uit Zweeden, en, in zyn afzyn, verkooren tot Penſionaris van (naar Engeland, en naar Spanje.) Rotterdam (*y*), uit welk Ampt, ſchreef de Witt, zyn Vader, Hugo de Groot, *voorheen, onfatſoenlyk uitgeſchopt* was (*z*); gezonden naar Frankryk, als gewoonlyke Ambasſadeur, in de plaats van den ouden Heere, Willem Boreel, die, te Parys, overleeden was. Doch ſommigen merken aan, dat de Groot

(*x*) *Zie de* Inſtr. *in de* Reſol. Holl. 23 *July* 1669. *bl.* 37.
(*y*) Reſol. Holl. 22 *May* 1669. *bl.* 19.
(*z*) DE WITT Brieven II. *Deel*, *bl.* 647.

Groot den Staat meer dienst zou hebben konnen doen in Zweeden, dan in Frankryk, daar men reeds maatregels genomen hadt met Engeland, om de Vereenigde Gewesten te beoorloogen (*a*). Koenraad van Beuningen, Oud-Burgemeester van Amsterdam, toog naar Engeland, en Hieronimus van Beverningk naar Spanje (*b*). Het voornaam oogmerk van alle deeze bezendingen was, het onheil, welk den Staat, van den kant van Frankryk en Engeland, gedreigd werdt, af te keeren: waaruit, klaarlyk blykt, dat men, in den Haage, niet zo onkundig was van 't gene 'er broeide, als sommigen ons willen doen gelooven. De luiden, die naar Frankryk, Spanje en Engeland gingen, werden geteld onder de bekwaamsten en eerlyksten in de Vereenigde Gewesten. Ook waren zy altoos groote voorstanders geweest van de maatregels, waaraan de Witt zig hieldt: hoewel sommigen verzekeren, dat van Beuningen en Beverningk, sedert eenigen tyd, meer genegen waren geworden, om den Prins van Oranje te bevorderen, dan zy voorheen geweest waren (*c*), en de Witt nog was. De benoeming van de Groot tot gewoonlyken Ambassadeur in Frankryk was den Raadpensionaris zeer naar den zin (*d*), hoopende hy, door middel van deezen, aan een Hof, daar des-

1670.

(*a*) Wicquefort Ambassad. *Tom.* I. *p.* 935.

(*b*) *Zie* zyne Instr. *in de* Secr. Resol. Holl. 3 *Dec.* 1670, III. *Deel*, *bl.* 79.

(*c*) Memoir. de Guiche *Livr.* II. *p.* 228.

(*d*) De Witt Brieven II. *Deel*, *bl.* 639.

1670. deszelfs Vader, eertyds, zo hoog geagt was geweest, het welzyn van den Staat, zo hy 't begreep, te zullen konnen bevorderen. Men hadt eenige moeite, om de Stad Rotterdam in 't vertrek van de Groot te doen bewilligen. Doch zy deedt het, eindelyk (e). Van Beuningen was, onder anderen, in 't byzonder, gelast, om den Koning van Groot-Britanje aan te moedigen en te beweegen, tot het sterken van het drievoudig Verbond (f): 't welk wel toonde, dat men blyk of vermoeden hadt, dat hy, in dit Verbond, verflaauwde. Wyders, moest hy den Koning ook zoeken over te haalen, om in gemeenschap te oorloogen, tegen die van Algiers, Tunis en Tripoli (g). Doch de voorslagen ten deezen einde strekten meest, om 's Konings oogmerken te ontdekken, en die der Staaten, welken zig, eerlang, ook ter zee begonden toe te rusten, te verbergen. De bezending van Beveringk naar Spanje diende om een nader Verbond met dit Ryk aan te gaan; doch zy hadt, eerst in 't volgende jaar, voortgang.

De Staaten begroeten den Koning van Frankryk, door eenen buitengewoo- De Staaten hoopten, door toegeeving en eerbewys, Frankryk te doen veranderen van gedagten. Zy besloten zelfs, den Heer van Wassenaar, in buitengewoon Gezantschap, aan den Koning te zenden, terwyl deeze zig onthieldt in de Steden der Spaansche Nederlanden, welken hem, by de Akensche Vrede, waren afgestaan. Zy deeden hem, met deeze aan-

(e) Resol. Holl, 26 *April*, 1, 2 *Aug.* 1670. *bl.* 32, 63.
(f) Resol. Holl. 24 *May* 1670. *bl.* 123.
(g) Resol. Holl. 31 *July* 1670. *bl.* 52.

aanwinst, geluk wenschen, en hem verzekeren van de hooge agting, welke men hier hadt voor zyne vriendschap, die men, op allerlei wyzen, gezind was, te bewaaren. De Koning beantwoordde deeze beleefdheid, met heusche woorden; en de Heer van Wassenaar keerde, in Hooimaand, in den Haage, te rug (*h*).

1670. nen Ambassadeur.

De Ambassadeur de Groot kwam, niet voor Oogstmaand, in Frankryk, en kreeg, in Slagtmaand, voor 't eerst, gehoor by den Koning (*i*), dien hy voorhieldt „ dat hy alleen gekomen „ was, om de oude vriendschap tusschen zyne „ Majesteit en de Staaten te onderhouden, en „ dat hy daartoe alle zyne zorgen aanwenden zou." De Koning antwoordde „ dat „ de Staaten wel gedaan hadden, aan hem, „ tot zulk een einde, af te zenden; dat zyne „ overkomst dienen zou, om de zaaken in „ beteren staat te houden; doch dat hy „ wenschte, zo veele verzekering te hebben „ van de goede gezindheid der Staaten, als „ hy van de zyne hadt." De Groot, daarna, met 's Konings Staatsdienaars in gesprek getreden, verklaarde „ dat de Staaten, zyne „ Meesters, bespeurd hebbende, dat zyne „ Majesteit eenig misnoegen tegen hen hadt „ opgevat, hem belast hadden naar de oorzaak daarvan te vraagen; alzo zy niet vermoeden konden, dat de Koning kwalyk „ name, dat zy voor hunne veiligheid ge- „ zorgd

Handeling van de Groot in Frankryk.

(*h*) Resol. Holl. 26 *April*, 19 *July* 1670. *bl.* 34, 31.
(*i*) Holl. Merc. *van* 1670 *bl.* 112, 144.

1670. „ zorgd hadden, door het sluiten van het „ drievoudig Verbond. Dat hy, voor 't overige, hoopte, den Koning volkomen genoegen te zullen konnen geeven, en allen „ agwaan tegen de Staaten te zullen doen „ verdwynen." Men antwoordde hem „ dat „ de Staaten maatregels volgden, welken „ streeden met de billykheid, en met de agting, welke zy den Koning schuldig waren; dat zy hem zogten te versteeken van „ het regt, welk hy, in het toekomende, op „ de Spaansche Nederlanden zou konnen verkrygen, uit eene ongegronde vrees voor „ hunne eigene veiligheid; dat zy, eindelyk, „ zig niet ontzagen, de gansche Christenweereld op te hitsen, tegen zyne Majesteit (*k*)." Uit welk antwoord, bleek, waaruit het misnoegen van Frankryk, eigenlyk, ontstaan was. De Groot hadt, reeds in Herfstmaand, geschreeven, dat men, aan 't Fransche Hof, een kwaad voorneemen hadt, tegen den Staat (*l*).

De Franschen vallen in Lotharingen. Eenigen tyd te vooren, waren de Franschen in Lotharingen gevallen, en hadden zig meester gemaakt van Nancy (*m*). Deezen inval hadt zig de Hertog, door zyne naauwe verbindtenissen met Spanje, op den hals gehaald. De tyding daarvan veroorzaakte merkelyk ontsteltenis in den Haage, daar men

(*k*) Pufendorf de Reb. Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 15. *p.* 590.
(*l*) 1ste Pleidooi van Mr. S. van Middelgeest voor Mr. P. de Groot *in* 1676. *MS.*
(*m*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 112, 121.

men ongaarne hoorde, dat Frankryk sterker werdt, naar den kant der Nederlanden. 't Is te vermoeden, dat men, van nu af, middelen beraamd zou hebben, om den voortgang der Fransche wapenen te stuiten. Doch de koelheid van Karel den II. was oorzaak, dat de Staaten, die ondertusschen, door den Hertoge van Lotharingen, om onderstand aangezogt werden (*n*), geene hertige besluiten neemen konden. Van Beuningen arbeidde, midlerwyl, in Engeland, te vergeefs, om den Koning tot het naarkomen van het drievoudig Verbond op te wekken. Ook stelde hy, ten deezen tyde, vast, dat Karel de II. zig met Lodewyk den XIV. verstondt (*o*). En men werdt, in den Haage, bevestigd in deeze gedagten, door het vertrek van den Ridder Temple, die, in Herfstmaand, t'huis ontbooden werdt uit zyn gezantschap. Temple hadt het drievoudig Verbond gesloten, en altoos verstaan, dat men 't behoorde te houden. De Koning en 's Konings geheime Raad, thans andere maatregels genomen hebbende, oordeelden hem, derhalve, onbekwaam, om hun in den Haage langer te dienen (*p*). Zyn vertrek was een genoegzaam bewys van de omkeering van 't Engelsche Hof.

1670.

Temple keert naar Engeland.

XIV. De Prins van Oranje krygt zitting in

De verwagting van eenen kort aanstaanden oorlog hieldt, midlerwyl, de gedagten om den Prins van Oranje te bevorderen leeven-

(*n*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 129.

(*o*) Pufendorf de Rebus Gestis Frid. Wilh. *Libr.* XI. §. 12. *p.* 581.

(*p*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 298.

1670. vendig, by veelen. De Staaten van Holland zelven scheenen hem eenige meerdere beleefdheid te willen betoonen, en hadden hem, in Wintermaand des voorleeden jaars, toegestaan de vrye jagt omtrent het Lusthuis Honsholredyk, die zyne voorzaaten plagten te hebben (q). Doch alzo zy nog by hun besluit bleeven, om het Kapitein-Generaalschap en Stadhouderschap vaneen gescheiden te houden, en geene Stadhouders in den Raad van Staate te gedoogen, scheen 'er weinig kans, om den Prins te doen bekleeden met de waardigheden zyner voorouderen. In Zeeland, zou men ligtelyk besslooten hebben, om hem 't Stadhouderschap op te draagen; doch hierdoor zou men hem, zo Hollands gevoelen goldt, en men wist wel, hoe zwaar het thans nog woog, voor altoos van het Kapitein-Generaalschap, waarin de klem van het Stadhouderschap gelegen is, en van de zitting in den Raad van Staate hebben uitgesslooten. Men hadt ook reeds ondervonden, hoe bezwaarlyk Holland zou te beweegen zyn, om den Prins tot Kapitein-Generaal te verklaaren; alzo zyne jeugd en onbedreevenheid, altoos, aangemerkt zouden worden, als wettige redenen, om hem niet aan 't hoofd van een Leger te stellen. De Staaten van Zeeland vonden, derhalve, geraaden, vooreerst, alleenlyk te wege te brengen, dat de Prins zitting kreege in den Raad van Staate. Hiervan was hy niet alleen niet uitgesslooten; maar de Staaten van Holland hadden hem

den Raad van Staate.

(q) Resol. Holl. 21 *Decemb.* 1669. *bl.* 99.

hem zelfs geschikt, om in deezen Raad te zitten, zo dra de andere Gewesten bewilligd zouden hebben in hun besluit, om het Kapitein-Generaalschap voor altoos afgescheiden te houden van het Stadhouderschap. Doch deeze bewilliging viel Zeeland, Friesland en Stad en Lande hard. Eindelyk, bezeffende, dat Holland, reeds voorlang, drie Gewesten overgehaald, en dus de meerderheid aan zyne zyde hadt, en dat de Prins, op den eersten trap geholpen zynde, te meer kans hebben zou, om hooger te klimmen, besslooten, eerst Zeeland (r), en toen de twee andere Gewesten, nevens Holland en drie overigen, te bewilligen in den ontworpen voet van *Harmonie* of eenstemmigheid, volgens welke, het Kapitein-Generaalschap en het Stadhouderschap, voor altoos, afgescheiden bleeven van elkanderen, en den Prinse zitting in den Raad van Staate vergund werdt (s). De Gewesten, welken 't belang des Prinsen van Oranje dus lang verdeeld gehouden hadt, nu wederom vereenigd zynde, raadpleegde men, terstond, over de wyze, op welke men den Prins ten Raade van Staate zou inleiden; over de plaats, welke hy aldaar zou bekleeden, en over de stem, welke men 'er hem zou behooren te geeven. De Gemagtigden der Staaten van Holland oordeelden, ten opzigte van het eerste punt „ dat de inleiding des „ Prinsen van Oranje in den Raad van Staate „ zou

1670.

Harmonie of Overeenstemming tusschen de Gewesten.

(r) Notul. Zeel. 13 *July* 1669. *bl.* 96. TEMPLE Brieven, *N.* XXV. XLV. *bl.* 158, 235.

(s) Resol. Holl. 25 *Maart* 1670. *bl.* 41.

1670. „ zou konnen geschieden, door drie Afge„ vaardigden uit de algemeene Staatsverga„ deringe, gelyk de inleiding van Graave „ Henrik van Nassau, naderhand Prinse van „ Oranje, in den jaare 1600, geschied was; „ of door éénen Afgevaardigde, gelyk, ten „ aanzien van Prinse Willem, Vader van „ den tegenwoordigen Prinse, in den jaare „ 1638, was geschied, of op zulk eene an„ dere wyze, als men, met de andere Gewes„ ten, zou konnen goedvinden te beraamen." Op het tweede punt, verstondenze „ dat men, „ wegneemende den armstoel, gesteld aan „ 't einde van de tafel, en te vooren gediend „ hebbende, eerst voor den algemeenen Land„ voogd [Leicester], en daarna voor den „ Stadhouder van vyf of zes Gewesten, den „ Prins zou konnen plaatsen in eenen van de „ twee met fluweel bekleedde stoelen, staan„ de aan dezelfde zyde van de tafel, daar de „ stoel van den voorzittenden Heere stondt, „ en dus boven of aan de regterhand der „ Afgevaardigden van Gelderland." Wegens het derde punt, begreepenze „ dat men den „ Prinse alleen eene raadgeevende stem be„ hoorde toe te staan, die, in 't opmaaken „ van 't besluit, niet gerekend werdt om de „ stemmen der Raaden over te haalen of te „ doen steeken." Doch hierop werdt by de Vergadering, geen ander besluit genomen, dan dat men de zaak ter Generaliteit zou zoeken te houden in haar geheel, tot dat 'er, by de Leden van Holland, nader op besllooten zou zyn. Maar Haarlem en Leiden deeden hier-

hierop aantekenen, de eerste Stad, dat zy, op deeze zaak, als zynde van groot gewigt, niet gestemd hadt; de andere, dat zy niet verstondt, dat de zaak ter Generaliteit langer opgehouden zou worden, dan gedunrende den loopende tyd van het aanstaande * afscheid der Vergaderinge van Holland (t). Wat laater, namen de Staaten van Holland egter, over de twee eerste punten, een besluit overeenkomstig met het gevoelen der Gemagtigden; doch omtrent het derde punt, stonden ze den Prinse eene beslissende stem toe, gelyk de andere Raaden hadden, waaruit egter volgde, dat hy niet mogt stemmen, of zelfs tegenwoordig zyn, als 'er zaaken dienden, waarby iemant, hem, tot in den vierden graad ingeslooten, in den bloede, bestaande, belang hadt (u). Ook verstondt men, ter Vergaderinge van Holland, dat de Prins, verschynende ter Generaliteit, aldaar, in geene andere hoedanigheid, dan als Raad van Staate, zou toegelaaten worden, en zitten op eenen gelyken Stoel, als waarop hy in den Raad van Staate zat (v). De algemeene Staaten, midlerwyl, op 't inleiden des Prinsen in den Raad van Staate, een besluit genomen hebbende, overeenkomstig met dat van Holland, en hebbende bewilligd in het scheiden van het Kapitein-Generaalschap en het Stadhouderschap (w), werdt

1670.

* reces.

(t) Resol. Holl. 28 Maart 1670. bl. 61.
(u) Secr. Resol. Holl. 20 May 1670. III. Deel, bl. 71. Resol. Holl. 24 May 1670. bl. 115.
(v) Resol. Holl. 4 Octob. 1670. bl. 73.
(w) Zie Groot-Plakaatb. III. Deel, bl. 54.

1670. werdt zyne Hoogheid, op den tweeden van Zomermaand, door drie Afgevaardigden der algemeene Staaten, ten Raade van Staate ingeleid (*x*). Sedert werdt hem, wegens het bekleeden der waardigheid van Raad van Staate, een jaargeld toegelegd, zo sommigen schryven, van vyftigduizend guldens (*y*): hoewel my, van elders, gebleeken is, dat Holland, nog lang hierna, tot geen hooger jaargeld dan van vyfentwintigduizend guldens verstaan wilde (*z*): onaangezien de andere Gewesten reeds in vyftigduizend guldens bewilligd, en Holland, ernstelyk, vermaand hadden, om zig met hen te voegen (*a*). De Heer van Gend, die 's Prinsen Gouverneur geweest was, werdt, zo dra zyne Hoogheid zitting in den Raad van Staate genomen hadt, bedankt (*b*).

XV. Raadpleegingen op het aanstellen van eenen Kapitein-Generaal.

Eer men nog over 's Prinsen zitting in den Raad van Staate beslooten hadt, werdt, ter Vergaderinge van Holland, voorgeslaagen, of 's Prinsen zitting en stem niet behoorden op te houden, wanneer hy, t'eenigen tyde, tot eene duurzaame waardigheid, mogt bevorderd worden. Doch men verstondt, dat dit aan de vrye verkiezing der toekomende Leden behoorde gelaaten te worden. Ten zelfden tyde,

(*x*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 96.
(*y*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 123.
(*z*) *Uit* Aantek. *van den* Pension. VIVIEN 25 *Febr.* 1672. *MS.*
(*a*) Missive *van* hunne Hoog-Mog. *aan* hunne Ed. Groot Mogendh. *van* 9 *Octob.* 1671. *Zie ook* Resol. Holl. 15 *April* 15 *July* 1671. *bl.* 11, 65. Resol. Gener. *Jov.* 23 *July*, *Vener.* 9 *Octob.* 1671.
(*b*) Resol. Holl. 26 *July* 1670. *bl.* 37.

de, verklaarden de Edelen en verscheiden' Steden „ dat, in het verkiezen van eenen „ Kapitein-Generaal, of Hoofd over 't Leger „ van den Staat voor langer' tyd dan éénen „ veldtogt, niet zou konnen beslooten wor- „ den by overstemminge, maar alleen, by „ vrywillige overgifte van alle de Leden." Doch die van Amsterdam, gelast zynde zig niet te verklaaren op dit punt, deeden aantekenen „ dat zy niet konden aanzien, dat „ zodanig eene verklaaring in der Staaten „ Registers te boek werdt gesteld; voor hun- „ ne magtigers, wyders, voorbehoudende „ het regt, om daartegen zodanige verdere „ aantekening te doen, als zy, naar 't gewigt „ en gevolg der zaake, zouden te raade wor- „ den." Haarlem, Schoonhoven, Enkhuizen, Edam en Purmerende verklaarden zig ongelast. Doch van de Vroedschappen deezer vyf Steden en van Hoorn kwam, eerlang, schryvens aan de Vergadering van Holland [van verschillenden inhoud. Haarlem hieldt de Verklaaring voor aanstootelyk; doch deedtze egter mede, uit inschikkelykheid. Schoonhoven en Hoorn voegden zig rondelyk by de andere Leden. Enkhuizen verklaarde zig, omtrent als Haarlem. Edam en Purmerende, wat ronder. Doch de meesten bedongen de spoedige inleiding van den Prinse in den Raad van Staate (c), die ook terstond hierop volgde: alle welke byzonderheden wy hier te liever melden, om dat 'er uit blykt, dat

1670.

(c) Resol. Holl. 24 *May* 1670. *bl.* 116 *enz.*

1670. dat verscheiden' Hollandsche Steden, en Amsterdam zelf, meer en meer, begonden te neigen, om den Prins van Oranje te bevorderen. Zo veel invloed hadt, naar 't schynt, de vrees voor nieuw misnoegen met den Koning van Groot-Britanje, dien men wel wist, dat zeer gezet was op de bevordering van zynen Neeve.

De Prins van Oranje reist naar Engeland.

Ook vertrok de Prins, in Slagtmaand (d), naar Engeland, met oogmerk, zo BURNET schryft (e), om voldoening te vorderen van 't gene Karel de I. zynen Huize schuldig gebleeven was, en te gelyk, om te beproeven, welke poogingen de Koning, zyn Oom, gezind zou zyn aan te wenden, om hem te bevorderen tot de waardigheden, door zyne Voorzaaten, voorheen, in den Vereenigden Staat bekleed. Dezelfde Historieschryver voegt 'er by, uit 's Prinsen eigen mond, „ dat Karel „ de II. hem zogt afkeerig te maaken van „ den Hervormden Godsdienst, en smaak te „ geeven van den Roomschen, welken de „ Koning zelf, heimelyk, toegedaan was: „ doch dat de Prins, geenen zin getoond „ hebbende in 's Konings redenen, niet dan „ algemeene beloften verwierf, dat de schuld, „ die de Prins kwam vorderen, afbetaald zou „ worden, en dat de Koning hem den Staaten zou aanpryzen, tot het bekomen der be„ kende hooge waardigheden, zonder hem, „ tot dit laatste einde, eenigen daadelyken „ by-

(d) Resol. Holl. 3 Octob. 1670. bl. 59. Holl. Merc. van 1670. bl. 39, 132.
(e) Hist. of his own Time. Vol. I. p. 273.

„ bystand te willen weêrzeggen.” Of 'er, wyders, ook eenige pogingen gedaan zyn, om den Prins te trekken in het heimelyk Verbond tusschen Frankryk en Groot-Britanje, waarin men, gelyk wy boven (f) zagen, plaats voor hem scheen te willen openhouden, heeft, onzes weetens, niemant aangetekend. De Prins keerde, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, in Holland, te rug (g). 1670.

XVI. Eenige Persoonen in den Haage over verbooden' verstandhouding gestraft.

Hier waren, in 't voorjaar, wederom eenige Persoonen in hegtenis geraakt, over verbooden verstandhouding. De voornaamste van deezen, *Abraham Keizer*, was eertyds in dienst geweest van den Resident Lieuwe van Aitzema, die, in den jaare 1669, overleeden was. Sedert, was hy geworden Onderklerk van de Klerken der Provincie van Friesland, in de Griffie der Generaliteit. Hy beleedt, „ gevraagd zynde, „ dat Aitzema, dage„ lyks, berigt plagt te krygen van 't gene „ ter algemeene Staatsvergaderinge voor„ viel, al werdt het zelfs niet in de Regis„ ters gebragt, uit den mond van Bootsma, „ die, wegens Friesland, of uit dien van den „ Heere van Palland, die, wegens Overyssel, „ ter Generaliteit was afgevaardigd; en dat „ hy, Keizer, en eenige andere Klerken hem „ voorzagen van alle Brieven en Stukken, „ welken zy konden magtig worden.” Hy voegde hierby, „ dat Aitzema gewoon was, „ briefwisseling en verstand te houden, met „ bui-

(f) *Bladz.* 420.
(g) Holl. Merc. *van* 1671. *bl.* 8, 12.

1670. „ buitenlandsche Hoven, zelfs met Engeland en met den Bisschop van Munster, ten „ tyde van den jongsten oorlog (2), en met „ de Gezanten van Spanje, Zweeden en Brandenburg, hebbende hy zelfs zeker geheim „ besluit; wegens de verzamelplaats van 's „ Lands Vloote, naar Engeland willen overzenden: 't welk Keizer egter zeide voorkomen te hebben. Voorts, zou Aitzema, voor „ deeze briefwisseling gedurende den oorlog, tien- of elfduizend guldens in 't jaar „ getrokken hebben van het Engelsche Hof." Maar Keizer zelf hieldt verstand met Pompone, Ambassadeur van Frankryk, en met de Engelschen; leverende hy de stof, waaruit zekere *du Ha*, ook voorheen Klerk van Aitzema, de brieven opstelde. Ook verzorgde hy den Gezanten van Spanje, Zweeden en Deenemarke de gewigtigste stukken en besluiten van den Staat, welken hy bekomen kon, zig, om 'er afschriften van te krygen, bedienende van verscheiden' Klerken der Generaliteit, twee van welken, *Jan Pesser* en *Willem Hoppeveld*, met hem in hegtenis geraakt waren. Zy kreegen allen drie hun vonnis van 't Hof, op den tweeden van Bloeimaand. Keizer werdt met het zwaard over 't hoofd gestraft, en ten eeuwigen dage gebannen. Hoppeveld stondt te pronk, met een' brief op de borst, waarop *meinedig* geschree-

(2) Uit THURLOE's *Papers*, blykt ook, dat hy, ten tyde van Kromwel, met Engeland, briefwisseling gehouden heeft.

schreeven was, en werdt ook, voor altoos, gebannen. Maar aan Pesser werdt, slegts voor tien jaaren, het Land ontzeid. Keizers goederen werden verbeurd verklaard. De anderen twee alleen in de kosten der Regtspleeginge verweezen (*h*). 't Was noodig, de verbooden' verstandhouding met uitheemsche Mogendheden te stuiten en te straffen, vooral in eenen tyd, dat men voor oorloge bedugt was. Ten deezen einde, vonden de Staaten van Holland geraaden, een afschrift van Keizers bekentenisse, waarin twee Afgevaardigden van Friesland en Overyssel geraakt waren, over te zenden aan de Staaten deezer twee Gewesten, om daarop zo veel agt te slaan, als zy zouden vinden te behooren (*i*). Doch of hierop iet verders gevolgd zy, is my niet gebleeken. 1670.

Voor 't einde deezes jaars, verleenden de Staaten van Holland Oktroi aan de Stad Amsterdam, dat de penningen en 't ongemunt goud of zilver, berustende in de Wisselbank daar ter Stede, tot geryf van den Koophandel en om 't steigeren der Munte te voorkomen, in den jaare 1609, opgeregt, op geenerhande wyze, zouden mogen bekommerd of * beslaagen worden (*k*).

Oktroi voor de Wisselbank te Amsterdam.

* *gearresteerd.*

Den Griffier der algemeene Staaten, Nikolaas Ruisch, op den tweeden van Slagtmaand, overleeden zynde, werdt Gaspar Fagel, Pensionaris van Haarlem, voorzien met dit

Gaspar Fagel wordt Griffier.

(*h*) *Zie de Sentent. in de* Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 39, 41, 45.
(*i*) Resol. Holl. 24 *May* 1670. *bl.* 122.
(*k*) Resol. Holl. 16 *Dec.* 1670. *bl.* 79.

1670. dit Ampt (l), op aanpryzinge der Staaten van Holland (m).

XVII. Handel van Frankryk in Duitschland. De Koning van Frankryk was, op 't einde van dit en in 't begin des volgenden jaars, nog al bezig, om de Duitsche Vorsten op te stooken tegen de Staaten, waartoe de Prins van Furstemberg hem, by aanhoudinge, de hand boodt. Hy hadt den Keurvorst van Keulen in zo verre gewonnen, dat deeze
1671. hem, eerlang, toestondt, Krygsvolk byeen te trekken binnen zyn gebied. Ook hadt de Bisschop van Munster een heimelyk Verbond gemaakt met Frankryk, ten nadeele der Staaten. Maar de Keurvorst van Brandenburg, hoe zeer men by hem aanhieldt, liet zig niet van de zyde der Staaten aftrekken (n).

De Koophandel der Vereenigde Gewesten wordt bekommerd in Frankryk. Den oorlog tegen de Vereenigde Gewesten nu vastgesteld zynde aan 't Fransche Hof, haperde het slegts aan het uitvinden van schynbaare redenen om het aanvaarden der wapenen te billyken, voor 't oog der weereld. Lodewyk de XIV. hadt, sedert eenigen tyd, de Koopmanschappen, die uit deezen Staat naar Frankryk gevoerd werden, of verbooden, of zo zwaar belast, dat 'er de Nederlandsche Handelaars geen voordeel meer op zagen (o). De Staaten hadden hierop beslooten, eveneens te werk te gaan, en de Waaren, die de Franschen,

(l) Holl. Merc. van 1670. bl. 189.
(m) Resol. Holl. 5 Nov. 1670. bl. 9.
(n) PUFENDORF de Rebus Gest. Frid. Wilh. Libr. XI. §. 16, 17, 18, 20, 21. p. 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597.
(o) Zie VALKENIER Verw. Europa, I. Deel, Bylaag. N. 5. bl. 19.

fchen, hier, met het meefte voordeel, plagten te flyten, of zwaar te belaften, of geheellyk te verbieden. Nogtans, was 'er een geheel jaar verloopen, eer men tot dit gewigtig befluit hadt konnen komen (*p*). Maar met den aanvang deezes jaars 1671, werdt de invoer van allerlei Brandewynen, by openbaaren Plakaate, verbooden: ook die van verfcheiden' Franfche geweeven' ftoffen. Eenige anderen, waarvan de invoer nog vryftondt, werden met vyftig ten honderd op het inkomen belaft. Op het honderd Franfch Zout, werdt eene belafting van twee honderd guldens gelegd. De vreemde Boter en Kaas werdt met vyfentwintig, de meefte vreemde Siroop met vyf ten honderd, op het inkomen, belaft (*q*). Het Franfche Hof nam dit verbod en deeze belaftingen ten hoogften euvel, en, ontleende 'er, naderhand, ééne der redenen uit, om den Staaten den oorlog aan te doen.

1671.

De Staaten verbieden den invoer der Brandewynen en andere Franfche Waaren.

Aan 't Engelfche Hof, van waar van Beuningen, in Wintermaand des voorleeden jaars, te rug gekeerd was (*r*), geliet men zig nog, als of men zig aan het drievoudig Verbond zou houden, terwyl men bezig was, om eene Vloot toe te ruften, die tegen een der Leden van dit Verbond gefchikt was. De Koning hadt, op 't einde des voorleeden jaars, het Parlement doen voorhouden „ dat Frank-
„ ryk

Toerusting in Engeland.

(*p*) Refol. Holl. 8 *Febr.* 26 *April*, 26 *July*, 13 *Nov.* 1670. *bl.* 25, 57, 31, 25.

(*q*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 264, 268, 269, 1374. Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 148.

(*r*) Refol. Holl. 14 *Febr.* 1671. *bl.* 61. Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 148.

1671. „ ryk en de Staaten zig, te lande en ter zee, „ begonden te wapenen; dat het hierom ongeraaden scheen, dat men, in Engeland, „ stil zate; dat hy, derhalve, bevel gegeven hadt, om, tegen de aanstaande Lente, eene Vloot in zee te brengen; te meer, „ om dat hy zig, by verscheiden' Verdragen, „ verpligt hadt, om zynen Bondgenooten, „ des noods, met manschap, te ondersteunen. Dat, onder deeze Verdragen, byzonderlyk gerekend moesten worden het drievoudig Verbond, en nog een ander, gemaakt met de algemeene Staaten; die, zo „ wel als verscheiden' anderen, zeer voordeelig waren voor het Ryk. Dat hy, hierom, verwagtte, dat het Parlement hem, „ met eene aanzienlyke somme, tot onderhoud der gemaakte Verbindtenissen, onderfteunen zou." Uit welke aanspraak, men ziet, dat de Koning zyn oogmerk, om de Staaten te beoorloogen, nog bedekt wilde houden voor 't volk: welk, in 't algemeen, van gedagten was, dat het houden van het drievoudig Verbond heilzaam was voor het Ryk. De Koning was hierom ook genoodzaakt, dit te onderstellen, in de aanspraak, welke hy aan 't Parlement hadt laaten doen, en die van zo veel kragt was, dat hem, eerlang, twee millioen en vyfmaalhonderd duizend ponden sterlings, voor den dienst van het volgende jaar, werden toegestaan (s). Het Parlement besloot, te eerder, tot deezen mer-

(s) Rapin *Tom.* IX. p. 297, 298.

merkelyken onderstand, om dat dezelve gehouden werdt, te zullen strekken tot handhaavinge van het drievoudig Verbond. Het Engelsche Hof zogt dit niet slegts de Staaten; maar de Engelschen zelvén te doen gelooven. Zelfs scheen men, omtrent deezen tyd, in Engeland, te vermoeden, dat de Staaten van het drievoudig Verbond zouden afgaan. Doch zy deeden dit vermoeden, zo 't anders, waarlyk, by iemant plaats gehad heeft, wel haast verdwynen, door de aanbieding van een naauw verdedigend Verbond te willen sluiten met Koning Karel (t). Maar hun voorslag werdt niet aangenomen. 1671.

XVIII. Van Gend helpt zes Algiersche schepen veroveren.

Midlerwyl hadden de Staaten, die beide Groot-Britanje en Frankryk verdagt begonden te houden, reeds in 't voorleeden jaar, besloten, hunne Zeemagt merkelyk te versterken. Zy hadden toen alleenlyk eenige schepen, onder den Luitenant-Admiraal van Gend, in zee gehad, die, vereenigd met eene Engelsche Vloot, onder den Vice-Admiraal Allen, in Oogstmaand, slaags geweest was, met zes Algiersche Roofschepen, welken, na een gevegt van vyf of zes glazen, by nagt, op strand gejaagd, en, des anderendaags, veroverd en verbrand waren (u). Doch op 't einde des jaars, werdt, op den voorslag van Utrecht, ter algemeene Staatsvergaderinge, besloten, nog zesendertig schepen van oorloge, nevens eenige branders en galjooten, in

(t) Notul. Zeel. 3 *Maart* 1671. *bl.* 51.
(u) Missive *van den* Luit. Adm. van Gend *in de* Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 115.

1671. in zee te brengen (*v*): waarvan de koſten op drie millioenen begroot werden (*w*). 't Liep aan, tot in Zomermaand deezes jaars, eer deeze Vloot, over welke de Ruiter wederom het opperbevel kreeg, in ſtaat geraakte, om zee te konnen kiezen. Zy was geſchikt, om, tuſſchen de Maaze en Ooſtende, zo digt aan den wal, als bekwaamlyk geſchieden kon, te kruiſſen, en hadt laſt, om alle vyandlykheden te myden, behoudens de agting van den Staat (*x*). De Vloot leedt, op deezen Zomertogt, veel, door geduurige ſtormwinden, met naame op den twee-entwintigſten van Oogſtmaand: twee dagen waarna, zy eene ontmoeting hadt, die veel gerugts maakte, en hierom naauwkeuriglyk verdient beſchreeven te worden.

De Ruiter loopt met 's Lands Vloot in zee.

Verſcheiden' ſchepen van 's Lands Vloote, op den vierentwintigſten, na 't bedaaren van den ſtorm, zes of zeven mylen van Weſtkapelle, ten anker leggende, terwyl het ſchip van de Ruiter op zyde lag en krengde; zag men een Engelſch Konings Jagt, de *Merlyn* genaamd, voerende eene Britanniſche Vlag van de groote maſt, van den kant der Maaze, afkomen, en koers zetten naar Engeland. Terwyl het dwars door 's Lands Vloote zeilde, begroette het den Generaal de Ruiter, met eenige eerſchooten; die, vermids zyn ſchip op zyde lag, niet in ſtaat was, om dee-

Een Engelſch Konings Jagt wil den Luitenant-Admiraal van Gend noodzaaken te ſtryken.

(*v*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 147.
(*w*) Reſol. Holl. 7 *Octob.* 19, 20 *Dec.* 1670. *bl.* 55, 90.
(*x*) Reſol. Gener. *Martis* 2 *Juny* 1671. *by* BRANDT *de Ruiter*, *bl.* 626.

deeze beleefdheid, spoedig genoeg, te beantwoorden. Doch de Luitenant-Admiraal van Gend groette, terstond, wederom met zeven schooten. De Ruiter ook, zyn volk aanpressende in 't krengen, voegde 'er, zo dra zyn schip wederom regt lag, nog negen schooten by, daar niet op geantwoord werdt. Middelerwyl, hadt het Jagt, terstond na dat van Gend gegroet hadt, tweemaal op deezen geschooten met scherp, om dat hy zyne vlag niet streek, en het topzeil niet vallen liet. Van Gend zondt hierop zynen Kapitein aan het Jagt, om reden van dit schieten te vraagen. De Kapitein van het Jagt antwoordde, dat hy de Gemaalin van den Ridder Temple inhadt, en begeerde, dat men voor hem streeke. Van Gend voer, hierop, zelf aan boord van 't Jagt, om Mevrouw Temple te begroeten, te gelyk, den Engelschen Kapitein aandienende, „dat hy, zonder uitdrukkelyk „bevel, op onze eigen kust, en voor een „enkel Konings Jagt, niet zou hebben mogen stryken; doch zo zyne Majesteit van „Groot-Britanje oordeelde, dat hem dit „van regtswege toekwame, moest dit geschil, tusschen hem en de Staaten, beslegt „worden." De Ruiter en de andere bevelhebbers der Vloote verstonden toen ook, dat men, leggende, niet in de Britannische zee, maar op onze eigen kust, ongehouden was, te stryken. Maar dit voorval werdt, in Engeland, gebruikt, om de gemoeden op te hitsen tegen de Staaten. Men strooide uit, dat van Gend verklaard hadt, uitdrukkelyken

1671.

Misnoegen hieruit ontstaan.

1671. ken lasten te hebben, om, noch voor den Koning van Engeland, noch voor eenigen Koning ter weereld, te stryken. Men riep, dat de standaard der Koningklyke Hoogheid veragt, en dat het regt der vlagge, hoogmoediglyk, geschonden werdt; dat alle regtschaapen Engelschen zig deezen hoon hadden aan te trekken, en dat enkele schepen niet slegts, maar gantsche Vlooten, voor een enkel Konings Schip of Jagt, gehouden waren te stryken. De Ambassadeur Boreel zelf schreef aan de Staaten, dat de weigering van Van Gend, by 't Hof en by 't volk in Engeland, zeer zwaar gewoogen werdt. Zelfs vernam men, dat de Koning iemant naar den Haage zenden zou, om wegens 't gebeurde voldoening te eischen (y). Ondertusschen, melden sommigen, dat het Jagt de Merlyn, voor zyn vertrek uit Engeland, bevel ontvangen hadt van de Admiraliteit, om de Vloot der Staaten op te zoeken, en, door schieten met scherp, tot stryken te noodzaaken (z). 't Welk, zo men 't aanneemt, duidelyk bewyst, dat de Engelschen thans geschil zogten met de Staaten. Ook werdt het voorgevallene met de Merlyn, naderhand, ééne der redenen, waarmede de Koning van Groot-Britanje zyne oorlogsverklaaring tegen de Staaten zogt te billyken. 's Lands Vloot hieldt nog zee, tot omtrent het einde van Herfstmaand, wanneer

(y) Secr. Resol. Holl. 30 *July* 1671. III. *Deel*, *bl.* 133. Resol. Holl. 3 *Octob.* 1671. *bl.* 94. BRANDT de Ruiter, *bl.* 631-636.

(z) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 397.

neer het stormagtig weder, waarvan zy egter, ten deezen tyde, kleine schade leedt, haar noodzaakte, in 's Lands havens in te vallen (a). 1671.

Onaangezien het misnoegen, welk men, in Engeland, toonde, over 't weigeren van 't stryken, scheen de Ambassadeur Boreel nog voor geene Vredebreuk te vreezen, schryvende, van tyd tot tyd, herwaards, dat de Koning hem verzekerde, dat hy by het drievoudig Verbond volharden zou, en de Staaten, zelfs tegen Frankryk, bystaan, zo dit Ryk hun den oorlog aandeedt (b). Karel de II. geeft voor, by het drievoudig Verbond te willen volharden.

Doch men vreesde, in den Haage, het ergste: en men bereidde zig, om, tegen 't volgende voorjaar, eene aanzienlyke Vloot in zee te brengen; waarvan de kosten, in agt maanden tyds, omtrent agt millioenen guldens (3) beloopen zouden (c). Te lande, stelde men zig ook eenigszins in staat; doch niet met zo veel yver, als de tyds gelegenheid vorderde, ter oorzaake van het verschil onder de Gewesten: welker sommigen tot geene werving verstaan wilden, ten ware men den Prins van Oranje aanstelde tot Kapitein-Generaal, volgens eenen voorslag van Gelderland (d): waartoe anderen, inzonderheid Holland, nog niet te beweegen waren. Zy be- XIX. Raadpleegingen op het aanstellen van een Legerhoofd.

(a) Brandt de Ruiter, bl. 637.
(b) Zie Brandt de Ruiter, bl. 638.
(c) Brandt de Ruiter, bl. 639.
(d) Resol. Holl. 5 Decemb. 1671. bl. 39.

(3) Juist 7893970 guldens. *Uit geschreeven' Aantekeningen van deezen tyd.*

1671. beriepen zig, onder anderen, op het eenparig besluit der Gewesten, in Bloeimaand des voorleeden jaars, genomen (e), waarby vastgesteld was, dat men niet spreeken zou van den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal te verkiezen, voor hy den ouderdom van volle twee-entwintig jaaren bereikt zou hebben: 't welk eerst in Slagtmaand des jaars 1672 zyn zou. Doch sommigen bragten in bedenking, dat men, veelligt, door 't verheffen van den Prinse, den Koning van Groot-Brittanje, zynen Oom, zou winnen: 't welk hun reden genoeg scheen, om van het voorige besluit af te wyken. De Raadpensionaris de Witt, ziende de verscheiden van de voornaamste Leden van Holland neigen, om den Prins verder te bevorderen, verstondt, zo veelen meenden, laat genoeg, dat hy 't niet langer zou konnen tegenhouden. Hy besloot dan, alleenlyk zorg te draagen, dat de magt van den Kapitein- en Admiraal-Generaal, door Instructien, bepaald werdt; en dat het Stadhouderschap, volgens de voorige Besluiten, voor altoos gescheiden bleeve van het Kapitein- en Admiraalschap-Generaal. Doch alzo wy gelegenheid gehad hebben, om veele egte aantekeningen en stukken, betreffende 't gehandelde over dit gewigtig onderwerp, te zien, en te onderzoeken, vertrouwenwe den opmerkenden dienst te zullen doen, zo wy, hier, een eenigszins uitvoerig verslag geeven van 't gene, omtrent de verkiezing van den Prinse

Inzigten van den Raadpensionaris de Witt op dit stuk.

(e) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 54.

ſe van Oranje tot Kapitein-Generaal, ter Vergaderinge van Holland, merkwaardigs, is voorgevallen. 1671.

De Staaten van dit Gewest, op den vyfden van Wintermaand, eenigen uit hunne Vergadering gemagtigd hebbende, om te overleggen, op wat wyze, het werk van den oorlog, waarmede de Staat ſcheen gedreigd te worden, behoorde te worden beſtierd; hadden deezen geoordeeld „, dat men, weder, „ om, gelyk voorheen, het opperbeleid der „ Krygszaaken behoorde op te draagen aan „ eenige Afgevaardigden te velde; dat men „ de opengevallen' hooge Krygsampten, terſtond, behoorde te begeeven, de oude Regementen te herſtellen, den Neder-Ryn „ en Yſſel te ſterken, eene ſchans op te werpen by Roveen, eenige kundige luiden naar „ de Grensſteden te zenden, om de bevelhebbers te dienen van goeden raad, en, terſtond, te treeden tot het ontwerpen van „ eene Inſtructie voor eenen Kapitein-Generaal, in welke, behoorlyk opzigt genomen werdt op de verzekering van 's Lands „ vryheid en veiligheid, en waarin ook begreepen waren de voorwaarden, vervat in „ de Akte van * Overeenſtemming onder de „ Gewesten van den eenentwintigſten van „ Bloeimaand laatſtleeden, voornaamlyk den „ afſtand van het Stadhouderſchap betreffende." De Leden, deezen voorſlag der Gemagtigden overgenomen hebbende (*f*), raad-

Voorſlag eeniger Gemagtigden van Holland op het werk van den oorlog.

* *Harmonie.*

(*f*) Reſol. Holl. 9 *Decemb.* 1671. *bl.* 60.

1671. raadpleegden, midlerwyl, onderling en met de Gekommitteerde Raaden, op 't gewigtigste gedeelte van den zelven. De Gekommitteerde Raaden, verzogt om hun gevoelen vooraf te zeggen, verklaarden, op het punt van de aanstellinge eens Legerhoofds, by monde van den Raadpensionaris de Witt, „ dat 'er zwaare tyden voor den Staat op „ handen waren; dat de magtigste Vorsten „ van Europa den Staat met oorlog dreigden; „ dat men, tot nog toe, geene vrienden hadt; „ dat het Land klein, en zwaar belast was, „ beloopende de lasten van Holland alleen, „ in oorlogstyd, tusschen de twintig en der„ tig millioenen, in 't jaar; dat men, hierom, „ bedagt moest zyn, op het aanstellen van zulk „ een Hoofd over 't Krygsvolk, welk den an„ deren Gewesten aangenaam zyn, en dezel„ ven tot het rykelyk draagen in de gemeene „ lasten beweegen mogt; welk ook aan 't volk „ behaagde, en den meesten luister gave aan „ de Krygsmagt van den Staat. Dat zy, Ge„ kommitteerde Raaden, hierom, oordeelden, „ dat men den Prins van Oranje, die, binnen „ eenige maanden, twee-entwintig jaaren „ zyn zou, behoorde aan te stellen tot Kapi„ tein-Generaal. Dat men Maurits wel aan 't „ hoofd gesteld hadt, toen hy maar agttien „ jaaren oud was. Dat de Prins van Condé, „ nog jonger zynde, een Leger hadt geboo„ den. Dat de Harmonie wel vorderde, dat „ de Prins twee-entwintig jaaren oud moest „ zyn; doch dat alle Resolutien stilzwygens „ onderstelden, dat het uitvoeren derzelven

De Gekommitteerde Raaden oordeelen, dat men den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal behoort aan te stellen.

„ niet

„ niet met den welstand des Vaderlands 1671.
„ streede. Dat het gemeen belang nu de
„ aanstelling van den Prinse vorderde, al-
„ zo men hoop hadt, om Engeland hier-
„ door aan de hand te doen komen, en te
„ beweegen, om te volharden by het Ver-
„ bond; 't welk alleen magtig was, het on-
„ heil, dat den Landen dreigde, af te wee-
„ ren. Dat 's Lands zaaken wanhoopig ston-
„ den, al bleef Engeland maar onzydig;
„ alzo men zig, door het onderhouden van
„ zwaare Legers, binnen weinige jaaren,
„ in den grond bederven zou. Dat men,
„ Engeland op zyne zyde hebbende, niet te
„ vreezen hadt van Frankryk. Dat de groo-
„ te zaak hierom was, Engeland te win-
„ nen. Dat men hiervan, hoe eer hoe be-
„ ter, zyn werk maaken moest, om dat dit
„ Ryk, iets ondernomen hebbende ten na-
„ deele van den Staat, daarna, bezwaarly-
„ ker zou te beweegen zyn, tot het nee-
„ men van andere maatregels. Dat men,
„ hierom, niet alleen den Prins tot Kapi-
„ tein-Generaal behoorde te verheffen;
„ maar ook eene bezending te doen naar En-
„ geland, en den Koning, door eenen Am-
„ bassadeur, die hem aangenaam was, om-
„ trent de vlagge, den Schotschen Stapel en
„ de zaaken van Oostindie, voorslagen laa-
„ ten doen, welken hem, insgelyks, be-
„ haagden. Dat men, in de Instructie voor
„ den Kapitein-Generaal, egter zorg moest
„ draagen, dat hy de wapenen van den Staat
„ niet misbruikte, en met alles zo veel spoed

1671. „ maaken, als mogelyk ware." De Edelen waren 't, in alles, eens met de Gekommitteerde Raaden. Maar Dordrecht verstondt het anders, beweerende „ dat men niet afwyken mogt van de genomen' besluiten, „ en, derhalve, niet spreeken, om den Prins „ Kapitein-Generaal te maaken, eer hy tweeëntwintig jaaren bereikt hadt. Dat de Prins „ den Predikanten en 't gemeen aangenaam „ was, erkende men; doch deeze aangenaamheid gaf geen geld, en zou 't eene „ jammerlyke regeering zyn, daar men naar „ de Predikanten zou willen luisteren. Dat „ men niet wankelen moest, maar standvastelyk blyven by de genomen' besluiten. Dat „ men Engeland niet winnen zou, door 't bevorderen van den Prinse. En al gebeurde „ dit schoon; moest men daarom slaaven „ worden? Dat men op geene uitheemsche „ aanpryzingen rekenen; maar den Prins, „ ondertusschen, als Lid van den Raad van „ Staate, eene eerlyke wedde toeleggen „ moest." Haarlem stemde met de Gekommitteerde Raaden. Delft zeide, dat het gevoelen der Stad bekend was. Leiden en Amsterdam waren 't ook met de Gekommitteerde Raaden eens. Gouda wilde *zig* aan de Akte van Harmonie houden; maar den Prins egter eene beter waardigheid dan die van Kapitein-Generaal opdraagen. Rotterdam stondt stil op eene omstandigheid, betreffende de wedde van den Prinse, waarvan sommigen, meende men, ontydig gesproken hadden; zonder dat ik vind, hoe

Gedagten der Leden van Holland hierop.

zig

zig deeze Stad, over 's Prinsen bevordering, verklaarde. Alkmaar stemde met Gouda. Hoorn verklaarde zig niet. Enkhuizen hieldt het met de Edelen en met Leiden. De andere Leden schynen, by deeze raadpleeging, niet tegenwoordig geweest te zyn. 't Bleek, midlerwyl, klaar genoeg, dat de meeste Leden neigden, om den Prins te bevorderen. Men twyfelde niet, of de overigen zouden zig, eerlang, voegen: waarom beslooten werdt, terstond, aan het ontwerpen eener Instructie voor den aanstaanden Kapitein-Generaal te arbeiden (g). 1671.

Men raadpleegt op het ontwerpen eener Instructie voor den Kapitein-Generaal.

De Leden der Vergaderinge, hiertoe gemagtigd, verschilden, in 't eerst, over 't inzigt, welk men, in het ontwerpen eener Instructie, behoorde te hebben. Allen warenze 't wel eens met de Gekommitteerde Raaden, dat men zorgen moest, dat hy, wien men de wapenen in handen stelde, dezelven niet keerde tegen 't Vaderland. Doch Amsterdam wilde over de Instructie raadpleegen, zonder opzigt te hebben op eenigen byzonderen Persoon, om zo veel te beter te konnen waaken voor de vryheid. Leiden begreep, daarentegen „ dat men, over eene Instruc-
„ tie raadpleegende, moest raadpleegen over
„ eene Instructie voor den Prins van Oranje,
„ op wien de voorbehoedsels, welken men
„ in de Instructie moest brengen, behoorden
„ te zien. Dat 'er tweeërlei gevoelen in 't
„ Land was, willende sommigen den Prins
„ ver-

(g) Besoigne 8 *Decemb.* 1671. *ante prandium MS.*

1671. „ verwerpen, en anderen hem als den eenigen behouder van 't Vaderland hebben „ aangezien. Dat men tusschen deeze twee „ klippen doorgaan moest, en niet te veel, „ noch te weinig van den Prinse verwagten (*b*)." Voorts, tradt men tot het nazien en onderzoeken van alles, wat, voorheen, by de aanstelling van eenen Kapitein-Generaal, in agt genomen was: ook van de ontwerpen, voor eenige jaaren, door Holland, gemaakt, op de aanstelling van een Provinciaal Overhoofd over 't Krygsvolk, en van 't gene verder, in dit stuk, eenig licht geeven kon: waarmede verscheiden' dagen gesleeten werden (*i*). De Gekommitteerde Raaden van beide de Kwartieren ontwierpen, eerlang, eenige punten, die, in de Instructie, zouden moeten komen, en op deezen zin uitliepen: 1. „ dat de Kapitein-Generaal geen Stadhonder zou mogen zyn „ van eenige Provincie, en derhalve nergens de Wet bestellen, noch ampten begeeven. 2. dat hy geene Patenten zou geeven; maar dat men zig, in 't geeven der „ Patenten, houden zou aan de Resolutie „ van den zesden van Zomermaand des jaars „ 1651 (*k*). 3. Dat hy in geenen dienst of „ eed van eenige uitheemsche Mogendheid „ zou mogen zyn, de Leenmans eed en „ dien der Ridderorde van den Kouseband „ egter uitgenomen. 4. Dat hy zig niet zou „ moei-

Punten, door de Gekommitteerde Raaden opgegeven.

(*b*) Besoigne 11 *Decemb.* 1671. *ante prandium MS.*
(*i*) Besoigne 17, 18, 21 *Dec.* 1671. 11 *Jan.* 1672. *MS.*
(*k*) *Zie* XII. *Deel*, *bl.* 186.

„ moeijen met den Godsdienst, Regeering, 1671.
„ Regtsoefening, of Geldmiddelen: ook niet
„ met geschillen onder de Gewesten, ten
„ ware hy daartoe verzogt werdt. 5. Dat
„ hy, buiten last der byzondere Staaten,
„ geen gezag zou oefenen in eenig Gewest,
„ of omtrent eenige Leden, Steden, Re-
„ genten of ingezetenen van het zelve. 6.
„ Dat hy, onder de Afgevaardigden te vel-
„ de, staan zou." Omtrent deeze *zes* punten, waren 't de Gekommitteerde Raaden allen eens; doch daar was een *zevende*, waaromtrent zy verschilden. Die van 't Noorderkwartier begreepen, dat men den Prins, slegts voor éénen veldtogt, behoorde aan te stellen. Die van 't Zuiderkwartier waren 't hierover oneens, meenende sommigen, dat men hem voor zyn leeven, anderen dat men hem slegts voor éénen veldtogt verkiezen moest. En omtrent dit laatste punt, waren de Leden ook verdeeld. De Edelen, Haarlem, Leiden en Enkhuizen wilden den Prins, voor zyn leeven; Dordrecht, Delft, Rotterdam en Hoorn slegts voor éénen veldtogt aangesteld hebben.

Verschil onder de Leden, of men den Prins, voor zyn leeven, of voor éénen veldtogt, behoore aan te stellen.

De eersten bedienden zig, tot staaving van hun gevoelen, voornaamlyk, van deeze redenen: „ dat al-
„ le waardigheden voor het leeven, of tot
„ kennelyk wederzeggen toe, plagten be-
„ geven te worden. Dat zulks de Ampten,
„ met meer yver en lust, deedt bekleeden.
„ Dat een Kapitein-Generaal, voor zyn
„ leeven aangesteld wordende, meer agting
„ hadt onder 't Krygsvolk. Dat men den

Redenen voor de eerste meening.

1671. „ anderen Gewesten, welken men, in de „ Akte van Overeenstemming, zulke merk„ waardige punten afgedongen hadt, het „ genoegen behoorde te geeven van den „ Kapitein-Generaal, voor 't leeven, aan „ te stellen. Dat de gemelde Akte van gee„ ne bepaaling sprak, en dat de Gewesten „ zig aan dezelve niet gehouden zouden re„ kenen, zo menze bepaalen wilde. Dat, „ by het eeuwig Edict, genoegzaam ge„ zorgd was voor de vryheid. Dat men den „ Prins Stadhouder zou konnen maaken, „ wanneer hy niet te velde was, indien hy „ maar voor éénen veldtogt tot Kapitein„ Generaal aangesteld geweest was. Dat, „ voorheen, de vryheid gevaar liep, toen „ de Kapitein Generaal te gelyk Stadhou„ der was, waarvoor men nu niet te vree„ zen hadt; vooral niet, als hy, by zyne „ Instructie, zo bepaald werdt, als de Ge„ kommitteerde Raaden hadden voorgesla„ gen. Dat men, den Prins tot wederop„ zeggens toe aanstellende, hem van zyne „ waardigheid zou konnen verlaaten, in ge„ val hy zig, door Huwelyk, verbonde met „ 's Lands vyanden; hoewel 't ook niet on„ gemeen ware, dat de naaste vrienden el„ kanderen den oorlog aandeeden. Dat, „ eindelyk, de vrede eerder te wagten was „ wanneer de Prins, door dezelve, niet „ ontzet werdt van zyne waardigheid; daar „ hy tot oorlog neigen zou, wanneer zyn „ aanzien aan tyden van oorlog bepaald was."

Redenen Doch zy, die den Prins, slegts voor éénen

veld-

veldtogt, tot Kapitein-Generaal wilden aangesteld hebben, beriepen zig, hiertegen, op verscheiden' voorgaande Staatsbesluiten, inhoudende, dat men nimmer een Overhoofd over 't Krygsvolk stellen zou, dan voor éénen veldtogt. Zy voegden 'er by, „ dat het zorgelyk ware iemant de wapenen, voor altoos, te betrouwen. Dat zulk „ een Overhoofd altyd op oorlog gesteld „ was, al vorderde het belang van den Staat, „ dat men vrede maakte. Dat hy het Krygsvolk zou willen aanhouden, en dus 's „ Lands geldmiddelen *den rug in ryden*. Dat „ een altoosduurend hoofd over de Legers „ gevaarlyk voor de vryheid was, gelyk de „ bevinding geleerd hadt. Dat de oude Batavieren geene aanblyvende Legerhoofden „ plagten te kiezen (*l*). Dat zulke Legerhoofden de vrede te ligt konden stuiten, „ en de wapenen misbruiken. Dat de andere Gewesten zouden vergenoegd zyn, dat „ de Prins in den Raad van Staate was. Dat „ zy hem geen' Stadhouder zouden maaken, voor hy twee-entwintig jaaren was, „ op dat zy hem niet van 't Kapitein-Generaalschap zouden mogen versteeken. Dat „ zy 't, veelligt, daarna zouden doen, als „ hy geen Kapitein-Generaal werdt; doch „ dat men dan, hierover, eerst behoorde „ te raadpleegen, hem nu alleenlyk aanstellende voor éénen veldtogt." Andere Leden deeden voorslagen, die tusschen beide gin-

1671.

Voor de tweede meening.

Sommige Leden gaan tus-

(*l*) Zie I. Deel, bl. 33.

1671. gingen. Amsterdam, meest neigende om den Prins, voor zyn leeven, te verkiezen, dagt egter, dat men hem last, by voorraad, en tot wederopzeggens toe, zou konnen geeven. Gouda begreep het, zo als Amsterdam; doch voegde 'er by, dat men 's Prinsen *Commissie*, by elken veldtogt, behoorde te vernieuwen. Alkmaar verstondt het, als Gouda (*m*). 't Ontwerp der Instructie voor den Kapitein-Generaal, sedert, goedgekeurd zynde, ter Vergaderinge van Holland, werdt ter algemeene Staatsvergaderinge overgeleverd (*n*), daar men, by raade van den Raad van Staate, eerlang, een Ontwerp maakte, welk, in de voornaamste opzigten, overeenkwam met dat van Holland (*o*).

schen beide.

Men komt tot geen besluit.

Men ontwierp ook eenen voet, om den Prins op te draagen de magt, om de Krygsampten, te velde openvallende, te begeeven. 't Groot verschil bleef alleen, of men hem voor altoos of voor éénen veldtogt zou aanstellen. Zes Gewesten en verscheiden' Leden van Holland waren van het eerste, eenige andere Leden van Holland van het tweede gevoelen. En de twist hierover was oorzaak, dat men, over de aanstelling van den Prinse, waarvan verscheiden' andere gewigtige zaaken afhingen, tot geen besluit komen kon.

XX. Berigt dat de be-

De raadpleegingen over 't verheffen van den Prinse tot Kapitein-Generaal maakten, bin-

(*m*) Besoigne 21 *Decemb.* 1671. *MS*
(*n*) Resol. Holl 23 *Decemb.* 1671. *bl.* 96.
(*o*) Resol. Gener. *Mart.* 5 *Jan.* 1672.

binnen en buitens Lands, veel gerugts, en, veelligt, werdenze, door den Raadpensionaris de Witt, te langer draagende gehouden, om te beproeven, of zy ook eenigen invloed hebben zouden, op de Hoven van Frankryk en van Groot-Britanje. Wy hebben, uit deeze raadpleegingen zelven, reeds gezien, dat men Karel den II. beoogde te winnen, door het bevorderen van zynen Neeve (*p*). Ook schreef Boreel, omtrent deezen tyd „ hoe hem van een' voornaam' Engelsch' „ Staatsdienaar verzekerd ware, dat het veel „ goeds zou doen, zo de Staaten eene aan„ genaame bevordering deeden, die zy, vol„ gens de orde der Regeeringe, doen kon„ den (*q*):". waarmede hy, ongetwyfeld, zag, op de aanstelling van den Prinse tot Kapitein-Generaal. Doch zo aangenaam als 's Prinsen bevordering in Engeland scheen te zullen wezen, zo onaangenaam moest zy, dagt men, in Frankryk zyn, en dit, misschien, den Koning beweegen, om een weinig aan de hand te komen. Maar het Fransche Hof, zig van Karel den II. verzekerd hebbende, schroomde de verheffing van den Prinse van Oranje niet meer, en kreunde zig luttel aan de behoudenis der tegenwoordige Regeeringe. 't Welk wy, om Frankryks inzigten nader open te leggen, der moeite waardig agten, hier, een weinig omstandiger, voor te draagen.

1671. Vordering van den Prinse aangenaam zyn zal aan 't Engelsche Hof.

Wy

(*p*) *Voiez aussi* RAPIN *Tom.* IX. *p.* 316, 317.
(*q*) Missive *van den* Ambassad. J. BOREEL *in dato* 8 *Jan.* 1672. *MS.*

1671. Wy hebben, in 't voorgaande gedeelte deezer Historie, dikwils, aangemerkt, hoe Lodewyk de XIV. het van zyn belang rekende, dat de Raadpensionaris de Witt in 't bewind, en de Stadhouderlooze Regeering in wezen bleeven. Hy vreesde, gelyk de Witt, dat de Prins, naauw vermaagschapt met Groot-Britanje, de Vereenigde Gewesten te afhangkelyker maaken mogt van dit Ryk, wanneer hy 'er 't hoog bewind, in zaaken van oorloge en Regeeringe, in handen kreeg (r). Hieruit ontstondt de oorlogsverklaaring tegen Groot-Britanje; hoe weinig nadeels 'er ook door mogt toegebragt zyn aan de Engelschen. Uit deeze oorzaak, was ook, te vooren al, Pradel afgezonden, om de Staaten by te staan tegen den Bisschop van Munster; waarop, eerlang, de Vrede met den Bisschop en met den Koning van Groot-Britanje gevolgd was, die den Staat der tegenwoordige Regeeringe, aan 't wankelen gebragt door den oorlog, wederom bevestigd hadt. Doch het drievoudig Verbond, welk hierop volgde, en Lodewyk den XIV. noodzaakte, tot het tekenen der Vrede met Spanje, vervreemdde hem t'eenemaal, van den Raadpensionaris de Witt en van de Staaten: en deedt hem, eerlang, het besluit neemen, om hun den oorlog aan te doen. Hy voorzag, ongetwyfeld, wel, dat hieruit de omkeering der tegenwoordige Regeeringe, het bederf van den

Oorzaak van Frankryks verandering van inzigt, op de bevordering van den Prinse.

(r) *Zie* hier voor, *bl.* 133, 152, 177, 189, 203.

den Raadpensionaris, en de verheffing van den Prinse van Oranje te wagten was; doch hiervan voorspelde hy zig geen nadeel, zo hy Karel den II. vooraf in zyne belangen kon overhaalen, waarvan hy terstond zyn werk maakte, en 't welk hem, eerlang, gelukte. Hy bragt zig, vermoedelyk, te binnen, 't gene hem, al voor lang, door d'Estrades geschreven was „ dat Frankryk zig „ niet te zeer kanten moest tegen de ver- „ heffing van den Prinse van Oranje; die, „ zeide hy, verstand en verdiensten hadt, „ zeer * bedekt was, en niets verzuimde, „ om zyne oogmerken te bereiken (s); om „ dat hy bedugt was, dat men hem, by ver- „ andering van tyden, bezwaarlyk in de „ belangen van Frankryk zou konnen over- „ haalen." Waarby de Gezant gevoegd hadt, „ dat de Koning den Prins aan zig behoor- „ de te verbinden; houdende hy zig verze- „ kerd, dat de Prins, zo verstandig, staat- „ zugtig en geneigd ten oorloge als hy was, „ niet zou konnen nalaaten, zig naauw ver- „ eenigd te houden met zyne Majesteit. „ Het ondersteunen van de Witt zou, dagt „ hy, den Koning geen voordeel meer kon- „ nen doen - -; maar zo de Prins van O- „ ranje hersteld was in de waardigheden zy- „ ner voorzaaten, zou hy zig wel haast zo „ veele vrienden weeten te maaken, dat de „ Staaten besluiten zouden, den Koning te „ helpen tegen Spanje. Zyn belang lag hier- „ in,

1671.

* dissimulé.

(s) D'Estrades Tom. IV. p. 245.

1671. „ in, konnende hy nimmer opklimmen tot „ het aanzien, welk zyne voorouders bereikt „ hadden, zo lang de Staaten niet waren in„ gewikkeld in eenen oorlog te lande (*t*)." Om zulke en diergelyke redenen, heeft de Koning van Frankryk, naar 't schynt, geoordeeld, dat hy, met Groot-Britanje verbonden zynde, niets te dugten hadt van de verheffing des Prinsen van Oranje, schoon dezelve ligtelyk zou konnen strekken tot vermindering van 't gezag van de Witt en van eenige anderen, aan welken hy zig thans weinig liet gelegen zyn. Ook vindt men niet, dat hy eenige aanmerking gemaakt hebbe, op 't gene hem van de raadpleegingen op de aanstelling van den Prinse mogt ter ooren gekomen zyn.

XXI. Verdere verwydering tusschen Frankryk en de Staaten.

De Ambassadeur de Groot ontdekte haast zo veel van de inzigten van 't Fransche Hof, dat hy, reeds in Slagtmaand, herwaards schreef „ dat de oogmerken konden veran„ deren; maar dat de haat onverzettelyk „ was; dat de Koning van Engeland oor„ zaak van al 't kwaad was, als hebbende „ de party verlaaten; dat Frankryk, hei„ melyk, verbonden was met Engeland, om „ eene Vloot van veertig schepen te voe„ gen by zestig Engelschen, en dat de Ko„ ning nog bleef arbeiden, om andere Mo„ gendheden op te hitsen tegen de Staaten, „ of te beweegen tot onzydigheid (*u*)."

De

(*t*) D'ESTRADES *Tom.* V. *p.* 380, 381.
(*u*) *Zie* BRANDT de Ruiter, *bl.* 638. WICQUEFORT Ambass. *Tom.* II. *p.* 411.

De verwydering tusschen Frankryk en de Staaten nam toe, sedert dat de Koning, voortvaarende met het verzwaaren der belastingen op de Nederlandsche Waaren, de Staaten gedrongen hadt, om, by Plakaat, den tweeden van Slagtmaand gedagtekend, den invoer der Fransche koele wynen, azynen, kanafassen, papieren en kastanjen te verbieden (v). Dit verbod verwekte nieuw misnoegen, in Frankryk. Men schroomde niet, ten Hove, te zeggen „ dat het geen „ Gemeenebest voegde, tegen zo groot een' „ Koning op te staan :" hoewel sommigen genoeg te kennen gaven, datze de Vloot der Staaten vreesden, hebbende zy wel honderdduizend man noodig, om hunne kusten te beveiligen tegen eene landing. En deeze aanmerking hadt Frankryk, voornaamlyk, bewoogen, om zig met Engeland te verbinden. Voor de Landmagt der Staaten, waren de Franschen geheel niet bekommerd, en schreef de Groot „ dat men, aan 't Fransche Hof, beter dan hier te Lande, wist, „ hoe slegt het, op de grenzen, gesteld wa„ re (w)." Ik weet niet, of Frankryk, ten deezen tyde, of wat vroeger, in dit zelfde jaar, den voorslag deedt, waarvan de Groot gewaagt, in eenen zyner brieven. De Franschen begeerden, naamelyk, dat de Staaten Spanje, door eene overgifte van gelyke waarde, bewoogen, tot het afstaan van Yperen

1671.

(v) Groot Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 272.
(w) Missiven van P. DE GROOT *van* 8 *en* 11 *Jan.* 1672. *MSS.* *Zie ook* BRANDT de Ruiter, *bl.* 638.

1671. ren aan Frankryk, waardoor, zeidenze, de oorlog zou konnen voorkomen worden. De Groot gaf de Witt, terstond, kennis van deezen voorslag; doch deeze zou denzelven in den wind geslaagen hebben (x).

XXII. De Staaten schryven eenen beleefden Brief aan den Koning van Frankryk.

De algemeene Staaten, geen twyffel meer slaande aan de waarheid van 't gene hun, van alle kanten, aangaande Frankryks oogmerken, ter ooren kwam, lieten, op den tienden van Wintermaand, eenen beleefden Brief aan den Koning afgaan, waarin zy, vooraf erkend hebbende, hoe zeer zy, van ouds, in de Koningen van Frankryk gehouden geweest waren, verklaarden „ dat het „ moeilyk viel, geloof te slaan aan de ge- „ rugten, die hun, dagelyks, voorkwamen, „ dat zyne Majesteit zig tegen hen toerust- „ te ten stryde; dat zy, zig zelven naauw- „ keuriglyk onderzogt hebbende, niet kon- „ den vinden, dat zy den Koning eenige „ billyke oorzaak van misnoegen gegeven „ hadden; dat zy, hierom, te minder den- „ ken konden, dat de regtvaardigheid, die „ zyne bedryven bestierde, zou konnen ge- „ hengen, dat hy de wapenen opname tegen „ zyne oudste en getrouwste Bondgenooten, „ zonder vooraf bekend te maaken, over „ welke zaaken, hy voldoening begeerde. „ 't Was 'er zo ver van af, dat zy hem eeni- „ ge stof van ongenoegen zouden willen „ geeven, dat zy zig, in tegendeel, stipte- „ lyk,

(x) Lettre *de* Mr. DE GROOT, *de Cologne du* 24e *Octobre* 1673.

„ lyk, meenden gehouden te hebben aan het 1671.
„ Verbond van den jaare 1662, en over-
„ boodig waren, te beteren, 't gene zy, door
„ onvoorzigtigheid, zouden mogen te kort
„ gekomen zyn. Zy erkenden wel, dat men,
„ sedert eenigen tyd, niet al te wel over-
„ eengekomen was, in 't stuk van zeevaart
„ en koophandel; doch dit was hun zeer leed
„ geweest, en zy waren bereidwillig, om
„ nog alles te doen, wat in hun vermogen
„ was, om deeze zwaarigheden weg te nee-
„ men, en den Koning te overtuigen van
„ de zugt, welke zy hadden, om hem de eer
„ en agting op te draagen, welke men zy-
„ ner grootheid schuldig was; om hem, in
„ 't stuk van den Koophandel, alle voldoe-
„ ning te geeven, welke hy van zyne bes-
„ te en toegenegenste Bondgenooten zou
„ konnen verwagten, en om zyne belangen
„ aan te kleeven, zo ver zulks, buiten be-
„ nadeeling hunner andere Bondgenooten,
„ zou konnen geschieden. Zonder dan 's Ko-
„ nings toerustingen, te water en te lande,
„ te konnen regtvaardigen, durfden zy, ron-
„ delyk, verklaaren, dat zy zig niet wapen-
„ den, om iemand te beledigen, maar ge-
„ drongen, door den uiterlten nood, en door
„ de onvermydelyke verpligting, om hun-
„ nen staat en onderzaaten te beschutten;
„ van zins, om zig, terstond, met vreugde,
„ te ontwapenen, wanneer men hen verlos-
„ te van de ongerustheid, in hen veroor-
„ zaakt, door de wapenen, die hun, van
„ alle kanten, scheenen te dreigen." Ten
be-

1671. besluite, verklaardenze „ dat zy den Ambas-„ sadeur de Groot gelast hadden, zyner Ma-„ jesteit hunne meening, in een byzonder „ gehoor, voor te draagen, met byvoeging „ van alles, wat dienen kon, om den Koning „ te overtuigen van de opregtheid hunner oog-„ merken (y)."

XXIII. Gesprek van den Ambassadeur de Groot met Le Tellier. 1672.

De Groot, deezen brief ontvangen hebbende, verzogt gehoor by den Koning, welk hem, tegen den vierden van Louwmaand des jaars 1672, werdt toegezeid. Vooraf hadt hy een byzonder gesprek met *Le Tellier*, waarin hy ophaalde, welk eene naauwe gemeenschap, oudtyds, tusschen Frankryk en den Vereenigden Staat geweest was; zonder te verzwygen, welke diensten de Staaten, weleer, ten tyde van Henrik den IV., en by andere gelegenheden, aan Frankryk gedaan hadden; tevens te kennen geevende, hoe jammer het zyn zou, dat dit goed verstand nu verbroken werdt. Le Tellier antwoordde „ dat de Koning zig, van „ zyne zyde, altoos stipt aan de Verdragen „ gehouden, en nimmer oorlog tegen de „ Staaten verklaard hadt; doch dat hy niet „ kon zeggen, wat 's Konings oogmerk, in „ 't vervolg, zou mogen zyn." De Groot vertoonde hem, hierop „ welke nadeelige „ gevolgen de oorlog voor Frankryk hebben zou; hoe 'er bederf van landen en luiden, en verloop van koophandel en handwerken uit te wagten stondt; van welk „ laat-

(y) *Zie* Holl. Merc. *van* 1671. *bl.* 174.

„ laatste; zelfs na 't sluiten der Vrede, geen „ volkomen herstel te hoopen was, zullende „ veele handwerksluiden, eens vertrokken „ zynde, zekerlyk nimmer wederkeeren." Hy voegde 'er by „ dat de Koning ook „ vyanden en afgunstigen vinden zou, voor- „ al als zyn Leger ver van de hand was." Le Tellier hernam „ dat zyne Majesteit, vol- „ gens een Verbond van den jaare 1669 (z), „ verpligt was, den Keurvorst van Keulen by „ te staan." Op het overige, kon hy niet antwoorden, maar nam aan, van alles verslag te doen (a). 1672.

XXIV. Aanspraak van de Groot aan den Koning van Frankryk.

Den bestemden tyd tot het gehoor gekomen zynde, liet de Groot zig, ter oorzaake zyner onpasselykheid, of om dat hy kwalyk ter gang was, met eenen draagstoel, naar S. Germain brengen, daar hy, drie Kamers doorgegaan zynde, den Koning, alleen, in een binnenvertrek, aantrof, hem den brief der Staaten overleverde, en aansprak, overeenkomstig met den last der Staaten, en met den inhoud des briefs. Onder anderen, zeide hy „ dat men de Staaten niet erger behoorde te handelen dan misdaadigen, welken men niet gewoon was te straffen, dan na dat menze gehoord hadt. „ Dat men, zonder degen te trekken, zonder krygsvolk te waagen, bloed te storten of geld te spillen, voldoening zou kon- „ nen

(z) Vid. DU MONT Corps. Diplom. Tom. VII. P. I. p. 103.

(a) Missiven van den Ambassad. P. DE GROOT van 8 January 1672. MSS.

1672. „ nen hebben, en dat hy zyner Majesteit „ den roem gaarne gunnen zou van Europa „ in vrede te hebben bewaard." Toen hy uitgehadt, antwoordde de Koning, met een verontwaardigend gelaat „ dat hy geenen brief „ behoefde, die door alle Hoven gewandeld „ hadt, hebbende hy daarvan reeds een af„ schrift in zynen zak; en dat hy zig gewa„ pend hadt, om dat de Staaten zig hadden „ gewapend." De Groot hervatte „ dat men „ bereid was zig te ontwapenen, zo men 't „ gerust doen kon, en zelfs de Plakaaten, op „ den Koophandel uitgegaan, wederom in„ trekken wilde." Waarop de Koning antwoordde „ dat hy bezig was met het verza„ melen zyner troepen, en met het uitrus„ ten zyner Vloote, en ondertusschen zulk „ een besluit neemen zou, als met zyn be„ lang en met zynen roem best overeen„ kwame." 't Gesprek eindigde hiermede.

's Konings antwoord.

De Koning zondt de Groot, sedert, een antwoord toe op den brief der Staaten (b), welk, den zesden van Louwmaand, gedagtekend, en van deezen inhoud was: „ 't Was „ hem aangenaam geweest, dat de Staaten „ erkenden, in verscheiden gelegenheden, „ van de Koningen, zyne voorzaaten, be„ gunstigd geweest te zyn; doch hy hadt wel „ gewenscht, dat zy 't voorgevallene, se„ dert zyne komst tot de kroon, niet mog„ ten vergeten hebben; wanneer zy van hun „ gedrag te hemwaards zo gunstig niet zou„ den

Brief des Konings aan de Staaten.

(b) Missiven van den Ambassad. P. de Groot van 8 January 1672. MSS.

„ den hebben konnen oordeelen, als zy nu deeden. Ten minste, zoudenze zig hebben herinnerd, dat zy niet altyd de trouw bewaard hadden, welke zy hunnen ouden Bondgenoot, die hun, in hunnen nood, zo gereedelyk, bygestaan hadt, schuldig waren. Veelligt, zouden hun dan ook de nieuwigheden in den Koophandel, ingevoerd sedert den jaare 1662, niet zo onschuldig toeschynen, als tegenwoordig. Zo zy erkenden, gelyk zy voorgaven te gelooven, dat de regtvaardigheid zyne daaden bestierde, behoefden zyne wapenen hen niet ongerust te maaken. Hy stondt toe, dat hy zyne krygsmagt, te lande en ter zee, versterkt hadt, om dat hy gezien hadt, dat zy de hunne vermeerderden; om dat zy hunne Vloot hadden gezonden op zyne kusten; en om dat zy, aan alle Hoven, woelden, om verbindtenissen tegen hem te wege te brengen. Hierin hadt hy alleenlyk voldaan aan de regels der voorzigtigheid; en der zorge voor de bescherming zyner onderdaanen. Hy moest 'er zelfs byvoegen, dat hy, met werven, dagt voort te gaan; en zo dra hy zyne Krygsmagt gesteld hadt in dien staat, waartoe hyze dagt te brengen, zou hyze gebruiken, zo als hy oordeelde, zyner *gloria* of roem meest te betaamen; waarvan hy aan niemant rekenschap schuldig was. Ondertusschen, beloofde hy zig 's Hemels zegen over zyne regtvaardige voorneemens, die, vertrouwde hy, goedgekeurd 1672.

1672. „ zouden worden van alle zulke Mogendheden, die zig niet, reeds voor lang, door „ de Staaten, hadden laaten voorinneemen „ tegen het Fransche Hof. Dit antwoord „ hadt hy willen geeven op hunnen Brief, „ die egter minder voor hem geschreeven „ was, dan voor andere Vorsten, aan welker „ Hoven dezelven gelezen was, eer hy dien „ hadt konnen ontvangen (*c*)." Uit dit schryven, was ligtelyk te merken, dat men den oorlog voor onvermydelyk hadt te houden, ten ware de Staaten, gelyk de Groot schreef, zig in zulk een' staat wisten te stellen, dat 's Konings toeleg bezwaarlyker was uit te voeren (*d*): waartoe zig nog weinig gelegenheid opdeedt.

XXV. De Staaten sluiten eene overeenkomst met Spanje.

De Staaten hadden, tot nog toe, met geene Mogendheid, een verdedigend Verbond konnen sluiten, dan met Spanje: waartoe Beverningk, die, in den aanvang des voorleeden jaars, derwaards vertrokken, en, in Oogstmaand laatstleeden, te rug gekeerd was (*e*), den weg bereid hadt. De Regeering van Spanje zondt, ten zelfden tyde, herwaards *Don Manuel Francisko de Lira*, die, op den zeventienden van Wintermaand, in den Haage, eene overeenkomst sloot met de Staaten, waarby de twee Mogendheden zig verbonden, elkanderen, met al hunne magt, te zullen bystaan, zo eene van beide, door Frankryk,

(*c*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1671. *bl.* 175.
(*d*) Missive *van* P. DE GROOT *van* 8 *Jan.* 1672. *MS.*
(*e*) Holl. Merc. *van* 1671. *bl.* 23, 125.

ryk, mogt worden aangetast (*f*). In Sprokkelmaand deezes jaars, wanneer de gemelde overeenkomst, die zeer geheim bleef (*g*), reeds bekragtigd was, beloofde men, geene Vrede of Bestand te zullen maaken met Frankryk, dan met gemeene bewilliging (*h*). De Spaansche Nederlanden waren zeer in hunnen schik, met deeze overeenkomst. Men was, aldaar, binnen weinige jaaren, tweemaal van Landvoogd gewisseld. De Markgraaf van Kastel-Rodrigo was, in den jaare 1668, opgevolgd, door *Don Inasko Melchior Fernandes de Velasko* en *Touar*, Konstabel van Kastilie, die, op de jagt zynde, door de Koninginne, tot Landvoogd verkooren, en, terstond, in zyn jagtgewaad, en zonder ander gevolg dan hy by zig hadt, herwaards gezonden was (*i*). Doch in 't jaar 1670, kwam *Don Joan Domingo de Zuninga*, *Graaf van Monterei* en *Fueutes*, zyne plaats bekleeden (*k*). En deeze heeft, zo lang hy Landvoogd was, de zyde der Staaten, standvastelyk, aangekleefd.

1672.

Wisseling van Landvoogden, in de Spaansche Nederlanden.

De Koning van Frankryk hadt zyne uiterste poogingen aangewend, om Spanje tot een verdedigend Verbond of tot stilzitten te beweegen, zendende derwaards eenen buitengewoonen Gezant, die den Koning eene vergul-

(*f*) *Voiez* Du Mont Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 155.
(*g*) Holl. Merc. *van* 1671. *bl.* 177.
(*h*) Resol. Holl. 4, 5 *Maart* 1672 *bl.* 7. *Voiez aussi* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 162.
(*i*) Temple Brieven, N. I. *bl.* 15.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1670. *bl.* 106.

1672. gulde Koets, met agt witte muilezels, en der Koninginne een uurwerk schonk; en beloofde, dat Groot-Britanje zig verbinden zou, dat de Spaansche Nederlanden niet zouden aangetast worden. Doch men hadt, in Spanje, geene ooren naar Frankryks voorslagen (*l*).

XXVI. Verbond tusschen Frankryk en Zweeden.

In Zweeden, slaagde de Koning beter. Pompone, die dit Ryk en de Staatsdienaars kende, was, voor eenigen tyd, wederom derwaards gezonden. En men vernam, hier te Lande, in den aanvang deezes jaars, dat hy de Zweeden bewoogen hadt, om een jaar lang onzydig te blyven, mids daar voor eenen onderstand van tweehonderdduizend Ryksdaalers genietende (*m*). Doch deeze tyding was ongegrond. Vaster gaat het, dat er, op den veertienden van Grasmaand deezes jaars, onaangezien, de tegenkanting van eenige Ryks-raaden (*n*), te Stokholm, een verdedigend Verbond, voor den tyd van tien jaaren, gesllooten werdt, tusschen Lodewyk den XIV. en Karel den XI., welk, voornaamlyk, voorgegeven werdt, te strekken tot handhaavinge der Westfaalsche Vrede van den jaare 1648. Zweeden beloofde, by dit Verbond, een Leger op de been te zullen houden, waartoe Frankryk, jaarlyks, zeshonderdduizend Ryksdaalers verschaffen zou.

Doch

(*l*) Missive *van den* Ambassad. VALKENIER *van* 23 *December*. 1671. *MS*.

(*m*) Missive *van den* Ambassad. DE GROOT *van* 2 *January* 1672. *MS*.

(*n*) *Voiez* Recherch. sur les Allianc. entre la France & la Suede. p. 65.

Doch by 't Verdrag, welk weinig byzonders behelsde, waren wel zeventien geheime punten gevoegd, die meer opmerking verdienden; „ De beide Koningen verbonden zig, elkanderen te zullen helpen, zo „ de Keizer, of eenig Duitsch Vorst een' „ van hun, tegen den inhoud der Westfaal„ sche Vrede, op den bodem des Ryks, be„ stondt te beoorloogen. Zo, in 't byzon„ der, de Keizer, of eenige Duitsche Mo„ gendheid de Staaten der Vereenigde Ge„ westen tegen Frankryk hielpe, en daar„ door de rust des Duitschen Ryks stoorde; „ zou Zweeden zig hiertegen, eerst op eene „ minzaame wyze, en, daarna, door de wa„ penen, verzetten. Zo Frankryk zig ge„ noodzaakt mogt vinden, om de Steden, „ in 't Duitsche Ryk gelegen, en tegenwoor„ dig bezet door de Staaten, aan te tasten, „ zou Zweeden de Heeren deezer Plaatsen „ zoeken te beweegen, om den Franschen „ geenen tegenstand te doen, en het tegen„ deel houden, voor eene Vredebreuk in 't „ Ryk." Schoon de Koning van Zweeden voorgaf, te denken, dat de Staaten der Vereenigde Gewesten hem dit Verbond, alleen gemaakt, om de rust in 't Ryk te bewaaren, niet kwalyk zouden konnen neemen; onderstelde men nogtans „ dat dit anders zou kon„ nen uitvallen; in welk geval, Frankryk „ Zweeden bystand beloofde, zo anders dit „ Ryk, door de Staaten, mogt beledigd wor„ den. Doch het Verbond zou, zo ver het „ opzigt hadt op de onlusten, die, ter gele„ gen-

1672. Geheime punten van het zelve.

1672. „ gesteldheid van den oorlog tusschen Frankryk „ en de Staaten, in het Duitsche Ryk, zouden mogen verwekt worden, niet langer „ duuren dan drie jaaren (*o*).” De inhoud van het zelve bewees ten volle, dat de Staaten geen voordeel altoos, en vermoedelyk nadeel te wagten hadden van Zweeden, in den oorlog met Frankryk.

XXVII. Karel de II. zendt Downing herwaards.

Maar Groot-Britanje, schoon 't al veel eerder de zyde der Staaten verlaaten hadt, scheen, gelyk de Groot, uit Parys, schreef (*p*), hen te willen ophouden, tot dat de Franschen in de Vereenigde Gewesten zouden gevallen zyn. Ten dien einde, was de Ridder Downing herwaards gezonden (*q*), om de plaats van Temple te vervullen. Hy kwam, in 't begin van Louwmaand, in den Haage, voorgeevende, volkomenlyk gezind te zyn, „ om de verschillen, ten beste, te helpen „ byleggen, en water in den wyn, geen „ wyn in het water te zullen doen; alzo hy, „ uit zig zelven, niet scherp was, maar, te „ vooren, de taal zyns Meesters hadt moeten spreeken (*r*).” Doch deeze zagte toon duurde niet lang. Op den twaalfden, klaagde hy, by geschrifte „ dat 's Konings schip, „ de Merlyn, in Oogstmaand laatstleeden, „ een Oorlogsschip ontmoet hadt, welk „ niet hadt willen stryken, en, drie dagen „ daar-

Zyne klagte over van Gend.

(*o*) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 166.
(*p*) Missive *van den* Ambassad. DE GROOT *van* 11 *January* 1672. *MS.*
(*q*) Holl. Merc. *van* 1671. *bl.* 185.
(*r*) *Uit* Aantek. *van de* Pension. VIVIEN *en* Hop. *MSS.*

„ daarna, een ander, welk, insgelyks, geweigerd hadt, het topzeil te laaten vallen. Dat „ van Gend, hierop, aan boord van de Merlyn gekomen was, en verklaard hadt, „ geen' last tot stryken te hebben; maar dat, „ daarover, in den Haage, gehandeld moest „ worden. Dat hy hiertoe afgezonden was; „ dat de Koning oordeelde, dat men hem „ hooglyk beledigd, en, tegen de oude gewoonte en het negentiende Lid der Bredasche Vrede, gezondigd hadt; dat hy, „ deswege, spoedige en volkomen' voldoening begeerde, waarna hy nu vyf maanden, vergeefs, gewagt hadt. Dat alle de „ Nederlandsche schepen behoorden te stryken voor die van Groot-Britanje, en daardoor 's Konings opperst gezag over de zee „ erkennen; en dat van Gend, voorbeeldelyk, gestraft moest worden, om anderen „ af te schrikken van diergelyk een wangedrag (s)." De Staaten benoemden, terstond, Gemagtigden, om nader te handelen met Downing; die, sedert, zynen eisch, in een tweede Geschrift, herhaalde. In de onderhandeling met de Gemagtigden, beweerde hy „ dat het Regt der Vlagge niet steunde op het Bredasche Verdrag, maar, van „ over oude tyden af, bezeten was, door de „ Koningen van Engeland; dat het een punt „ van regt was, niet van eerbewys; alzo „ eerbewys altoos wedereerbewys vorder- „ de,

1672.

Men handelt met hem, over 't stuk der Vlagge.

(s) Memorie van den Ambassad. Downing van 12/22 Jan. 1671/1672 MS.

1672. „ de, welk hier niet te pas kwam." De Gemagtigden der Staaten hierop aanmerkende „ dat zy noch minder wilden, noch meer „ behoefden te doen, dan by het negentiende Lid der Bredasche Vrede bepaald, en „ voor deezen gebruikelyk geweest was," antwoordde Downing „ dat hy niet gekomen „ was om te twisten, en zig met geene schoolsche redekavelingen behelpen kon." Men hervatte „ dat de Staaten stipte bevelen hadden gegeven aan alle de Admiraalen, om „ zig te houden aan het negentiende punt „ der Bredasche Vrede. Dat dit punt niet „ sprak van het stryken van geheele Vlooten, „ voor een enkel schip of jagt. Dat men, „ volgens het zelve, stryken moest, *op zulk* „ *eene wyze, als in voorgaande tyden, gebrui-* „ *kelyk geweest was.* Dat de Staaten overboodig waren, om te onderzoeken, wat „ van ouds gebruikelyk was geweest, en, „ zo men bevondt, dat geheele Vlooten voor „ een enkel schip gestreeken hadden, zouden ze erkennen, dat het nog behoorde te „ geschieden, en niets liever zien, dan dat, „ op dit stuk, een vast reglement beraamd „ wordt. Dat men te vrede was, alle eer, „ bewys te toonen; doch hoopte, dat 'er „ niets nieuws gevergd zou worden." Voorts merkte men ook aan, tegen 't geen de Engelschen, somtyds, dreeven „ dat de Britannische zee, in welke men stryken wilde, „ zig niet verder strekte dan het Kanaal, „ geenszins tot in de Noordzee, noch op onze kusten." Onder dit handelen, dat ettely-

lyke dagen duurde (t), zonder dat men elkanderen verstaan kon, leverde Downing, op den derden van Sprokkelmaand, een derde Geschrift over, waarin hy klaagde, dat men hem ophieldt met antwoorden; daarby voegende ,, dat hy, 's daags te vooren, last ,, gekreegen hadt, om te rug te keeren, en ,, om een paspoort verzogt. Nogtans wilde ,, hy goed verstand zoeken te houden met de ,, Staaten."

1672. Downing krygt last, om te vertrekken.

De reden, waarom men Downing, van wege de Staaten, nog niet geantwoord hadt, was, dat de Gemagtigden niet eens waren, wat men hem behoorde te antwoorden. Beverningk sloeg voor, dat men zou aanbieden overal te stryken voor de Engelschen, mids 'er, van hunne zyde, wederom gegroet werdt. Doch de anderen meenden niet, dat men zig hiermede te vrede zou houden in Engeland (u). Eindelyk, zeide de Witt, in de Vergadering van Holland, ,, dat hy, des ,, nagts, peinzende op 't stuk der Vlagge, in ,, aanmerking genomen hadt, hoe men 't gemeen in Engeland, eenen indruk zou zoeken te geeven, dat de Koning den Staaten geenen oorlog aandeedt, ten gevalle der Franschen, maar om 't regt der Vlagge; dat hy, om den Engelschen dit voorwendsel te beneemen, den Koning wilde voorslaan, dat hunne Hoog Mogendheden, op den

De Staaten besluiten voortoe te geeven, omtrent het punt der Vlagge.

(t) Secr. Resol. Holl. 3, 4 *Febr.* 1672. III. *Deel*, *bl.* 217. Secr. Resol. Gener. *Merc.* 3 *Febr.* 1672.
(u) Uit Aanteek. *van den* Pensionaris VIVIEN *van* 3 *Febr.* 1672. *MS.*

1672. „ den grondslag eener redelyke vriendschap, „ en mids zyne Majesteit, in gevolge van „ het vyfde Lid des drievoudigen Verbonds, „ den Staaten byzonder tegen Frankryk, „ vrywilliglyk aanbooden en toestonden, „ dat zo wel hunne gantsche Vloot, als een„ kele schepen, voor een enkel Oorlogs„ schip, voerende 's Konings vlagge, stry„ ken zou, mids het enkelyk geschiedde, „ om alle eere aan zo groot een' Monarch en „ Bondgenoot te betoonen; en dat daaruit „ geen bewys, ten nadeele der vrye vaart, „ ontleend wierdt." De Vergadering van Holland bewilligde in het doen van deezen voorslag; doch Downing wilde dien niet aanneemen; voorgeevende, dat dezelve te laat kwam, en dat hy last hadt, om te vertrekken (t). Ook nam hy, kort hierop, zyn afscheid.

Downing slaat hunne aanbieding af, en vertrekt.

XXVIII. Handeling van Boreel, met den Koning van Groot-Britanje.

De Staaten handelden, ondertusschen, door Boreel, met den Koning van Groot-Britanje, hem verzoekende, om den onderstand, beloofd by het drievoudig Verbond, uit hoofde van welk Verbond, schoon eerst van de Engelsche zyde voorgeslaagen, zy nu, door Frankryk, met oorlog gedreigd werden. Doch Karel de II. hadt geene ooren naar dit verzoek. Hy toonde zig, in tegendeel, ten hoogste misnoegd op de Staaten, om dat zy 't punt der Vlagge zo lang onafgedaan lieten, en nog over eene andere zaak [hy zag op de

(t) Resol. Holl. 12 Febr. 1672. bl. 57, en uit Aantekening van de Pension. VIVIEN in HOF van 4 Febr. 1672. MSS. BRANDT de Ruiter, bl. 640, 641.

de verheffinge van den Prinse van Oranje tot Kapitein-Generaal] handelden, zonder te besluiten; waardoor zy, zeide hy, der partyschap gelegenheid gaven, om dezelve, tegen 't gevoelen van zes Gewesten en van de meeste Leden van Holland, tegen te gaan (w). De Ambassadeur Boreel schreef, hierop, aan de Staaten, „dat de zaak van den „Prinse en van de Vlagge, ten spoedigste „behoorde afgedaan te worden; dat men, „den Prins bevorderende, den Koning; en, „'t regt der Vlagge erkennende, den Koning, den geheimen Raad en 't gantsche „volk groot genoegen geeven, en mogelyk den oorlog voorkomen zou (x)." Hoewel, ten zelfden tyde, uit Frankryk, herwaards bevigt werdt, dat de oorlog in Engeland vast stondt, al ware 't schoon, dat men hier den Prins van Oranje tot Kapitein-Generaal aanstelde (y). Ook schreef Boreel, kort hierna, dat het Verdrag tusschen Frankryk en Groot-Britanje geslooten en bekragtigd, en dat het Fransche geld, welk, ingevolge van het zelve, betaald moest worden, reeds in Engeland aangekomen was (z). De voorslag, dien Downing niet hadt willen aanneemen, werdt, sedert, door Boreel, aan den Koning gedaan, daar hy, insgelyks, van de hand

1672.

(w) Missive van den Ambassad. Boreel van 26 January 1672. MS.

(x) Missive van den Ambassad. Boreel van 29 January 1672. MS.

(y) Missive van een' Corresp. te Parys van 29 Jan. 1672. MS.

(z) Missive van den Ambassad. Boreel van 30 January 1672. MS.

1672. hand geweezen werdt, begeerende den Koning niet, dat zyn volstrekt regt van Opperheerschappye over de zee, in 't allerminst, in twyfel werdt getrokken. Voorts, toonde hy zig misnoegd, over eene bezending des *Heeren van Montbas* naar Parys, met last, zo hy zeide, om den Koning van Frankryk open' kaart aan te bieden. Doch Boreel verzekerde hem, dat de reis van Montbas zulk een oogmerk niet hadt. Nog klaagde de Koning, dat men hem, door schampere Schilderyen, Gedenkpenningen en Schriften, ongestraft, gehoond hadt, in de Vereenigde Gewesten (*a*). Hy zag, hiermede, op het geschilderd afbeeldsel van den Oud-Burgemeester Kornelis de Witt, waarby 't gebeurde te Chattam vertoond werdt, en welk men', op 't Stadhuis, te Dordrecht, te pronk gehangen hadt. Ook was 'er een Gedenkpenning gemunt op de Bredasche Vrede, die, insgelyks, 't werk van Chattam vertoonde, en hierom den Engelschen geweldiglyk stiet. Doch de stempel van deezen penning werdt, op hoog bevel, ingetrokken en vernietigd. 't Boek van *Joannes Lydius*, Predikant te Dordrecht, *Belgium gloriosum* of 't *Verheerlykt Nederland* genoemd, hadt den Engelschen ook mishaagd. Nog willen eenigen, dat zy, onder den naam van *Pilaaren*, afkeurden zeker gedigt van den beroemden Vondel op de Bredasche Vrede, genaamd *Vredepilaar der vrye*

Klagten der Engelschen, over schampere Schilderyen, Gedenkpenningen en Schriften.

(*a*) Missiven van den Ambassad. BOREEL van 5, 6, 26 Febr. 1672. MSS.

A. Schouman del. naar 't Orig.

Aftekening onder't beleid van KORNELIS DE WIT, *Ruwaard van Putten*

vrye Nederlanden, waarin 't werk van Chattam ook was afgeschetst (*b*); hoewel anderen meenen, dat het Engelsch woord *Pillars*, welk men voor *Pilaaren* neemt, oudtyds, ook de opschriften, op de keerzyde der penningen, betekend heeft (*c*). Eindelyk, stiet het den Koning, dat men 't schip de Royale Charles, tot schimp van Groot-Britanje, voor elk ten toon liet leggen. Boreel deedt zyn best, om den Koning genoegen te geeven, op alle deeze klagten. Zelfs gaf hy hem hoop, dat de Staaten van Gend zouden straffen (*d*); hoewel Holland hiertoe gantsch ongeneigd was. Doch men bevondt, wel haast, dat de zaaken te verre verloopen waren. 1672.

De Ambassadeur Boreel alleen, dien sommigen afmaalen, als onbedreeven in de streeken der Engelsche Staatsdienaaren (*e*), scheen den moed nog niet geheellyk op te geeven. Op den twaalfden en zestienden van Sprokkelmaand, schreef hy herwaards „ dat de „ zaaken met Groot-Britanje, zyns erag-„ tens, nog wel te vinden zouden zyn, zo „ men den Koning volkomen voldeede in „ 't punt der Vlagge, en den Prins van O-„ ranje, zonder schroom of aarzeling, be-„ vorderde: zynde het belang van Engeland „ gelegen in de behoudenis der Vrede (*f*).” Ook

Boreel meent, dat 'er nog kans is, tot behoudenis der Vrede.

(*b*) Brandt de Ruiter, *bl.* 610, 641, 642.
(*c*) Le Clerc Nederl. Geschied. IV. *Deel*, *bl.* 161.
(*d*) Missive *van den* Amb. Boreel *van* 16 *Febr.* 1672. *MS.*
(*e*) Wicquefort Ambassad. *Tom.* II *p.* 17.
(*f*) Missiven *van den* Ambassad. Boreel *van* 12 *en* 16 *February* 1672. *MSS.*

1672. Ook volgde, kort op het ontvangen van dit schryven, de aanstelling van zyne Hoogheid tot Kapitein-Generaal. Doch 't zal niet ondienstig zyn, dat wy een weinig te rug treeden, om te zien, wat 'er, eer 't hiertoe kwame, over dit gewigtig stuk, gehandeld werdt, in den Haage.

XXIX. Besluit der handelinge over de aanstelling des Prinsen van Oranje tot Kapitein-Generaal.

Wy hebben, te vooren, verhaald, hoe de Gewesten, eindelyk, allen eens geworden waren, om den Prins van Oranje te bevorderen tot Kapitein-Generaal, en hoe 'er alleenlyk nog geschil bleef, of men hem, voor zyn leeven, of voor den aanstaanden veldtogt, zou aanstellen: neigende zes Gewesten en verscheiden' of de meeste Leden van Holland voor het eerste, en eenige andere Leden van Holland, voor het laatste. De Witt hieldt het met deezen, en men meent, dat hy 't, eerlang, zo ver wist te brengen, dat men, by 't nader raadpleegen op de Instructie en Commissie, ter Vergaderinge van Holland, besloot, om den Prins, alleenlyk voor den aanstaanden veldtogt, Kapitein-Generaal te maaken. Zeker is 't, ten minste, dat 'er zulk een besluit genomen werdt (g), 't zy dan door de Witt bewerkt, of niet.

Merkwaardige brief der algemeene Staaten aan de Staa-

Doch de algemeene Staaten hadden 'er zo weinig behaagen in, dat zy, hangende de raadpleegingen over dit stuk, eenen brief zonden aan de Staaten van Holland, die toen zeer geheim gehouden werdt, en daarom by niemant der Historieschryveren

(g) Resol. Holl. 9, 13, 19 Jan. 1672. bl. 25, 42, 73.

ren gemeld wordt. Hy liep op deezen zin; „ 's Lands gevaarlyken toestand de Gewesten hebbende doen denken op middelen, „ om het dreigend kwaad te weeren, hadden denze, sedert eenigen tyd, gearbeid, om „ Verbindtenissen met Koningen en Vorsten te maaken, en bewilligd in de vermeerdering der Krygsmagt, te water en te „ lande; doch naardemaal de Verbindtenissen met uitheemschen weinig helpen konden, zo lang de Staat, inwendig, verdeeld „ ware, en 't verzamelen van Krygsvolk van „ geene nuttigheid kon zyn, zo men 'er „ geen Hoofd over stelde; zo haddenze, al „ voor lang, ernstelyk gedagt, over de beste wyze, om eenen Kapitein-Generaal aan „ te stellen. Na ryp beraad, hadden zes „ Gewesten besloten, dat men den Prins „ van Oranje tot Kapitein-Generaal behoorde te kiezen. Hierdoor zou, dagtenze, „ de eendragt in den Staat konnen hersteld „ worden; die, wel altoos, maar vooral in „ tyden van oorloge, ten hoogste noodzaakelyk was. Hierdoor, werdt ook voldaan „ aan het ontwerp van * Overeenstemming „ van den jaare 1670, en 't bewind over „ den oorlog gescheiden van 't bewind over „ de Regeeringe; uit de samenvoeging van „ welken, den Landen, eertyds, zwaare onlusten waren overgekomen. Hierdoor, „ werdt het Krygsvolk, van ouds zeer genegen tot het Huis van Oranje, genoegen „ gegeven: 't welk van veel gewigt moest „ gerekend worden, in tyden van oorloge,

1672.

ten van Holland.

* *Harmonie.*

 „ wan-

1672. „ wanneer oude en ervaaren", doch onbe-
„ minde Legerhoofden, dikwils, niets had-
„ den konnen uitregten; daar men, in te-
„ gendeel, van beminde bevelhebbers goe-
„ de vrugten getrokken hadt. Waarby nog
„ kwam, dat den Staat thans veel gelegen
„ was aan de vriendschap des Konings van
„ Groot-Britanje, welke men niet beter
„ scheen te zullen konnen winnen, dan door
„ de bevordering van den Prinse, zynen
„ Neeve; zynde 'er reden, om te besluiten,
„ dat de genoemde Koning den Prins, en
„ den roem, by hem te verwerven, door
„ het beschermen deezer Landen, veel eer
„ zou helpen handhaaven, dan te kort doen.
„ Ook hadt men, uit Engeland en van el-
„ ders, reeds berigt, dat 's Prinsen bevor-
„ dering geschaapen stondt van nuttigen in-
„ vloed te zyn aan het Engelsche Hof. De
„ aanstelling van den Prinse dan zo heilzaam
„ zynde voor den Staat, hielden zy onge-
„ raaden, daarmede te toeven. Nu was men
„ eensgezind; verandering van tyden zou
„ ligtelyk wederom oneenigheid verwekken
„ konnen, wanneer 's Prinsen bevordering
„ zo ligt niet vallen zou. Men moest dan
„ den tegenwoordigen tyd waarneemen, en
„ eenige kleine zwaarigheden voorby zien.
„ Kleine zwaarigheden, om dat de zes Ge-
„ westen nu eens waren met Holland, om het
„ Kapitein-Generaalschap en het Stadhou-
„ derschap vaneen gescheiden te houden;
„ om dat men den Prins maar eenige maan-
„ den vroeger bevorderen wilde, dan eenige

„ Le-

„ Leden van Holland; en om dat eenige Le- 1672.
„ den nu toch den Prins voor den tegen-
„ woordigen veldtogt verkiezen wilden,
„ dien men, in Slagtmaand aanstaande, voor-
„ hadt te verkiezen voor zyn leeven. Geene
„ reden was 'er, derhalve, om, door eene
„ aanstelling voor deezen veldtogt alleen,
„ agterdogt te verwekken, by 't gemeen,
„ by de Staaten der andere Gewesten, en by
„ den Prinse en deszelfs hooge maagschap;
„ als of men voorhadt, na 't eindigen van
„ deezen veldtogt, niet meer van eene ver-
„ kiezing tot Kapitein-Generaal te reppen,
„ vooral niet, als men hoop hadt op vrede.
„ Te vooren, hadden die van Holland im-
„ mers geraadpleegd op de aanstelling van
„ eenen Kapitein-Generaal, tot kennelyk
„ wederzeggen toe, en nu hadt men 't punt
„ van beraad, in zo verre, veranderd, dat
„ men alleen sprak, om den Prins voor den
„ aanstaanden veldtogt aan te stellen. *Zy*
„ werden, derhalve, op 't vriendelykst, ver-
„ zogt, te willen samenstemmen met de an-
„ dere Gewesten, en den Prins tot Kapitein-
„ en Admiraal-Generaal helpen aanstellen,
„ op de Commissie, door de Afgevaardigden
„ der algemeene Staaten, ontworpen. De Ge-
„ westen, die dit verzogten, stonden meest
„ bloot voor den oorlog, die den Staat in 't
„ gemeen overkwam, meest om de welvaart,
„ met welke Holland gezegend was. Hol-
„ land behoorde, derhalve, aan die Gewes-
„ ten, ten minste, te gunnen eenen Kapi-
„ tein-Generaal, die hun aangenaam was,

1672. „ en dien men toch voorgenomen hadt, hun, „ na eenige maanden verloops, toe te staan. „ Zy zouden op zulk eene kleine zaak zo ernstig niet dringen, dreef 'er hen 't gevaar der „ tyden niet toe, en zagen zy niet te gemoet, „ dat de aanstelling, voor den aanstaanden „ veldtogt alleen, geene toestemming vinden „ zôu by de Gewesten. Zy leefden, derhalve, in de vaste hoope, dat Holland zig by „ hen zou voegen, en door eene eenpaarige „ aanstelling van den Prinse tot Kapitein- en „ Admiraal-Generaal, de Landzaaten in 't „ gemeen verblyden, en de kwalykgezinden „ beschaamd maaken (*h*)."

XXX. Commissien en Instructien voor den Kapitein- en Admiraal-Generaal ontworpen.

Doch deeze brief vondt kleinen ingang. De Staaten van Holland bleeven by hun gevoelen. De andere Gewesten, overtuigd dat men, zig houdende aan de *Harmonie*, niemant eenen Kapitein-Generaal mogt opdringen, vonden zig met de zaak verlegen (*i*). Men zeide, daarbenevens, dat de Prins geen Kapitein-Generaal voor éénen veldtogt zou willen zyn: 't welk eenige Steden, met naame Leiden, Gouda en Enkhuizen, een weinig aan 't wankelen bragt (*k*). De Gemagtigden der algemeene Staaten, om de verschillende begrippen te vereenigen, ontwierpen, eindelyk, twee Commissien, eene voor den Kapitein-, en eene voor den Admiraal-Generaal,

(*h*) Missiv. *van* hunne Hoog-Mogendh. *aan* hunne Ed. Gr. Mog. *van* 19 *Jan.* 1672.

(*i*) Resol. Gener. *Jovi.* 17 *Dec.* 1671. *Mart.* 5 *Jov.* 14 *Luna* 25 *Jan.* 1672.

(*k*) *Uit* Aantek. *van den* Pension. VIVIEN *van* 4, 18 *February* 1672. *MS.*

raal, volgens welken, hy, na 't eindigen van den togt te Lande of ter zeé, zig het opperbevel over de Land en Zeemagt van den Staat niet zou mogen onderwinden, zonder, daartoe, op nieuws, van de Staaten gemagtigd en gelast te zyn. Ook hadden zy twee Instructien ontworpen, volgens welken de Kapitein- en Admiraal-Generaal „ geen Stadhouder „ zyn mogt, noch zig moeijen met de be„ geeving van Ampten van Regeeringe, „ noch van Krygsampten, staande ter begee„ vinge der Staaten, en buiten 't Leger open„ vallende. Ook werdt hem het geeven van „ patenten, op den eed, verbooden. Hy mogt „ niet in dienst of eed zyn van eenige uit„ heemsche Mogendheid, zig niet moeijen „ met zaaken van Godsdienst, Regeering, „ Regtsoefening of geldmiddelen; noch met „ zaaken, de Bondgenooten in 't byzonder „ betreffende, en binnen derzelver byzon„ der gebied voorvallende. Voorts, moest „ hy zig schikken naar het gevoelen der Af„ gevaardigden te velde, of op de Vloote, „ in welker Vergaderingen hy tegenwoor„ dig zyn mogt, en zyn gevoelen vooraf ui„ ten. Hy mogt, eindelyk, als Admiraal„ Generaal, geene Instructien geeven aan de „ Opperbevelhebbers over 's Lands Vloo„ te (*l*)." Deeze Ontwerpen, ter algemeene Staatsvergaderinge, gelezen zynde (*m*), ver- 1672.

(*l*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 112 *enz.* Resol. Holl. 16, 23 *Febr.* 1672. *bl.* 48, 75. Notul. Zeel. 9 *Maart* 1672. *bl.* 14. *en bl.* 40-44, 48-82.

(*m*) Resol. Gener. *Merc.* 24 *Febr.* 1672.

1672. verklaarden Gelderland, Zeeland, Friesland en Stad en Lande, den Prins van Oranje, volgens dezelven, te verkiezen tot Kapitein- en Admiraal-Generaal. Utrecht en Overyssel verklaarden daartoe mede bereid te zyn, mids 't met eenpaarigheid geschieden kon. Doch Holland zeide, nog niet gereed te zyn tot de verkiezing, van nu af aan. De algemeene Staaten, geene kans ziende, om die van Holland tot andere gedagten te brengen, beslooten, derhalve, den Prins alleen voor den aanstaanden veldtogt tot Kapitein-Generaal aan te stellen, op eene Instructie, die, na genoeg met het Hollandsch ontwerp, hiervoor (n), te boek gesteld, overeenkwam, en waarin, besloten werdt, geene verandering te maaken, dan met eenpaarige bewilliging der Bondgenooten (o). De Prins deedt den eed op deeze Instructie, en ontving zyne Commissie tot het Kapitein-Generaalschap, op den vyfentwintigsten van Sprokkelmaand. Terstond hierna, stelden de Staaten van Holland, op den voorgang der Edelen, vast, den Prins tot Kapitein- en Admiraal-Generaal te verkiezen, zo dra hy tweeentwintig jaaren bereikt zou hebben (p). 't Mag, hierom, met te meer reden, vreemd schynen, dat de Staaten van Holland niet in 't gevoelen der andere Gewesten hebben bewilligd, en den Prins, nevens hen, van nu af aan,

De Prins van Oranje wordt Kapitein-Generaal voor den aanstaanden veldtogt.

(n) *Bladz.* 472.
(o) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 117.
(p) *Uit* Aantek. *der* Pension. Vivien *en* Hop *van* 26 *Febr.* *en* 1 *Maart* 1672. *MSS.*

aan, verkooren; ten ware zy 't hebben nagelaaten, om zyne wedde, als Admiraal-Generaal, nog eenige maanden, te spaaren; of om hem, voor deeze reize, nog geen gezag te geeven over de Vloote, die van goede Admiraals voorzien was; of, om zig stipt te houden aan de genomen' besluiten. Omtrent de wedde van den Prinse als Kapitein-Generaal, lees ik, in geschreeven' Aantekeningen van deezen tyd (q), dat zy, voor 't Bestand, op vierenzestigduizend, en onder en na 't Bestand, op honderdentwintigduizend guldens gesteld geweest was; doch Holland wilde zyner Hoogheid nu niet boven agtduizend guldens ter maand, zo lang de veldtogt duurde, toegelegd hebben (r). De Prins van Oranje, het Kapitein-Generaalschap aanvaardende, terwyl hy zitting behieldt in den Raad van Staate, deedt, midlerwyl, de tweede trede tot zyne bevordering, die, na verloop van weinige maanden, volkomen werdt. Doch 't verhaal van 't gene tot deeze merkwaardige verandering aanleiding gaf spaaren wy, tot het volgende Boek. 1672.

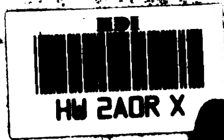
(q) *Uit* Aantek. *van den* Pension. Vivien *van* 5 *Maart en* 2 *April* 1672. *MS.*
(r) Resol. Holl. 2 *April* 1672. *bl.* 40.

LYST

LYST DER PRINTVERBEELDINGEN.

HW 2ADR X

